

Obsah

Fórum (4

Vyrovnať sa s minulosťou neznamená ju zahľadiť
(*Rafaël Rafaj*)

Štúdie (6

Michal Ferienc - vyliečili ho, aby ho popravili
(*Vladimír Palko ml.*)

Osobnosť verzus moc - Ladislav Hanus
(*Róbert Letz*)

Akcia „VÍR“
(*Patrik Dubovský*)

Dokumenty (45

Dohoda o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových
zločincov Európskej Osi
(*Michal Miklovič*)

Akcia „RUBÍN“
(*Michal Miklovič*)

Zo zákulisia XII. Správy ZNB
(*Radoslav Ragač*)

ÚPN interne (68

Zvláštne finančné prostriedky v podmienkach
Správy Štátnej bezpečnosti Bratislava
(*Radoslav Ragač*)

Sekcia vedeckého výskumu
(*Ondrej Podolec, Matej Medvecký*)

Kariéry v službách ŠtB
(*Radoslav Ragač*)

Obete (77

Ján Patočka a Charta 77
(*Ján Matejka, Jan Sokol*)

Predstavujeme (82

Rozhovor s Pavlom Žáčkom

Rozhovor s kardinálom Miloslavom Vlkom
(*Michal Dzurjanin*)

Apendix (89

Bezbranní proti bezpráviu
(*Ján Kováčik*)

Akcia „KRUH“
(*Michal Miklovič*)

Archívne dokumenty k tzv. cirkevnej politike
ÚV KSČ v NA ČR
(*Patrik Dubovský*)

Dúsledky rudého a hnědého teroru v Pobaltí
(*Jaroslav Šajtar*)

Recenzie

Za Jánom Langošom

Vyrovnať sa s minulosťou neznamena ju zahladiť

Ryhy v pamäti pripomínajú

Mgr. Rafael Rafaj
(1959), poslanec Národnej rady Slovenskej republiky za SNS.

Pamäť ako fenomén zaznamenanaj a zažitej skúsenosti má v extrémnych šokových prípadoch tendenciu zabudnúť. Lekári hovoria o traumatologickej strate pamäti, ktorou sa organizmus bráni, aby prežil.

Podobný prípad straty historickej pamäti vidíme aj pri hodnotení obdobia dvoch svetových totalitných systémov a ideológií, ktorých siločiary vplyvu a záujmu sa pretínali aj na našom území.

Stále čerstvá doba prechodu z komunistickej éry na demokraciu zaznamenala podobné tendencie vytesniť v spoločenskej, historickej a kolektívnej pamäti národa objektivizovaný záznam o prežitom, hoci oba totalitné systémy – fašizmus (nacizmus) aj komunizmus (boľševizmus) aplikovali fenomén kolektívnej viny.

Slovenský národ napriek tomu, že zažil a stal sa dokonca objektom záujmu a realizácie oboch totalít, má s odstupom času od traumatologickeho spoločenského šoku výhodu priamej empirickej skúsenosti, môže preto vydávať nielen svedectvá, ale aj názorové súdy, hoci skúsenosť sama o sebe – o to viac bolestná, ponížujúca – je neprenosná. To bohužiaľ vidieť v náprave krívd z ostatnej totality v prístupe k obetiam a poškodeným, keď podobne ako v trestnoprávnej rovine majú násilníci a páchatelia zločinov – v tomto prípade proti ľudskosti – minimálne rovnaké, ak nie väčšie práva ochrany ako ich obeť.

Slováci dokonca zažili totalitnú skrivodlivosť a potláčanie oveľa skôr, než len v 20. storočí, storočí dvoch hrôzostrašných totalít a zločineckých ideológií, keď sa stali obeťami maďarského asimilačného šovinizmu.

Prípad Slovenska, napriek internacionalizácii totalít, je špecifický z hľadiska štátotvorných aktivít, pretože v oboch prípadoch išlo o potvrdzovanie nášho kolektívneho práva na sebaurčenie.

Následky pôsobenia totalitných režimov majú logicky svoje individuálno-subjektívne (ľudské), aj kolektívno-spoločenské dopady. Spoločným menovateľom ľudskej stránky a individuálneho rozhodovania je morálka a hodnota statočnosti pred démonom súhlasu.

Následkom pôsobenia totality boli totiž pokrivené ľudské osudy na jednej strane a pokrivené deformované hodnoty spolupracovníkov a vykonávateľov ideológie a praxe totality na opačnej, dočasne údajne „správnej“ mocenskej strane barikády.

Obe totality mali totiž veľa spoločného, preto ich s odstupom času nové politické generácie odsúdili ako zločinecké. Tieto totalitné siamské dvojčatá boli zrastené a mali spoločné niektoré dôležité „orgány“: likvidačná ideológia nepriateľstva a hľadanie vnútorného aj vonkajšieho nepriateľa, jeho nekompromisná likvidácia, diktatúra moci, ignorovanie základných ľudských práv, potláčanie hlasu svedomia a morálky v prospech realizácie

práv vyvolenej triedy, manipulácia masy a využívanie fenoménu psychológie davu a davovosti s prirodzeným následkom uniformity a spoločenského postavenia uniforiem na hierarchickom rebríčku, jednostrannosť vydávaná za výnimočnosť, no najmä narušenie najpôvodnejších vnútorných štruktúr ľudskej podstaty metódami vymývania mozgov v potláčaní viery v Boha. Zaujímavé je, že fašizmus aj komunizmus si na ideologický erb dali antikresťanskosť v mene víťazstva hmoty nad duchom.

Oba systémy boli uzavreté a zahľadené do seba, hoci sa oba usilovali o hegemoniu. V oboch prípadoch viac než rozvíjanie významov na báze dialógu a spätnej väzby mali pre nich symboly, preto o nich hovoríme aj ako o diktatúrach, na špici ktorých stál „vyvolený“ vodca. Obe totality sa opierali nielen o rozpracovanú ideológiu, ale aj stranický systém. Obe fungovali s nomenklatúrnym výberom a politickým rasizmom a obe vyniesli do čela počas krutej vojnovnej konfrontácie dvoch krutovládnych politikov.

Zatiaľ čo fašizmu a nacizmus zažili norimberský proces a v zákonodarstve je trestné ich obhajovanie, glorifikácia, spochybňovanie osvienčimskej lži či propagácia symbolov, komunizmus prežil „nežne“ svoju porážku. Dnes dokonca vidíme nietzscheovskú snahu o bagatelizovanie a ospravedlňovanie najmä ideológie a režimu komunizmu cez „nevinnosť tvorcov“ s vyňatím použitia moci z oblasti zodpovednosti, vrátane mravnej. Hoci kostrou oboch systémov bola sociálna lož a sociálny rasizmus, idey socializmu dnes viac-menej úspešne rozvíja väčšina európskych demokracií, v niektorých štátoch sú dokonca marxisti členmi vládnej koalície.

Otázkou je, či tieto rozdiely v prístupoch napriek rovnakému politicko-historickému odsúdeniu môžu znamenať postupnú rehabilitáciu zločinov komunizmu. S touto disproporciou sa musia vyrovnáť historici, politici, ale aj osnovy školského systému. Nenahraditeľný priestor má aj Ústav pamäti národa, najmä v edukačnej činnosti. Zaujímavosťou je totiž aj rozdielny pomer – kvantita aj kvalita filmového spracovania oboch totalít. Zatiaľ čo komunizmus ideologicky a propagandisticky vyžalil z víťazstva sovietskej Červenej armády nad nacizmom množstvom filmov,

osudy obetí pôsobenia bolševickej ideológie ešte len čakajú na filmové spracovanie. Pravda je často krutá, pretože nad argumentmi a faktami často oveľa účinnejšie víťazí príbeh. Pritom zaujímavých námetov na scenáre na priblíženie smutných a dramatických príbehov tohto obdobia je minimálne toľko ako z éry fašizmu.

Slovenská politická minulosť sa snažila v oboch prípadoch prežiť výnimkami z pravidiel, ktoré určovali väčší, mocnejší, dominantnejší. Kľúčovým bolo dosiahnutie a zachovanie slovenskej samostatnosti. Prevažne čierne vyšrafovaná mapka Európy v istom britskom časopise v roku 1942 zobrazila územie Slovenska bielou farbou s popisom Slovensko: „Malý katolícky ostrov v nacistickom mori“. Krutou daňou v národnej jednote bolo 40-ročné prenasledovanie slovenského povojnového exilu a ďalšie povinné zabúdanie na integrálnu súčasť národa - zahraničných Slovákov. Slovensko pykalo aj za svoju väčšiu religiozitu, než bola a je v Česku a za kresťanské vierovyznanie. Bolesťvých puklín v národnej pamäti je teda viac než dosť a okrem nezabúdania a pripomínania je úlohou súčasnej generácie aj integrita histórie štátotvorných aktov a integrita „domácich“ a „zahraničných“ Slovákov.

Aj v roku 1946 voľby na Slovensku nevyhrali komunisti, ale demokrati a v roku 1968 bolo motorom demokratizácie (federalizácia) Slovensko a Slovák Dubček, ktorý sa snažil presadiť socializmus s ľudskou tvárou, Slovákom sa nepodarilo v medzinárodných súvislostiach dosiahnuť morálnu prevahu a politickú objektivnosť. Naopak, nesieme akýsi vnútený biľag za slovenský štát. A tak sa môžeme aspoň utešovať líniou svojej modernej ontogenézy, kde sme si zobrali za vzor výrok Konfúcia, že je lepšie zapáliť aspoň jednu sviečku, ako preklínať tmú. Mravný aspekt národného, demokratického i ľudského cítenia v našej histórii je dôležitý pre ďalší rozvoj našej identity. Odpúšťať môžeme, ale zabudnúť nesmieme.

Nevyváženosť s rovnakým vyrovnávaním sa minulosťou dvoch ideologických a rovnako totalitných systémov v spoločnosti, nielen v deklaratívnej a legislatívnej rovine, môže byť totiž záťažou našej budúcnosti. A tú všetci chceme bez čo len tieňa totality.

Michal Ferianc – vyliečili ho, aby ho popravili

Mgr. Vladimír Palko
(1981), absolvent histórie
FIF Trnavskej univerzity,
pracuje v Ústave pamäti
národa.

Tento prípad je jedným z mnohých, kedy bol takzvaný nepriateľ ľudovodemokratického zriadenia a komunizmu odsúdený na nepriemerane vysoký trest. Je príkladom osobnej vzbury proti režimu z pozície príslušníka Zboru národnej bezpečnosti (ďalej ZNB alebo SNB), ktorá sa prejavila trochu nezvyčajne, ale o to intenzívnejšie. Útek, ukryvanie, snaha dostať sa na slobodu z pazúrov neslobody, a neskôr ťažké zranenie, zaujaté súdy a nespravodlivý koniec na popravisku charakterizujú posledné štyri roky života Michala Ferianca.

Michal Ferianc sa narodil 4. januára 1924 v Spojených štátoch amerických, v meste Lorain, štát Ohio. Jeho rodičia odišli po prvej svetovej vojne do USA za prácou. Koncom roku 1924 sa vrátil s matkou do Československa, pretože bývala často chorá. V Spišskom Vlachove vychodil päť tried ľudovej školy a tri triedy meštianskej školy. Do začiatku Slovenského národného povstania pracoval ako robotník. Zúčastnil sa Slovenského národného povstania (SNP) v partizánskej jednotke Gottwald, v ktorej zotrval do príchodu fronty v roku 1945. Následne sa stal členom Milície v Spišských Vlachoch, odkiaľ ho poslali do vojenského výcvikového strediska v Levoči, kde bol do skončenia druhej svetovej vojny. V októbri 1945 nastúpil do radov Zboru národnej bezpečnosti v Bratislave, kde pôsobil asi pol roka. Keďže ešte neabsolvoval základnú vojenskú službu (ZVS), musel narukovať k vojenskému útvaru 8987 do Nitry, neskôr bol odveľený do Žiliny, kde absolvoval autoškolu a bol pridelaný k presídľovacej komisii do Maďarska, kde pôsobil asi rok. Po ukončení ZVS bol opäť prijatý do ZNB, pôsobil dva mesiace v Levoči, približne rok vo Vikartovciach pri Poprade a v Toryskách. Mal brata Jána a sestru Máriu. Svojho otca spoznal Michal Ferianc až v roku 1947, kedy prišiel na krátku dovolenku z USA. Vrátil sa tam začiatkom roku 1948 a Feriancova matka odišla neskôr za ním.

Útek z Torysiiek

Na stanici Zboru národnej bezpečnosti dňa 17. januára 1951 Jelšava v okrese Revúca napísal svoju výpoveď o Feriancovi zbehnutí štábný strážmajster Ján Marhevka, ktorý bol jeho priamym nadriadeným na stanici ZNB v Toryskách. Inkriminovaná udalosť sa odohrala dňa 30. júla 1950. Po svojom návrate

z Levoče do Torysiiek sa Ján Marhevka vydal hľadať Michala Ferianca, ktorý sa na stanici v čase jeho príchodu nenachádzal, aby ho inštruoval o jeho povinnostiach na ďalší deň. Po večeri šiel do Potravinového družstva, kde tušil, že sa bude nachádzať aj Michal Ferianc, od ktorého chcel, aby zabalil a odoslal poštu a informovať ho, že skoro ráno bude sprevádzať niekoľko osôb do Levoče kvôli nástupu trestu: „*Po príchode do výčapnej miestnosti Potravinového družstva našiel som strážm. Ferianca debatovať s vedúcim družstva Olejárom, za prítomnosti horára Lehotského a niekoľkých ďalších občanov, ktorých mená si už nepamätám.*“ Marhevka požiadal M. Ferianca, aby si šiel splniť svoje povinnosti. Ten mu odpovedal, že by mali ísť hľadať do obce Závada. Marhevka mu oponoval, že kvôli inej neodkladnej práci nemôžu ísť do Závady: „*Pri tejto príležitosti mi Ferianc poznámenal, že v obci Závada je dnes tanečná zábava a on, že by sa mienil tam zabaviť. Ja som si medzitým pýtal od vedúceho Olejára cigarety a pri tom Ferianc odišiel do vedľajšej miestnosti, pri tom som ho počul ako tam Ferianc prítomným občanom hovorí „nemyslite si Toryščania, že ja nemám pištoľ!“ V tom ako som sa obzrel videl som, že Ferianc má v ruke služobnú pištoľ a touto opísal pred sebou vo vzduchu kruh, t. j. aby občania túto pištoľ videli. Pri tejto príležitosti som zbadal, že Ferianc bude podnapilý a z toho dôvodu som vošiel do tejto miestnosti a domlouvou, že čo to robí, som ho z miestnosti priateľským domlúvaním vyviedol na ulicu.*“¹⁾

Vonku na Jána Marhevku zavolala jeho manželka držiaca za ruku syna, že kľúče od strážnice má u seba. Keďže tam bývali, Marhevka šiel za ženou po kľúče a medzitým Michal Ferianc odbehol smerom k strážnici. Ján Marhevka nechal ženu a syna Jána tak a šiel za ním. Keď prišiel na dohľad k strážnici, zbadal Ferianca, ako stojí pri plote stanice. Keď zbadal Marhevku, namieril naňho služobnú zbraň a vykrikol naňho, aby dal ruky hore. Marhevka šiel ďalej smerom k nemu a vrel mu, aby nerobil hlúposti. Michal Ferianc však nástojil na svojej požiadavke, a Marhevka pod hrozbou strelby zastal. Vedel, že neozbrojený nemá proti Feriancovi nijakú šancu a vyhodnotil svoje postavenie tak, že musí poslúchnuť jeho pokyny. Neustále sa s ním snažil komu-

nikovať a pritom mu povedal, že má pri sebe kľúč od strážnice a môžu ísť dovnútra a tam sa porozprávať, kde ako predpokladal, sa mu ho podarí upokojiť a odzbrojiť. Michal Ferianc však zareagoval tak, že vyzval Jána Marhevku, aby zahodil kľúče od strážnice.

Ján Marhevka: „Ja som kľúč odhodil za predpokladu, že keď sa bude pre tento zohýnať, skočím na neho a ho odzbrojím. Tento však po kľúči nešiel a ako pritom došla moja manželka s dieťaťom spýtala sa, že čo sa to tu robí. Ja som kázal, aby manželka hľadala na zemi kľúče, avšak prv než by tak mohla urobiť zakričal na ňu Ferianc s hrozbou tieto výroky: „Milost'pani aj Vy musíte dať ruky hore!“ *Nakoľko táto mala na rukách malé dieťa ostala takto stáť t. j. s dieťaťom na rukách.*“²⁾ Ján Marhevka sa potom musel otočiť k Feriancovi bokom, ten preskočil plot, vošiel do dvora a tam vnikol do priestorov stanice, po tom ako rozbil okennú tabuľu. Pri tom stále mieril na svojho nadriadeného. Marhevkovi sa podarilo využiť Feriancovu chvíľkovú nepozornosť a odskočil do krovia pri potoku, našiel kľúče a ponáhlal sa odomknúť budovu, aby ho predbehol. Ten ale zoskočil späť z okna a zabránil Marhevkovi v otvorení dverí tak, že namieril zbraň na pani Marhevkovú. Ten sa musel vrátiť na pôvodné miesto, kde stál. Michal Ferianc prišiel k nemu a prehľadal ho, či nemá pri sebe zbraň. Potom oknom vošiel do stanice, zobral si samopal a začal ho nabíjať.

Ján Marhevka: „V tom prišla mlynárka Babejová, ktorá nám priniesla mlieko a keď túto Ferianc zbadal túto vyzval, aby dala ruky hore čo táto i urobila. Pri tom jej povedal toto: „Pani mlynárka, vy ani neviete koľko som Vašeho chleba zjedol keď som tu partizánčil.“ Na to strhol so stola telefónny aparát, tento pravou rukou otrepal o rám obloka a vyhodil oknom von, (...) Po tomto počínaní Ferianc mi zakričal v prítomnosti mlynárky a mojej manželky toto: „Tu máš Jano telefón, kým sa ty pomoci dovoláš, ja už dávno budem za horami! Aj s poštou si dám rady!“³⁾ Tým myslel, že znefunkční aj telefón na pošte, aby sa z celej dediny nedalo dovolať na najbližšiu stanicu ZNB. Následne Michal Ferianc vyskočil z okna

a mieriac na Marhevkovcov a mlynárku Babejovú a vycúval na chodník vedúci poza príľahlé budovy objektu stanice, kde zmizol v kroví.

Štábný strážmajster Marhevka po tom ako pominulo bezprostredné nebezpečenstvo skočil rozbitým oknom do strážnice, ozbrojil sa služobnou puškou, vzal si záložné náboje a utekal na poštu. Predpokladal, že Ferianc utekal smerom tam, aby prerušil telefónne vedenie, ale nebol tam, pravdepodobne si uvedomil, že jeho kolega pôjde už ozbrojený presne tam. Ján Marhevka sa teda spojil s okresným veliteľstvom Národnej bezpečnosti v Levoči. Okrem iného nahlásil, že „celkové počínanie Feriancovo naznačovalo na šialenstvo t. j. že sa zblaznel“.⁴⁾

Na druhý deň prišiel na miesto činu krajský veliteľ Národnej bezpečnosti štábný kapitán Ninis a pohotovostný oddiel z Košíc. Po Michalovi Feriancovi bolo vyhlásené celoštátne pátranie.

Podľa správy strážmajstra Jána Marhevku Michal Ferianc zo strážnice vzal dva samopaly (československý samopal 23 ráže 9 mm), 400 ostrých nábojov a štyri zásobníky, ďalekohľad, putá a pištoľ Tokarev T33, alebo T30 ráže 6,35 mm (pištoľ vzor 24) s dvoma zásobníkmi.

Na úteku

Michal Ferianc si šiel vypiť do miestneho hostinca v Toryskách, kde sa k nemu pripojil bývalý hostinský Štefan Kula zo Závady a „kázať mi naliať liehoviny. Toto sa opakovalo niekoľko krát dokola, tak že som ostal v napietom stave. Nepamätám si, aký rozhovor som

Michal Ferianc.

Zdroj: A ÚPN.

2) Tamtiež.

3) Tamtiež, s. 13.

4) Tamtiež.

viedol s Kulom, ale viem, že som začal nadávať na terajšie zriadenie, avšak konkrétne si už výroky, aké som použil, nepamätám. Ako reagoval Kula na moje nadávky a jestli nadával aj on, neviem udať, ale je pravdou, že ma tento medzi naším rozhovorom pri alkohole k tomu vyprovokoval.“⁵⁾ Potom začal mať strach, že povedal niečo, za čo by mohol byť stíhaný, z čoho vyplynulo jeho skratové konanie, ktoré popísal štábný strážmajster Ján Marhevka. Michal Ferianc ešte spomenul, že kričal na Marhevku, že komunistom nikdy nebol a ani nebude.

Prvé miesto, kde hľadal Michal Ferianc útočisko, bolo vo Vyšných Repášoch na samote, kde býval mlynár Ondrej Gardoš s bratom a matkou. Požiadal ho o jedlo a nocľah s tým, že pôjde na druhý deň preč, čo aj išiel, ale o dva dni sa vrátil a nakoniec tam ostal približne dva týždne. Podľa Gardošových slov: „celú túto dobu spával na šope na sene, nakoľko sme sa báli, aby ho niekto u nás nevidel, že sa menovaný u nás zdržoval o tomto nikto nevedel, jedine celá domácnosť. Okrem toho sme mu poskytli aj na porezaný prst, ktorý si porezal pri úteku zo stanice SNB Torsky ichtijolovú masť aby si túto ranu vyliečil (...) keď som sa ho pýtal, že prečo utiekol tak mi odpovedal, že vtedy bol v opilom stave a sám nevedel, čo porobyl.“⁶⁾ Keď odchádzal, so všetkými sa rozlúčil.

Michal Ferianc šiel peši cez lesy za sestrou Máriou Országovou do Spišských Vlachov. Aj s manželom už vedeli, že je na úteku, pretože začiatkom augusta 1950, tesne po Feriancovom úteku hliadka ZNB u nich doma urobila domovú prehliadku. Po prehliadke Mária Országová svojmu manželovi povedala, že počula v meste o zbehnutí svojho brata. Na druhý deň sa Országhovci vybrali do Torsiek, vyhľadali štábného strážmajstra Marhevku a informovali sa uňho o okolnostiach úteku Michala Ferianca. Neskôr, keď Michal Ferianc dorazil k sestre, prezliekol sa u nej do civilných šiat a uniformu nechal tam. Jej manžel Gustáv mu daroval pištoľ ráže 9 milimetrov a Ferianc mu povedal, kde ukryl jeden so samopalov, ktorý vzal zo stanice v Torskách. Ten ho tiež chcel spojiť s istým Lehotským, ktorý sa tiež ukrýval pred bezpečnosťou v lesoch medzi Važcom a Východnou a prežil jednu zimu v horách. Na návšteve u sestry bol prítomný aj Feriancov brat Ján, s ktorým sa dohodol, že príde za ním

do Vyšnej Šuňavy (približne 25 kilometrov národným terénom mu trvalo prejsť dva týždne), v noci bude chodiť k ich domu a bude mu nechávať v kurníku odkazy na papieriku z fajkového tabaku. Odkazy sa mali týkať zásob, ktoré Michal Ferianc potreboval na prežitie v sennikoch na lúkach pod Štrbským plesom – prežil v nich celú jeseň 1950. Cestou do Vyšnej Šuňavy sa zastavil vo Vikartovciach, kde sa zastavil u Jána a Michala Samelkovcov, títo mu dali jedlo, ale prespať ho nenechali, lebo sa obávali, že by ho u nich niekto našiel.

Na prelome augusta a septembra 1950 sa raz v noci objavil Michal Ferianc u Martina Dzúra, roľníka vo Vyšnej Šuňave pri Poprade. Zaklopal na okno a oznámil mu, že sa ide k nemu vyspať. Dzúr sa ho pýtal, že čo uňho hľadá, ale Ferianc mu povedal len, že si ide ľahnúť a zaliezol do stodoly, v ktorej prespal do rána. Martin Dzúr sa s Michalom Feriancom poznal z doby, keď slúžil na stanici ZNB vo Vikartovciach, ale podľa jeho slov nešlo ani len o kamarátske vzťahy. Dzúr sa vrátil z práce na obed a našiel Ferianca ešte uňho doma. Znovu sa ho pýtal, čo ho k nemu priviedlo, načo mu odpovedal, že „musel utiecť, ale aby som (M. Dzúr, pozn. V. P.) to nikomu neprezradil, lebo že keď ho prezradím tak že mi je beda. Vzal si ešte chlieb ktorý bol na stole a s týmto odišiel preč“.⁷⁾ Michal Ferianc mu podľa jeho výpovede v zápisnici ukázal aj samopal. Martin Dzúr nenahlásil bezpečnosti, že uňho prespal a na otázku prečo to neurobil, odpovedal, že zo strachu pred Feriancovou pomstou.

Začiatkom septembra 1950 sa Michal Ferianc zastavil aj u Michala Omastu, vedúceho predajne Jednoty vo Vyšnej Šuňave, prišiel približne o deviatej večer a Omasta mu dal najesť ako inokedy, keď ešte slúžil vo Vikartovciach. Kus slaniny s chlebom si Ferianc vzal so sebou.

Michal Omasta: „Celkove sa Ferianc zdržal v mojom dome asi 15 minút, avšak nepovedal mi a tiež ja som sa ho nepýtal, odkiaľ prišiel, čo robí a vôbec aké má úmysli, teda vôbec som nevedel, že by Ferianc bol zbehnul zo Stanice SNB... (...) Vôbec mi nebolo nápadné, že je Ferianc v občianskom odeve oblečený, nakoľko tak chodieval aj inokedy.“⁸⁾

Ku bratovi Jánovi vo Vyšnej Šuňave, respektíve k jeho kurníku chodieval Michal Ferianc pravidelne niekoľko mesiacov, keď mu došli potraviny a cigarety. Brat mu zadová-

5) A ÚPN, KS ZNB, S – ŠtB BB, V – 473/1, Zápis o výpovedi Michala Ferianca z 13. 11. 1951, s. 26.

6) Tamtiež, Zápis o výpovedi Ondreja Gardoša z 16. 1. 1952, s. 23.

7) Tamtiež, Zápis o výpovedi Martina Dzúra z 12. 1. 1951, s. 18.

8) Tamtiež, Zápis o výpovedi Michala Omastu z 14. 1. 1951, s. 21.

žil pumpu na nafúkanie bicyklových duší, aby ho nadnášali, keď sa pokúsi preplávať rieku Moravu, ak k nej dorazí. Dal mu aj tisíc korún, aby mal možnosť zaplatiť za jedlo.

Keď sa už nedalo prespávať kvôli zime v sennikoch, rozhodol sa M. Ferianc, že prezimuje u sestry Márie v Spišských Vlachoch. Podarilo sa mu nepozorovane dostať sa k nej a ukrýval sa u nej do polovice leta roku 1951. Spával v maštali, kam mu nosila jedlo a cigarety najmä jeho stará mama a sestra. Za toho pol roka bol za ním asi šesť krát na návšteve jeho brat Ján, nikto iný nemal vedomosť o tom, kde sa ukrýva. Priniesol mu aj nejaké potraviny a cigarety. V lete Michal Ferianc opustil úkryt: „Po odchode od sestry so Spišských Vlachov som sa dostal peši cez hory zase do Štrby, kde som navštívil svojho brata Jána, ktorý mi dal nejaké potraviny a po dvoch dňoch som sa pustil smerom na Ružomberok a cez Oravu chcel som sa dostať na Moravské hranice a odtiaľ cez bezkydy (Beskydy, pozn. V. P.) na južnú Moravu, kde som chcel prekročiť ilegálne čl. štátne hranice a dostať sa do Rakúska.“⁹⁾

Streť s dozorcami OSOŽ a SVS

Dňa 8. septembra 1951 od 14:00 hliadkovali pred ubytovacími priestormi pre trestancov v kameňolome pri Skladanej skale (pri obci Hrboltová pri Ružomberku) patriacemu železničiam príslušník OSOŽ (Ozbrojená stráž ochrany železníc) Štefan Vančík a príslušník SVS (Sbor väzenskej stráže) Ján Žemla. Keď sa začalo stmievať, čo bolo približne o siedmej večer, zbadal Štefan Vančík smerom od Ružomberka prichádzať k tábora neznáameho muža: „Tento muž, keď sa dostal do blízkosti nás asi 8 – 10 metrov, vykrikoval na mňa a na veliteľa stráže Žemlu „Ruky hore!“. Na túto výzvu neznáameho muža strhol som služobnú pušku s pleciami, s ktorou som chcel proti tomuto mužovi sa chrániť. Nakoľko neznámi muž toto zbadal, že sťahujem pušku s pleciami, vypálil po mne niekoľko rán zo samopalu, s ktorého som mu videl iba kúsok hlavne. Týmto jeho výstrelom som bol zasiahnutý do oboch nôh, tak že cez levu nohu som dostal zasiah priamo cez kosť a v ľavej nohe mi kulka po výstrele zostala, ktorá mi bola vytiahnutá až v nemocnici.“¹⁰⁾

Po Vančíkovi sa do strážnice doplazil aj veliteľ stráže Ján Žemla. Ten zavolať na ostatných

strážnych a trestanca Imricha Totku poslal pre sanitku. Cestou do nemocnice sa zastavil u veliteľa poručíka Pučeka, ktorého oboznámil zo situáciou a odporučil mu aby zatelefonoval na ZNB v Ružomberku a požiadal o posily.

Výpoveď Michala Ferianca sa od ich výpovedí príliš nelíšila: „Dňa 8. septembra 1951 dostal som sa cez hory k Ružomberku a po ceste ďalej som došiel cez kopce k jednému kamenolomu /Skladaná Skala/, kde som zbadal jedného príslušníka SVS v spoločnosti jedného železničiara OSOŽ, ktorý keď ma zbadali išli mi naproti, čiže jeden z nich. Nakoľko som sa obával, že ma budú legitimovať, vypálil som po menovaných zo samopalu, pri čom som oboch zasiahol a preto som sa dal na útek smerom odkiaľ som došiel.“¹¹⁾

V popisoch sa Štefan Vančík a Ján Žemla v hrubých rysoch zhodujú: stredná postava, zarastená tvár, ruksak na chrbte, dlhý kabát – Vančík videl čierny, Žemla zelený.

Po streľbe podľa J. Žemlu sa Ferianc dal na útek tým smerom, odkiaľ prišiel.

Čo sa týka úmyslu streľby Michala Ferianca, vyhodnotil ju Štefan Vančík takto: „Nemôžem udať, jestli menovaný, ktorý ma postrieľal, mal za úmysel prepadnúť trestanecký tábor v Skladanej Skale a trestancov oslobodiť, alebo došiel na toto miesto iba náhodile a keď videl, že môže byť s našej stránky legitimovaný, použil proti nám zbrane.“¹²⁾

Zástupca veliteľa útvaru Skladaná skala Ján Žemla vypovedal, že keď zbadal prichádzajúceho civila, povedal Štefanovi Vančíkovi, aby ho legitimoval. Michal Ferianc pravdepodobne zbadal, že sa oňho bude trestanecká stráž zaujímať, preto sa rozhodol, že ich radšej bude držať v šachu, a podľa ich reakcií ich buď zviaže, alebo im inak znemožní prenasledovanie. Nanešťastie Štefan Vančík strhol pušku z pleca s úmyslom strieľať na Ferianca, a tento musel začať strieľať. Potvrdzujú to aj slová Jána Žemlu: „... civil skríkol ruce zhuru, nemal som ani kedy ruky zdvihnúť, už aj v tomto spustil dávku so samopalu na strážneho, načo som chcel vbehnúť do kancelárie vzdialenej asi od brány 3 m. Ako som sa otočil, dostal som dve rany do pravej nohy, na čo som spadol na zem...“¹³⁾

Podľa hlásenia Vnútorného odboru ŠtB v Ružomberku sa pátracej akcie po M. Feriancovi zúčastnilo dohromady 126 príslušníkov

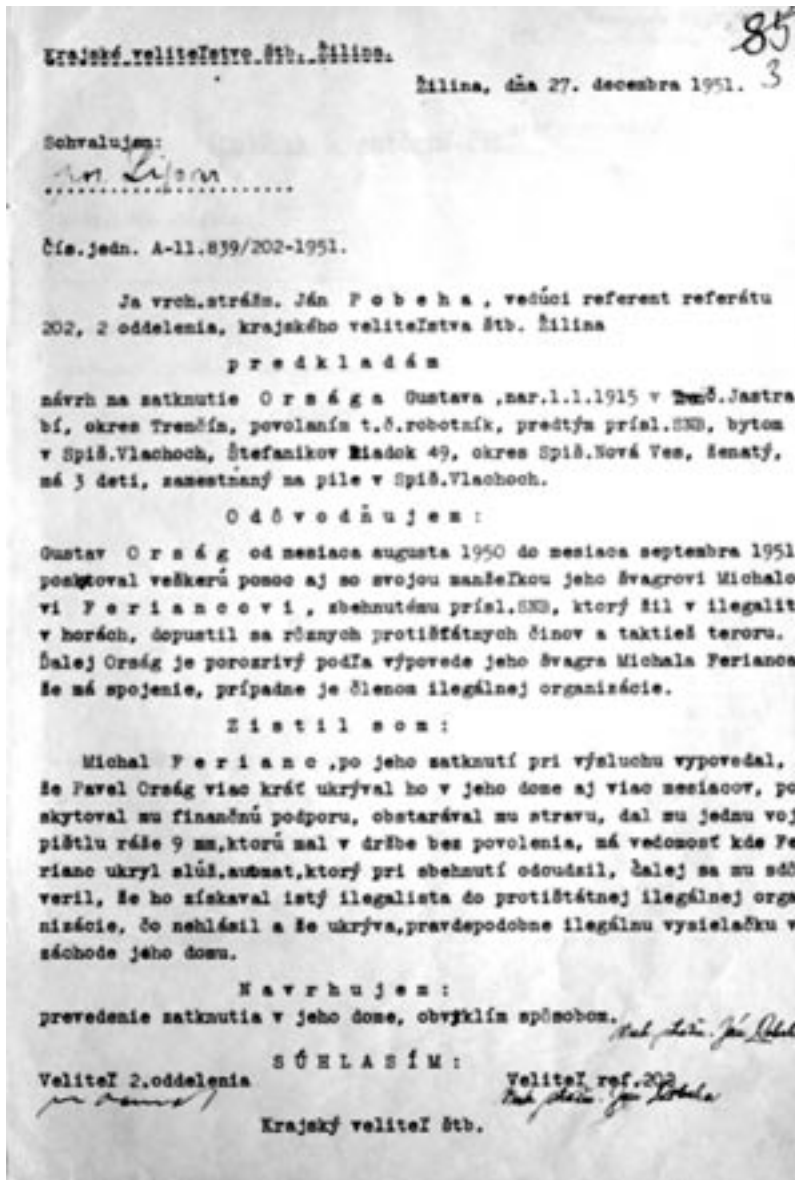
9) Tamtiež, Zápis o výpovedi Michala Ferianca z 13. 11. 1951, s. 28.

10) Tamtiež, Protokol o výpovedi Štefana Vančíka z 22. 12. 1951, s. 14 – 15.

11) Tamtiež, Zápis o výpovedi Michala Ferianca z 13. 11. 1951, s. 28.

12) Tamtiež, Protokol o výpovedi Štefana Vančíka z 22.12.1951, s. 15.

13) Tamtiež, Protokol o výpovedi Jána Žemlu z 4. 1. 1952, s. 16.

Návrh na zatknutie
Gustáva Országha.
Zdroj: A ÚPN.

Verejnej bezpečnosti a Československej armády z posádok v Dolnom Kubíne a Turčianskom Martine.

Je potrebné zdôrazniť, že Michal Ferienc nestrielal do strážní s úmyslom ich zabiť, ale len im chcel zabrániť, aby ho zadržali, čo je zrejme z toho, že im strieľal do nôh.

Pri úteku stratil Michal Ferienc ďalekohľad. Zamieril na Oravu, jedlo si zháňal po salašoch, spomenul ich asi päť. Po dvoch týždňoch sa dostal do obci Pribylina, kde sa snažil od dvoch roľníkov kúpiť slaninu, čo sa mu nepodarilo, jeden z nich ho však pozval na večeru. „Po tomto (po večeri, pozn. V. P.) som odišiel spať do blízkych seníkov, kde na budúci deň t. j. 24. 9. 1951 v ranných hodinách som zbadal, že som obkľúčený členmi SNB, ktorí ma vyzývali, aby som sa vzdal, čoho som ja neuposluchol a začal som zo samopalu po

príslušníkov SNB strieľať, aby som sa takýmto spôsobom mohol zachrániť, čo sa mi však nepodarilo, nakoľko na moju streľbu bolo mi odpovedané streľbou príslušníkov SNB, načo som bol zranený do hlavy a do pravej nohy. Aj vtedy som sa nevzdal na výzvu prísl. SNB, až keď bol seník zapálený, bol som nútený tento opustiť a sa vzdať.“¹⁴⁾

Väzba a vypočúvanie

Existuje šesť písomných výpovedí z vypočúvania Michala Ferienc z 13. 11. 1951, 19. 11. 1951, 20. 11. 1951, 23. 11. 1951, 29. 11. 1951 a z 3. 1. 1952. Prax bola taká, že najprv prebehol „veľký rozhovor“, v ktorom vyšetrovanec musel vyšetrovateľom porozprávať o sebe, svojej rodine, o tom, či bol organizovaný v politických stranách a v ktorých. Ak mal príbuzných v zahraničí, musel to spomenúť vo svojej výpovedi. Tak to bolo aj v prípade Michala Ferienc. Vo svojom „veľkom rozhovore“ spomenul svoje životné osudy, mená najbližších rodinných príslušníkov a všetky svoje zastávky na úteku u príbuzných, priateľov či návštevy salašov a neznámych ľudí, ktorí mu dali najesť. Postupne nasledovali menšie výpovede, ktoré mali doplniť prvú, týkali sa väčšinou zanedbaných detailov ako napr. kto všetko vedel, že sa Michal Ferienc schováva u toho a toho, alebo aké prostriedky na prežitie mu kto poskytol. Toto všetko sa potom vyhodnocovalo, svedkovia boli predvolaní svedčiť, v horšom prípade boli rovno predbežne zadržaní.

Po čiastkových vypočúvaniach sa väčšinou našiel priestor na ďalší veľký rozhovor, v ktorom sa opakovali tie isté otázky ako v prvom a aj odpovede boli väčšinou také isté, len inak sformulované. Lišili sa len v detailoch, ktoré poväčšine neboli podstatné a na výroky súdneho senátu o rozsudkoch nemali žiadny dopad. Otázkové protokoly, podľa ktorých sa tieto vypočúvania viedli, boli výsledkom dlhoročnej praxe v Sovietskom zväze a do ČSR ich v r. 1949 priniesli a následne začali aplikovať sovietski poradcovia.

K zosumarizovaniu informácií o vážnych patrilo aj vyjadrenie ich nadriadených. Boli to väčšinou hlásenia, ktoré opisovali pôsobenie, majetkové a rodinné pomery väzňa, v ktorých neboli výnimočné pokusy o zľahčenie všetkých jeho doterajších zásluh. Typickým príkladom prekrútenej interpretácie je aj hlásenie strážmajstra Rajka zo stanice Spišské

Vlady o M. Feriancovi pre potreby KV ŠtB v Žiline: „Menovaný pochádza z málorolníckej rodiny, počas tak zv. Slov. št. sa príležitostne z času na čas zamestnával v tun. podnikoch t. j. na Tatranských pílach a Kamenopriemysle, nebol však nikdy stálím v práci. Slovenského nár. povstania sa zúčastnil so zbraňou v ruke až do ukončenia t. j. až do prechodu fronty, avšak v otvorených bojoch s fašistickými vojskami počas jeho zúčastnenia sa v povstání neprišiel do stýku a keď tak len v malých odporoch, kde sa zvlášť nejak nevyznamenal oddanosťou ku oslobodeniu od fašistických okupačných vojsk, skorej sa menovaný skrýval pred Nemcami aby prípadne nebol timato zaistený, ale z presvedčenia nešiel sa zúčastniť Slov. nár. povstania, čo sa dá usúdiť i teraz po prechode fronty tj. od r. 1945, keďže jeho chovanie a vystupovanie nebolo nikdy také aby bolo vidieť, že skutočne si váži výtobitkov nážho Št. zriadenia, ktoré sme docielili, len pomocou našich bratov Sovietskych vojakov. Po februári r. 1948 menovaný ešte menej si vážil výtobitkou pracujúcej triedy a vôbec podľa posudku miestnych činiteľov KSS a MNV nikdy so stranou KSS nesimpatizoval a keď tak to len z vypočítavosti, čo dal i na javo keď že sa stal zradcom a vôbec nenávideným človekom v tun. obci za jeho podlý čin, že sklamal robotnícku triedu o čom sa všetko obyvateľstvo tun. obci dozvedelo, že utiekol so Sboru SNB...“¹⁵⁾ Že si Michal Ferianc veľmi nevážil výtobitkov komunistického režimu, bolo očividné, ale ako prišiel strážmajster Rajko k zisteniam o Feriancovom pôsobení v SNP, je prinajmenšom diskutabilné. Ale také boli praktiky v Zbore národnej bezpečnosti – zradcov bolo treba očierniť aj za pomoci klamstiev a prekrúcania, aby jeho celkový obraz neposkytoval žiadne svetlé miesta.

Trestné oznámenie

Trestné oznámenie podalo Krajské veliteľstvo Štátnej bezpečnosti v Žiline dňa 25. januára 1952 na Michala Ferianca, Gustáva Országa, Jána Ferianca, Veroniku Gardošovú, Ondreja Gardoša, Martina Dzúra a Michala Omastu. Oznámenie písané rukou poručíka Lipara sa vyznačuje dikciou a spôsobom prejavu príznačným pre komunistický režim: „Ako do našej rodnej KSCĽ prenikaly rôzne zaškodnické živly, aby túto mohli rozvrácať z vnútra a ktorým legitimácia strany slúžila ako kepieňok, ktorým zakrývaly svoju špatnu minulosť,

taktiež podobným spôsobom prenikly nepriateľské živly aj do radov Sboru národnej bezpečnosti. Boli to ľudia, ktorí s pracujúcou triedou nemali nikdy nič spoločného a ktorí pre judášsky groš, alebo vlastné záujmy boli ochotní vraždiť a okrádať aj svojich najbližších. Tak tomu bolo tiež u býv. príslušníka SNB strážm. Michala Ferianca, ktorý túžiac po „americkom spôsobe života“ a po zverstvách, ktorých sa pozdejšie dopustil, zbehol dňa 30. 7. 1950 zo stanice SNB Torysky, kde bol v ten čas služobne pridelený.“¹⁶⁾ Michal Omasta a Martin Dzúr z Vyšnej Šuňavy boli označení kvôli tej troche jedla, ktoré Feriancovi darovali, za „reakčné a milosrdné živly“, ale oznámenie sa venovalo hlavne Michalovi Feriancovi, ktorý bol tiež označený za nepriateľský živel s nekalými úmyslami ešte pred tým ako sa opil v hostinci – tam sa len podľa poručíka Lipara prejavila jeho zločinecká povaha.

Obžaloba a súd

Dňa 24. júna 1952 podal námestník štátneho prokurátora Ján Feješ v mene Štátnej prokuratúry v Bratislave obžalobu proti Michalovi Feriancovi, ktorého obžaloval z trestných činov velezrady a pokusu o vraždu, Gustáva Országa z tr. činu velezrady, Jána Ferianca z napomáhania pri velezrade, Veroniku Gardošovú, Ondreja Gardoša a Jána Gardoša z trestného činu nadržovania a Michala Omastu s Martinom Dzúrom z trestného činu neoznámenia trestného činu.

Hlavné pojednávanie vo veci Ferianc a spol. prebehlo dňa 30. júla 1952, zloženie senátu Štátneho súdu bolo nasledovné:

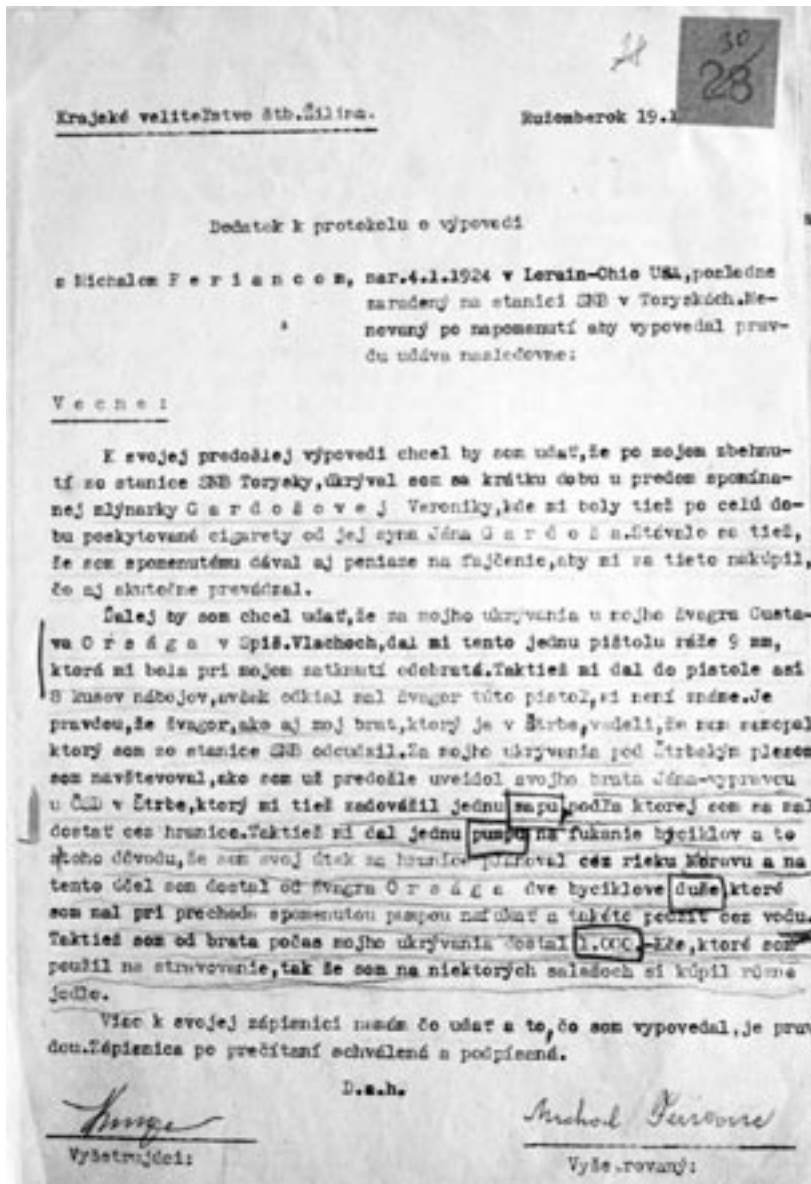
Predseda senátu: Pavol Korbuly,
členovia senátu: Štefan Ol'ha,
Dr. Ján Budaj, sudcovia z povolania,
František Heriban,
Jozef Ďuran, sudcovia z ľudu
Zapisovateľka: Irma Polačková
Zástupca štátneho prokurátora: Štefan Rigo

Obžalovaných zastupovali obhajcovia Dr. Ežo Sabinský a Gejza Bálint ex offu.

Po otvorení pojednávania a poučeníach bol predvolaný Michal Ferianc. Uviedol svoj stručný životopis a potvrdil, že obžalobe rozumel, ale vinným sa cíti len čiastočne pretože nechcel ani odísť do zahraničia, ani vraždiť: „Predtým som sa s myšlienkou na spáchanie tr. činov, uvedených v obžalobe, nezaoberal vôbec nikdy. V dopisoch, ktoré mi

15) Tamtiež, V – 473/4, Hlásenie z 4. 12. 1951.

16) Tamtiež, V – 473/2, Trestné oznámenie proti Michalovi Feriancovi a spol. z 25. 1. 1952, s. 6.

Protokol o výpovedi
Michala Ferianca
na KV ŠtB Žilina.
Zdroj: A ÚPN.

písali rodičia z Ameriky, nikdy nebol návod na ileg. odchod do zahraničia. Je pravda, že som utiekol zo stanice SNB v Toryskách a sobral som so sebou dva automaty aj s nábojmi, avšak neviem koľko ich bolo. Pištoľ ostala tam, ďalekohľad som tiež sobral a služobné putá som nechal tiež tam. Urobil som to všetko preto, že som mal vypiť. Neviem koľko som vtedy vypil. V hostinci som rozprával len bežné veci, avšak čo, na to sa už pre veľký časový odstup nepamätám. Nepamätám sa, že by som bol niečo vykrikoval proti komunistom.¹⁷⁾ Potom poprel, že by služobný telefón vyhodil cez okno, alebo sa vyhrážal kolegovi Marhevkovi zbraňou, ani že by sa vyhrážal Gardošovcom alebo komukoľvek inému. Tvrdil, že bratovi Jánovi do kurína nedával žiadne papieriky, že nepozná Skladanú

skalú a že na nikoho nestrieľal. Švagor Gustáv Ország mu neradil ako prekročiť hranice a s Dzürom a Omastom sa nestretol vôbec. Keď mu predseda senátu Korbuly prečítal jeho výpoveď, Michal Ferianc tvrdil, že to nie je jeho výpoveď a že ju nepodpisal. Na to štátny prokurátor Rigo navrhol zamietnuť návrh obhajcu Sabinského, aby bol preskúmaný duševný stav Michala Ferianca, pretože keď ho vypočúval, on tak vypovedal súvisle a zrozumiteľnejšie ako teraz a jeho chovanie v súdnej sieni nasvedčovalo tomu, že chcel kryť ostatných spolu obvinených. Senát oznámil, že o návrhu prokurátora Riga rozhodne neskôr.

Následne bol predvolaný Gustáv Ország, ktorý v rámci svojho životopisu udal: „Z SNB som bol prepustený pre osobné veci pov. (poverenika, pozn. V. P.) Okáliho a jeho ľudí. Svoje povinnosti som si vykonával riadne. Obžalobe som porozumel, vinným sa cítim len z toho, že som neoznámil obv. Michala Ferianca, ktorý bol označený ako sbeh. Obv. Michal Ferianc je mojim švagram. To, že je sbehom som sa dozvedel asi 2 dni potom ako sbehol, lebo u mňa prevádzali domovú prehliadku. Neviem prečo sa rozhodol od SNB odísť a len od manželky som sa dozvedel, že jej hovoril svedok Marhevka, že švagor si privodil podnapilosť, a že došlo medzi nimi k roztržke.“¹⁸⁾ Preto aj keď prišiel Michal Ferianc k nim, tak sa s ním vôbec nerozprával. Pri rozhovoroch s manželkou a jej starou matkou sa však zmienil, že najľahšie prekročiť hranicu je pri Moravskom Sv. Jáne a že ak nevie dobre plávať, mohol by použiť nafúkané duše od bicykla. Sám mu však žiadne duše nedal a skrýval ho preto, lebo ho o to prosila manželka a jej stará matka.

Ján Ferianc, brat Michala Ferianca, vypovedal, že sa dozvedel o bratovom úteku, „ale prečo to urobil som nevedel a aj keď som sa ho to spytoval, nepovedal mi, prečo ušiel. Ja som sa domnieval, že to urobil preto, že prišla naňho nejaká fantázia, keďže on bol nestálej povahy“.¹⁹⁾ Ďalej hovoril, že mu na základe odkazov, ktoré mu nechával v kuríne, prinášal jedlo a tabak. Brat sa ho pýtal, či v okolí nie sú nejaké bandy, ale on vedel len neurčité chýry o nejakom čašníkovi či mäsiarovi, ktorý mal údajne ujsť a skrývať sa v horách. Odchod do

kou a jej starou matkou sa však zmienil, že najľahšie prekročiť hranicu je pri Moravskom Sv. Jáne a že ak nevie dobre plávať, mohol by použiť nafúkané duše od bicykla. Sám mu však žiadne duše nedal a skrýval ho preto, lebo ho o to prosila manželka a jej stará matka.

17) ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 TS III 52/52, Michal Ferianc a spol., s. 157.

18) Tamtiež, s. 158.

19) Tamtiež.

zahraničia mu Michal Ferienc spomínal, ale brat mu neveril, že to skúsi. Dal mu však pumpu a peniaze. Podľa jeho slov: „*Brata Michala som neoznámil len kvôli starej mame, ktorá hovorila, že keď ho oznámime, že sa obesí, alebo utopí.*“²⁰⁾

Gardošovci vypovedali skoro rovnako ako v písomných výpovediach, s tým, že spresnili, akým spôsobom sa im mal údajne Michal Ferienc vyhrážať. Svrne tvrdili, že v lese sa podľa jeho slov malo nachádzať ďalších pár „kapitánov“ (rozumej kamarátov) a keď mu nedajú jesť alebo ho prezradia, tak ich títo potom prídu postrieľať.

Michal Ferienc poprel, že by sa vyhrážal Gardošovcom smrťou, keď ho udajú.

Výpoveď Martina Dzúra sa líšila od jeho výpovede z 12. januára 1951 viac. V písomnej výpovedi tvrdil, že mu Michal Ferienc povedal, že ušiel a následne sa mu vyhrážal pomstou, ak ho prezradí a že mu ukázal samopal, pred súdnym senátom už ale tvrdil niečo iné – a to že mu Ferienc povedal, že ide o služobnú tajnú záležitosť, o ktorej nemá nikomu nič hovoriť a že samopal videl len trčať z jeho ruksaka pri odchode.

Michal Omasta vypovedal v súlade s písomnou výpoveďou.

K zaujímavým nezhodám prišlo pri osobnej konfrontácii Michala Ferianca a postrelenými príslušníkmi OSOŽ a SVS. Štefan Vančík aj Ján Žemla identifikovali s istotou ako strelca nie Michala Ferianca, ale jeho švagra Gustáva Országa. Gustáv Ország vyhlásil, že sa k tomu nemôže vyjadriť, svedkovia Žemla a Vančík však trvali na svojich výpovediach.

„*Zást. štát. prok. vzhľadom na to, že v priebehu pojednávania vyšlo najavo, že nie obv. Ferienc, ale obv. Gustáv Ország sa dopustil tr. činu pokusu vraždy, navrhuje dnešné pojednávanie odročiť a nakoľko vec musí došetriť, dôvody podá písomne. (...) Obhajca Dr. Sabinský žiada nariadiť vyšetrovanie dušev. stavu obv. (Michala Ferianca, pozn. V. P.) Zástupca št. prokuratúry sa protiví tomuto návrhu. (...) súd uvažuje podľa § 96 Tr. p. na obv. Ondreja Gardoša väzbu a súčasne nariaďuje vyšetrovanie duševného stavu obv. Michala Ferianca a na návrh zást. štát. prok. dnešné pojednávanie odročuje na neurčito.*“²¹⁾

Trestné jednanie proti Michalovi Feriencovi a spol. kvôli skúmaniu Feriencovho duševného stavu pokračovalo bez jeho účasti. Hlavné pojednávanie s ostatnými obžalovanými bolo presunuté na 29. december 1952.

Dňa 29. decembra 1952 sa na Štátnom súde v Bratislave zišiel nový súdny senát v zložení:

Predseda senátu: Jozef Pavelka

členovia senátu: Václav Hamák

Štefan Breier, sudcovia z povolania,

Alžbeta Mikulenčáková

Jozef Ďuran, sudcovia z ľudu,

Zapisovateľka: Irma Polačková,

Zástupca štátneho prokurátora: Štefan Rigo

Pojednávanie sa konalo verejne, po prednesení obžaloby prokurátorom Štefanom Rigom sa pristúpilo k výsluchu obvinených, ktorí mohli doplniť svoju predchádzajúcu výpoveď.

Gustáv Ország povedal, že Michal Ferienc chcel odísť do zahraničia za svojimi rodičmi. Vraj, keď sa uňho ukrýval, hovoril s ním len raz a Ferienc mu nevedel povedať, prečo ušiel zo stanice ZNB v Toryskách: „*Mám za to, že Michal Ferienc nebol normálny, robil na mňa dojem strhaného. Pneumatiky som mu nedal, ale v mojej domácnosti pneumatiky boli, keďže som mal bicykel a pripúšťam, že mu ich dala stará matka. Jemu som priamo nehovoril, ale len pred starou matkou som spomínal akým spôsobom by sa najľahšie dostal do zahraničia a označil som aj miesto prechodu. Pištol som mu dal ešte v r. 1944. Keď odchádzal odo mňa, vtedy som mu žiadnu pištol nedal.*“²²⁾

Ján Ferienc doplnil k svojej výpovedi, že dal bratovi Michalovi peniaze (1 000 Kčs), stravu aj pumpu zo súcitu, aby nehľadoval, a rozhodne poprel, že by mu tie veci dal s velezradným úmyslom. Pumpu si od neho jeho brat vypýtal, prečo zbehol, mu tiež nepovedal a on sám ho od úteku do zahraničia odhovárал.

Po neverejnej porade súdneho senátu boli vynesené nasledujúce jednohlasné rozsudky:

Gustáv Ország, Ján Ferienc, Veronika Gardošová, Ondrej Gardoš a Ján Gardoš boli uznani vinnými. Prví dvaja zo spáchania trestného činu nadržovania podľa § 163 ods. 1 Tr. Z., a spolu s Gardošovcami aj zo spáchania trestného činu pomocníctva pri zbehnutí podľa § 7 a § 273 ods. 5 Tr. Z.

Gustáv Ország bol odsúdený na osemnásť mesiacov väzenia nepodmienečne

Ján Ferienc na jeden rok väzenia nepodmienečne

Ondrej a Ján Gardošovci na osem mesiacov väzenia nepodmienečne

Veronika Gardošová na šesť mesiacov podmienene.

20) *Tamtiež.*

21) *Tamtiež*, s. 161.

22) A ÚPN, KS ZNB, S – ŠtB BB, V – 473/2, Zápisnica o hlavnom pojednávaní z 29. 12. 1952, s. 38.

Odsúdeným sa z dĺžky trestu odrátal čas strávený vo väzbe. Gustávovi Orságovi aj Jánovi Feriancovi pomohlo, že boli s Michalom Feriancom v príbuzenskom vzťahu: „*Obvinení poukazovali na to, že Michal Ferianc má v USA rodičov, že chcel ísť za nimi a že v odstupe času posudzoval svoj čin zbehnutia ako nerozvážnosť, ktorú potom ľutoval a to bol práve motív jeho odchodu do zahraničia. Konečne poukázal i na to, že jeho prítomnosť ich obťažovala a chceli sa ho, tým že by bol išiel k svojim rodičom zbaviť. Táto obrana obvinených nebola podvrátená, ale je zpravdepodobnená tým, že Michal Ferianc aj pred súdom sa prejavil ako osoba podozrivá z duševnej choroby, prinajmenej ako psychopata a obvinení podľa svojho triedneho pôvodu a pomeru k práci inak sa neprejavili ako nepriatelia ľudovodemokratického zriadenia. (...) Súd došiel k záveru, že švagrovský pomer obvineného Gustáva Orsága je takým pomerom, pri ktorom oznámením Michala Ferianca alebo jeho odmietnutím by bol utrpel ujmu, lebo mu hrozil rodinný rozvrat, keď by bol jednal ináč. /ohľad na manželku a svokru/“²³⁾ Tiež je v rozsudku spomenuté, že do úvahy okrem rodinných väzkov bol braný aj „obmedzený intelekt“ Veroniky Gardošovej, ktorej podľa súdu nič nepríťažovalo a preto dospel k názoru, že u nej bude stačiť výchovné pôsobenie hrozbou trestu.*

Martin Dzúr a Michal Omasta boli oslobodení spod obžaloby pre trestný čin neoznámenia trestného činu podľa § 165 ods. 1 Tr. Z.

Vyšší vojenský súd v Prahe

Hlavný proces s Michalom Feriancom sa začal 12. júla 1954, takmer dva roky po nariadení Štátneho súdu v Bratislave, aby bol vyšetrený jeho psychický stav. Vec prebral Vyšší vojenský súd (VVS) v Prahe, ale zápisnica z 12. júla 1954 sa nezachovala, zachovalo sa len pokračovanie protokolu o hlavnom pojednávaní z 5. augusta 1954. Zloženie senátu bolo nasledovné:

predseda senátu: mjr. JUDr. Mirko Hulej
 sudcovia: npor. VB Antonín Riedl
 npor. VB Jaroslav Temlík
 zapisovateľka: M. Mrázková
 prokurátor: mjr. JUDr. Edvard Hloušek

Obhajcom Michala Ferianca bol Dr. Karel Kratochvíl, ktorý bol ustanovený podľa § 45 odstavec 2 Trestného poriadku. Pojednávanie bolo verejné.

Po takmer dvojročnej prestávke začalo pre Michala Ferianca „druhé kolo“. Zachoval sa protokol o hlavnom pojednávaní, preto je možné dôveryhodnejšie rekonštruovať celý proces pred súdnym senátom. Najprv senát zaujímal zdravotný stav Michala Ferianca:

„*Obviněný: Cítím se zdrav, zvláště po příchodu z vojenské nemocnice ve Střešovicích, t. j. od 22. 6. 1954. Ve vojenské nemocnici ve Střešovicích jsem měl 1 záchvat, předtím na Pankráci asi jednou za měsíc a ve vazbě v Bratislavě i dvakrát za týden. Pociťuji pouze bolesti reumatické v kyčli a kolenně. Každý den užívám 3 tabletky. K lékaři chodím, když jsou tabletky již spotřebovány a žádám nové. Před zatčením v roce 1951 jsem záchvaty, které se dostavily v době, kdy jsem byl ve vazbě, neměl.*“

Následne prokurátor predniesol žalobu a predseda senátu vyzval Michala Ferianca, aby sa k žalobe vyjadril a uviedol okolnosti ktoré zoslabujú, alebo vyracajú podozrenia voči nemu a aby podal dôkazy ktoré by to potvrdili:

„*Obviněný: Cítím se vinen pouze částečně. Žalobě jsem rozuměl. Poučení jsem také rozuměl.*“²⁴⁾

Následovne povedal stručný príbeh svojho úteku. Odmietol tvrdenie obžaloby, že by sa zaoberal myšlienkou úteku z ČSR. Nepresvedčivo tvrdil, že mal v pláne sa sám prihlásiť na Národnej bezpečnosti.

Súdny senát si predvolal príslušníkov ZNB, ktorí zasahovali proti Michalovi Feriancovi pri Pribyline – bývalého vrchného strážmajstra Alberta Žižku, podporučíka VB Antona Čertíka, staršieho seržanta VB Rudolfa Munka, staršinu VB Pavla Suchánka a Jána Zlatínskeho. Postupne vypovedali, čo si zo zásahu pamätali. Albert Žižka: „*V akcii nás bylo asi 17 příslušníků. Byli jsme oblečení v civilu. Jen asi 3 příslušníci z OO VB Ružomberok byli ve stejnokrojích. Z rána příštího dne začali jsme prohledávat seníky na loukách při obci Pribilina. V jednom seníku se mi zdálo podezřelé rozházené seno a podezření ve mě budila i stará kosa, která byla uvnitř seníku. Seník mohl mít rozměry asi 3 x 5 m. Desky na čele seníku sahaly asi do výše 1 ½ m. Štít nad těmito deskami v předu seníku chyběl. Snažil jsem se nahlédnout přes desky do seníku. Spatřil jsem neznámého muže, který měl plnovous. Tento muž se v okamžiku, kdy jsem ho spatřil, vzbudil a to v důsledku toho, že jsem způsobil hluk. Zeptal jsem se ho, co tam dělá a vyzval jsem ho, aby sešel dolů.*“²⁵⁾ V tom okamihu začal Michal Ferianc strieľať,

23) *Tamtiež*, Rozsudok Štátneho súdu v Bratislave z 29. 12. 1952, s. 41.

24) *Tamtiež*, Protokol o hlavním líčení ze dne 12. 7. 1954, s. 74.

25) *Tamtiež*, s. 75.

zo senníka podľa A. Žižku vyšli asi tri strelné rany. Po výstreloch sa stiahol od prednej steny senníka ku zadnej a odtiaľ vyzýval Ferianca, aby sa vzdal a zišiel dolu. Ten odpovedal, že zide, keď Žižka prejde naspäť ku prednej stene, aby naňho videl. Ten túto možnosť odmietol a následne spustili paľbu so samopalov jeho kolegovia Prokop a Bacho.

Michala Ferianca v senníku našli približne o pol piatej ráno (Albert Žižka). Po hodine vyjednávania a občasnej strelby (približne o pol šiestej) sa Albert Žižka rozhodol, že zapáli seník. Aj tak urobil, ale potom ho uhasil, chcel len Michalovi Feriancovi naznačiť, že aj toto je spôsob ako ho dostať von. V tomto čase náhodná guľka zranila Michala Ferianca do hlavy, lebo podľa Alberta Žižku ten začal kričať, že je ranený. Napriek zraneniu sa však nevzdal. Albert Žižka: „Asi za 2 – 2 ½ hodiny od okamžiku, kedy som na neznámeho muža narazil, dal Čertík rozkaz k zapáleniu seníku. To sa již rozednívalo a lidé chodili na pole do práce. Poněvadž byl silný vítr ve směru od zadní části seníku k přední, seník rychle hořel a neznámý muž vyskočil ze seníku. Neviděl jsem ho vyskočit, slyšel jsem však hlas příslušníka SNB Bacha, aby dal ruce vzhůru. Když jsem to zaslechl, přiběhl jsem potichu ze zadu k neznámému muži a srazil jsem ho pažbou pušky k zemi. Zasadil jsem mu ránu do zad. Když neznámý muž padl na zem, viděl jsem, že jde jen o lehké zranění. Mozek jsem neviděl. V neznámém muži poznal příslušník SNB František Popovič Michala Ferianca. Popovič totiž pochází ze Spišských Vlachů.“

Michal Ferianc: „Výpovědi Žižky jsem rozuměl. V seníku jsem spal. Nestřílel jsem a rusky jsem nehovořil. Domníval jsem se, že vůči mě bylo zakročováno z večera a podle Žižky vidím, že tento zákrok byl zrána. Nestřílel jsem, jedině, když seník hořel, mohlo dojít právě v důsledku ohně k tomu, že náboje, které jsem měl, vybuchly.“²⁶⁾

Svedectvo príslušníka VB Antona Čertíka sa líšilo od svedectva Antona Žižku len v tom detaile, že Michala Ferianca objavili až o pol šiestej, a nie o pol piatej ako tvrdil Žižka. O ceste autom do nemocnice Čertík vypovedal, že Ferianc nebol v bezvedomí, nepôsobil dojemom nenormálneho človeka, bol nepokojný a bolo vidno, že má bolesti. Michal Ferianc tvrdil, že bol počas cesty v bezvedomí.

Starší seržant VB Rudolf Muňka svedčil, že po tom ako bol M. Ferianc zrazený na zem,

všimol si, že je ťažko ranený: „Spatřil jsem na čele nějakou bílou tekutinu a domníval jsem se, že by to mohl být mozek. Tak jsem dospěl k názoru, že by mohl zemřít. V tuto dobu byl v neznámém muži poznán M. Ferianc.“

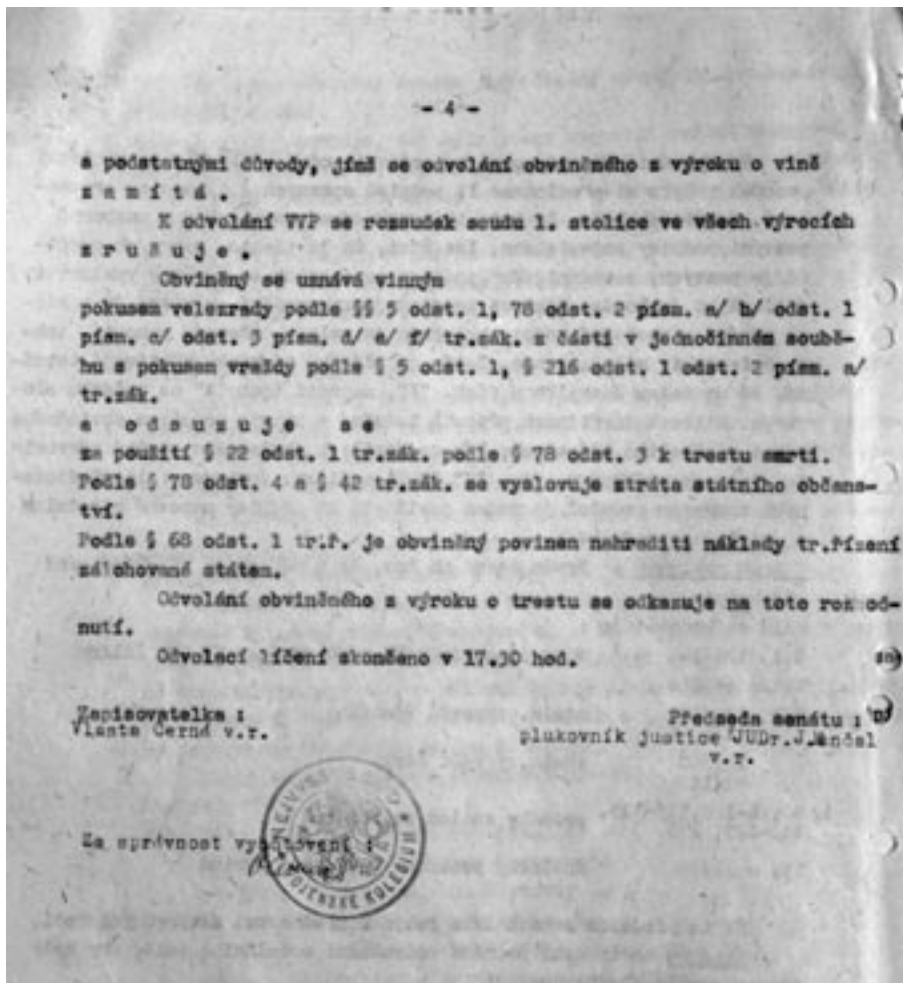
Pavel Suchánek vrel, že akcia trvala jednu až dve hodiny, a tiež si všimol poranenie Michala Ferianca: „Viděl jsem, že měl na čele nějakou pěnu. Bylo to asi ve velikosti menšího slepičího vejce. Řekl jsem si, že by to mohl být mozek a zranění jsem pokládal za těžké. (...) Dal jsem k dispozici kapesní obvaz, aby mohl být Ferianc ošetřen a vzpomínám si, že Ferianc na otázky, co dělal, odpověděl: „čo som robil, zle som robil“. V tú dobu jsem konal službu na kriminálním oddělení v Ružomberoku, které vyšetřovalo případ přepadení strážných na Skladané Skale a sám jsem se akce, jejímž cílem bylo dopadnout pachatele, zúčastnil a věděl jsem, že pes našel stopu vedoucí od lomu po chodníku směrem na Komiatnou. Chodník šel lesem a prudce stoupal. Poněvadž jsem měl zájem na vyšetření případu, položil jsem Feriancovi otázku, „či nám něco urobil v okrese Ružomberok?“ Ferianc odpověděl, že přecházel z obce Hrboltová směrem na Lubochňu na západ.“²⁷⁾ Následne opísal, čo mu Ferianc hovoril o incidente pri Skladanej skale. Chcel urobiť záznam jeho výpovede, aj si zohnal tri lístky na ktoré si urobil poznámky. Báľ sa však aby Michal Ferianc neumrel, preto mu ich nedal podpísať – ten sa triasol zimou a sťažoval sa na chlad a bolesti. Pri kladení otázok Feriancovi boli prítomní príslušníci Muňka, Zlatinský, Žižka a ďalší.

Pavel Suchánek: „Když ležel Ferianc na zemi, kladl jsem mu otázky já, Zlatinský a Munka. Nepoložil jsem Feriancovi otázku, zda poznal, že U Skladanej Skaly se k němu přibližuje osoba ve vojenském stejnokroji. Bločky, na které jsem chtěl udělat záznam, jsem sháněl 3 – 5 minut. Když jsem je sehnal, upustil jsem od svého úmyslu, protože jsem viděl, že se Ferianc již třese zimou. Případ Ferianca převzala Stb a ačkoliv jsme se domáhali, abychom mohli vyšetřovat případ Skladaná skála, nebyli jsme k tomu připuštěni.“²⁸⁾ Toto svedectvo potvrdzuje, že aj keď v dnešných podmienkach by bol prípad posudzovaný ako čisto kriminálny trestný čin, v komunistickom režime si ho uzurpovala ŠtB kvôli Feriancovmu plánovanému pokusu o útek z Československa a z pohľadu komunistickej justície aj kvôli pokusu o velezradu,

26) Tamtiež.

27) Tamtiež, s. 79.

28) Tamtiež.

Posledná strana rozsudku
s výrokom o treste smrti
pre M. Ferianca.
Zdroj: A ÚPN.

ktoré boli považované za politické protištátne trestné činy.

Ján Zlatinský: „Říkal mi Suchánek a Mun-ka, že se Feriance musíme zeptat, zda neudělal něco v okrese Ružomberok. Ferianc na otázky, kudy chodil a co provedl odpovídal. Přiznal, že šel podle železniční tratě od Hrboltové do Lubochně na západ, narazil na kamenolom a že použil zbraně proto, že měl obavu, že bude osobami, které mu šly vstříc kontrolován. Dále říkal, že zpod kabátu vytáhl samopal a vypálil dávku, a pak odešel ve směru Komjatná, Kubín, Malatiná. Po přepadu strážných ve Skladané Skale jsem se zúčastnil vyšetřování a vím, na základě vlastního pozorování, že ze směru, ze kterého měl Ferianc přicházet, mohl spatřit strážce teprve ze vzdálenosti 10 – 15 m. (...) Ferianc byl pak odvezen, aniž by byl sepsán nějaký záznam. Jeho zranění jsem pokládal za těžké. Měl jsem dojem, že má na čele vyhřelý mozek. Domnívám se, Ferianc, když jsem mu dával

otázku proč střílel, sám se mě zeptal, jestli osoba, na kterou střílel u kamenolomu, zemřela. Já jsem mu odpověděl, že zemřela. (...) Na Feriancovi jsem viděl pohnutí, když jsem mu řekl, že osoby, na které střílel, zemřely.“²⁹⁾

Odvezený bol do štátnej nemocnici Palúdzka v okrese Lip-tovský Mikuláš.

Podľa dvoch expertíz sa mal jeho psychický stav zlepšiť natoľko, že dokázal vnímať všetky otázky sudcov a porozumieť im – ale o tom trochu neskôr. Michal Ferianc, buď z vlastnej vôle alebo na radu svojho právneho zástupcu, začal tvrdiť, že pri kamenolome Skladaná skala vôbec nestrieľal on a že tam vôbec nebol. Na otázky, ktoré mu kládol sudca odpovedal väčšinou negatívne, alebo tvrdil, že si na spomínanú udalosť nespomína: „U Skladanej skaly jsem nestřílel, při Ružomberku jsem se ani neskrýval.“³⁰⁾ Potom boli predvolaní svedkovia, ako prvý Jozef Krupa, bývalý náčelník vyšetrovacieho odboru KS MV Žilina. Ten uviedol, že Michala Ferianca vypočúval v dobe, keď bol v ne-

mocničnej starostlivosti v Ružomberku, a pravdepodobne bol vypočúvaný bezprostredne po zatknutí operatívami, čo neskôr oni sami pred súdom potvrdili. Ďalej tvrdil: „v průběhu prvního výslechu, který jsem s ním prováděl, se snažil obviněný dělat dojem, že v důsledku zranění není normální. Později se však sám doznal ke zběhnutí, odcizení zbraní. Podrobně se doznal, že se ukrýval u Orsága a Jana Feriance. Uváděl i další osoby, na jejichž jména se již nepamatují.“³¹⁾ Vtedy údajne Jozef Krupa ešte nevedel o tom, že Ferianc je podozrivý z postrelenia strážnych pri Skladanej skale a dozvedel sa túto informáciu priamo od neho. Vyvrátiť toto tvrdenie nie je možné, pretože prvá výpoveď Michala Ferianca z 13. 11. 1951 podpísaná Jozefom Krupom všetky tieto udalosti zachytáva a je podporená opisom strážnych, a taktiež je logické, že Michal Ferianc po tom incidente urobil čelom vzad a snažil sa zmiasť prípadných prenasledovateľov tým, že sa pustil smerom k Vyšnej Šuňave,

29) Tamtiež, s. 80.

30) Tamtiež, s. 74.

31) Tamtiež, Protokol o hlavním líčení ze dne 5. 8. 1954, s. 46.

kde chcel opäť vyhľadať azyl u svojej rodiny, keďže jeho útek neprebehol nepozorovane ako plánoval. Jozef Krupa tvrdil, že o streľbe pri Skladanej skale nevedel preto, lebo to spadalo do kompetencií Verejnej bezpečnosti a Štátna bezpečnosť o tomto prípade nebola informovaná, pretože sa to netýkalo ich pôsobnosti.

Hneď na to poslali samopal Michala Ferianca na expertízu do Prahy na porovnanie s nábojnicami a projektilmi ktoré sa našli pri kameňolome Skladaná skala. Samopal bol však úplne zničený ohňom, ktorý v senníku založili zasahujúci príslušníci ZNB. Jeho časti boli k sebe zavarené mosadzou z nábojov, ktoré boli v zásobníku. Závety experta Hlavnej správy VB boli nasledovné: „*Vzájemným porovnaním špecifických znakov na zaslaných nábojnicích bolo zistené, že tieto boli vystřeleny z jedného a téhož samopalu a jak již uvedeno, z československého samopalu 23, nebo 25. Zda byly vystřeleny ze samopalu zničeného ohněm, nelze zjistiti.*“³²⁾ A to najmä preto, lebo pôsobením ohňa a tým pádom veľkého žiarenia nastala štrukturálna zmena povrchu, ktorá mala vplyv na tvorenie špecifických znakov, podľa ktorých by sa v prípade nepoškodenia dala stotožniť zbraň s nábojnicou.

K zdravotnému stavu Michala Ferianca sa Jozef Krupa vyjadril nasledovne: „*Ferianca v průběhu vyšetřování jsem považoval za normálního člověka, který se však nachází ve špatném stavu po vážném zranění a proto výsledky s ním prováděné byly krátké. Nepozoroval jsem, že by obviněný dostával nějaké záchvaty. Byl pod lékařskou kontrolou. Lékaři k němu přicházeli 2 krát týdně. Stávalo se, že když byla Feriancovi položena nějaká otázka, že se chytil za hlavu, vyskočil ze židle a nařikal, že ho bolí hlava, že bude vypovídat až příště a tak byl poslán na svou celu.*“³³⁾

Na výpoveď Jozefa Krupu Michal Ferianc odpovedal, že si nepamätá, že by ho niekedy tento vypočúval a o podpisoch vo výpovediach povedal, že nie sú jeho. Na príkaz súdu sa podpísal na osobitný porovnávací papier ktorý bol neskôr zaslaný na expertízu. Tá potvrdila, že podpisy sa zhodujú.

Michal Ferianc bol uznaný vinným z pokusu o zbehnutie podľa § 5 ods. 1, § 273 ods. 3 Trestného zákona, z pokusu o vraždu podľa § 5 ods. 1, § 216 ods. 1, 2 písmeno a/ Trest-

ného zákona, z rozkrádania národného majetku podľa § 245 ods. 1, 2 písm. a/ Trestného zákona a nedovoleného ozbrojovania podľa § 120 písm. a/ Trestného zákona. Súd ho odsúdil na 25 rokov väzenia nepodmienečne, ďalej bol vylúčený z vojska, jeho majetok prepadol v prospech štátu, stratil občianske práva na dobu desať rokov a bol povinný uhradiť náklady trestného konania.

Z rozsudku VS:

- „*Na J. Marhevku působil již v „Potravinovém družstvě“ obviněný dojmem člověka podnapilého, který zuřil a měl pěnu u úst.*“

- „*... v průběhu svého počínání pronesl výroky v tom smyslu, že „není náboženské svobody, protože kněží jsou zavíráni(...) „že se dostane za hranice, anebo počká na americkou armádu“, že „než by se dal zavřít, raději uteče“, že pouta bere pro pana okresního“ a znovu opakoval svůj výrok pronesený již v Potravinovém družstvě o svém poměru ke KSČ ...“*

- „*V záznamu o zdraví a nemoci vystaveném ve Státní okresní nemocnici v Palúdzke se popisuje zranění, které utrpěl obviněný při zatýkání. Mimo jiné se v záznamu uvádí, že otvorem v kosti čelní vyhržela část mozku ve velikosti slepičího vejce a musila být odstraněna. Zranění nezůstalo bez následků. V průběhu hlavního líčení před senátem státního soudu Bratislava konaného dne 31. 7. 1952 se choval obviněný takovým způsobem, že vznikly pochybnosti o jeho duševním zdraví a bylo nařízeno zkoumání duševního stavu. V posudku vypracovaném lékaři – znalci v ústřední vojenské nemocnici ve Střešovicích se uvádí, že vzhledem na povahu zranění, které obviněný utrpěl při zatýkání dne 24. 9. 1951, jsou jeho odpovědi na otázky, které mu byly kladeny bezprostředně po zatčení, naprosto nespolehlivé, zvláště šlo – li o odpovědi na otázky sugestivní. Dále se v posudku uvádí, že operační zákrok neodstranil jednorázově důsledky poranění, že pochody související s hojením rány pokračují v tkáni mozkové velmi zvolna – někdy i řadu let - a že nelze vyloučit, že úprava duševních funkcí u obviněného nastala teprve po určité době po zranění a že obviněný sa teprve po uplynutí delší doby stal schopným odolávat sugestivním vlivům.*“ Avšak zranenia, ktoré Michal Ferianc utrpel, ho nemohli podľa súdu ovplyvniť natoľko, aby nebol schopný odmietnuť podozrenia, ktoré voči nemu mali príslušníci, ktorí ho zatkli pri obci Pribylina. Tí

32) A ÚPN, KS ZNB, S - ŠtB BB, V - 473/7, Výsledok skúmania nábojnic, strely a samopalu z 10. 9. 1952, s. 37.

33) *Tamtiež.*

tiež potvrdili, že sa zaujímal, či príslušníci ktorých postrelil nepodľahli zraneniam, ktoré im spôsobil.

- „Stejně, přestože tím nemá být snižována závažnost poruch, které se u obviněného dostavily jako následky zranění, není nebezpečí, že by se obviněný v průběhu výslechů prováděných vyhledávacími orgány, těmto doznal k činům, jichž se nedopustil jen proto, že právě vzhledem na následky zranění nemohl odolávat sugestivním vlivům a důkladněji si rozvážit své jednání.“³⁴⁾ Posudky duševného stavu boli tri, ten prvý zo dňa 11. septembra 1953 však súd nezobral do úvahy, pretože bol údajne pre jeho potreby málo obsažný. Ďalšie dva posudky, ktoré sú z neskoršej doby, no dátum ich vyhotovenia z rozsudku nie je zrejmý, tvrdia, že M. Ferianc bol už v deň jeho zbehnutia zo stanice v Toryskách psychopatickou osobnosťou so slabými aktívnymi zábrami a morálnymi brzdami. Jeden posudok hovoril, že sa obvinený nachádzal v stave blízkom nepričetnosti, druhý, že sa nedá vylúčiť ani stav úplnej nepričetnosti. Súd ďalej konštatoval: „Jakmile totiž přestali působit na obviněného účinky požitých alkoholických nápojů a jako odpovědnost snižující okolnost zůstala jen psychopatie jako trvalý vlastnost, nepřestal být obviněný odpovědný za to, že se nevrátil zpět ke svému útvaru a že neodevzdal zbraně a další věci, jichž se zmocnil při útěku ze stanice SNB Torysky. Opět shodně oba znalecké posudky, poukazující na psychopatické založení obviněného, mají za to, že zmíněné založení má při hodnocení jednání obviněného po dobu, po kterou se skrýval význam polehčující okolnosti a že ovlivnilo zejména rozhodnutí obviněného u Skladané Skaly, kde jednal pod dojmem leknutí, když neočekávaně narazil na strážné. Pokud jde o stav obviněného v okamžicích, kdy zahájil palbu u obce Pribilina se znovu posudky rozcházejí. Zdůrazňuje se překvapení, úlek, rozespalost a závažnost vystavší situace docházejí v jednom posudku znalci k závěru přihlížejíce současně k zjištěné psychopatii, že u obviněného proběhl afekt – tedy že se nacházel ve stavu nepřičetnosti, kdežto ve druhém posudku znalci, odvolávající se na tytéž příčiny, staví se na stanoviska, že jde o stav, velmi blízký stavu nepřičetnosti.“ Súd odmietol, že by rozospatosť, zľaknutie sa a prekvapenie boli dôvodom, prečo strieľal Michal Ferianc zo senníka na príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti – tieto najväčšou mierou mohli pôsobiť na začiatku zákroku proti nemu,

ale nehrali úlohu pri jeho vyše dvojhodinovom obliehaní. K zásadnému rozporu v psychologických posudkoch prišlo až v posúdení, či je Michal Ferianc schopný absolvovať trestné konanie a najmä, či je schopný mu porozumieť. Jeden tvrdil - nie, druhý - áno. Konečné slovo mal však zas len sudca: „Soud vědom si jednak povahy vážného poranění, které utrpěl obviněný při zatýkání a jednak toho, že zranění nezůstalo bez nepříznivých následků na obviněného, má za to, že rozhodně nejde o následky tak těžké, že by obviněný nemohl chápat smysl trestního řízení, a že by v jeho případě pro závažnost poruch bylo nutno přerušit trestní stíhání.“ Podľa predsedu senátu Michal Ferianc logicky odpovedal na položené otázky, a dokonca sa hájil účelovo – tzn. že si spomínal na veci, ktoré mu nepríťažovali, ale v prípade streľby pri Skladanej skale si nepamätal nič.

- „Soud má za to, že trestná činnost spáchána obviněným se vyvíjela takto: obviněný, který neměl kladný poměr k lidově demokratickému zřízení pronesl dne 30. 7. 1950 výroky namířené proti stávajícímu zřízení a z obav před trestními následky uprchl ze stanice SNB Torysky odhodlán použít i zbraní, aby se vyhnul zatčení, když si asi po roce ukrývání uvědomil, že se na území ČSR nakonec nevyhne zatčení, rozhodl se, nemale ostatně ani jiného východiska, poněvadž na přihlášení se u bezpečnostních orgánů nepomýšlel, uprchnout do zahraničí a dostat se za svými rodiči. Je tedy zřejmé, že pro výrok o vině velezradou není dostatek dokladů.(...) Obviněnému přitěžovalo, že projevil nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, že spáchal více trestných činů, že pokus o vraždu opakoval a že se dopustil pokusu zběhnutí jako vojenská osoba z povolání. Polehčovalo mu částečné doznání, předchozí řádný život pracujícího člověka a především to, že vliv na spáchání trestných činů měla jeho choroba, která byla příčinou stavů blízkých nepřičetnosti.“³⁵⁾

Jediným dôvodom, prečo Michala Ferianca neodsúdil na trest smrti už prvostupňový súd, bola skutočnosť, že sa obidva posudky nezhodovali v názore na jeho svojprávnosť.

Najvyšší súd v Prahe – Vojenské kolégium

Dňa 29. októbra 1954 sa uskutočnilo zasadnutie Vojenského kolégia Najvyššieho súdu, aby prejednálo odvolanie vyššieho vo-

jenského prokurátora proti rozsudku prvej súdnej inštancie z 5. augusta 1954, spisová značka T 25/54. Senát zasadal v nasledujúcom zložení:

predseda senátu: plk. just. JUDr. Jaroslav Mančal
sudcovia z ľudu: mjr. VB Karel Kalivoda,
mjr. VB Jaroslav Hudecký
sudcovia: mjr. just. JUDr. Antonín Stehno,
mjr. just. JUDr. Vladimír Starý
zapisovateľka: Vlasta Černá
za generálnu prokuratúru HVP: mjr. just. JUDr. Drahomír Zdražil

Obhajcom Michala Ferianca bol opäť JUDr. Karel Kratochvíl.

Okrem čítania výpovedí a posudkov psychiatrov predstúpil aj súdny znalec z odboru grafológie Miroslav Dufek, ktorý porovnal tri porovnávacie podpisy Michala Ferianca so sedemnástimi spornými podpismi, z ktorých šestnásť znalec uznal bez pochyby za pravé.

Rozsudok bol krutý. Vojenské kolégium Najvyššieho súdu zrušilo rozsudok Vyššieho vojenského súdu a Michal Ferianc bol uznávaný vinným z pokusu o velezradu podľa § 5 odst. 1, § 78 odst. 2 písmeno a/ b/ odstavec 1 písmeno c/, odstavec 3 písmeno d/, e/ a f/ trestného zákona z časti v súbehu s pokusom o vraždu podľa § 5 odstavec 1, § 216 odstavec 1 a 2 písmeno a/ trestného zákona a vymeral mu absolútny trest – trest smrti.

Z rozsudku Vojenského kolégia NS:

- „Prokurátor se ve svém odvolání domáhá zrušení rozsudku nalézacího soudu a navrhuje, aby obviněný byl odsouzen podle žaloby a aby mu byl uložen trest smrti. Prokurátor totiž ze zjištění soudu, že obviněný je osobou s nepřátelským poměrem k našemu zřízení, dovozuje, že obviněný se snažil dostat mimo území naší republiky ne proto, aby se setkal se svými rodiči, kteří žijí v cizině, nýbrž proto, aby se dal do služeb zrádné emigrace.“ Na druhú stranu sa Michal Ferianc vo svojom odvolaní domáhal taktiež zrušenia rozsudku, pretože podľa neho súd nedostatočne zhodnotil psychiatrické posudky, a napriek rozporom v nich si nevyžiadal vysvetlenie, ani neoslovil ďalších znalcov, aby sa k prípadu vyjadrili.

- „Odvolání prokurátora je ve své podstatě důvodné. Odvolání obviněného však důvodné není. Pokud obviněný namítal, že znalecké posudky o duševním stavu obsahují rozpory, které se nalézací soud nepokusil odstranit, na př. přibráním nových znalců, učinil tak v odvolacím řízení nejvyšší soud. Otázka příčetnosti pachatele je totiž otázkou

zásadní povahy, kterou je třeba spolehlivě vyjasnit, aby zjištění soudu nemohla po té stránce budít nejmenší pochybnosti. Podané superarbitrium 2 nových znalců /č. 1. 221 – 269/ podle názoru nejvyššího soudu bezpečně odstranilo všechny nejasnosti a pochybnosti a přesvědčivě se vypořádalo s nesprávnými závěry znalců předchozích.“ Obaja noví znalci sa zhodli, že Michal Ferianc bol v dobe keď ho vyšetrovali úplne duševne zdravý, a že netrpel žiadnou duševnou poruchou ani v dobe keď zbehol pod vplyvom alkoholu z Torysiak. „Oba znalci vidí v osobě obviněného jen psychopata s afektivní labilitou a se sklonek k nadužívání alkoholických nápojů.“ Záver, ktorý si súdny senát vyvodil z nových posudkov bol ten, že M. Ferianc bol po celý čas odo dňa úteku 30. júla 1950 trestnoprávne zodpovedný, aj po tom keď bol postrelený do hlavy a zatknutý.

- To, že Michal Ferianc napádal pravosť svojich podpisov na protokoloch viedlo Kolégium k záveru, že sa v snahe uniknúť trestu uchýľuje vo svojej dobre premyslenej obhajobe aj k „rafinovaným úskokom.“ Ďalej rozoberali aj motívy jeho strelby pri Skladanej skale a pri Pribylíne. Výsledkom bol záver, že jediný motív použitia strelnej zbrane bolo uniknutie zakročujúcim orgánom, a to aj za cenu že niekoho z nich smrteľne zasiahne. „Toto zjištění nalézacího soudu, týkající se střelby u obce Pribilina obviněný vůbec nenapadá. Avšak ne jinak tomu bylo i u kamenolomu Skládná Skála. I tam obviněný střílel proto, aby jej strážní nezadrželi. Vystřelil proti nim dávku ze samopalu a to v překvapení, kdy vzhledem k nastalé situaci neměl čas na přesné zamíření, nýbrž použil takzvané střelby pudivé. Nepočítal s tím, že s určitostí smrtelně zasáhne některého strážného, avšak stejně tak musel předpokládat, že strážné může smrtelně postřelit. Že pak tuto možnost bral v úvahu a byl s ní srozuměn, toho důkazem jsou i jeho dotazy při dopadení na osud postřelených.“

- Prečo prišlo Vojenské kolégium Najvyššieho súdu k záveru, že Michal Ferianc spáchal trestný čin pokusu o velezradu? Najmä prestalo veriť výpovediam jeho rodinných príslušníkov, ktorí vypovedali, že Michal Ferianc chcel ísť do Spojených štátov amerických a začali uplatňovať princíp notoriety. Čiže uplatnili dogmu, ktorá hovorí, že každý občan ČSR, ktorý nelegálne prekročí hranice (alebo sa o to pokúsi), sa automaticky spojí s tajnými službami cudzích prozápadných mocností a bude aktívne prispievať k boju proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Samozrejme, pomohol im aj

*tou naději, že lze počítat s jeho nápravou; takové záruky v případě M. Feriance, zatvřelého nepřítel, však není.*³⁷⁾

Popravený bol v Prahe dňa 20. decembra 1954, zápisnica sa však nezachovala.

Rehabilitácia

Podľa zákona 119/90 o súdnej rehabilitácii boli postupne rehabilitované všetky osoby z procesu s Michalom Feriancom a spol.:

Dňa 31. októbra 1990 boli zrušené rozsudky nad Veronikou Gardošovou, Jánom a Ondrejom Gardošom Krajským súdom v Košiciach, nad Gustávom Országom 23. mája 1991.

Krajský súd v Košiciach rozhodnutím z 24. októbra 1991 oslobodil Jána Ferianca spod obžaloby štátneho prokurátora zo dňa 24. júna 1952.

Celým procesom so skupinou Michal Ferianc a spol. sa vliekli rozpory a nejasnosti. Týkali sa najmä identifikácie Ferianca ako strelca pri kameňolome Skladaná skala, a tiež jeho duševného stavu a schopnosti po ťažkom zranení vnímať proces. Originály ani prepisy psychologických posudkov sa nezachovali a fragmenty z nich vyskytujúce sa v rozsudkoch nedokázali presvedčiť o tom, že nakoniec nebol

popravený človek trpiaci duševnou chorobou po zranení mozgu. Na základe uvedených skutočností, najmä na základe výpovedí postrelených strážcov, je možné spochybniť priebeh vyšetrovania a následne aj samotný proces s Michalom Feriancom.

Zo spôsobu, akým vstúpila po Feriancovom zatknutí do vyšetrovania Štátna bezpečnosť, bolo vidno plán urobiť z jeho prípadu politický proces. To dokazuje aj skutočnosť, že bol nakoniec uznaný vinným z pokusu o velezradu, aj keď mu nebolo možné dokázať viac ako len úmysel o prekročenie hranice, v žiadnom prípade úmysel o spoluprácu s vojenskými zločkami cudzieho štátu, alebo ich spravodajskými zločkami.

Nemožno spochybniť, že si Michal Ferianc zaslúžil spravodlivý súd za ohrozovanie svojho nadriadeného a civilistov strelnou zbraňou pri úteku z Torysiiek, zbehnutie, a tiež za postrelenie príslušníkov OSOŽ a SVS. Avšak v podmienkach, keď bola československá justícia riadená záujmami najvyšších komunistických štruktúr, mu možnosť spravodlivého súdu nebola umožnená. V konečnom dôsledku to bola len ďalšia justičná vražda, ktorá pomohla komunistickému režimu udržiavať atmosféru strachu v bezpečnostných zločkách.

RESUME

They recovered him to execute him

The case of Michal Ferianc is one of many judicial murders. Those responsible for these murders are the responsible members of the Communist Party of Czechoslovakia, and the judiciary and State Security that reported to them. Michal Ferianc was employed at National Security Force in Torysky. Once, after he got drunk and grumbled at communist regime, he escaped armed with two automatics and one pistol from station. For over one year, he was sheltered by relatives, after which he decided to escape to Austria and later on, with the help of his parents, to the USA. Near the stone pit Skladaná skala at Ružomberok he happened upon two National Security Forces members. He shot them in the legs when they confronted him. He managed to escape them but two weeks later, he was caught near barn at the village of Pribylina. At his roundup he was shot in the head. After his recovery, his trial began, and the judge deemed it necessary to analyze his mental state. Two years later, despite psychiatric opinions confirming the opposite, the Military Higher Court declared him healthy and sentenced him to 25 years of imprisonment. Subsequently, the Military College of the High Court in Prague changed the sentence to capital punishment. An appeal or the ability to seek pardon was not allowed Michal Ferianc, and he was executed on 20 December 1954.

37) *Tamtiež*, Uznesenie VVS z 9. 11. 1954, s. 59.

Osobnosť verzus moc

K storočníci Ladislava Hanusa

Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
(1967), absolvent Filozofickej fakul-
ty UK v Bratislave, vedúci Katedry
histórie na Pedagogickej fakulte UK
v Bratislave.

Teológ a filozof Ladislav Hanus sa oprávnene zaraďuje medzi slovenské intelektuálne špičky 20. storočia. Práve v tomto roku sa pozornosť väčšmi sústreďuje na Hanusovu osobnosť. Pripomíname si storočnicu jeho narodenia, a pri tejto príležitosti aj zaradenie do kalendára kultúrnych výročí UNESCO. Pozornosť, ktorá sa mu dnes venuje, sa viac zameriava na zhodnotenie jeho filozofickej a teologickej tvorby, prípadne jeho vplyvu na usmerňovanie sakrálneho umenia a architektúry. Pomerne málo priestoru sa však venuje zachyteniu pohnutých životných osudov tejto osobnosti, najmä jeho sústavnej perzekúcie po prevzatí moci komunistickou stranou v roku 1948. Ešte menej známy je úsek jeho života v čase normalizácie po roku 1968. Výsostnou úlohou historiografie i tejto skromnej štúdie je prispieť k hlbšiemu poznaniu Hanusovho života a osobnosti.

L. Hanus sa narodil dňa 26. februára 1907 v Liptovskom Mikuláši. Po absolvovaní gymnaziálnych štúdií bol v roku 1926 prijatý do diecézneho seminára v Spišskej Kapitule. Po roku dostal možnosť pokračovať v štúdiách na teologickej fakulte v rakúskom Innsbrucku. Kňazskú vysviacku prijal 24. júla 1932. Od roku 1933 pôsobil v pastorácii v Spišských Vlachoch, Spišskej Novej Vsi a v Ružomberku. Po pôsobení vo funkcii katechéta na gymnáziu v Kežmarku v roku 1938 ho biskup Ján Vojtaššák vymenoval za profesora morálky, sociológie a cirkevného umenia na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule. Vďaka L. Hanusovi, F. Skyčákovi a ďalším osobnostiam sa provinčné centrum zmenilo na dôležité stredisko duchovnej elity slovenského katolicizmu. V rokoch 1941 až 1943 redigoval mesačník *Kultúra*, v rokoch 1943 – 1944 mesačník *Obroda*. Od roku 1945 pôsobil ako vicerektor diecézneho seminára v Spišskej Kapitule, pričom citlivo vnímal rozbiehajúcu sa perzekúciu cirkvi. Po komunistickom štátnom prevrate v roku 1948 sa situácia rýchlo zhoršovala. Pomerne krátke, no plodné, desať rokov trvajúce obdobie výslnia Kapituly sa nenávratne pomínulo. Vládne nariadenie č. 112/1950 Zb. zo dňa 14. júla 1950 zrušilo diecézne semináre. Na Slovensku mohol byť iba jeden kňazský se-

minár a jedna rímskokatolícka bohoslovecká fakulta so sídlom v Bratislave. Biskup J. Vojtaššák bol v izolácii, ktorá sa rovnala domácemu väzeniu, viacerí kňazi už boli zaistení a väznení. Budovu seminára a školy „prevzala“ osobitná komisia v dňoch 21. – 23. augusta 1950. Hanus bol posledným profesorom, ktorý z Kapituly odchádzal, ktorý symbolicky „zavrel dvere“. Jeho situácia bola bezútešná: „*Ostal som doslova na ulici, bez akejkoľvek funkcie, bez strechy nad hlavou.*“¹⁾ Generálny vikár Jozef Tomanóczy ešte stačil poslať Hanusa do pastorácie do obce Lúčky, odkiaľ odišiel na výpomoc k farárovi Albínovi Kontríkovi do liptovskej obce Svätá Mara. Úradníci zo Slovenského úradu pre veci cirkevné a Štátna bezpečnosť však mali pre L. Hanusa ako „reakcionára“ pripravené iné riešenie – kárny kláštor v Mučeníkoch. V súvislosti so zaistením biskupa J. Vojtaššáka Štátny úrad pre veci cirkevné žiadal 20. októbra 1950 Krajské veliteľstvo ŠtB v Košiciach, aby bol L. Hanus zaradený do kárneho kláštora v Mučeníkoch.²⁾ Táto životná „alternatíva“ sa neuskutočnila.

V noci z 5. na 6. januára 1951 zazvonil pri farských dverách neznámy muž a žiadal, aby prišiel pán farár do obce Vlašky zaopatriť ťažko chorého. L. Hanus chcel ísť, no chorý A. Kontrík mu v tom zabránil a sám išiel otvoriť. Tak sa dostal do pasce, ktorú ŠtB nastražila na Hanusa. Keď Kontrík videl, že ide o pascu, bránil sa a usiloval sa uniknúť, no v domnienke, že ide o Hanusa, ho orgány ŠtB postrelili do nohy a násilím vopchali do auta. „*Cestou ho bili a stále spomínali: ‚No, sviňa Hanus! Hanus, teraz ťa už máme...‘ – Až potom on povedal: ‚Ale ja nie som Hanus.‘ To ich celkom zháčilo. Ako sa mohli zmýliť? Totiž oni mohli vedieť, že som preč, ale nevedeli, že som sa vrátil z tejto cesty. Tak boli informovaní, že ja som v Svätej Mare, boli presvedčení, že ja som sám, keďže zastupujem Albína – a tak šli naisto. Bolo to akési nedorozumenie. Čo mám hovoriť, že šťastlivé? Ťažko povedať, lebo odniesol si to Albín. Pred Bešeňovou ho vyhodili na sneh a išli ďalej.*“³⁾ Ráno 6. januára 1951 priniesla dedinská ženička na faru do Svätej Mary batôžtek, v ktorom boli pokrčené kňazské veci zašpinené krvou. A. Kontrík

1) CHOVANEC, Jaroslav: Svedok storočia. In: *Slobodný piatok*, roč. 2, 5. 4. 1991, s. 4.

2) Pozri: VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin 1999, s. 44.

3) HANUS, Ladislav: *Pamäti svedka storočia*. Bratislava 2007, s. 444 – 445.

k tomu priložil listok pre Hanusa: „*Laco, som ranený, hľadajú Ťa. Nie mňa, ale Teba hľadajú. Už ani chvíľu nezostaň na Svätej Mare a neodbavuj, ale choď preč, lebo o Teba ide, Teba hľadajú.*“⁴⁾ Hanus dlho nerozmýšľal. V chvate si pobalil najpotrebnejšie veci, dal spáliť svoju korešpondenciu. Začal život v ilegality, pre ktorý sa pred Hanusom i po ňom rozhodlo viacero katolíckych kňazov a rehoľníkov. Nebol to únik zo strachu pred trestom, ale pokus zachovať v sebe a okolo seba aspoň úzky priestor slobody.

L. Hanus najprv odišiel do Liptovského Mikuláša a odtiaľ do Važca, kde ho na niekoľko dní prichýlil tamojší farár, známy slovenský básnik Janko Silan. Tento jeho pobyt čoskoro zistila bezpečnosť, preto sa rozhodol odcestovať k svojej sestre do Bratislavy, no po uvedomení rizík spojených s pobytom v tomto meste odcestoval k bratovi do Žiliny. Tu mu brat sprostredkoval stretnutie s prof. Emanuelom Filom, bývalým rektorom Slovenskej univerzity a známym katolíckym laickým aktivistom, ktorý v tom čase bol degradovaný, no ešte pôsobil ako primár na internom oddelení žilinskej nemocnice. Filo vybavil Hanusovi prijatie do nemocnice ako pacientovi s diagnózou cukrovka. Hanusova prítomnosť v nemocnici však neostala dlho utajená. S pocitmi bezradnosti sa rozhodol odísť do rodičovského domu v Liptovskom Mikuláši. Keď sa však dozvedel, že ho tu už opakovane hľadala bezpečnosť, využil ponuku rehoľnej sestričky – františkánky, s ktorou sa zoznámil v žilinskej nemocnici, a po Veľkej noci odcestoval na Kysuce.

Jeho kysucký azyl trval vyše roka. Tvrdý, ale bezprostredný a krásny život medzi Kysučanmi v podhorských lazoch v Zákopčí a neskôr v Kalinove Hanusa vnútorne obohatil. Stal sa jedným z nich, bol ich domácim kňazom, bezprostredným svedkom ich každodenného života. Oni zasa jeho ochrancami a dobrodincami. Myšlienku, že by sa prihlásil a prestal ukrývať, si ani nepripustil. Vážne však uvažoval o odchode do exilu, no nepodnikol žiadne praktické kroky, aby tieto plány uskutočnil. ŠtB usilovne pátrala po Hanusovom úkryte, takže sa okolo neho sťahovala neviditeľná obruč. V auguste 1952 Hanus spozoroval v okolí samoty, kde sa ukrýval, rôzne zvláštne zvuky a signály. V jeden deň sa nečakane objavilo aj malé osobné lietadlo, ktoré podozrivo prelietavalo nad samotou. Dňa 4. septembra 1952 prišiel k samote neznámy človek, ktorý s ružencom v ruke úpenlivo prosil, aby ho ukryli, že je prenasledovaný katolícky kňaz.

Ladislav Hanus ako novokňaz.

Hanus hneď vedel, čo je vo veci a okamžite zmenil miesto úkrytu. To však už nepomohlo. V noci zo 4. na 5. septembra sa ozvalo búchanie na dvere drevenice sprevádzané ráznymi výkrikmi: „*Otvoriť! Bezpečnosť!*“ „*Vhnruli sa dnu traja. Jeden bezpečnostný, esenbák s automatom, jeden v montgomeráku, teda v kabáte, a ešte jeden civil. Dnu, s baterkou do izby: ‚Hore ruky!‘ – ten esenbák skríkol: ‚Tak tu si, ty sukyn syn! Už teraz ťa máme!‘. Potom zase: ‚Dole ruky!‘ – a hneď ma spútalí.*“⁵⁾

Nasledovala cesta do Žiliny. V budove Krajského veliteľstva ŠtB, umiestnenej v bývalom kláštore saleziánov, kam Hanusa dopravili, sa začalo dvojročné obdobie vyšetrovacej väzby. Na Krajskom veliteľstve ŠtB vládol rozruch. „*A prišiel aj jeden taký dobre vypasený úradník, vyšetrujúci: ‚Ale, pane doktore!? Vy jste se ukrýval? A což my jsme nějaký lidožrouti?!‘ – Povedal som mu: ‚No, ved’ to sa ešte ukáže.’*“⁶⁾ Nasledovalo drsné vyšetrovanie v Ružomberku, Levoči, Košiciach a napokon v Prahe – Ruzyni. Bol to dobový štandard, sprevádzaný revom vyšetrovateľov a niekedy

4) *Tamtiež*, s. 444.

5) *Tamtiež*, s. 484.

6) *Tamtiež*, s. 485.

aj bitkou. Hanus s odstupom sám sebakriticky priznal, že nebol vnútorne pripravený na vyšetrovanie. Výsluchy ho vnútorne tak vyčerpali a oslabili, že priznával neexistujúce spojenia s jezuitom Rudolfom Šestákom a kňazmi Jurajom Jendželovským a Vojtechom Jenčíkom, ktorí mali cez košickú faru sprostredkovať spojenie s Užhorodom a odtiaľ s ďalšími miestami v Sovietskom Zväze. To naznačovalo, že Hanusa chcú zaradiť do skupiny spolu s ďalšími slovenskými katolíckymi aktivistami zo spoločenstva Rodina, ktoré ešte v roku 1943 založil chorvátsky jezuita Tomislav Poglajen Kolakovič s absolventmi pápežského kolégia Russicum v Ríme. Na čelo skupiny bol postavený Kolakovičov priateľ a úzky spolupracovník jezuita Rudolf Šesták, bývalý prefekt rímskeho Russica. Hanus istým spôsobom vyčnieval z tejto skupiny. Nepatril totiž do okruhu Kolakovičových spolupracovníkov a ani sa nezapájal do aktivít Rodiny.

Návrh obžaloby so skupinou R. Šesták a spol. predložil minister vnútra Rudolf Barák a minister spravodlivosti Václav Škoda na prerokovanie politickému byru ÚV KSČ. Tento stranický orgán ju prerokoval dňa 23. augusta 1954 a uzniesol sa: „*Politické byro ÚV KSČ ukláda ministerstvu vnútra, generálnému prokurátorovi a ministerstvu spravodlivosti provést se skupinou ‚Russicum‘ neveřejný proces s tím, že se procesu zúčastní pro poučení jako publikum vybraní příslušníci ministerstva vnútra a že o výsledku procesu bude krátká správa v tisku.... Provede: s. Aleš, s. Barák, s. Škoda, s. Novotný.*“⁷⁾ Teraz už nič nestálo v ceste súdnemu pojednávaniu. Obžalobu na celú skupinu podal Najvyššiemu súdu v Prahe vtedajší generálny prokurátor Václav Aleš. L. Hanus bol obvinený, že „*jako vicerektor spišského semináře, zarytý stoupenec nepřátelské politiky Vatikánu, byl již od osvobození naší republiky v roce 1945 protistátně činný. V semináři, kde působil, vychovával bohoslovce k nenávisti proti lidově demokratickému zřízení republiky a proti Sovětskému svazu. Od biskupa Vojtaššáka přijal v rámci jeho protistátní činnosti funkci tajného rektora ústavu a tak se tajným způsobem zapojil do rozvratné činnosti Vatikánu v naší republice.*“⁸⁾ Podľa obžalobcu tieto všeobecné obvinenia naplňali skutkovú podstatu zločinu velezrady. Bolo tu aj ďalšie závažné obvinenie zo špionáže. Podľa neho:

„*Ladislav Hanus předal nunciaturě v Praze v roce 1948 různé špiónážní poznatky o politické situaci, náladě a politickém smýšlení obyvatelstva na Slovensku a nunciovi Ritterovi předal dopisy od zrádného biskupa Vojtaššáka, obsahující rovněž špiónážní materiál.*“⁹⁾ Odovzdanie listu – nie listov – sa vzťahovalo na Hanusovu návštevu Prahy, kde bola vydatá jeho sestra. Biskup Vojtaššák iba využil Hanusovu cestu do Prahy a poslal po ňom list adresovaný pražskej nunciature. Navyše s obsahom listu nebol oboznámený. Ako sám pomenáva: „*Preniesol som raz list pána biskupa Vojtaššáka na nunciaturu, no celkom trpne, pasívne som ho preniesol. To bolo asi všetko, čoho som si bol vedomý, hoci ani to nebolo treba spomínať.*“¹⁰⁾

Proces s 12 slovenskými obžalovanými sa konal pred senátom Najvyššieho súdu v Prahe na Pankráci v dňoch 12. – 15. októbra 1954, čo podčiarkovalo jeho dôležitosť. Súd bol fraškou, no Hanus využil možnosť záverečného slova. Vyhlásil, že sa cíti nevinný. Funkcia vicerektora a neskôr rektora spišského diecézneho seminára bola riadna štátom uznaná funkcia. Podobne kritika ateistickej ideológie nemôže byť považovaná za trestný čin, veď išlo o akademickú diskusiu a slobodnú možnosť vyjadriť vlastný názor. Svoju reč končil sebavedome slovami: „*Čo som, čím som bol a čo som robil, konal som svoju povinnosť a z toho nemám čo odvolávať.*“¹¹⁾

Obžalovaní boli súdení za údajnú velezradu a vyzvedačstvo proti Československu a jeho spojencom. Tomu zodpovedali aj pomerne vysoké tresty. Rudolf Šesták bol odsúdený na 23 rokov väzenia, Juraj Jendželovský (správca farnosti v Bardejove) na 18 rokov, Vojtech Jenčík (kňaz v Pezinku) na 16 rokov, Dominik Bartosiewicz (kňaz, bývalý pracovník Ústrednej katolíckej kancelárie v Bratislave) na 16 rokov, Ján Puobiš (lekár) na 16 rokov, Anton Neuwirth (prednosta ústavu lekárskej chémie na lekárskej fakulte v Košiciach) na 12 rokov, Juraj Žalobín (prevádzkový inžinier na Trati družby) na 11 rokov, Ivan Porazík (prednosta ústavu na lekárskej fakulte v Košiciach) na 11 rokov, Pavol Eichler (primár interného oddelenia liečby TBC vo Vyšných Hágoch) na 11 rokov, Júlia Baníková na 4 roky, Ladislav Hanus na 16 rokov, Martin Konopa (absolvent Russica, správca farnosti v kysuckej obci Nesluša) na 21 rokov.¹²⁾

7) AMV Levoča, fond: A 2/1, inv. j. 135. Usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 23. 8. 1954.

8) Archív Ministerstva vnútra (AMV) SR Levoča, f. A 2/1, inv. j. 135. Žaloba.

9) *Tamtiež*.

10) HANUS, Ladislav: c. d., s. 492.

11) *Tamtiež*, s. 515.

12) AMV Levoča, fond: A 8, inv. j. 720. Dok. č. IM-0024/58. Zpráva o vyhodnocení případu MUDr. R. Šesták a spol. Praha, 28. 12. 1959.

Po vyhlásení rozsudku nasledovalo zadelenie do väznic a táborov na území celej komunistickej ČSR. L. Hanus sa dostal do povestného jáchymovského tábora „L“, ktorý väzni nazývali likvidačný. Tu sa triedila vyťažená uránová ruda, ktorá sa potom drvila vo Veži smrti. Po krátkom pobyte vo väzení v Mírove nasledovala eskorta do tábora Rtyň v Podkrkonoší, kde fáral do bane ťažiť čierne uhlie. Odtiaľ nasledovala eskorta do väznice vo Valdiciach. Z Valdíc sa Hanus dostal do väzenia v Leopoldove. Vo výkone trestu znášal primitívne pracovné podmienky, ale aj prejavy neludzosti niektorých dozorcov a väzňov. Ak malo byť cieľom výkonu trestu zmena myslenia odsúdených, na Hanusa to neplatilo. Ostal verný svojim zásadám a kňazskému povolaniu, a to nie len pre seba, ale aj pre iných. Všade, kde mohol povzbudzoval, tajne slúžieval omše, šíril vedomosti a diskutoval. Práve počas Hanusovho pobytu v Leopoldove v roku 1959 uvažovala Inšpekcia ministerstva vnútra o znížení trestov v skupine R. Šesták a spol. L. Hanusovi navrhli trest znížiť na osem rokov. Táto výrazná korektúra trestu sa však neuskutočnila. Dôvodom bolo práve Hanusove „nehodné“ správanie vo väzení, ktoré naznačovalo, že je neprevychovaný, čiže ostáva „nepriateľom režimu“. Pre potreby Inšpekcie ministerstva vnútra vypracoval náčelník leopoldovskej väznice npor. Ján Kaňuch na Hanusa posudok, ktorý mal veľkú váhu pri rozhodovaní o jeho ďalšom osude. Posudok je dôkazom povrchného politického myslenia a kádrovania, no súčasne je aj vzácnym dokladom o nezlomnosti a pevnosti Hanusovho charakteru: „*Chovanie menovaného počas odpykávania trestu nie je na požadovanej úrovni, čo sa prejavilo aj v tom, že bol doposiaľ 4 krát kázeňsky potrestaný a to: v roku 1955 1 mesiacom nariadenej brigády za neporiadok v osobných veciach, 3. 1. 1957 10 dňami korekcie preto, že medzi odsúdenými propagoval náboženskú ideológiu a znížoval vážnosť socialistického zriadenia, dňa 23. 12. 1958 2 mesiacmi zastavenia výhod za konanie omše na pracovisku v pracovnej dobe a 12. 3. 1959 taktiež 2 mesiace zastavenia výhod za nepovolené prechádzanie na iné cely. Povahove sa prejavuje povýšenecky a sebavedome. Pracovne je v súčasnej dobe zaradený na konope, kde si stanovené úkoly plní, avšak iba z toho dôvodu, aby získal určité výhody. Inak každú neprítomnosť príslušníka na pracovisku využíva na*

prevádzanie náboženských prednášok, omší a podobne. Taktiež na predchádzajúcom NPT bol jeho postoj k práci záporný. Po celú dobu jeho zaradenia v NPT Rtyň v Podkrkonoší sústredoval okolo seba odsúdených – prevažne vekove mladších, ktorým vštepoval náboženskú ideológiu, čo malo veľký vplyv v plnení pracovných úkolov.“¹³⁾ Negatívny postoj k L. Hanusovi, ktorý bol umocnený jeho vernosťou zásadám, zabránil aj jeho prepusteniu v rámci amnestie, vyhlásenej vtedajším prezidentom Antonínom Novotným k 9. máju 1960. Namiesto z väzenia putoval L. Hanus do ďalšieho väzenia vo Valdiciach. Prepustili ho až 20. júla 1965 na základe prezidentskej amnestie. V táboroch a väzeniach teda strávil takmer celých 13 rokov.

Návrat do pastorácie a vôbec legálny výkon kňazského povolania bol pre Hanusa nemožný. Mohol sa zamestnať „vo výrobe“ ako kurič v podniku Technické sklo v Bratislave – Dúbravke, kde už pracovalo niekoľko katolíckych kňazov prepustených z väzenia. Hanusa veľmi trápilo, že nemohol slobodne tvoriť. Situácia sa zlepšila až počas politického uvoľnenia v roku 1968. Dostal sa do pastorácie za správcu farnosti v obci Kvačany. Návrat na Liptov nebol triumfálny, no predsa znamenal aspoň prísľub lepších čias. Tu dokázal vychutnať každú chvíľu, keď mohol klásť na papier svoje myšlienkové bohatstvo. Knižné vydanie jeho diel však vzápätí zmariť normalizačný režim, nastolený po príchode intervenčných vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy. Mohli sa šíriť iba ako samizdaty, dočkali vydania až po roku 1989, alebo boli publikované v zahraničí.¹⁴⁾ Hanus aj napriek nepriaznivým podmienkam ďalej tajne tvoril. Patril k hlavným prispievateľom samizdatového časopisu *Orientácia*, ktorý začal vychádzať v roku 1973 ako prvé významnejšie katolícke samizdatové periodikum na Slovensku vďaka aktivite skupiny okolo spišského kňaza Jána Magu (v tom čase kaplána v Spišskom Podhradí).

L. Hanus v roku 1974 nastúpil ako farár do ďalšej liptovskej obce Hybe. Práve obdobie 70. a 80. rokov 20. storočia v živote L. Hanusa nie je dostatočne zmapované. Žiaľ, jeho spomienky sa končia pobytom v leopoldovskom väzení koncom 50. rokov 20. storočia. Na základe nových dokumentov z archívu Ústavu pamäti národa však vieme, že bol objektom záujmu Štátnej bezpečnosti (ŠtB). ŠtB v roku 1972 agentúrnou cestou získala poznatky o Hanu-

13) AMV SR Levoča, fond: A 8, inv. j. 720, dok. č. NZ-0043/1959. Leopoldov 2. 4. 1959.

14) Pre úplnosť uvádzame prehľad monografických prác L. Hanusa: *Rozprava o kultúrnosti* (Ružomberok 1943, Spišské Podhradie 1991), *Rozhľadenie* (Trnava 1943), *Všeobecné kresťanstvo* (Ružomberok 1944), *Princípy kresťanskej morálky* (1982), *Spomienky na Ferka Skyčáka* (Galt, Ontario 1984, Bratislava 2001), *Romano Guardini, mysliteľ a pedagóg storočia* (Bratislava 1994), *Jozef Kútnik Šmálov; život, činnosť, tvorba* (Spišské Podhradie, 1992), *Človek a kultúra* (Bratislava 1997), *Princíp pluralizmu* (Bratislava 1997), *Kostol ako symbol* (Bratislava 1995), *Pokostantínska Cirkev* (Bratislava 2000), *Umenie a náboženstvo* (Bratislava 2001), *O kultúre a kultúrnosti* (Bratislava 2003), *Pamäti svedka storočia* (Bratislava 2006).

- 3 -

Dr. HANUS si podal sťažnosť na Krajský odbor pasov a víz Banáská Bystrica, aby mu bol cestovný pas vrátený.

Konanie dr. HANUSA smeruje k protizákonnej činnosti, že uskutočňuje styky v treťom štáte s rím.kat.duchovnými jezuitmi žijúcimi v kapital.štátoch a týmto dáva správy o politicko-cirkevnej situácii v ČSSR. Taktiež aktivizuje náboženský život vo farnosti najmä pri prihlasovaní žiakov na vyučovanie náboženstva a pod.

C i e l' rozkladného opatrenia :

- cielom rozkladného opatrenia je zamedziť cesty do zahraničia vôbec dr. HANUSOVI a uskutočňovania stykov s rím.kat.duchovnými z kapital.štátov,
- narušiť akciechopnosť a styky na cirkevnú emigráciu a nepriateľské centrá.
- zabrániť predávaní správ o politicko-cirkevnej situácii v ČSSR a šíreniu nepravdivých správ o živote v ČSSR.
- jeho výsluchom vyjasniť a dokumentovať tieto styky s rím.kat.duchovnými žijúcimi v kapital. cudzine.
- Dosiahnuť, aby došlo k zamedzeniu v oblasti porušovania §-u 101 tr.zákona.

S p ť o s o b p r e v e d e n i a :

- v zmysle uvedeného cieľa previesť výsluch podľa §-u ^{19. kol.} tr.poriadku vo vzťahu k trestnej činnosti ustanovovania ^{28.13} §-u 101 tr.zákona. ^{č. 40.}
- výsluch previesť podľa priloženého plánu výsluchu.
- po prevedení výsluchu HANUS bude písomne upozornený s tým, aby upustil od páchania trestnej činnosti a protisocialistickej činnosti, ktoré konanie je v rozpore s našimi platnými zákonmi. Toto upozornenie mu bude predložené k podpisu.

Jeho reagencia na výsluch bude kontrolovaná a zisťovaná agentúrou a dôverníckou sieťou a to TS "JEDEŇ" a dôverník "VLADO".

Po prevedení výsluchu spracovať súhrnnú správu pre Správu ŠtB, Banáská Bystrica.

Výsluch s dr. HANUSOM prevedú: mjr. Kustra a mjr. Šproš
Spracoval: mjr. Kustra
Náčelník II. odd. : prlk. Varga
Náčelník O - ŠtB : prlk. Randa

Návrh na prevedenie rozkladných opatrení v prípade „TEOLÓG“.

Zdroj: Archív ÚPN.

sovi, podľa ktorých ide o osobu so záporným vzťahom k socialistickému zriadeniu.¹⁵⁾ Hanus sa po príchode do pastorácie prejavil podľa informácií, ktoré mala k dispozícii ŠtB, ako „reakčný duchovný“, ktorý „... začal nadväzovať styky s rím. kat. kňazmi, ktorí žijú v NSR, Švajčiarsku a Rakúsku s ktorými študoval teológiu v Innsbrucku v Rakúsku. S týmito kňazmi sa stretával v treťom štáte, a to na pôde MLR, NDR alebo PLR. Takéto cesty do socialistic-

kých štátov podnikal každý rok.“¹⁶⁾ ŠtB mala informácie aj o návštevách kňazov z „nepriateľského kapitalistického zahraničia“ uňho na fare v Kvačanoch a v Bratislave. Dňa 25. júla 1973 ŠtB na L. Hanusa zaviedla pozorovací zväzok pod názvom „TEOLÓG“. Informácie o L. Hanusovi získané agentúrnou cestou boli zhromažďované a vyhodnocované. Za osobitne priťažujúce sa považovali jeho kontakty s bývalým ministrom vnútra Slovenskej republiky Alexandrom Machom¹⁷⁾ a s bývalým aktivistom Diela koncilovej obnovy katolíckym kňazom Jozefom Gazdom.¹⁸⁾ Obidvoch viedla ŠtB vo svojich registračných protokoloch ako nepriateľské osoby. O Hanusových kontaktoch a plánoch získala ŠtB informácie cestou svojho dôvernika s krycím menom „VLADO“ (Vladimír Droppa, evanjelický farár v Hybiach).¹⁹⁾ Koncom roka 1978 sa ŠtB dozvedela, že Hanus plánuje cestu do Poľska, kam mal prísť v roku 1979 na návštevu pápež Ján Pavol II.²⁰⁾ ŠtB sa k Hanusovej plánovanej ceste postavila negatívne. Jej operatívny pracovník zakročil na oddelení pasov a víz, aby Hanusovi odobrili cestovný pas, a takto bolo znemožnené jeho vycestovanie do Poľska, a vôbec do cudziny. Hanus sa však nevzdával a proti tomuto rozhodnutiu podal sťažnosť na krajský odbor pasov a víz v Banskej Bystrici. Dňa 15. januára 1979 sa mjr. Milan Kustra z oddelenia ŠtB pri Okresnej správe ZNB v Liptovskom Mikuláši stretol s riaditeľom Základnej deväťročnej školy v Hybiach Pavlom Beharkom. Predmetom rozhovoru bolo vyučovanie náboženstva na škole. Riaditeľ sa vyjadril, že pôsobí v tom smere, aby sa na evanjelické i katolícke náboženstvo prihlásilo čo najmenej detí, pričom: „U žiakov ev. a v. náboženstva sme dosiahli taký stav, že v tomto školskom roku 1978/79 nemáme prihláseného ani jedného žiaka na vyučovanie náboženstva. Za toto môžem poďakovať aj miestnemu ev. a v. farárovi DROPPOVI Vladimírovi, ktorý nám v tom šiel veľmi v ústrety, že sa za

15) Archív Ústavu pamäti národa (A ÚPN), f. KS ZNB S-ŠtB Banáská Bystrica, kontrarozviedne zväzky, a. č. KR-(0902) 6473, r. č. 5534 Hanus, Ladislav. Rozhodnutie komisie o uložení spisu L. Hanusa do archívu.

16) Tamtiež, Dok. č. OS-00612/1979. Záverečná správa o ukončení a uložení osobného spisu PO r.č. 5534 do archívu. Okresná správa ZNB, odd. ŠtB Liptovský Mikuláš 6. 11. 1979.

17) A. Mach, odsúdený v roku 1947 retribučným Národným súdom v Bratislave na 30 rokov väzenia, bol spoluväzňom L. Hanusa vo Valdiciach.

18) J. Gazda bol v rokoch 1963 - 1965 kaplánom v Ružomberku a v rokoch 1965 - 1972 farárom v Okoličnom. V roku 1968 sa aktívne zapájal do oživenia náboženského života na Slovensku v rámci Diela koncilovej obnovy. Za tieto aktivity mu bol v roku 1972 odobratý štátny súhlas a v roku 1974 ho odsúdil Okresný súd v Liptovskom Mikuláši na 3 mesiace väzenia za to, že napriek odňatému štátnemu súhlasu vyučoval náboženstvo deti svojho brata, slúžil súkromne omše pre veriacich a organizoval náboženské stretnutia. MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť*. Bratislava : Archa, 1991, s. 179; HLINKA, Anton: *Sila slabých a slabosť silných*. Zagreb : Logos, 1989, s. 163.

19) A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Banáská Bystrica, kontrarozviedne zväzky, a. č. KR-(0902) 6473, r. č. 5534 Hanus, Ladislav. Dok. č. 02-0036/1979. Návrh na prevedenie rozkladných opatrení v prípade „TEOLÓG“. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Liptovský Mikuláš 8. 2. 1979.

20) Prvá návšteva pápeža Jána Pavla II. v Poľsku sa uskutočnila v dňoch 2. - 10. 6. 1979.

toto neangažoval. U žiakov rím. kat. náboženstva je to horšie, lebo tuná sme nedosiahli skoro žiadne zníženie prihlásenia žiakov na vyučovanie náboženstva... Tunajší rím. kat. farár dr. HANUS Ladislav, nám v ústrety nešiel, ba práve naopak domáhal sa, aby všetci žiaci boli prihlásení na vyučovanie náboženstva. Dr. HANUS ako kňaz je veľmi odporný a tvrdohlavý... Pri vyučovaní náboženstva som dr. HANUSA kontroloval a zistil som, že on toto berie prísne a darmo sa o ňom v obci nehovorí, že je až priveľmi horlivý, oddaný Vatikánu a nemá rád socializmus, čo sa dá posúdiť z jeho chovania a stykov osôb, ktoré ho na rím. kat. fare navštevujú. Navštevuje ho aj býv. Hlavný veliteľ HG a minister vnútra tzv. Slovenského štátu Alexander MACH. Takto to bolo aj na oslavách 70 rokov, že ho bol pozdraviť a blahoželat aj Alex. MACH a mnoho ďalších mne neznámych osôb. Veľmi často cestuje do zahraničia, lebo týmto sa rada pochváli jeho gazdiná, nejaká Mária OLEJNÍKOVÁ z Ružomberka.²¹⁾ ŠtB teda mohla L. Hanusovi pripísať ďalšie negatívum – neželajú aktivizáciu náboženského života v Hybiach. Po tomto zistení podal starší referent mjr. M. Kustra dňa 8. februára 1979 návrh na uskutočnenie rozkladných opatrení v prípade „TEOLÓG“. Podľa neho „Konanie dr. HANUSA smeruje k protizákonnej činnosti, že uskutočňuje styky v treťom štáte s rím. kat. duchovnými jezuitmi žijúcimi v kapital. štátoch a týmto dáva správy o politicko-cirkevnej situácii v ČSSR. Taktiež aktivizuje náboženský život vo farnosti najmä prihlasovaním žiakov na vyučovanie náboženstva a pod.“²²⁾ Súčasne bolo definovaných niekoľko cieľov pripravovaných rozkladných opatrení, namierených proti L. Hanusovi: zamedziť vycestovanie do zahraničia, a vôbec styk s katolíckymi kňazmi v „kapitalistických štátoch“; narušiť akcieschopnosť a styky s cirkevnou emigráciou a „nepriateľskými centrami“ v zahraničí; zabrániť odovzdávaniu správ o cirkevno-politickej situácii v ČSSR a šíreniu „nepravdivých správ o živote v ČSSR“; výsluchom L. Hanusa vyjasniť a dokumentovať styky s katolíckymi kňazmi, žijúcimi v zahraničí; dosiahnuť zamedzenie v oblasti porušovania

§ 101 trestného zákona.²³⁾ Súčasťou vopred podrobne naplánovaného výsluchu malo byť písomné upozornenie L. Hanusa, aby „upustil od páchania trestnej činnosti a protisocialistickej činnosti“. Hanus mal toto upozornenie potvrdiť vlastným podpisom. Jeho reakcie na výsluch mali byť kontrolované agentúrnou a dôvernickou sieťou, ktorú tvoril tajný spolupracovník ŠtB pod krycím menom „JEDEN“ (Karol Hudáč, rímskokatolícky kňaz, kanonik, farár v Bobrovci) a dôverník ŠtB pod krycím menom „VLADO“ (Vladimír Droppa). Návrh, vypracovaný mjr. M. Kustrom schválil náčelník II. odboru oddelenia ŠtB v Liptovskom Mikuláši pplk. Varga a náčelník oddelenia ŠtB v Liptovskom Mikuláši pplk. Randa. Dňa 12. februára 1979 návrh schválil náčelník Správy ŠtB v Banskej Bystrici a o deň neskôr ho vyhodnotila študijnoo-analytická skupina. Výsluch s L. Hanusom sa uskutočnil dňa 21. februára 1979 na okresnej správe ZNB, odd. ŠtB v Liptovskom Mikuláši. Výsluch viedol mjr. M. Kustra a kpt. Poliaček, obaja z odd. ŠtB v Liptovskom Mikuláši.

Výsluch je cenným dobovým dokumentom, ktorý zachytáva autentické postoje L. Hanusa k rôznym témam. Treba však zobrať do úvahy skutočnosť, že pôvodcom dokumentu je ŠtB, ako aj určitú dávku opatrnosti a rezervovanosti L. Hanusa voči orgánom ŠtB, vedúcim jeho výsluch. Na otázku, ako sa ako kňaz pozerá na Združenie katolíckeho duchovenstva Pacem in terris,²⁴⁾ L. Hanus povedal, že je to zaujímavá otázka, ale nevyjadri sa k nej, lebo nie je členom tejto organizácie. Na otázku aby sa vyjadril k organizácii Dielo koncilovej obnovy (DKO), založenej v roku 1968 odpovedal, že „... v tom čase keď sa zakladala DKO on ešte v pastorácii nebol a robil kuriča v Bratislave, takže ho tieto otázky nezaujímal. Povedal, že DKO nebolo založené, že to bol len pokus a keď nebola schválená NF, tak nebola daná ani do života a teraz je táto organizácia dávno zabudnutá.“²⁵⁾ Po vyzvaní, aby vypovedal o svojich návštevách, ktoré dostal na Slovensku, odpovedal, že je to jeho súkromná vec. „Keď mu bol označený styk Alexandra MACHA hlavného veliteľa HG a min. vnútra za tzv. Slovenského štátu, povedal, že s tým-

21) A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Banská Bystrica, kontrarozviedne zväzky, a. č. KR-(0902) 6473, r. č. 5534 Hanus, Ladislav. OS ZNB, odd. ŠtB Liptovský Mikuláš. Záznam, napísaný dňa 15. 1. 1979 v Hybiach s riaditeľom ZDŠ-ky Beharkom Pavlom.

22) *Tamtiež*, Dok. č. 02-0036/1979. Návrh na prevedenie rozkladných opatrení v prípade „TEOLOG“. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Liptovský Mikuláš 8. 2. 1979.

23) § 101 trestného zákona postihoval zneužitie náboženskej funkcie: „Kdo z nepriateľství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky zneužije své náboženské funkce v úmyslu nepřiznivě ovlivňovat věci obecného zájmu, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“ Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky, roč. 1961, částka 65, vydána 8. 12. 1961, zákon č. 140/1961 Trestní zákon, s. 431.

24) Išlo o prorožimovú organizáciu katolíckeho duchovenstva, založenú v roku 1971. Pápež Ján Pavol II. ju zakázal dekrétom *Quidam episcopi* z roku 1982.

25) A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Banská Bystrica, kontrarozviedne zväzky, a. č. KR-(0902) 6473, r. č. 5534 Hanus, Ladislav. Dok. č. OS-0036/1979. Správa o prevedení rozkladných opatrení. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Liptovský Mikuláš 21. 2. 1979.

to sa poznal vo väznici vo Valdiciach v ČSR, kde boli spolu väznení. Alexander MACH ho navštívil koncom februára 1977, a to pri príležitosti keď dr. HANUS oslavoval narodeniny 70 rokov. Inak sa nenavštevujú a občas si pošlú spomienkový pozdrav a pod.“²⁶⁾ Z ďalších stykov uviedol L. Hanus kontakt s vedúcou osobnosťou laického apoštolátu na Slovensku MUDr. Silvestrom Krčmerym z Bratislavy, ktorý ho navštívil dvakrát ešte na fare v Kvačanoch. Zaujímavý bol postoj L. Hanusa k skrytej cirkvi, označovanej v dobovej terminológii „nelegálna cirkev“ alebo „tajná cirkev“: „*Dr. HANUS povedal, že nemá vedomosti či nejaká nelegálna cirkev v rím. kat. cirkvi existuje. Jestli takáto je, tak sa prieči cirkevným zákonom aj zásadám rím. kat. cirkvi. Predsaj máme v ČSSR legálnu rím. kat. cirkev a štátom platených kňazov, ktorí legálne prevádzajú všetky náboženské úkony. Hovoril znovu, že doteraz sa nedopočul o existencii nelegálnej cirkvi v ČSSR a toto ho prekvapilo.*“²⁷⁾ L. Hanus tu vlastne odmietol deliť cirkev na legálnu a nelegálnu. Ved' tí, ktorí vykonávali náboženské aktivity v skrytosti boli súčasťou cirkvi a nijako sa z nej nevyčleňovali, unikali iba obmedzujúcej štátnej kontrole. Na otázku o svojich zahraničných cestách vypovedal, že niekoľkokrát cestoval do východonemeckého Lipska, kde pôsobia v pastoračii jeho kňazskí priatelia. Ich mená odmietol uviesť. K cestám do Maďarska sa vyjadril, že tam cestuje pomerne často preto, lebo tam neďaleko Balatonu žije jeho bratanec, katolícky kňaz na dôchodku Albín Hanus. Na margo svojich stykov smerom do Nemeckej spolkovej republiky a iných západných štátov L. Hanus uviedol, že udržuje styky jedine s rímskokatolíckym kňazom Fritzom Ammermannom. S ním sa stretol v lete 1977 na Balatone u svojho bratanca, pričom ho pozval do ČSSR, no „... úrady v ČSSR túto návštevu nepovolili, čo je smutná vec z medzinárodného hľadiska.“²⁸⁾ Hanus bol informovaný aj o tom, že pas mu nebude vydaný. Orgány ŠtB, ktoré viedli výsluch, sa vyjadrili v tom zmysle, že „*Dr. HANUS pri tomto pohovore a rozkladnom opatrení sa choval veľmi slušne a v niektorých veciach bol dosť otvorený a priznal styky.*“²⁹⁾ Azda čakali agresivitu a nenávisť od katolíckeho teológa a filozofa, ktorý sa celý život venoval otázke kultúrnosti. Po výsluchu sa Hanus rozhovoril, že „... nič zlého nerobí a je

si vedomý toho. Že keby sa dostal do rozporu s našimi zákonmi, čo by ho čakalo. Keďže už jedenkrát bol vo väzení tak má dobrú školu a viacejkrát by sa už do väzenia nechcel dostať. Preto skutočne nerobí nič protizákonného. Kedykoľvek sa môže príslušníkom ZNB pozrieť smelo do očí. Záverom povedal, že si je plne vedomý, že ako osoba v minulosti trestaná, je pod kontrolou príslušníkmi ZNB a preto si dáva pozor, aby neprišiel do rozporu so zákonom.“³⁰⁾ Orgány ŠtB, ktoré viedli výsluch L. Hanusa videli úspech svojho rozkladného opatrenia proti Hanusovi v tom, že priznal svoje styky, a to najmä s „hlavným organizátorom laického apoštolátu“ S. Krčmerym. Kontakt L. Hanusa s ŠtB sa týmto stretnutím neskončil. Na jeho kontrole a previerke pracovali agenti „JEDEN“ (Karol Hudáč), „JAROMÍR“ (Michal Hadrián Grejtovský) a dôverník „VLADO“ (Vladimír Droppa). Na návrh mjr. M. Kustru bol pozorovací zväzok L. Hanusa v novembri 1979 ukončený a uložený do archívu Krajskej správy ZNB – Správy ŠtB v Banskej Bystrici na dobu päť rokov.³¹⁾

Prenasledovanie L. Hanusa sa touto epizódou neskončilo. Zo zdravotných dôvodov si Hanus podal žiadosť do dôchodku ku dňu 1. júna 1984. Žil v Ružomberku. Nehlivel, ďalej tvoril a usiloval sa vypomáhať aj ako kňaz. Práve jeho pastoračná zaangažovanosť sa stala dôvodom jeho ďalšieho prenasledovania. ŠtB operatívnou cestou zistila, že L. Hanus v dňoch 17. – 25. 2. 1986 zastupoval v pastoračii počas neprítomnosti Jána Magu, farára v Batizovciach, hoci na to nemal štátny súhlas. Táto jeho „protispoločenská činnosť“ bola dokumentovaná svedeckou výpoveďou okresného cirkevného tajomníka v Poprade a fotodokumentáciou.³²⁾ V nadväznosti na to požiadala dňa 27. februára 1986 Okresná správa ZNB, oddelenie ŠtB v Poprade Okresnú správu ZNB, oddelenie ŠtB v Liptovskom Mikuláši o vykonanie previerky osoby L. Hanusa. Odpoveď náčelníka oddelenia ŠtB v Liptovskom Mikuláši mjr. Jána Plevu jednoznačne odsudzovala L. Hanusa: „*menovaný patrí medzi krajne reakčných rím. kat. duchovných v okr. Lipt. Mikuláš. Udržuje aktívne styky na spoločenstvo nc v Ružomberku, čl. ideodiverzné cirkevné centrá v kz (NSR, Švajčiarsko) odkiaľ pravidelne dostáva TK (Palatínus), samotný preverovaný bol v minulosti niekoľkokrát rozpracovaný v osob-*

26) Tamtiež.

27) Tamtiež.

28) Tamtiež.

29) Tamtiež.

30) Tamtiež.

31) Tamtiež, Záverečná správa o uložení osobného spisu PO reg. Číslo 5534 do archívu. 21. 2. 1979

32) A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Košice, a. č. OP-11572. r. č. 18855 Hanus, Ladislav. Dok. č. OS -00 619/1986. Plán agentúrno-operatívneho rozpracovania akcie „TEOLÓG“. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Poprad, 17. 4. 1986.

ných zväzkoch.“³³⁾ Podľa stanoviska mjr. J. Plevu sa Hanus dopustil trestnej činnosti podľa § 178 Trestného zákona.³⁴⁾

Dňa 9. apríla 1986 predložil npor. Ján Holod z Okresnej správy ZNB, odd. ŠtB v Poprade návrh na založenie signálneho zväzku pod krycím menom „TEOLÓG“ na L. Hanusa, s cieľom jeho aktívneho rozpracovania a dokumentácie jeho „protispoločenskej činnosti“. Svoj návrh zdôvodňoval tým, že: „K menovanému bolo operatívnu cestou zistené, že pravidelne navštevuje MAGU Jána, rím. kat. duchovného, správcu fary v Batizovciach, rozpracovaného v SZ „SPEVÁK“, u ktorého sa často zdržiava i niekoľko dní. V tejto súvislosti bolo zistené a čiastočne zadokumentované, že ThDr. Hanus počas dlhšej neprítomnosti Magu vykonáva v miestnom kostole v Batizovciach bohoslužby i keď k tomu nežiadal súhlas od OCT a podľa predbežnej previerky menovaný v súčasnej dobe vôbec nemá štátny súhlas k výkonu pastoračnej činnosti v zmysle zákona 218/49 Zb., § 16. Je preto podozrenie, že menovaný sa dopustil trestnej činnosti v zmysle § 178 TZ.“³⁵⁾ Predložený návrh odsúhlasil najprv náčelník Okresnej správy ZNB odd. ŠtB v Poprade kpt. Štefan Flimer a následne ho schválil náčelník 2. odboru S-ŠtB Košice kpt. Miroslav Chovanec. Po tejto schvaľovacej procedúre bol dňa 17. apríla 1986 predložený plán agentúrno-operatívneho rozpracovania akcie „TEOLÓG“, ktorý prešiel tým istým schvaľovacím postupom. Náčelník 2. odboru S-ŠtB Košice kpt. M. Chovanec ho schválil 24. apríla 1986. Podľa tohto dokumentu z dielne ŠtB bol L. Hanus hodnotený jednoznačne a jednostranne negatívne: „ThDr. Hanus Ladislav sa v priebehu celej pastoračnej činnosti prejavoval ako reakčný duchovný.“³⁶⁾ Ako cieľ jeho rozpracovania sa uvádzalo: „zadokumentovať jeho protispoločenskú činnosť a narušiť vzájomnú dôveru medzi ním a okruhom reakčného duchovenstva v okrese Poprad.“³⁷⁾

V dňoch 4. a 5. marca 1986 orgány ŠtB vypočuli troch veriacich, ktorí sa v týždni od 17. do 25. februára 1986 zúčastnili Hanusových bohoslužieb v Batizovciach. Hneď na to dňa 7. marca 1986 vypočuli okresného cirkevného tajomníka v Poprade L. Belicu. Belica vo svojej

Okresná správa ZNB
Oddelenie ŠtB
— POPRAD —
Č.p.: OS-00 619 /86

V Poprade, dňa 17.4.1986

PRÍSNE TAJNE
PRVOPISON

Schvaľujem:

Náčelník 2. odboru S-ŠtB Košice
kpt. Ing. Miroslav Chovanec

Dňa 24. apríla 1986

bylata zlozuvil arduie
vedenie h adfeleni a spuvat
z uidi a vo nicozich perivie
jei realiazator adloni
jeliteleni charakterizovale
dijela - k plaku DOK.

P L Á N

agentúrno-operatívneho rozpracovania akcie „TEOLÓG“

v ktorej je rozpracovaný:

H A N U S   Ladislav, ThDr., nar. 26.2.1907 v Liptovskom Mikuláši, čl.štát. príslušník, slovenskej národnosti, bez politickej príslušnosti, pôvodným povoláním rím.kat. duchovný, posledné správca fary v obci Hybe, t.č. dôchodca, trvale bytom Ružomberok, ul. Tomášova č. 843/56.

Operatívna situácia:

ThDr. Hanus Ladislav sa v priebehu celej pastoračnej činnosti prejavoval ako reakčný duchovný. Po zrušení bohosloveckej fakulty v Spišskom Podhradí, kde pôsobil ako profesor teológie v roku 1950 bol poverený biskupom Vojtaššákom, aby pripravoval bohoslovcov na tajné vysvätenie, čo dôsledne plnil. V roku 1954 bol menovaný odsúdený podľa § 78 a 86 TZ na 16 rokov odňatia slobody a

výpovedi uviedol, že 25. februára 1986 večer navštívil Batizovce. „Po príchode do kostola som zistil, že práve prebieha bohoslužba – kázeň, ktorú vykonával ThDr. HANUS, rímsko-katolícky duchovný, ktorý je podľa mojich vedomostí na dôchodku. Jeho účinkovanie ma veľmi prekvapilo, pretože neprítomného správcu fary Jána MAGU mal zastupovať počas jeho neprítomnosti Štefan MORDEL, správca fary v Dolnom Smokovci a Jaroslav DOLÁK, kaplán v Dolnom Smokovci. Podľa dohody s Jánom Magom dňa 14. 2. 1986 duchovný HANUS mal oprávnenie v prípade potreby zastúpiť miestneho správcu pri vyspovedaní a zaopatrení veriacich v prípade choroby a pri kritických stavoch. Ján Maga ma pri žiadosti o zastupovaní vôbec nežiadal o súhlas k výkonu služieb pre ThDr. HANUSA,

Plán agentúrno-operatívneho rozpracovania akcie „TEOLÓG“.
Zdroj: Archív ÚPN.

33) Tamtiež, Dok. č. OS-00174/86. Správa náčelníka odd. ŠtB Liptovský Mikuláš J. Plevu odd. ŠtB Poprad. Liptovský Mikuláš 6. 3. 1986.

34) § 178 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. zo dňa 29. 11. 1961 hovorí o marení dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Podľa tohto paragrafu kto v úmysle marí alebo sťažovať výkon štátneho dozoru nad cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou poruší ustanovenie zákona o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností č. 218/1949 Zb., bude potrestaný odňatím slobody až na 2 roky alebo peňažným trestom. Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky, roč. 1961, částka 65, vydána 8. 12. 1961, zákon č. 140/1961 Trestní zákon, s. 492.

35) A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Košice, a. č. OP-11572. r. č. 18855 Hanus, Ladislav. Dok. č. OS -00 619/1986. Návrh na založenie SZ, pod krycím menom „TEOLÓG“, na osobu HANUS, Ladislav. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Poprad, 9. 4. 1986.

36) Tamtiež, Dok. č. OS -00 619/1986. Plán agentúrno-operatívneho rozpracovania akcie „TEOLÓG“. Okresná správa ZNB odd. ŠtB Poprad, 17. 4. 1986.

37) Tamtiež.

ktorý sa vyžaduje v zmysle zákona č. 218/49 Zbierky, § 16. Svojím konaním sa preto ThDr. HANUS dopustil hrubého porušenia tohto zákona. Pokiaľ ide o obsah kázne, ktorej časť som si vypočul, táto bola zameraná voči socialistickej výchove našej mladej generácie v školách a v domovoch mládeže, ktoré sú miestom hriechu a pokušenia. Vyzýval rodičov, aby zvažovali, či majú svoje deti púšťať na zájazdy, školské výlety a ďalšie podujatia, ktoré organizuje naša socialistická škola.“³⁸⁾ V tejto súvislosti boli dôležité výpovede zainteresovaných kňazov J. Magu a L. Hanusa. Orgán ŠtB vypočul J. Magu dňa 21. apríla 1986. Maga vo svojej výpovedi uviedol, že iniciatívne oslovil L. Hanusa so žiadosťou o výpomoc, ešte keď odišiel do dôchodku, najmä pre obdobie prvých piatkov, spovedanie a sväté omše. Hanus súhlasil, ak sa to podarí vybaviť u okresného cirkevného tajomníka L. Belicu. Podľa J. Magu: „Na základe toho som od Belicu vypýtal povolenie pre výpomoc v období prvého piatku pre spovedanie a sv. omšu. Od OCT Belicu som tento súhlas ústne dostal. Dňa 16. 2. 1986 vo večerných hodinách som odcestoval na dovolenku do NDR. Predtým v piatok som navštívil cirkevného tajomníka, od ktorého som žiadal súhlas pre pastoračnú činnosť pre ThDr. Hanusa s tým, že prípadné pohreby by odbavili tatranskí duchovní. Od cirkevného tajomníka som k tomu dostal ústny súhlas. Preto som otázku zastupovania považoval za vybavenú a odišiel som na dovolenku.“³⁹⁾ Na celej veci je zaujímavé to, že okresný cirkevný tajomník L. Belica ani bezprostredne po stretnutí s Hanusom v Batizovciach ani po neskoršom stretnutí s J. Magom po jeho návrate z dovolenky nič nenamietal proti slúženiu bohoslužieb L. Hanusom. L. Hanusa vypočul vyšetrojúci orgán ŠtB kpt. Mačejný už ako obvineného dňa 26. novembra 1986. Hanus sa k zastupovaniu J. Magu v batizovskej farnosti vyjadril, že „informácie Jána Magu som vyrozumel že tento moje zastupovanie konzultoval s okr. cirkevným tajomníkom Belicom, tento súhlas pre vykonávanie duchovenskej činnosti pre moju osobu udelil, avšak trval na tom, aby duchovný Ján Maga dodatočne zaslal ešte písomnú žiadosť. Písomná žiadosť bola zaslaná ihneď, teda ešte pred odchodom farára Jána Magu na dovolenku. Obsah žiadosti som nečítal. Tým som považoval celú vec v otázke zastupovania za

vybavenú.“⁴⁰⁾ Hanus navyše odmietal, aby sa jeho počínanie kvalifikovalo podľa § 178 Trestného zákona, pretože nemal úmysel sfažiť alebo mariť štátny dozor nad cirkvou. Celá vec by sa dala pri troche zhovievavosti a ľudského prístupu príslušných štátnych orgánov vyriešiť bez súdneho pokračovania. Veď cirkevný tajomník L. Belica vedel o tom, že L. Hanus bude zastupovať neprítomného J. Magu a dal k tomu ústny súhlas. Bol tu však evidentný úmysel ŠtB potrestať L. Hanusa a zastrašiť „reakčných kňazov“ v okrese Poprad. Preto platilo len to, čo je napísané. Uznesenie o vznesení obvinenia pre trestný čin marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami podľa § 178 Trestného zákona bolo L. Hanusovi doručené poštou dňa 7. novembra 1986. L. Hanus ešte v ten istý deň využil právo opravného prostriedku a podal proti tomuto uzneseniu písomnú sťažnosť. Po vypočutí L. Hanusa 21. novembra 1986 vyšetrovateľ kpt. Mačejný z Okresnej správy ZNB v Poprade, oddelenie vyšetrovania VB, predložil Okresnej prokuratúre v Poprade 19. decembra 1986 návrh na konečné opatrenie v trestnej veci, vedenej proti obvinenému L. Hanusovi. Tento návrh bol odôvodnený tvrdením: „Na základe postúpeného spisového materiálu OS ZNB Poprad pod čís. Konania OS-885/86 zo dňa 25. 8. 1986, vykonaným vyšetrovaním a zabezpečením odborných vyjadrení od príslušných orgánov štátnej správy bolo dostatočne preukázané, že obv. ThDr. Ladislav Hanus z Ružomberka dopustil sa protiprávneho konania, ktoré v sebe zahŕňa všetky pojmové znaky skutkovej podstaty trestného činu marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami, a to tak po stránke formálnej ako i materiálnej.“⁴¹⁾ Vyšetrovateľ preto navrhol podať na L. Hanusa obžalobu pre trestný čin marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami podľa § 178 Trestného zákona. Pre ŠtB sa akcia „TEOLÓG“ skočila. Iniciatívu prevzala prokuratúra a súd. Npor. Ján Holod z Okresnej správy ZNB, oddelenie ŠtB v Poprade predložil návrh, aby sa ukončilo rozpracovanie L. Hanusa a materiál bol uložený do archívu S ŠtB Košice na dobu päť rokov. S týmto riešením vyslovil súhlas náčelník Okresnej správy ZNB v Poprade, oddelenia ŠtB kpt. Štefan Flimer a následne 29. januára 1986 aj náčelník 2. odboru Správy ŠtB v Košiciach mjr. Miroslav Chovanec.⁴²⁾

38) Tamtiež, Zápis o výpovedi v Poprade dňa 7. 3. 1986, vypovedal Belica Ladislav.

39) Tamtiež, Zápis o výpovedi v Poprade dňa 21. 4. 1986, vypovedal Maga Ján.

40) Tamtiež, Zápisnica o výsluchu obvineného ThDr. Ladislava Hanusa v Poprade dňa 26. 11. 1986.

41) Tamtiež, Dok. č. VV-386/1986. Návrh na konečné opatrenie v trestnej veci vedenej proti obvinenému ThDr. Ladislavovi Hanusovi. Prípis Okresnej správy ZNB Poprad, odd. vyšetrovania VB Okresnej prokuratúre Poprad. Poprad 19. 12. 1986.

42) Tamtiež, Dok. č. OS-00 01/1987. Okresná správa ZNB Poprad, odd. ŠtB. Záverečná správa s návrhom na ukončenie rozpracovania SZ „TEOLÓG“, r. č. 18855. Poprad 22. 1. 1987.

Vyrcholením celého prípadu bol súdny proces s L. Hanusom. Hlavné pojednávanie sa konalo dňa 10. marca 1987 pred Okresným súdom v Liptovskom Mikuláši. Stalo sa tak dva týždne po tom, čo L. Hanus dovŕšil úctyhodný vek 80 rokov, navyše bol súdený vo vlastnom rodisku. Súd uznal obžalovaného L. Hanusa vinným z trestného činu marenia štátneho dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami podľa § 178 Trestného zákona. Rozsudok znel: jeden rok podmienene s podmienkou na dva roky. Pre Hanusa to bolo veľké poníženie a zároveň aj sklamanie. Odmietol obhajcu a pred súdom sa obhajoval sám. Po vynesení rozsudku sa vyjadril: „*Tu som sa pred 80 rokmi narodil a tu som na konci svojho života odsúdený ako vrah, pretože som vykonával kus kňazskej služby. Viac nemám k tomu čo*

dodať.“⁴³⁾ Súdny proces s L. Hanusom patrí k posledným procesom s katolíckymi kňazmi vo vtedajšej Slovenskej socialistickej republike. Stalo sa tak napriek oficiálne deklarovanej politike prestavby. Tým komunistický režim prakticky ukázal, že nie je schopný zmeny. Hanus sa tak symbolicky dostal dvakrát pred komunistický súd. V oboch prípadoch výrazne vynikla jeho mravná autorita a naopak ukázala sa mravná slabosť tých, ktorí ho perzekvovali.

L. Hanus sa dožil pádu komunistického režimu. Zomrel v Ružomberku 8. marca 1994. Jeho život bol vrchovato naplnený prácou a utrpením. Bol svedkom rozmachu i hlbokého úpadku myslenia a ducha, no ani v najťažších chvíľach sa nevzdával, ostával vždy svoj, vždy Hanusovsky pevný.

RESUME

Personality against power – To Ladislav Hanus centenary

The theologian and philosopher Ladislav Hanus (* 26. 2. 1907 Liptovský Mikuláš – † 7. 3. 1994 Ružomberok) belongs to the most significant Slovak intellectuals of the 20. century. In 2007 we celebrate the centennial of his birth and, in addition, the entry to the UNESCO calendar of cultural anniversaries. This study focuses on little-explored areas of Hanus's life, specifically on his persecution during the communist regime. Hanus was a Catholic priest who chose to live in illegality. During the years 1951 – 1952 he was sheltered in Kysuce hamlets while State Security searched for his hiding place. After the investigation, a fabricated trial took place within the group Rudolf Šesták and company. The highest communist party representatives were involved in the preparation and staging of the trial. The court case, which had twelve accused, took place in Prague before the Supreme court in Pankrác during 12. – 15. 10. 1954. As one of the defendants, Hanus was accused of treason and espionage and condemned to 16 years of imprisonment, of which he worked 13 in the hardest prisons and camps. He was released on amnesty on 20. 7. 1965 he became the object of a bigger State Security interest in normalization. In 1973 an observational file on him was established under the name „THEOLOGIAN“. There were a few destructive proceedings aimed at restricting movement abroad, generally restricting contacts with Catholic priests in „capitalistic abroad“, disturbing the possibilities of actions and contacts with church emigration and „enemies centers“ abroad, preventing the presentation of messages about the church-political situation in Czechoslovakia and the spreading of „false informations about life in Czechoslovakia“. This part of Hanus's persecution ended in 1979. In 1986, State Security established a signal file on him, also under the name „THEOLOGIAN“. As a pretext to persecution was Hanus's substitution of priest Ján Maga at a religious service without prior state agreement; this was classified according to §178 of the penal code (spoiling the supervision over churches and religious societies). The real reason for the operation „THEOLOGIAN“ was to document Hanus's „activities against the state“ and to disrupt relations between him and „reactive priests“ in the Poprad district. The culmination of Hanus's case was the trial on 10.3.1987 before the county court in Liptovský Mikuláš. The sentence was one year with conditional discharge for two years. The trial of Hanus belongs to the last trials of Catholic priests in the then-Slovak Socialistic Republic. It happened, despite the officially-declared policy of restructuring.

43) DLUGOŠ, František: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1989*. Levoča 2003, s. 120.

Akcia „VÍR“

Zásah ŠtB proti tajným františkánom 27. marca 1983 (mužská vetva)

Mgr. Patrik Dubovský
(1965), absolvent Katedry
čsl. dejín a archívniectva FF
UK Bratislava, pracuje v
Archíve ÚPN.

Venujem z úcty
Jánovi Langošovi

Rehole počas normalizácie

Počas husákovskej normalizácie v ČSSR komunistický režim nepovoľoval prijímanie dorastu do reholí, verejné fungovanie kláštorov alebo rehoľných domov a slobodné pestovanie rádovej spirituality vôbec. A to i napriek tomu, že rehole neboli zrušené de iure.¹⁾ Ateistický režim považoval rehole, resp. ich utajené časti, za jedného z najnebezpečnejších ideových nepriateľov.

Rehoľný život sa po odmäku Pražskej jari znovu preniesol do ilegality. Popri rehoľníkoch a rehoľníčkach, ktorí pôsobili ešte pred februárom 1948 (resp. aprílom a augustom 1950 – pred akciou K a akciou R), vzrast rehoľných povolani neutíchol ani v 70-tych a 80-tych rokoch. A to i napriek tomu, že ŠtB a jej sieť agentov a dôverníkov sa snažili pátrať po tajných rádových štruktúrach.

Rehole tajne prijímali novicov, skladali sa dočasné i večné rehoľné sľuby a prijímali rehoľné rúcha. Niektorí rehoľníci študovali v utajení teológiu a filozofiu a boli potom vysväcovaní za kňazov. Toto sa dialo mimo územia ČSSR, poväčšine v bývalej NDR, Poľsku alebo v Ríme. Takto sa v Československu, okrem svätení tajnými biskupmi, udržiavala apoštolská línia svätení. Režim totiž povolil existenciu len dvoch bohosloveckých fakúlt v Bratislave a Litoměřiciach, i to pod dozorom prerožimného Združenia katolíckeho duchovenstva (ZKD) *Pacem in Terris*. Na výkon duchovnej služby bol potrebný tzv. štátny súhlas, ktorý vydával okresný alebo krajský cirkevný tajomník Okresných národných výborov (ONV) alebo Krajských národných výborov (KNV). Režim nedovoľoval obsadzovanie biskupských stolcov kandidátmi Vatikánu, takže počas tzv. normalizácie pôsobili na Slovensku len traja Vatikánom uznaní biskupi.²⁾ Režim prenasledoval kňazov a rehoľníkov, väznil ich, pripravoval o život a slobodné náboženské prejavy dal pod kuratelú Trestného zákona (§ 178 – mare-

nie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami).

Tajní františkáni v Bratislave

I napriek takejto atmosfére niekoľko mladých mužov nachádzalo inšpiráciu a príťažlivosť v spiritualite sv. Františka z Assisi a v prvej polovici 70-tych rokov tajne vstupovalo do Rehole menších bratov (OFM) i na Slovensku.

Nové rehoľné povolania zo 70-tych rokov nadväzovali na oživenie rehoľného života v rokoch 1968 – 69 a boli tiež ovocím Diela koncilovej obnovy (DKO) – obrodného pohybu v cirkvi po II. vatikánskom koncile v Československu, ktoré do svojich cieľov zahrnulo aj oživenie rehoľného života a prijímanie dorastu.

V Bratislave sa takáto skupinka mladíkov na prahu dospelosti začala grupovať ako dobrovoľníci Československého červeného kríža na gymnáziu na Novohradskej ulici,³⁾ pomáhajúci v domove dôchodcov na Rusovskej ceste.

Tam ako ošetrovatelky pracovali práve rehoľničky františkanky – Školské sestry sv. Františka. Predstavenou týchto sestier bola sr. Viktória (Vincencia Záhová). Tieto navštevoval na tajné vizitácie páter Aleš Vojtěch Zlámal OFM, predstavený českej Svätováclavskej provincie františkánov. Českí františkáni sa ujali tejto slovenskej formácie, pretože slovenskí bratia františkáni boli roztrúsení po farách.⁴⁾ Sestry a Vojtěch Zlámala citlivo zasväcovali mladých mužov do služby starým a chorým, a zároveň aj do duchovného života tejto služby, čo postupne prerástlo v otvorený záujem niektorých mladých mužov o rehoľu sv. Františka (OFM). Vplyv Vojtěcha Zlámala pritiahol väčšinu z nich k rozhodnutiu sa pre tajný vstup do Rehole menších bratov. Patrili k nim (rehoľným menom Leo) Peter Rúčka, Anton Šmid (rehoľným menom Bernardín), Marián Laborecký a Štefan Náhlík, ktorí v zmysle Generálnych konštitúcií OFM naraz zložili dočasné rehoľné sľuby novicov 31. mája 1974. Ďalšími boli Alois Glabania, Jaroslav Brázda (rehoľným menom Cyril Solúnsky),⁵⁾ Peter Pružina (rehoľným menom

1) V roku 1950 boli rehole a kláštory v ČSR zlikvidované de facto. De iure Ministerstvo vnútra činnosť reholí len zastavilo. Blížšie pozri: DUBOVSKÝ, J.: *Akcia kláštory*. Martin 1998. Tiež DUBOVSKÝ, J.: *Akcia rehoľníčky*. Martin 2001.

2) Boli to trnavský biskup Július Gábriš, nitriansky biskup Ján Pásztor a banskobystriický biskup Jozef Feranec.

3) Rozhovor autora s p. Bernardínom Antonom Šmidom OFM, zaisteným ŠtB počas akcie „VÍR“, z 18. 4. 2007.

4) Neoficiálnym predstaveným slovenských františkánov bol páter Fidéľ Ambróz Jurčovič OFM.

5) K Jaroslavovi Brázdovi bližšie pozri aj BAČÍKOVÁ, L.: *Pod' a nasleduj ma. Zo spomienok tajne vysvätených kňazov*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2005.

Ján Baptista), Pavol Grebeči (rehoľným menom Paschal) a Štefan Náhlík, neskôr i Stanislav Baláž.⁶⁾ Keďže mladí novici nemali svojho majstra pol roka im ho nahrádzala sestra Viktória, predstavená Školských sestier. Neskôr ako majster novicov začal pôsobiť páter Stanislav Juřík OFM. Popri nich sa rozvíjala komunita františkánok (Školských sestier). Obe skupiny mužská i ženská žili od polovice 70. rokov v komunitách v domoch alebo v bytoch, neskôr podľa vedenia pátra Jozefa Jana Baptistu Bárta v zmiešaných komunitách. Jedným zo Šmidových hlavných duchovných radcov bol tajne vysvätený biskup Ján Chryzostom Korec.

Jaroslav Brázda bol vysvätený skôr, ako tajne doštudoval teológiu. To trvalo i desať rokov, podľa možnosti skladania skúšok a podľa potrieb konšpirácie voči ŠtB. Takýto kňaz bol tzv. simplex pater – mohol slúžiť omšu, ale nemohol napr. vysluhovať sviatosť zmierenia.

Jaroslav Brázda bol vysvätený na „františkánsky sviatok“ - sviatok Nepoškvrnenej Panny Márie 8. decembra 1979 v súkromnej kaplnke erfurtského biskupa Huga Aufgerbecka spolu s Bystríkom Janíkom (rehoľným menom Cyril Alexandrijský), v tom čase zodpovedným za rehoľný život košickej tajnej františkánskej komunity. Brázda a Janík boli vysvätení ako prví z „mladej vlny“ tajných františkánov.

V roku 1980 prešiel Brázda do komunity do Košíc. Býval u ďalšieho tajného františkána Bartolomeja Urigu. Zamestnal sa v Ústave experimentálnej biológie a ekológie SAV. Na základe tohto ho neskôr Správa ŠtB Košice rozpracovávala v akcii „EXPERIMENT“, v rámci ktorej na neho založila osobný zväzok s registračným číslom 15959. V decembri 1982 sa Brázda od svojho nadriadeného dozvedel, že je sledovaný.

Po absolvovaní tajného štúdia bohoslovie, ktoré zväčša prednášali páter Jan Baptista a páter Aleš, boli Anton Šmid a Peter Rúčka vysvätení tajne za kňazov tiež v nemeckom Erfurte. Stalo sa tak 7. decembra 1980 na vigíliu sviatku Nepoškvrneného počatia Panny Márie (8. decembra), za prítomnosti pátra Radima Miloslava Jáchyma. Primičnú tajnú omšu potom slúžili Šmid i Rúčka v dome na Staničnej 5 v Bratislave, ktorý patril františkánom.

Spolumajiteľom domu na Staničnej 5 bol práve Leo Peter Rúčka. Tu vykonával bohoslužby a staral sa o rozmnožovanie samizdatovej literatúry.

Druhý tajný rehoľný dom bol na ulici Na križovatkách 74.⁷⁾ Jeho majiteľmi boli Anton Šmid,

ktorý tu vykonával bohoslužby, jeho sestra Terézia Šmidová, rehoľným menom sr. Bonaventúra a Mária Majerčáková, sestra neskoršej manželky Štefana Náhlíka. Okrem týchto domov bývali tajní františkáni a františkánky v niekoľkých bytoch v Bratislave, resp. v komunitách na iných miestach Slovenska (Hlohovec, Košice, Poprad, Prešov, Ružomberok, Trnava, Tvrdošín, ...). Tam vytvárali prvé rehoľné bunky, ktoré neskôr prerástli do rehoľných spoločenstiev.

ŠtB a tajní františkáni

ŠtB v tom čase už mala čiastočne rozpracovanú tajnú františkánsku štruktúru. K definitívnemu odkrytiu jej pomohla prehliadka vikárky ženskej františkánskej vetvy sr. Lucey Márie Macíkovej 27. decembra 1982 na ruzynskom letisku v Prahe, kedy jej zhabali zoznam tajných františkánok zo slovenskej provincie a nábor novíc po roku 1971. ŠtB na ňu spustila akciu „SPOJKA“, v ktorej sledovala jej „zabezpečovanie nelegálneho spojenia s Vatikánom“.⁸⁾

K odkrytiu najmä mužskej vetvy pomohla výpoveď Štefana Náhlíka z 15. februára 1983,⁹⁾ ktorý predtým patril do skupinky bra-

*Cyrl Jaroslav Brázda OFM ako tajný františkán rozpracovaný v akcii ŠtB „EXPERIMENT“ a „VÍR“ v roku 1983.
Foto: autor.*

6) Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN), fond KS ZNB-S ŠtB Košice, Operatívne zväzky, a. č. OP - 11603.

7) Dnes je tam rehoľný dom Školských sestier sv. Františka Assiského.

8) Archív Ministerstva vnútra Českej republiky (ďalej AMV ČR), fond X. Správa ZNB (ďalej X. S ZNB), i. č. 346.

9) A ÚPN, fond KS ZNB-S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, a. č. V-20352.

tislavských mladých mužov, pomáhajúcich tajným františkánkam v domove dôchodcov na Rusovskej ceste. Tam ho priviedol Marián Laborecký v roku 1974 a požiadal ho, aby robil vodiča sr. Viktórii Vincencii Zážovej pri jej organizačných cestách. Automobil Škoda 110 patrila ďalšej tajnej františkánke sr. Karmele Márii Ilenčíkovej. Štefan Náhlik vozil aj pátra Aleša pri jeho vizitáciách po Slovensku. Ten navštevoval Bratislavu raz mesačne. Náhlik vozieval aj ostatných novícov napríklad do bydliska p. Aleša do Cetechovic. Podľa spomienok Antona Šmida práve tam pri stretnutiach s už dlhoročnými františkánkami v ňom dozrelo presvedčenie pre večné rehoľné sľuby.

Tajní františkánski novici sa zúčastňovali rôznych duchovných cvičení v Poľsku alebo v centrále nemeckých františkánov.

Závazok spolupráce
Štefana Náhlika - agenta
Rubensa so Štátnou
bezpečnosťou.
Zdroj: Archív ÚPN.

*Polhávan, ktorá dobrovoľne a z vlastného pohľadu odohý
spolupracovať s orgánmi bezpečnosti pri odhalení protištátnych
skolaj; spolupráca v Bratislave - Káři. Osvetlil skutočnosť,
ktorá sa mu odohrá z bezpečnostných orgánov štátu a jeho
vypovedi a informácií. Aby orgány bezpečnosti mohli zistiť
jed. byt s názvom „Rubens“.*

10.12

Náhlik 424

V spomenutom roku 1974 vstúpil tiež Štefan Náhlik do františkánskeho noviciátu.¹⁰⁾ Náhlik v roku 1977 z noviciátu vystúpil a oženil sa s Annou Majerčákovou, ktorá dovtedy bola tiež tajnou členkou františkánok. Obaja potom vypovedali pred vyšetrovateľom ŠtB a na základe už spomenutej výpovede Štefana Náhlika z februára 1983 dokončila ŠtB prípravu akcie „VÍR“ na Slovensku. Akcia bola schválená aj u najvyšších štátnych predstaviteľov a na FMV ČSSR.¹¹⁾

Agent „RUBENS“

Štefan Náhlik podrobne prezradil ŠtB štruktúru rehole, mená rehoľníkov i rehoľnic aj s ich civilnými zamestnaniami, spôsoby rozmnožovania samizdatov, systém štúdia teológie (tzv. malej teológie – syntézy i veľkej teológie), prijímanie sľubov, existenciu zakódovaných kartičiek jednotlivých novícov, vysväcovanie za tajných kňazov i existenciu rehoľných domov a bytov. Práve sestra jeho manželky Mária Majerčáková, ktorá vystúpila z rehole v roku 1981 ako spolumajiteľka domu Na Križovatkách 74 neskôr žiadala, aby sa dom nepoužíval pre potreby rehole. Spolu so sestrou Annou potom o tom vypovedala pred ŠtB. Náhlik vyzradil aj adresy bytov rehoľníčok v Bratislave a inde. V týchto bytoch sa striedavo uschovávali bohoslužobné predmety a rúcha, aby sa tak minimalizovala možnosť odhalenia Štátnou bezpečnosťou.

Náhlik vyzradil aj systém prepojenia rehole s tajným biskupom J. Korcom alebo katolíckymi disidentmi L. Pittnerom a S. Krčmerym. Práve Silvester Krčmery vykonával tajné inštrukcie františkánov, ako reagovať po zatknutí a pri vypočúvaní ŠtB.

Štátnej bezpečnosti sa podarilo zviazať Štefana Náhlika na spoluprácu.¹²⁾ 26. apríla 1982 založila na neho zväzok

10) *Tamtiež*, výpoved' Štefana Náhlika.

11) AMV ČR, fond X. S ZNB, i. č. 980.

12) Bude úlohou odborného výskumu objasniť, ako sa bývalý františkánsky novic z roku 1974 Štefan Náhlik v jednej osobe neskorší agent ŠtB „RUBENS“, zaregistrovaný S ŠtB Bratislava v roku 1982, stal po roku 1989 pracovníkom Arcibiskupského úradu Trnava a *de facto* podriadeným arcibiskupa Jána Sokola. 6. 9. 1972 zaviedla S ŠtB Bratislava na Jána Sokola, nar. 9. 10. 1933, zväzok v kategórii KTS (kandidát tajnej spolupráce) s registračným číslom 13007, ktorý preregistrovala na kategóriu A (agent) s registračným číslom 40221 dňa 24. 7. 1989, teda dva dni pred menovaním biskupa Jána Sokola arcibiskupom.

Bude ďalšou úlohou odborného výskumu objasniť, ako sa v agentúrnom zväzku S ŠtB Bratislava s registračným číslom 14341 (konšpiračný byt s krycím menom „OTEX“) a v agentúrnom zväzku S ŠtB Bratislava s registračným číslom 10853 (konšpiračný byt s krycím menom „ZORA“) objavujú krycie mená „ŠPIRITUÁL“ a „SVÄTOPLUK“, a ako v súvisi s ich používaním účtovala ŠtB výdavky na občerstvenie, vecné dary a finančné odmeny na osobu s týmito krycimi menami za 1685,- Kčs súhrnne. Tiež ako osoba s krycím menom „ŠPIRITUÁL“ bola podľa záznamov ŠtB odmeňovaná čiastkami 1000,- Kčs (12. 12. 1987, teda mesiac po zvolení Jána Sokola za administrátora Trnavskej arcidiecézy), 3000,- Kčs (17. 6. 1988, teda päť dní po vysvätení biskupa Jána Sokola v Trnave a dva dni po udelení štátneho súhlasu vládou ČSSR novo vysvätenému biskupovi Jánovi Sokolovi), resp. ako osoba s krycím menom „SVÄTOPLUK“ sumou 5000,- Kčs (9. 10. 1989, teda fakticky na 56. narodeniny arcibiskupa Jána Sokola, kedy príslušník ŠtB Dušan Kemény, riadiaci orgán agenta „SVÄTOPLUKA“ vyinkasoval túto čiastku pre tohto agenta a vyúčtoval ju 30. 10. 1989).

v kategórii pozorovaná osoba (PO) s registračným číslom 26962 a krycím menom „REHOLNÍK“. 5. oddelenie II. odboru XII. Správy (ŠtB), určené na potieranie cirkví tak zrejme reagovalo na jeho bývalé pôsobenie v tajnej reholi františkánov. V priebehu mesiacov však zmenila ŠtB názor a 7. septembra 1982 pre-registrováva Náhlíka na kandidáta tajnej spolupráce (KTS) s rovnakým krycím menom. O päť týždňov 14. októbra 1982 mu znovu mení registráciu na agenta (A) s novým krycím menom „RUBENS“. Toto krycie meno si Náhlík zvolil na schôdzke so svojim riadiacim dôstojníkom ŠtB Igorom Bakošom a prítomným Jozefom Šmičkom na schôdzke 1. októbra 1982. Od 28. februára 1984 bol riadiacim dôstojníkom agenta „RUBENSA“ Jaroslav Čomaj.

Samotný Štefan Náhlík bol preverovaný inými dvomi tajnými spolupracovníkmi ŠtB.

Náhlík podal o tajnej františkánskej reholi celkom šesť správ, avšak napriek snahe hlbšie preniknúť medzi svojich bývalých spolubratov sa mu viac nedarilo. Napokon začiatkom roka 1985 ŠtB v komplexnom hodnotení Náhlíka ako agenta skonštatovala, že spolupráca s agentom „RUBENSOM“ už nie je dostatočne utajená, pretože Štefan Náhlík zastupoval Máriu Majerčákovú v súdnom spore o vlastníctvo domu Na križovatkách 74, kde hovoril aj o tajnej františkánskej reholi. Tak sa na jednej strane dekonšpiroval pre úlohy ŠtB a na druhej strane stratil dôveru tajných františkánov.

V záverečnej správe o ukončení spolupráce s tajným spolupracovníkom „RUBENS“ z apríla 1985 sa konštatuje, že správy v rámci akcie „VÍR“, podané agentom, možno hodnotiť ako veľmi dobré. Štefan Náhlík podľa záznamov ŠtB obdržal vecné odmeny v hodnote 650,- Kčs.¹³⁾

Akcia „KLÁŠTOR“

Podľa memoranda vo zväzku tajného spolupracovníka s krycím menom „RUBENS“ mal tento spolupracovať v akcii „KLÁŠTOR“. Takto ŠtB pomenovala sledovanie tajného františkánskeho kňaza Bernardína Antona Šmida, na ktorého 24. augusta 1982 založila signálny zväzok s registračným číslom 27368.¹⁴⁾

Podľa Zoznamu dokumentov v tomto zväzku však je možné rekonštruovať, o čo mala ŠtB záujem. Vo zväzku sa nachádzal zoznam tajných františkánov, plány františkánskych domov, záznamy z previerok jednotlivých sledovaných, mesačné správy o akcii „VÍR“, zápisy z výpovedí, plány vyšetrovania apod.

V návrhu na založenie tohto zväzku z 13. augusta 1982 príslušník ŠtB poručík Igor Bakoš konštatuje, že Anton Šmid a iní tajní františkáni disponovali tajnými smernicami pre svoju činnosť, ktorá mala byť zameraná na vykonávanie laického apoštolátu medzi mládežou. Na svojich pracoviskách mali vykonávať nábor nových členov, šíriť učenie Rímsko-katolíckej cirkvi, a tak bojovať proti ateizmu. Konštatuje ďalej, že tajne vysvätený kňaz Anton Šmid vykonáva tiež duchovné cvičenia v prírode pod zámienkou turistických výletov. Keďže to malo naplniť podstatu §178 Trestného zákona – marenie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami, pristúpila ŠtB k rozpracovaniu tejto skupiny a k zdokumentovaniu tejto jej trestnej činnosti.¹⁵⁾

V návrhu na ukončenie rozpracovania Antona Šmida zo 17. mája 1984 operatívny pracovník ŠtB poručík Jaroslav Čomaj konštatuje, že počas realizácie prípadu (akcie „VÍR“) vyšetrovateľ ŠtB vzniesol obvinenie voči Antonovi Šmidovi podľa § 178 TZ. Pokračuje, že aj napriek vynaloženému úsiliu sa dostatočne nepodarilo dokumentovať naplnenie skutkovej podstaty tohto paragrafu. Poručík Čomaj dodáva, že „objekt“ naďalej vyvíja aktívnu činnosť v obmedzenej miere. Preto navrhol ukončiť zväzok „KLÁŠTOR“ ako signálny a menovaného ďalej rozpracovávať už v osobnom zväzku s registračným číslom 28420.

Akcia „VÍR“

Akciu „VÍR“¹⁶⁾ celoštátne pripravovala X. Správa ZNB, 5. oddelenie, určené proti činnosti cirkví, náboženských spoločností a siekt, pod velením 1. námestníka ministra vnútra ČSSR gen. Jána Kováča.

V pláne činnosti X. Správy ZNB v Prahe (správa kontrarozvedky pre boj s vnútorným

Konečne bude ďalšou úlohou objasniť, prečo príslušník ŠtB Dušan Kemény, ktorý podľa Registračných protokolov agentúrnych a operatívnych zväzkov ŠtB bol riadiacim orgánom KTS „ŠPIRITUÁLA“, resp. agenta ŠtB „SVĀTOPLUKA“, bol práve v deň menovania biskupa Jána Sokola za arcibiskupa nadriadenými odmenený sumou 2000,- Kčs za zodpovedné plnenie služobných úloh v 1. polroku 1989. Zväzok agenta „RUBENS“ bol z väčšej časti vyskartovaný.

13) A ÚPN, fond KS ZNB-S ŠtB Bratislava, Agentúrne zväzky, a. č. A - 84549.

14) Tento zväzok, založený v rámci Akcie „VÍR“ mal pôvodne 260 strán a bol ukončený 17. 5. 1984. Najdôležitejšia časť spisu (250 strán) bola zničená v skartácii, nariadenej 1. námestníkom FMV gen. Alojzom Lorencom, zodpovedným za riadenie ŠtB dňa 7. 12. 1989. Bližšie pozri aj ŽÁČEK, P.: „Múžou přijít, jsme hotovi...“ Tzv. Lorencova „skartace“ z prosince 1989 v dokumentech. In: *Pamäť národa*, október 2004.

15) A ÚPN, fond KS ZNB-S ŠtB Bratislava, Zväzky rozpracovaných osôb, a. č. SR - 70068.

16) V protokoloch X. Správy ZNB sa sprvoti vyskytuje názor akcie ako „VÍTR“, opravený na „VÍR“.

nepriateľom) na rok 1983 bolo stanovené, aby sa v akcii „VÍR“, zameranej na zamedzenie nepriateľskej činnosti nelegálneho rádu františkánov, dokončilo rozpracovanie v súčinnosti s XII. Správou Bratislava tak, aby v prvom štvrtroku 1983 bola vykonaná realizácia akcie.¹⁷⁾

Rozpracovanie akcie „VÍR“ úzko súviselo so zverbovaním Štefana Náhlíka za agenta ŠtB v októbri 1982, resp. so spustením akcie „KLÁŠTOR“ v auguste 1982, v ktorej ŠtB rozpracovávala Antona Šmida. Je možné predpokladať, že Štefan Náhlík informoval postupne ŠtB o tajnej františkánskej štruktúre, čo zakončil svojou výpoveďou z februára 1983.

Podľa prísne tajných protokolov X. Správy ZNB v Prahe sa ŠtB začala intenzívne zaoberať zásahom proti nim od 11. októbra 1982, kedy obdržala z XII. Správy informáciu o akcii „KLÁŠTOR“. O deň neskôr odchádza základná inštrukcia na prípravu akcie z X. Správy na päť krajských správ ŠtB a XII. Správu, v pôsobnosti ktorých sa mal zásah uskutočniť.

Paralelne ŠtB sledovala vedúce osobnosti rádu Radima Miloslava Jáchyma, Aleša Vojtěcha Zlámala a Inocenca Františka Kubička. A taktiež zhľadala poznatky o reholi menších bratov a školských sestier vôbec. Tieto aktivity vyvrcholili spomenutou prehliadkou tajnej predstavenej františkánok Lucety Márie Macíkovej na pražskom letisku, kde jej zhabali zoznam tajných slovenských františkánok.¹⁸⁾

Od začiatku roka 1983 ŠtB zintenzívnila prípravu zásahu. Pri jeho príprave realizácia počítala so súčinnosťou s Verejnou bezpečnosťou (VB), pretože obvinenia sa pripravovali podľa trestného zákona (§ 178 – marenie dozoru nad cirkvami).

6. januára rozposiela X. Správa návrh na realizáciu akcie VÍR pre príslušné KS ŠtB.

1. februára sa konala celoštátna porada k akcii, na ktorej Správa vyšetrovania ŠtB navrhla, aby vyšetrovanie, s ohľadom na politické aspekty akcie, konali vyšetrovatelia VB za účinnnej pomoci pracovníkov II. odboru správ ŠtB. ŠtB sa bála dekonšpirácie. Akcia sa mala začať naraz vo všetkých vytypovaných miestach.

O týždeň neskôr prijímajú návrh spoločného postupu VB a ŠtB v akcii. Všetky tri krajské správy na Slovensku v tých dňoch zasielajú na X. Správu do Prahy plány realizácie akcie na svojom teritóriu. V tých týždňoch pokračuje aj intenzívne sledovanie tajných členov a členiek oboch rádov. Na predstaveného mužskej vetvy pátra Inocenca prichádza do zásahu 24 správ zo sledovania. XII. Spáva zasiela do Pra-

hy podklady k samotným členom rehole. 16. marca prebieha rokovanie na Mestskej prokuratúre Bratislava k plánovanej akcii. O dva dni je zvolaná celoštátna porada k akcii „VÍR“ na 23. marca 1983. Kruh okolo tajných františkánov a františkánok sa zužuje. Ešte v ten deň zahajujú realizačné opatrenia k akcii v Bratislave a Košiciach. Na porade 23. marca je akcia schválená na 27. marca 1983. Všetky zainteresované Správy ŠtB – Praha, České Budějovice, Ústí nad Labem, Bratislava a Košice po mužskej línii rádu začínajú s prípravou realizačných opatrení.

Celoštátny zásah proti tajným domom a bytom františkánov naplánovala ŠtB na Kvetnú nedeľu 27. marca 1983. Predpokladala, že v tomto čase budú tajní členovia rehole sústredení v týchto domoch a bytoch na bohoslužby, pri ktorých by mohla ŠtB prichytiť tajne vysvätených kňazov v bohoslužobných rúchach.

Zásah z hľadiska ŠtB bol úspešný. Nevadilo ani, že príslušníci ŠtB sa nevedeli preukázať rozkazmi na domové prehliadky.

Príslušníci ŠtB prehľadali domy a byty. V tajnej kaplnke domu Na križovatkách 74 v Bratislave našli bohoslužobné rúcha, liturgické predmety a hostie. ŠtB urobila dôkladnú fotodokumentáciu.¹⁹⁾ Spisali zoznamy „závadových“ predmetov a literatúry a legitimovali osoby, ktoré sa zdržiavali v čase prepadu v domoch a bytoch.

ŠtB mnohých zaistila a ešte v ten deň vykonala prvé výsluchy. Petra Rúčku vypočúval príslušník ŠtB Mikuláš Pinnel. Obvinil ho podľa § 178 TZ za údajnú nelegálnu náboženskú činnosť. Rúčka v zmysle inštrukcii katolíckeho disentu vyjadril sice sympatie k sv. Františkovi, ale k členstvu v reholi sa nepriznal.

31. marca ho vypočúvali znovu na Mestskej prokuratúre, teraz to bola JUDr. Viera Bartková.

19. apríla ho Mikuláš Pinnel vypočúval znova. Odobrali mu odtlačky prstov a vzorku slín. Rúčka odmietol vypovedať bez prítomnosti advokáta. Zvolil si JUDr. Tibora Böhma. Ďalší výsluch sa mal uskutočniť o 8 dní. Pre neprítomnosť obhajcu Rúčka odmietol vypovedať a napísal sťažnosť proti spôsobu vypočúvania. Pri výsluchu 28. apríla už obhajca bol prítomný. Rúčka navrhol vyšetrovateľovi, že 5. mája mu predloží písomné priznanie. Zároveň večer odovzdal vyšetrovateľovi priznanie, že je členom rádu františkánov. 5. mája potom doplnil písomne zápis z 28. apríla konštatujúc, že rozmnožovací stroj Astratherm, ktorý ŠtB našla pri domovej prehliadke u A. Šmida, patrí

17) Archív MV ČR, fond X. S ZNB, i. č. 326.

18) Všetky písomnosti k Akcii „VÍR“ vkladali do archívneho zväzku X. Správy ZNB č. 2049/6, ktorý sa nezachoval.

19) Fotografie sa nachádzajú v citovanom vyšetrovacom spise V - 20352, pozri pozn. 9.

jemu a že sa nepoužíval na rozmnožovanie nepovolených písomností. Na výsluchu 18. mája sa odmietol vyjadriť ku všetkým otázkam ohľadne vecí odobratých pri domovej prehliadke.

18. mája 1983 prijíma Mestský prokurátor JUDr. Miloslav Jakšík uznesenia o vzatí do väzby A. Šmida, P. Rúčku a Aloisa Glabasniu. Rúčka a Glabasnia podávajú proti tomu sťažnosť. Predseda senátu mestského súdu v Bratislave túto zamietol. Mestská prokurátorka JUDr. Viera Bartková vydáva príkaz na prijatie do vyšetrovacej väzby do Ústavu pre výkon väzby v Bratislave (Justičný palác).²⁰⁾ Takto zaistení boli umiestnení oddelene. 20. mája napokon A. Glabasniu prepúšťajú z väzby pre nedostatok dôkazov ohľadne vlastníctva rozmnožovacieho stroja Astratherm.

ŠtB získala uznesenia o domových prehliadkach s antedatovaním. K nim priložili plány františkánskych domov na ulici Na križovatkách a Staničnej v Bratislave i Na Závalí v Hlohovci. Pod dokumentmi je podpísaný npor. Alexander Kysucký. Na ich základe ŠtB vypracovala protokoly o nich spolu so zoznamami zhabaných vecí. U súrodencov Šmidových na Križovatkách 74 vykonával prehliadku a odobratie osobných vecí npor. Koloman Piatka a jeho šesť spolupracovníkov z ŠtB. Zoznam vecí z prehliadok 27. a 28. marca 1983 napokon obsahoval 424 položiek (knihy, samizdaty, strojopisné materiály, liturgické predmety a rúcha, lieky...). ŠtB podľa A. Šmida zhabala aj vkladné knihy, ktoré nikdy nevrátila.

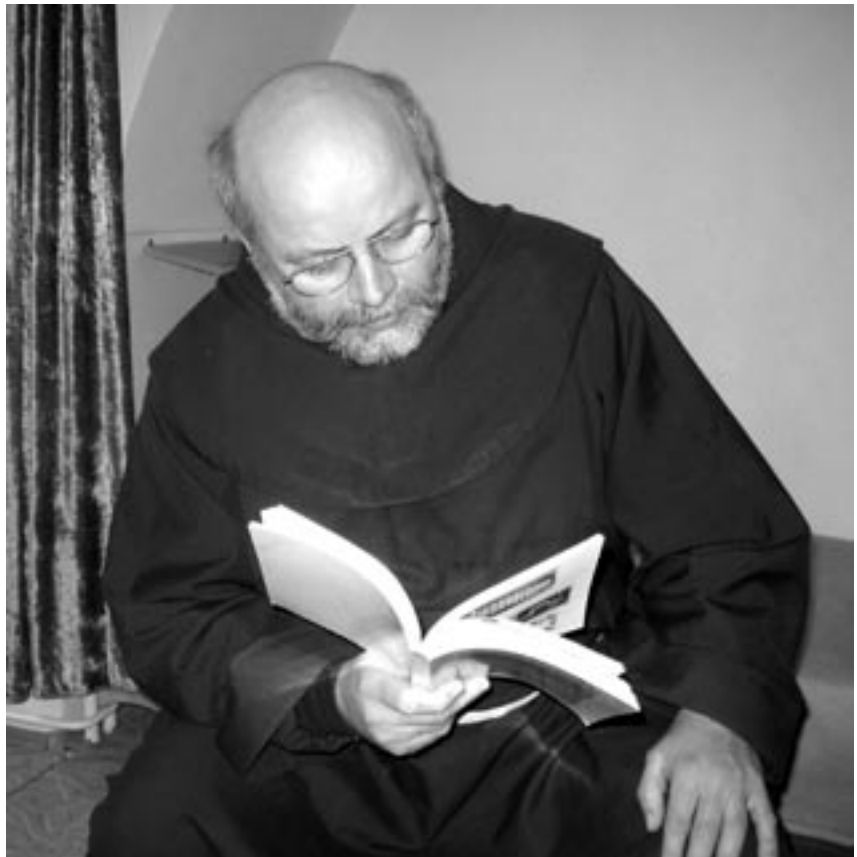
Podobne npor. Alexander Kysucký vyhotovil takého protokoly aj z domu na Staničnej 5, ktoré pozostávali zo 646 položiek podobného charakteru.

Prepad domu a domovú prehliadku na Súmracej 4 v Bratislave, kde bývala tajná predstavená františkánok Vincencia Záňová vykonali npor. Mikuláš Pinnel a ďalší dvaja príslušníci ŠtB. Zhabali 385 rozličných vecí a kníh.

Npor. Emil Náter vykonali zásah a prehliadku u tajnej františkánky Františky Fendekovej, kde ŠtB zhabala 115 vecí.

30. marca všetci podali sťažnosti na neoprávnené domové prehliadky. Mestský prokurátor v Bratislave JUDr. Miloslav Jakšík v dňoch 18. – 20. apríla 1983 tieto sťažnosti zamietol.

Desať dní po prehliadkach odovzdal npor. Mikuláš Pinnel Odboru kriminalisticko – tech-

nických expertíz (OKTE) KS ZNB žiadosť o znalecký posudok, či obvinení Peter Rúčka a Anton Šmid používali zhabané kňazské rúcha. 13. mája kpt. Ing. Imrich Zácsik z OKTE podpísal znalecký posudok hovoriaci, že A. Šmid naozaj používal tieto kňazské rúcha.

Medzitým npor. Mikuláš Pinnel žiada o znalecký posudok 37 strán strojopisného materiálu, zhabaného pri domových prehliadkach.

19. mája dostáva odpoveď Výskumného ústavu FMV v Bratislave, ktorá konštatuje zhodu všetkých zhabaných materiálov so zhabanými písomnosťami. Posudok vypracovali Peter Ondik a Alojz Dudáš.

Procedúru expertíz uzavrela žiadosť Správy ŠtB Bratislava o odborné vyjadrenie k činnosti nepovoleného rádu sv. Františka z Assisi, zaslanú na MK SSR, a to na základe zhabaných kníh, tlačovín, korešpondencie s františkánmi v zahraničí, správ rehoľných domov a na základe prijímania nových tajných členov rádu.

Na žiadosť odpovedal Sekretariát pre veci cirkevné MK SSR 16. mája listom, podpísaným jeho generálnym riaditeľom PhDr. Karolom Homolom.

V liste konštatuje, že zákonom č. 218/1949 Zb. a nadväzujúcimi právnymi normami rády a kongregácie stratili akýkoľvek právny

*Bernardín Anton Šmid OFM ako bratislavský tajný františkán sledovaný ŠtB v akcii „KLÁŠTOR“ a „VÍR“ v roku 1983.
Foto: autor.*

20) Anton Šmid spomína, že bol umiestnený v cele iba niekoľko sto metrov od rodičovského domu.

podklad pre svoju činnosť a od 1. novembra 1949 nebola rádom povolená ďalšia činnosť a v roku 1950 im činnosť bola zakázaná.²¹⁾ Ilegálna činnosť rádu františkánov údajne odporuje aj zákonu č. 68/1951 Zb. o dobrovoľných organizáciách a zhromaždeniach. Ďalej podľa vládného nariadenia č. 112/1950 Zb. štát zriadil bohoslovecké fakulty (iba dve v celej ČSSR), a teda rády nemôžu vychovávať budúcich kňazov. Vykonávaním obradov takto rády a ich kňazi porušujú §178 TZ o dozore štátu nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Keďže rády nemajú vlastnú právnu subjektivitu, nemôžu vlastníť a nadobúdať majetok. Taktiež nemôžu vydávať náboženskú literatúru, pretože toto môže robiť výlučne štátom oprávnené Cirkevné nakladateľstvo.

Výpovede Antona Šmida stoja svojou odvahou a humorom v oslobodzujúcom kontraste k argumentácii MK SSR, postavenej na totalitných základoch komunistického režimu.

Anton Šmid vo výpovedi 27. marca ako obvinený povedal vyšetrovateľovi ŠtB npor. Mikulášovi Pinnelovi, že si nie je vedomý nejakej trestnej činnosti. Znovu v duchu inštrukcii Silvestra Krčméryho vypovedal, že rozmnožovací stroj Astratherm a kňazské rúcha, nájdené počas domovej prehliadky, nie sú jeho. Skupinu ľudí, ktorú ŠtB v ten deň zaistila v dome, nazval priateľmi na rodinnej oslave.

O dva dni na ďalšom výsluchu poprel, že je kňazom a prepisy materiálov si robil pre vlastnú potrebu. Vypočúvali ho Koloman Piatka i Alexander Kysucký. Na druhý deň vypovedal, že nepozná biskupa, ktorý by ho vysvätil za kňaza a že nevykonával žiadny organizovaný náboženský obrad, teda že ani neslúžil omše. Zhabané liturgické rúcha k nemu ktosi mal priniesť na opratie. Nájdenú náboženskú literatúru má od anonymného odosielateľa z Maďarska a vyšetrovateľom Piatkovi a Jaroslavovi Noškovi povedal, že nepozná žiadnych členov rehole sv. Františka z Assisi a Školských sestier. Výpoveď zakončil tým, že Vojtěch Zlámal bol u neho z 26. na 27. marca na návšteve, aby si spoločne pozreli diapozitívy zo Sovietskeho zväzu.

19. apríla odobrali A. Šmidovi daktyloskopické vzorky odtlačkov prstov, slín a vlasov. Pri jeho výsluchu o osem dní neskôr bol prítomný jeho obhajca JUDr. Vojtech Rampašek. A. Šmid vypovedal, že Aleš Vojtěch Zlámal je členom OFM (to bolo však známe). 3. mája na-

pokon priznal, že aj on je členom rádu. ŠtB už vtedy mala totiž výsledky domovej prehliadky u Vojtěcha Zlámala z Prahy, ktoré to dosvedčovali. K rádu samotnému však odmietol vypovedať. Anton Šmid spomína, že vyšetrovatelia pri vypočúvaniach používali psychický nátlak.²²⁾ Napokon sa priznal k členstvu v reholi, aby pre verejnosť a zahraničie sa zvýraznila skutočnosť, že v Československu rehoľníci sú prenasledovaní a zatváraní. Výsluchy skončili 18. mája.²³⁾

Od 27. marca 1983 boli vypočúvaní aj ďalší tajní členovia a členky OFM Terézia Karpková, Marta Andelová (13. mája však už odmietla vypovedať, za čo dostala poriadkovú pokutu), Vojtěch Zlámal, Ernest Gubik, Veronika Brijová, Marta Cuninková, Mária Čarnogurská, Františka Fendeková, Pavol Grebeči a Ružena Hudačková odmietli vypovedať alebo nepodpísali protokol o výsluchu i bývalí členovia OFM Mária Majerčáková, Štefan Náhlik a jeho manželka Anna, rod. Majerčáková, ktorí prezradili mnohé fakty z fungovania mužského i ženského rádu.

Vincencia Záňova vypovedala, že síce do rehole vstúpila v roku 1948, ale že z nej vystúpila v roku 1976. Snažila sa tým dezinformovať ŠtB, aby sa mohla bez obáv pohybovať ako tajná predstavená školských sestier a organizovať ich život. Vyšetroval ju npor. ŠtB Emil Náter.

Na odbore vyšetrovania ŠtB Bratislava vypracovali 23. mája *Záverečnú správu s návrhom na konečné opatrenie k trestnej veci proti obvineným Antonovi Šmidovi a Petrovi Rúčkovi* a zaslali ju na Mestskú prokuratúru Bratislava. Podpísaní sú kpt. JUDr. Vladimír Pukač, npor. Mikuláš Pinnel a npor. Koloman Piatka. Právnym základom obvinení bol § 178 TZ – marenie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Vyšetrovatelia v zmysle tohto paragrafu uvádzajú, že obvinení vstúpili tajne do rádu sv. Františka z Assisi napriek tomu, že činnosť rádu na území ČSSR nie je povolená a je zakázaná.²⁴⁾ Ďalej im kládli za vinu, že skladali rehoľné sľuby „do rúk“ ľudí bez štátneho súhlasu na výkon duchovnej služby. Podobne ich štúdium teológie sa dialo bez všemocného súhlasu štátu, ako aj vysvätenie na kňazov. Taktiež slúženie omši, rozmnožovanie náboženskej literatúry, ktorá vo všeobecnosti mala slúžiť len na potreby

21) Mužské a ženské kláštory a rády v Československu boli fakticky zlikvidované v Akciách „K“ a „R“, v ktorých podstatne účinkovala ŠtB. Bližšie pozri aj pozn. č. 1.

22) Rozhovor autora s Bernardínom Antonom Šmidom z 18. 4. 2007.

23) A. Šmid spomína, že vyšetrovateľ Koloman Piatka sa k nemu správal slušne, ba že mal dojem, že mu chce pomôcť.

24) V dokumentoch X. S ZNB (boj proti vnútornému nepriateľovi) v AMV ČR je niekoľko zmienok, že legislatíva, upravujúca pôsobenie reholí bola nedostatočná, keďže ČSSR napr. ratifikovala záverečný dokument KBSE v roku 1975.

štátom kontrolovaných bohosloveckých fakúlt, kúpa domov na účely reholí, pretože rehole nemôžu zveľaďovať svoj majetok²⁵⁾ (sic!) uvádzajú vyšetrovatelia ŠtB ako naplnenie skutkovej podstaty trestného činu podľa zmieného paragrafu 178 TZ.

Trestná činnosť bola napokon dokázaná aj priznaním sa Antona Šmida a výpoveďami svedkov či spoluobvinených. Na ťarchu obvinených hovorili i výsledky expertíz kňazských rúch a písacích strojov, ktoré vykonal Odbor kriminalisticko – technických expertíz KS ZNB Bratislava.

Vyšetrovatelia ŠtB tak s predstihom splnili rozhodnutie FMV, aby vyšetrovania skončili do konca mája 1983 tak, aby sa mohlo začať s prípravou neskoršieho trestného postihu.²⁶⁾

13. júna 1983 Mestská prokuratúra Bratislava podáva obžalobu na Obvodný súd Bratislava 2 podľa § 178 TZ na Petra Rúčku a Antona Šmida, nachádzajúcich sa od 27. marca 1983 vo vyšetrovacej väzbe.

Obžaloba sa plne stotožnila s návrhom vyšetrovateľov ŠtB. Paragraf 178 TZ naplnili mnohými úkonmi a aktivitami, ktoré bežne vykonávali kňazi so štátnym súhlasom na vykonávanie duchovnej služby. Františkáni ho nemali. Jedenásťstránková obžaloba je podpísaná mestským prokurátorom JUDr. Alexandrom Socháňom.

Avšak 15. apríla 1983 osemdesiatosem ľudí, v rámci nich niekoľko disidentov a aktivistov laického apoštolátu, adresovalo list prezidentovi ČSSR Gustávovi Husákovi, v ktorom protestovali proti zásahu proti františkánom a ich väzneniu.²⁷⁾ Listom protestoval aj františkánsky generalát.

Františkáni Rúčka, Šmid, Brázda a ďalší sa však pred súd nedostali. 13. júla 1983 totiž npor. ŠtB Mikuláš Pinnel obžalobu stiahol a 14. júla 1983 zaistených tajných františkánov z vyšetrovacej väzby prepustili.

Akcia „VÍR“ sa zmenila na monitorovanie aktivít rehoľníkov. Po niekoľkomesačnom útlme títo získavajú znovu odvahu a v hlbšom utajovaní pokračujú v rehoľnom živote. Medzinárodná politická situácia, vplyv poľskej Solidarity, vplyv pontifikátu Jána Pavla II. modifikujú politiku dogmatického režimu KSČ. Akcia „VÍR“ ide „do stratená“.

Medzitým sa totiž laické hnutie kresťanov – katolíkov rozšírilo do takej miery, že napr. na tradičné púte do Levoče, Šaštína, na Veleh-

rad prichádzali desaťtisíce, ba stovky tisícov pútnikov. Štátnou bezpečnosťou monitorovaní rehoľníci postupne nachádzali odvahu sa na týchto púťach prezliecť do rehoľných rúch. Pamätná bola púť na moravský Velehrad v júli 1985 na 1100. výročie smrti sv. Metoda, ktorá sa zmenila na manifestáciu požiadaviek za slobodu náboženského života. Františkáni ani na nej nechýbali.

V prvej polovici roku 1986 X. Správa ZNB v Prahe síce vydáva *Metodické pokyny k ďalšiemu rozpracovaniu celoštátnej akcie „VÍR“*, tie však už nemali podstatný nárok na úspech akcie.

Naopak, v úvode týchto pokynov vedenie X. Správy konštatuje, že analýzou činnosti členov rádu za tri roky po akcii sa zistilo, že opatrenia sa minuli účinku a aktivity rádu naopak stúpajú. Konšpiračné spôsoby správania sa u rádu prehĺbili napríklad aj kódovaním rozhovorov a odovzdávaním správ. Keďže pri realizácii akcie neprišlo k postihu zaistených, nepredpokladá vedenie rádu žiadne ďalšie represie zo strany štátu.

Po prepustení z vyšetrovacej väzby vystupujú napríklad na pracoviskách ako tajne vysvätení kňazi a rehoľníci, a tak získavajú u spolupracovníkov značnú popularitu.

Úvod k pokynom tiež konštatuje, že keďže boli odsúdení len dvaja podmienene, a nebol im vyslovený zákaz činnosti, rehoľníci a ich okolie to hodnotia ako slabosť štátnych orgánov a nezákonnosťou ich postihu v marci 1983. Takáto situácia, podľa autora pokynov, komplikuje aj prácu ZKD *Pacem in Terris*.

Plán operatívneho rozpracovania predpokladal pokračovanie rozkrývania štruktúr tajnej rehole, sledovanie „objektov“ počas cirkevných sviatkov a púti a ich kompromitovanie. Mali sa robiť tzv. vynútené styky a v plnej miere využívať vyhlásenie výstrahy najaktívnejším členom. Proti františkánom mali byť nasadené viaceré tzv. spravodajsko – technické úkony (STÚ) ako ANALÝZA (tajná prehliadka bytu, domu), DIAGRAM (dlhodobé odpočúvanie), PRESTAVBA (odpočúvanie telefónu) a NÁKUP (kontrola korešpondencie). VB mala dôraznejšie kontrolovať autá františkánov, pasažierov a prevázané predmety. Diecézni rehoľní kňazi (františkáni) mali byť viac zamestnávaní alebo prekladaní. Bytové družstvá mali zamedzovať používanie bytov na „rehoľné“ účely.

25) Pozri pozn. 9.

26) *Tamtiež*.

27) Kópia listu sa nachádza v Archíve ÚPN, fond KS ZNB Banská Bystrica, i. č. KR – 8060. Originál listu nie je ešte v Archíve Kancelárie prezidenta republiky v Prahe inventarizovaný.

Vedenia vysokých škôl mali zabrániť, aby sa študentmi stali tajní františkáni alebo ich novici.

ŠtB sa mala pokúsiť vnášať rozpory medzi ilegálnu časť slovenskej časti rehole a „starých“ františkánov.²⁸⁾ Tieto pokyny však boli už len labuťou piesňou celej akcie. Rezistencia a odvaha františkánov i laikov podstatne znížila akčný rádius štátnych orgánov i ŠtB.

Ešte v decembri 1986 zisťovala ŠtB u národných výborov v mieste bydliska obvinených ich povest'. Odpovede boli v ich prospech. Podobne dopadli i žiadosti o výpis z registra trestov.

O mesiac 4. februára 1987 bolo trestné stíhanie podľa § 172 Tr. poriadku z dôvodu premlčania definitívne zastavené. Trestné stíhanie bolo naďalej neprípustné.

Začiatkom marca 1987 rozhodla ŠtB o vrátení vkladných knižiek A. Šmidovi, no Mestská prokuratúra Bratislava rozhodnutie zrušila, pretože vklady a úspory „slúžili k nepovolenej činnosti“. Františkáni požiadali súd o vynesenie rozhodnutia v tejto veci. 23. júna 1987 Obvodný súd Bratislava 2 prijal uznesenie o zhabaní vkladných knižiek podľa § 73 TZ.

Obvinení františkáni žiadali aj o vrátenie vecí, zabavených pri domových prehliadkach. Uznesením z polovice apríla 1987 napríklad Terézii Šmidovej mestský prokurátor JUDr. Miloslav Jakšík zamietol vrátenie prehliadača diapozitívov a diapozitívy s náboženskou tematikou, pretože slúžili k „nepovolenej činnosti organizácie“.

Podobne Peter Rúčka žiadal o vrátenie ušlej mzdy za obdobie vyšetrovacej väzby (27. marca – 14. júla 1983), pretože vyšetrovanie bolo zastavené. Žiadosti nebolo vyhovené.

Spory o vrátenie vecí sa ťahali až do začiatku roka 1989.

Vo februári 1989 na základe uznesenia Mestského súdu Bratislava vypracovala ŠtB Protokol o odovzdaní vecí Odboru financií Obvodného národného výboru Bratislava 2.

ŠtB tam následne odovzdala fotoaparát, dva diaprojektory, premietací prístroj, dva magnetofóny, transformátor, detský projektor, kazety, diaramiky, kopirovací prístroj a sedem písacích strojov, ktoré predtým patrili tajným františkánom na vykonávanie ich „protizákonnej“ činnosti.

Akcia „VÍR“ na východnom Slovensku (Akcia „CYRIL“)

V rámci Akcie „VÍR“ v Košiciach sa ŠtB zamerala na dve hlavné postavy: Cyrila Jaroslava Brázdu a Cyrila Bystríka Janíka. Na oboch ŠtB viedla zväzky na 3. oddelení II. odboru Správy ŠtB, ktoré malo „na starosti“ boj proti cirkvám. Na Jaroslava Brázdu od 2. februára 1983 zaviedla ŠtB signálny zväzok „EXPERIMENT“ s registračným číslom 15959, o dva mesiace preregistrovaný na osobný a 29. apríla 1985 bol Brázda zaradený do kategórie NO (nepriateľská osoba). Brázdov spis sa nezachoval. Na Bystríka Janíka navrhol npor. Ivan Buoc založiť 19. septembra 1983 signálny zväzok „CYRIL“. 20. mája 1985 zväzok „CYRIL“ bol preregistrovaný na osobný s číslom 16465. Celý spis mal 372 strán.

Ako 20-ročný Bystrík Janík 25. marca 1972 tajne zložil v jeho rodičovskom dome v Liptovskej Tepličke, za prítomnosti jeho otca, dočasné rehoľné sľuby do rúka pátra Jozefa Jana Baptistu Bárta. Prijal rehoľné meno Cyril Alexandrijský²⁹⁾ (Jaroslav Brázda mal rehoľné meno Cyril Solúnsky). Na základe toho ŠtB cynicky zvolila krycie meno akcie „CYRIL“, namierenej proti menovaným. Táto akcia bola vedená v rámci celoštátnej akcie „VÍR“. Po tajnom štúdiu teológie v decembri 1979 bol Janík spolu s Brázdou v bývalej NDR tajne vysvätení za kňazov, ako prví z františkánskych slovenských novicov počas tzv. normalizácie.

Pri domových prehliadkach 27. marca 1983 ŠtB počas akcie „VÍR“ aj na východnom Slovensku išla na isto. U ôsmich osôb zhabala literatúru, bohoslužobné predmety, osobné veci a Janík, Brázda a ďalší na východnom Slovensku dostali výstrahu, aby nepokračovali v nelegálnej činnosti – „vykonávaní náboženských obradov bez štátneho súhlasu“.³⁰⁾ Cyril Brázda sa podobne ako Leo Rúčka a Bernardín Šmid ocitol vo vyšetrovacej väzbe. Brázda spomína, že táto Kvetná nedeľa (27. marca) bola i pre nich tiež akýmsi „vstupom do arény“.³¹⁾ Dva krát bol eskortovaný do Bratislavy a konfrontovaný so Štefanom Náhlikom. Podobne ako ďalší zaistení dostal prokurátorskú výstrahu, aby ďalej nepokračoval v „nelegálnej činnosti“. Po jeho prepustení však pokračoval v organizovaní života tajných františkánov. Podľa zistenia ŠtB napríklad 24. – 25. novembra 1984 zorganizoval v jednom tajnom byte

28) AMV ČR, fond X. S ZNB, i. č. 980.

29) K Bystríkovi Janíkovi bližšie pozri aj MISÁL, S.: *Liptovská Teplička. Domov pod Kráľovou hoľou*. Levoča 2006. Autor neuvádza presne deň úmrtia a miesto pochovania Cyrila Bystríka Janíka OFM.

30) A ÚPN, fond KS ZNB-S ŠtB Košice, Operatívne zväzky, a. č. OP – 16465.

31) Rozhovor autora s Cyrilom Jaroslavom Brázdou OFM zo 4. 5. 2007.

duchovné cvičenia pre 13 – 15 adeptov na františkánsky noviciát.

Janík bol tiež predvedený pred vyšetrovateľa ŠtB a vypovedal. Napriek takejto situácii B. Janík podpísal protestný list slovenských disidentov proti perzekúcii františkánov, adresovaný generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ a prezidentovi Gustávovi Husákovi.

Na Krajskej správe ZNB, Správe ŠtB v Košiciach rozpracovávali tajných františkánov npor. PhDr. Ivan Buoc, npor. Michal Helemik a kpt. Viliam Blanár. Šéfom II. odboru KS ZNB Košice, zaoberajúcej sa bojom proti „vnútornému nepriateľovi“, bol kpt. Ing. Miroslav Chovanec.³²⁾

Bystrík Janík a Jaroslav Brázda, podobne ako ďalší tajní františkáni, pracovali v civilných zamestnaniach. Mali zložené tajné rehoľné sľuby za prítomnosti predstaveného českej provincie tajne pôsobiacich františkánov pátra Vojtěcha Zlámala, rehoľným menom Aleš. Ten navštevoval Brázdu, Janíka a ich spoločníkov na východnom Slovensku.

Napriek zatýkaniu v akcii „VÍR“ od marca 1983, napriek zhabaniu literatúry, liturgických predmetov, písacích strojov, strojopisných kópií materiálov... sa tajní košickí františkáni schádzali v súkromných bytoch, kde slúžili omše, modlili sa, plánovali rôzne náboženské akcie a pestovali rádový život. Byť na Buzuluckej v Košiciach, kde v podnájme žil Bystrík Janík bol odpočúvaný ŠtB a dianie v jeho okolí hlásila suseda - dôvernica ŠtB. V byte bolo nainštalované priestorové odpočúvacie zariadenie (STÚ DIAGRAM). Popritom si tajní františkáni zakúpili starý dom v Košiciach na Moravskej 62, ktorý bol zapísaný na Cyrila Jaroslava Brázdu a ktorý si rekonštruovali ako tajné centrum v rámci východného Slovenska.³³⁾

Po prepustení Brázdu z vyšetrovacej väzby františkáni zmenili bydliská. Janík býval u Petra Skokana a Brázda u Bartolomeja Urigu.

ŠtB sledovala všetkých tajných františkánov na východnom Slovensku. Na Bartolomeja Urigu³⁴⁾ založila zväzok „ZÁHRADNÍK“, na Petra Skokana³⁵⁾ zväzok „STUDENT“, na Stanislava Baláža³⁶⁾ zväzok „TECHNIK“. Všetky tri

zväzky navrhol založiť npor. Andrej Dembický, s odporúčaním náčelníka 3. oddelenia Viliama Blanára alebo Michala Helemika, súhlasom náčelníka II. odboru kpt. Miroslava Chovanca a so schválením náčelníka KS ŠtB Košice mjr. Štefana Sarnovského. Na Jána Wacha založil v Poprade kpt. Dr. Babej zväzok „FRÁTER“,³⁷⁾ s odporúčaním náčelníka oddelenia ŠtB Poprad mjr. Milana Nováčka a schválením náčelníka II. odboru KS ŠtB Košice kpt. Miroslava Chovanca. Všetci františkáni mali vyhlásenú výstrahu podľa nariadenia ministra vnútra ČSSR č. 22/78, aby nepokračovali v „nepovolenej“ činnosti. ŠtB si s nimi vynucovala styky, ktoré však františkáni otvorene za prítomnosti príslušníkov ŠtB využívali na kritiku náboženskej slobody. ŠtB sledovala i viacero tajných františkánok.

Tajní františkáni a školské sestry - františkánky na východnom Slovensku sa stretávali na chate Kelčanka neďaleko Stropkova. Tu si robili duchovné cvičenia. Ich stretávanie bolo prezradené ŠtB v januári 1984.

V júli 1984 vykonala ŠtB tajnú domovú prehliadku v byte Cyrila Janíka (STÚ ANALÝZA).

Tajný košický františkán Bartolomej Uriga, vedený v osobnom zväzku ŠtB s krycím menom „ZÁHRADNÍK“.
Zdroj: Archív ÚPN.

32) Bližšie pozri aj ŽÁČEK, P.: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamoch dôstojníka tajnej polície*. Ústav pamäti národa, Bratislava 2006.

33) Podľa Jaroslava Brázdu ešte v roku 1988 sa snažila ŠtB navštívať diery do ich rozostavaného domu a inštalovať odpočúvacie zariadenie. Františkáni ich vyrušili, a tak na pamiatku akcie „VÍR“ zostal františkánom v základoch domu vrták.

34) A ÚPN, fond KS ZNB-Š ŠtB Košice, Operatívne zväzky, a. č. OP - 11602. František Bartolomej Uriga OFM je v súčasnosti rehoľníkom františkánskeho kláštora v Moravskej Třebovej.

35) *Tamtiež*, a. č. OP - 11954.

36) *Tamtiež*, č. OP - 11603. Ladislav Stanislav Baláž OFM je v súčasnosti predstaveným františkánskeho kláštora v Prešove.

37) Ján Wach žil počas akcie „VÍR“ v tajnom františkánskom byte v Poprade. Istý čas tam býval aj Titus Bohuslav Hanuš OFM z Opavy, ktorý pomáhal formovať východoslovenskú františkánsku komunitu. Peter Ján Wach OFM v súčasnosti žije vo františkánskom kláštore v Liberci.

CS-ZNB Správa štátnej bezpečnosti
- KOŠICE -

L. odbor 3. oddelenie

Košice 19. augusta 1986

PRÍSNE TAJNÉ
Výtlačok č. 1
Počet listov: 5

Schvaľuje:

Náčelník Správy ŠtB Košice
plk. JUDr. Štefan Sarnovský

Dňa 20/8 1986

PRÍLOHA:

Príloha 1 - Katalóg
Príloha 2 - Výtlačok

Na ukončenie rozpracovania v OZ "CYRIL", reg. číslo zv. 16 465

Predkladám návrh na ukončenie rozpracovania OZ "CYRIL", reg. č. zväzku 16 465, v ktorom je vedený

Bystrík JANÍK, nar. 5. 1. 1952 v Liptovskej Tepličke, okr. Poprad, čl. štátnej príslušnosti, slovenskej národnosti, bez politickej príslušnosti, slobodný, trvale bytom Liptovská Teplička č. 69, okr. Poprad, prechodne bytom Ľostoky u Prahy, Jiráskova č. 629, okr. Praha - západ u Vojtecha ILIÁKA, zamestnaný ako vedúci skladu Testa - Rádiošpoj Praha 6.

Odôvodnenie:

ZZ na objekta "CYRIL" bol založený 16. 6. 1983 v rámci selskostatnej akcie "VÍR", ktorá je vedená po línii rehole františkánov na L. ZNB, 5. odbor Praha, v zmysle ustanovenia § 176 Trestného zákona.

Zdroj: Archív ÚPN.

Našla i „omšové predmety“. Janíka začala ŠtB rozpracovávať iným spôsobom.

V tomto čase sa totiž v hre ŠtB objavuje Terézia Knežíková. Šlo o 50-ročnú vdovu, ktorej správanie a neskoršie výpovede ŠtB vyhodnotila ako nie dôveryhodné.

Bystríka Janíka prijala ako svojho krstného syna a v rokoch 1978 až 1983, vediac, že ho podporuje ako tajného františkána, mu darovala približne 52 000 korún. Z nich jej Janík vrátil 10 000 a zvyšok plánovali použiť na rekonštrukciu františkánskeho domu na Moravskej 62 v Košiciach.

Po začatí akcie „VÍR“ františkáni prerušili kontakty s laikmi, ktoré by týmto mohli uškodiť. Janík tak robí aj voči Terézii Knežíkovej. Tá si to začala vysvetľovať ako nevdak a postupne presvedčila samu seba, že ju Janík odvrhol a zneužil, aby od nej vylákal peniaze. V marci 1984 to rozpovedala známemu – príslušníkovi ŠtB a ŠtB sa prípadom začala zaoberať. Orgány bezpečnosti a neskôr justície začali z Bystríka Janíka vytvárať podvodníka bezbrannej vdovy.

ŠtB vypočúvala Teréziu Knežíkovú v júli a auguste 1984 a neskôr aj v máji 1985. Vypovedala i o sume 52 000 korún a zmätočným spôsobom popisovala účel tohto daru Janíkovi, takže ŠtB brala jej výpoveď s rezervou. Na darované peniaze neboli žiadne účty a Knežíková vypovedala, že ich nedávala ako pôžičku. Vypovedala aj o svojich vedomostiach ohľadne tajnej františkánskej štruktúry.

V septembri 1984 Terézia Knežíková povedala tajnej františkánke Márii Binderovej, rozpracovanej ŠtB vo zväzku „TATRAN“ ako nepriateľská osoba (NO), že vyradila ŠtB všetko o Janíkovi. Ten si od októbra 1984 začal všimáť, že ho ŠtB sleduje niekedy i celodenne. Kruh sa začal sťahovať a Janík pri jednom z odpočúvaných rozhovorov povedal, že po zásahu ŠtB v Liberci proti františkánom príde rad aj na nich.

1. novembra 1984 založila ŠtB na Janíka tzv. blokovaciu kartu aby sa „orgány“ ŠtB nedeckonšpirovali. Stal sa tak osobou prísne sledovanou. Trabant tajných františkánov košickej ŠPZ mal odvtedy v päťkách auto ŠtB. V celej akcii ŠtB využívala svojich tajných spolupracovníkov s krycimi menami „HARMANČEK“,³⁸⁾ „FRANTIŠEK“ (aktívny kňaz Michal Regec, nar. 1950³⁹⁾), ale i „DOMINIK“ (duchovný vo výslužbe).

5. novembra npor. ŠtB Viliam Blanár vypracoval prísne tajný interný dokument: Zoznam osôb rozpracovávaných a začlenených do celoštátnej akcie „VÍR“ z východoslovenského kraja. Zahŕnul do neho Jaroslava Brázdu, Bystríka Janíka, Bartolomeja Urigu, Petra Skokana, jeho brata Pavla Skokana, Jána Wacha,

Štefana Javorského a ďalších. Celkovo dvadsaťpäť osôb.

30. novembra 1984 posielala náčelník Krajskej správy ŠtB Košice mjr. JUDr. Štefan Sarnovský X. Správe ZNB *Návrh na zaujatie stanoviska k návrhu na začatie trestného stíhania „objekta“ Experiment (J. Brázdu) a spoločníkov.*

6. decembra 1984 Š. Sarnovský predkladá 1. námestníkovi FMV gen. Jánovi Kováčovi *Správu o realizácii Akcie VÍR vo východoslovenskom kraji.* Brázda a Janík boli dve zo šiestich osôb, ktoré Sarnovský popísal ako najaktívnejšie a najnebezpečnejšie. Ten predložil rozpracovanie akcie do februára 1985. Príslušníci ŠtB Košice Ivan Buoc a Michal Helemik vypracovávajú plán nútených stykov s Bystríkom Janíkom.

4. marca vypočúvajú Janíka na ŠtB, v apríli prichádza plán ho predviesť ako obvineného a začínajú mu kontrolovať korešpondenciu (STÚ NÁKUP). ŠtB sa odkláňa od trestnoprávných postihov podľa paragrafu 178 (marenie dozoru nad cirkvami) a v osobe Bystríka Janíka začína pracovať na scenári: § 250 Trestného zákona – podvod. Podvedenou sa mala stať vdova Terézia Knežíková, ktorú mal podľa tohto vykonštruovaného plánu Janík pripraviť o vyše 52 000,- Kčs.

V máji 1985 Okresná správa ZNB Poprad, prijíma Uznesenie o začatí trestného stíhania podľa § 250 T. z. – za tento údajný podvod. V tom čase už Janík trpel vážnou chorobou pečene. Vypočúvali ho v júni 1985. Vypovedal najmä, že peniaze od Terézie Knežíkovej bral v dobrej vôli ako od darcu, ktorý ich nežiada späť.

V auguste 1985 prijala OS ZNB Poprad *Návrh konečného opatrenia*, ktorý ako trestnú vec vypracoval kpt. JUDr. Jozef Závada. V tom čase Janík býval u bývalého predstaveného rehole pátra Aleša pri Prahe. Pracoval ako skladník v podniku Tesla Praha 6.

Odtiaľ bol zaistený bezpečnosťou, vypočúvaný a vec bola odovzdaná Okresnej prokuratúre v Poprade.

Tá 30. augusta 1985 obvinila Janíka z podvodu podľa § 250 T. z. voči Terézii Knežíkovej. Prokurátor navrhoval nepodmienečný trest. Predsedom senátu Okresného súdu Poprad, ktorý súdil Bystríka Janíka bol Štefan Harabin. Okrem neho členmi boli Michal Pješčák a Cy-

ril Hečko. Prokurátorom bol Dr. Kohout. Tento senát Janíka rozsudkom z 15. októbra 1985 oslobodil,⁴⁰⁾ no prokurátor sa odvolal na Krajský súd v Košiciach.

Na následnom pojednávaní 28. novembra 1985 na Krajskom súde v Košiciach Terézia Knežíková zmenila výpoveď o spôsobe darovania peňazí Janíkovi. Krajský súd v zložení: predseda Dr. Štefan Petro a sudcovia Dr. Jozef Hrinďák a Dr. Jozef Mačák, za prítomnosti a na návrh prokurátora Dr. Sninského vec vrátil na okres dôvodiac, že okresný súd musí „podrobnejšie ozrejmiť rozsah vecí a peňazí, poskytnutých poškodenou obvinenému“.⁴¹⁾ Zápis bol datovaný 17. decembra 1985, teda skoro tri týždne po pojednávaní.

Druhé pojednávanie na Okresnom súde v Poprade pod vedením JUDr. Štefana Harabina sa konalo 4. februára 1986. Senát uznal Cyrila Bystríka Janíka OFM vinným podľa § 250 TZ. Dopomohla k tomu zmenená výpoveď Terézie Knežíkovej. Právý dôvod tkvel však v objednávke režimu potrestať takto aspoň jedného z tajných františkánov.

Senát Okresného súdu pod vedením Štefana Harabina na návrh prokurátora potom Janíka odsúdil na 28 mesiacov nepodmienečne v I. nápravno-východnej skupine. Nepomohlo ani odvolanie sa znova na Krajský súd, ani argumentácia zlým zdravotným stavom. Krajský súd v zložení JUDr. Štefan Petro, JUDr. Jozef Mačák a JUDr. Peter Dubivský, za prítomnosti prokurátora JUDr. Hricíka rozsudok koncom mája 1986 potvrdil.

3. júla znovu žiada Janík o odklad výkonu trestu pre zlý zdravotný stav. Bezvýsledne. Rukou napísaná poznámka Štefana Harabina na liste odpovede hovorí, že jeho stav má posúdiť väzenský lekár. Bystrík Janík následne nastúpil trest 30. júla 1986.⁴²⁾ Po štrnástich mesiacoch požiadal Janík o podmienečné prepustenie.

21. októbra 1987 Okresný súd v Lounech prijal uznesenie o prepustení B. Janíka z výkonu väzby. 11. apríla ten istý súd prijal uznesenie, že sa zvyšok trestu B. Janíkovi odpúšťa na základe amnestie prezidenta republiky z 27. októbra 1988.⁴³⁾

Tajný františkán Cyril Alexandrijský Bystrík Janík bol jedným z posledných kňazov, rehoľníkov - väzňov komunistického režimu. ŠtB tak mohla v auguste 1986 úspešne uzatvoriť jeho

40) Spisovňa Okresného súdu v Poprade, spis č. VV – 203/1985.

41) Pri zmienke, že B. Janík je tajným členom Rehole menších bratov sú dva výkričníky.

42) Na základe informácií františkánov z kláštora OFM v Prahe, mohol byť na celú B. Janíka nasadený agresívny väzeň, ktorý ho mohol napádať alebo zneužívať. Takého zachádzanie s perzekvovaným rehoľníkom následne po jeho prepustení, spolu s jeho ochorením, mohlo sa spolupodieľať na zdravotne a sociálne ťažkom skone Cyrila Bystríka Janíka OFM. Prenasledovanie ŠtB, rozsudok Okresného súdu v Poprade a zamietnutie odvolania sa Janíka Krajským súdom v Košiciach v tom zohrali podstatnú negatívnu úlohu.

43) Spisovňa Okresného súdu v Poprade, spis č. VV – 203/1985.

osobný zväzok „CYRIL“. Bystrík Janík zomrel 9. novembra 1998 v Prahe.⁴⁴⁾ Pochovaný je spolu a pátrom Alešom Vojtěchom Zlámalom a pátrom Inocencom Františkom Kubičkom – jeho ochrancami v spoločnom hrobe bratov františkánov v Prahe na Olšanskom cintoríne č. IV.

V záhrade františkánskeho konventu Panny Márie Snežnej v Prahe stojí dodnes soška Panny Márie v korune košatého, zákonom

chráneného tisa. Po vyhnaní rehoľníkov v roku 1950 mala v kláštore Štátna bezpečnosť ubytovňu a v refektári mávala svoje skúšky hradná hudba. Máriina soška v korune stromu prežila toto obdobie. Podobne ako bratia františkáni v Prahe, Bratislave, Trnave, Trstenej, Prešove a spolu so sestrami františkánkami na mnohých iných miestach v Čechách, na Morave a na Slovensku.

RESUME

Operation „WHIRL“

Intervention against Secret Franciscans (Male Branch) in 1983

The secret parts of the church, especially monastic parts, belonged to the most „dangerous“ enemies, as deemed by the atheis communist regime.

From the beginning of the so-called normalization in ČSSR, the government of KSČ was at odds with existing legislation, which addressed the existance of monasteries and totally restricted the recruitment of young people, the establishment of new monastic houses, and public cultivation of monastic life.

Monastics moved to the „underground“ and lived their lives secretly in flats and houses, wearing civil dress, and living under constant threat of §178, under which they could be charged with undermining the supervision over churches and religious societies. This was the way of life also for the Monastery of Smaller Brothers of Saint Francis of Assisi (OFM).

The continuity of promises, accepting of novices, theologian studies, and ordinations of priests followed the „Barbarian night“ of April 1950, when all monastics and monasteries maintained by older Franciscans in ČSR were liquidated by communist regime.

After the thaw of the „Prague spring“ in early seventies, a few young men applied to the secret Franciscian monastery, and, similarly, some women to a female branch of Scholastic sisters.

Some of them were ordained as priests after a secret graduation. In this way, monastics lived their full lives in secret flats and houses and were able to live a monastic life every day. The male branch was located in Bratislava, Košice and Poprad.

State Security tried to search for the Fransicsan structure for some years. Afterward they uncovered the male and also female branches thanks to one former novice, later ŠtB agent „RUBENS,“ and thanks to a confiscated list of secret Franciscans.

After this, on Palm Sunday 27 March 1983, they broke into the compromised flats and houses. After arresting the majority of secret monastics, their search through the houses yielded confiscated books, samizdats, liturgical objects, robes, wafers, chalices and money.

Many of the detained were held in remand centre until mid-July 1983. FMV (ŠtB) titled this action as „operation WHIRL“. It was managed by the tenth FMV administration and its fifth department specialized against the interior enemy – which also included the church. Commander of the action was first MV ČSSR deputy general Ján Kováč.

Dohoda o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi

Základným atribútom spoločenského vyrovnania sa s minulosťou je aj jasné pomenovanie zločinov totalitného režimu, ich verejné odsúdenie a potrestanie za ne zodpovedných páchatel'ov. Za príklad – hoci zďaleka nie dokonalý – potrestania predstaviteľ'ov totalitného režimu a organizátorov politického teroru sa dáva predovšetkým Norimberský súdny proces.

Štatút *Medzinárodného vojenského súdneho dvora* v Norimbergu bol súčasťou *Dohody o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi*. Signatármi tejto medzinárodnej dohody sa 8. augusta 1945 stali vlády víťazných mocností druhej svetovej vojny: Veľkej Británie, Spojených štátov amerických, Zväzu sovietskych socialistických republík a dočasnej vlády Francúzska. Dohoda na jednej strane zaručovala vydanie vojnových zločincov do krajín, v ktorých spáchali svoje zločiny a neobmedzila právomoci súdov v jednotlivých spojeneckých krajinách. Na strane druhej zriadila *Medzinárodný vojenský súdny dvor*, ktorý mal potrestať hlavných nacistických zločincov, ktorých zločiny nebolo možné presne geograficky umiestniť, a teda určiť, súd ktorého štátu má jurisdikciu na ich potrestanie.

Odkaz pre súčasnosť

Dohodu o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osi však nie je vhodné vnímať iba ako dobový dokument riešiaci zločiny spáchané nacistami počas druhej svetovej vojny. Vyrovnanie sa s totalitnou minulosťou zostáva aktuálnou potrebou aj pre súčasnosť, minimálne z dvoch vážnych dôvodov.

1. Aj po snahe o dôsledné vyrovnanie sa s nacistickou a fašistickou minulosťou sme aj na Slovensku svedkami vzniku a popularizácie rôznych extrémistických hnutí, politických strán či občianskych združení nadväzujúcich na politiku nastickej Tretej ríše a jej spojeneckých fašistických režimov. Za inklináciu k extrémistickým hnutiam a organizáciám na Slovensku nezodpovedá len nedostatočné systematické vzdelávanie z dejín 20. storočia,

ale aj čoraz častejšie sa vyskytujúce pokusy o relativizovanie fašistického režimu Slovenskej republiky z rokov 1939 - 1945 zo strany niektorých verejných činiteľ'ov a historikov. Ako dôležité preto vidíme poukázať na podobnosť zločinov spáchaných týmto režimom s nacistickými zločini, ktorých páchatelia boli súdení v Norimbergu.

Zákon o pamäti národa definuje nacistické a komunistické zločiny takto: „*Nacistickými a komunistickými zločini podľa tohto zákona sú činy, ktoré spáchali funkcionári štátu v rozhodnom období a ktoré spočívali v používaní násillia, represii alebo iných foriem porušovania ľudských práv voči jednotlivcom alebo skupinám občanov alebo v súvislosti s ich uplatňovaním, ktoré boli trestnými činmi v čase ich spáchania alebo činmi nezlučiteľnými so základnými zásadami právneho poriadku demokratického štátu.*“¹⁾ V zmysle zločinov definovaných v článku č. 6 Štatútu Medzinárodného vojenského súdneho dvora (viď nižšie) je teda možné za nacistické zločiny spáchané funkcionármi Slovenskej republiky v rokoch 1939 - 1945 považovať ako zločiny proti mieru účasť slovenskej armády a Hlinkovej gardy na nemeckom napadnutí Poľska a začatí II. svetovej vojny (1. septembra 1939) a účasť na nemeckom napadnutí Sovietske-

Mgr. Michal Miklovič
(1979), absolvent politológie na Trnavskej univerzite, pracuje v ÚPN.

Zasadanie Medzinárodného vojenského súdneho dvora v Norimbergu.
Zdroj: internet.

1) Zákon č. 553/2002 o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 - 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa), § 3.

ho zväzu (22. júna 1941) a za zločiny proti ľudskosti protižidovské opatrenia vrcholiace deportáciami do vyhladzovacích táborov a represívne akcie voči ďalším skupinám obyvateľov. Tieto represie voči civilnému obyvateľstvu spĺňajú aj definície vojnových zločinov.

2. Významným spoločenským negatívom je aj nevyvážený postoj – tak v očiach verejnosti, ako aj v slovenskej legislatíve – voči rôznym typom totalitných režimov a voči ich súčasným sympatizantom a nasledovníkom.

Za nevyvážený postoj v očiach verejnosti zodpovedá dlhoročná propaganda komunistickej strany, ktorá na jednej strane vyzdvihovala svoju politiku (najmä sociálnu) ako výrazne pozitívnu, na druhej strane ostro odsudzovala fašizmus, všetky jeho negatívne prejavy a v zmysle ideologického boja používala termín „fašizmus“ na diskreditáciu svojich oponentov, vrátane tých z demokratického politického priestoru. Následkom toho v časti verejnosti stále pretrvávajú nostalgia za sociálnou politikou komunizmu (ktorá však bola v skutočnosti skôr sociálnou korupciou kryjúcou štátny terorizmus) a obavy z politiky pravicových strán. Za tento stav je zodpovedný aj rozdielny spôsob vyrovnania sa s porazeným fašizmom a porazeným komunizmom – fašizmus (nacizmus)

bol porazený vojensky a jeho predstavitelia boli exemplárne potrestaní. Iný postoj bol však zaujatý voči politicky a ekonomicky porazenému komunizmu. Hoci zločiny spáchané komunistickými režimami²⁾ spĺňajú definície zločinov, za ktoré boli v Norimbergu súdení nacisti, až na ojedinelé prípady³⁾ neprišlo ani len k snahe o potrestanie osôb zodpovedných za komunistické zločiny. Naopak, členovia komunistickej strany, kádri príslušníci a spolupracovníci Štátnej bezpečnosti aj po sedemnástich rokoch od pádu komunistického režimu zastávajú na Slovensku verejné funkcie.

Nevyvážený postoj voči totalitným ideológiám odzrkadľuje aj slovenský Trestný zákon. V jeho texte je evidentná snaha o elimináciu neofašistických a neonacistických hnutí, napr. prostredníctvom trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia či trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti. Trestný zákon však neupravuje pre komunizmus typické hanobenie spoločenskej triedy či podnecovanie k triednej nenávisti. Ako trestný čin sa tiež uvádza verejné popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie alebo ospravedlňovanie holokaustu. Popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie alebo ospravedlňovanie zločinov komunizmu v Trestnom

2) *Čierna kniha komunizmu* ako komunistické zločiny proti mieru uvádza sovietske napadnutie Fínska (30. 11. 1939), útok Severnej Kórey na Južnú Kóreu (25. 6. 1950) a vojenské angažovanie sa Číny v kórejskej vojne na strane Severnej Kórey. Uvádza sa tiež intervencia ZSSR do Afganistanu (27. 12. 1979). Ako vojenské zločiny sa uvádzajú vyvraždenie 4 500 poľských dôstojníkov v Katyňskom lese (1939), vraždy státisícov nemeckých zajatcov v ruských GULAG-och (1943 – 1945), znásilňovanie nemeckých žien vojakmi Červenej armády, drancovanie priemyselných zariadení v krajinách okupovaných Červenou armádou, väznenie, zastrelenie alebo deportácia protikomunistických odbojárův. Za zločiny proti ľudskosti je považované vyvražďovanie určitých spoločenských vrstiev a skupín komunistami spĺňajúce definície genocídy. Pozri: Kolektív autorov: *Čierna kniha komunizmu. Zločiny, teror, represálie*. Agora, Bratislava 1999, najmä s. 16 – 23.

3) Medzi mediálne známe prípady odsúdenia predstaviteľův politických a bezpečnostných orgánův komunistického režimu v Českej republike a v Nemecku patria tieto osoby:

Miroslav Štěpán, bývalý vedúci tajomník Mestského výboru KSČ v Prahe, bol odsúdený na dva a pol roka väzenia (podmienečne bol prepustený po 11 mesiacoch) za zásah proti demonštrantom 17. novembra 1989 v Prahe.

Ludvík Zifčák, poručík ŠtB, bol odsúdený na 18 mesiacov. 17. novembra 1989 zaviedol sprievod študentov v Prahe na Národnú triedu, kde zahral „rolu“ mŕtveho študenta Milana Růžičku. Po ôsmich mesiacoch bol za dobré správanie prepustený a zvyšok trestu mu bol odpustený.

Daniel Jaroslav, vyšetrovateľ ŠtB, bol odsúdený na päť rokov nepodmienečne za to, že ako príslušník ŠtB vypočúval nezákonnými metódami, dopustil sa fyzického násillia, zneužitia služobnej moci a fažkého ublíženía na tele.

František Kincí, federálny minister vnútra bol odsúdený na tri roky odňatia slobody a **Karel Vykypěl**, náčelník II. Správy ZNB, bol odsúdený na tri a pol roka odňatia slobody. Oba boli odsúdení za zneužívanie právomoci verejného činiteľa – za nezákonnú „preventívnu izoláciu“, teda obmedzenie osobnej slobody 300 vybraných odporcov režimu. Za rovnaký trestný čin bol na 4 roky odňatia slobody odsúdený aj **Alojz Lorenc**, 1. námestník ministra vnútra. Na výkon tohto trestu nenastúpil, následne bol na Slovensku Vyšším vojenským súdom v Trenčíne 24. 4. 2002 odsúdený na pätnásť mesiacov podmienečne s odkladom na tri roky.

Za režim na nemecko-nemeckej hranici bolo odsúdených vyše 200 príslušníkov pohraničnej stráže. Za vymyslenie a udržiavanie režimu na hranici boli odsúdení aj traja vysokí predstavitelia komunistického režimu:

Fritz Streltetz bol členom Národnej rady obrany, ústredného výboru SED a zástupca ministra obrany. Bol odsúdený na trest odňatia slobody na päť rokov a šesť mesiacov pre navádzanie na zabitie s odôvodnením spoluzodpovednosti za zabitie šesť resp. sedem mladých ľudí vo veku od 18 do 28 rokov, ktorí sa pokúsili od r. 1971 do 1989 utiecť z NDR prekročením vnútronemeckej hranice. Obete prišli o život pri aktivácii nášľapných mín, ktoré boli položené pozdĺž hranice alebo ich zasiahli strely východonemeckých hraničiarův. Za rovnaký zločin bol na sedem rokov a šesť mesiacov odsúdený **Heinz Kessler** – člen Ústredného výboru SED, veliteľ štábu NVA a člen Národnej rady obrany a minister obrany.

Egon Krenz, člen Ústredného výboru SED, Štátnej rady, Politbyra, Národnej rady obrany a generálny tajomník Ústredného výboru SED. Bol odsúdený na trest odňatia slobody šesť rokov a šesť mesiacov kvôli zabitiu v nepriamom spáchaní trestného činu so zdôvodnením, že nesie spoluzodpovednosť na smrti štyroch mladých ľudí, ktorí sa v období od r. 1984 do r. 1989 pokúsili utiecť prekročením vnútronemeckej hranice, pretože sa zúčastnil na dvoch rozhodnutiach Politbyra zo 7. 6. 1985 a 11. 3. 1986 a dvoch rozhodnutiach Národnej rady obrany z 2. 2. a 25. 1. 1985 o hraničnom režime NDR. Tieto osoby podľahli strelám východonemeckých hraničiarův.

Rozsudky nad Streltetzom, Kesslerom a Krenzom potvrdil 22. 3. 2001 aj Európsky súd pre ľudské práva.

zákone chýba.⁴⁾ Komunizmus je síce formálne odsúdený v zákone č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému, vďaka nevyváženému Trestnému zákonu a absencii lustračného zákona však ide skutočne iba o deklaratívne odsúdenie komunistického režimu a jeho zločinov. Poslanecké iniciatívy, ktorých cieľom bolo v Trestnom zákone postaviť komunizmus na úroveň fašizmu (propagácia, lož o zločinoch) zlyhali na nevoli poslancov Národnej rady SR objektívne sa postaviť k minulosti.⁵⁾

Pokusy postaviť komunizmus na úroveň fašizmu (nacizmu) zlyhávajú aj na medzinárodnej úrovni, napr. čo sa týka zákazu jeho propagácie a verejného nosenia komunistických symbolov, ktoré urážajú milióny obetí komunizmu.⁶⁾ Aj na medzinárodnej úrovni tak zločiny komunizmu zostávajú síce pomenované, ale odsúdené iba v morálnej rovine.⁷⁾

Zločinci súdení v Norimbergu

Ako dôležité vidíme aj pomenovanie jednotlivých zločincov a zločineckých organizácií súdených v Norimbergu. Ich uvedenie dokazuje, že stíhaniu za zločiny sa nevyhli ani osoby zastávajúce najvyššie štátne a vojenské funkcie. Pred tribunál však neboli postavení viacerí pohlavári nacistického režimu. Samovraždu spáchali vodca nacizmu Adolf Hitler (30. apríla 1945), minister pre ľudovú osvetu a propagandu Joseph Goebbels (1. mája 1945) a veliteľ Gestapa a SS Heinrich Himmler (23. mája 1945). Viacerí významní nacistickí zločinci ušli do zahraničia, hlavne do Latinskej Ameriky (napr. Josef Mengele, Adolf Eichman).

V prvom a hlavnom procese, ktorý sa konal od 20. septembra 1945 do 1. októbra 1946, bolo súdených dvadsaťštyri predstaviteľov nacistickej Tretej ríše. Na trest smrti obesením bolo odsúdených dvanásť obžalovaných. Traja boli odsúdení na doživotie, dvaja na dvadsať rokov, jeden na pätnásť a jeden na desať rokov väzenia.⁸⁾ Traja boli spod obžaloby oslobodení. Tresty smrti boli vykonané 16. októbra 1946, tresty odňatia slobody si odsúdení odpykávali

vo väzení Spandau v Západnom Berlíne. Nacistickí pohlavári boli obžalovaní a odsúdení z jedného alebo viacerých z nasledujúcich zločinov:

1. sprisahanie s cieľom viesť útočnú vojnu,
2. zločiny proti mieru,
3. vojnové zločiny,
4. zločiny proti ľudskosti.

Martin Bormann (1900 - 1945) – Hitlerov zástupca, od roku 1941 výkonný predseda NSDAP, od roku 1943 Hitlerov sekretár. Ušiel pred zatknutím, bol odsúdený v neprítomnosti na trest smrti obesením (za zločiny č. 3 a 4). Až v roku 1998 analýza DNA dokázala, že mŕtvolu nájdená v roku 1973 v blízkosti Hlavnej stanice v Berlíne je telom Martina Bormanna. Pravdepodobne spáchal samovraždu v noci z 1. na 2. mája 1945.

Hermann Göring (1893 - 1946) – vrchný veliteľ vojenského letectva. Bol odsúdený na trest smrti obesením (za zločiny č. 1 - 4), spáchal samovraždu 2,5 hodiny pred plánovanou popravou.

Joachim von Ribbentrop (1893 - 1946) – minister zahraničných vecí. Odsúdený na

Obžalovaní pred Norimberským tribunálom - v prvom rade Göring, Heß, von Ribbentrop a Keitel. V druhom rade Dönitz, Raeder, Schirach, Sauckel.
Zdroj: internet.

4) Pozri: Zákon č. 300/2005 Z. z. - Trestný zákon, §§ 422, 423, 424.

5) Pozri: MIKLOVIČ, Michal: Obnovenie plurality strán a postoje ku komunistickej minulosti. In: *Posledné a prvé slobodné (?) voľby 1946, 1990*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2006, s. 254 - 262.

6) Doteraz neboli úspešné takéto iniciatívy právicových poslancov Európskeho parlamentu, zo slovenských europoslancov sa v tejto téme angažoval najmä Peter Šťastný (SDKÚ-DS, EPP-ED).

7) Zločiny komunizmu boli odsúdené napr. rezolúciou Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1076516 z decembra 2005. Pozri: HUDEC, Rudolf: Rada Európy odsúdila komunistické zločiny. In: *Pamäť národa* č. 1/2006, s. 75 - 82.

8) Procesy proti ďalším vojnovým zločincom pokračovali v Norimbergu až do roku 1949. V ďalších dvanástich procesoch bolo súdených 39 doktorov a právnikov, 56 príslušníkov SS a polície, 42 priemyselníkov a bankárov, 26 vojenských veliteľov a 22 ministerských a vysokých vládnych úradníkov. 24 obžalovaných bolo dosúdených na trest smrti, 20 na doživotie a 98 na tresty odňatia slobody v dĺžke 18 mesiacov až 25 rokov. 35 obžalovaných bolo oslobodených spod obvinení. Udelením milosti z 31. 1. 1951 boli tresty znížené - z pôvodne 24 odsúdených na trest smrti bol vykonaný trest iba v 12 prípadoch, 11 trestov smrti bolo zmenených na odňatie slobody, jeden odsúdený bol vydaný do Belgicka. Súdne procesy podobné norimberským prebiehali v rokoch 1946 - 1948 aj v japonskom Tokiu.

trest smrti obesením (1 - 4), trest bol vykonaný.

Wilhelm Keitel (1882 - 1846) – náčelník Generálneho štábu. Odsúdený na trest smrti obesením (1-4), trest bol vykonaný.

Ernst Kaltenbrunner (1903 - 1946) – vedúci Hlavného úradu ríšskej bezpečnosti, patrili pod neho aj SIPO, SD a kriminálna polícia. Odsúdený na trest smrti obesením (3 a 4), trest bol vykonaný.

Alfred Rosenberg (1893 - 1946) – ideológ NSDAP, minister pre východné okupované územia. Odsúdený na trest smrti obesením (1-4), trest bol vykonaný.

Hans Frank (1900 - 1946) – generálny guvernér okupovaného Poľska. Odsúdený na trest smrti obesením (3 a 4), trest bol vykonaný.

Julius Streicher (1885 - 1946) – šéfredaktor antisemitského týždenníka *Der Stürmer*. Odsúdený na trest smrti obesením (4), trest bol vykonaný.

Fritz Sauckel (1894 - 1946) – generálny splnomocnenec pre pracovné sily. Odsúdený na trest smrti obesením (2 a 4), trest bol vykonaný.

Alfred Jodl (1890 - 1946) – náčelník operačného oddelenia Generálneho štábu Wehrmachtu. Odsúdený na trest smrti obesením (1 - 4), trest bol vykonaný.

Wilhelm Frick (1877 - 1946) – do roku 1943 ríšsky minister vnútra, ríšsky protektor Čiech a Moravy. Odsúdený na trest smrti obesením (2 - 4), trest bol vykonaný.

Arthur Seyss-Inquart (1892 - 1946) – ríšsky miestodržiteľ pre Rakúsko, neskôr pre Holandsko. Odsúdený na trest smrti obesením (2 - 4), trest bol vykonaný.

Rudolf Hess (1894 - 1987) – Hitlerov zástupca do roku 1941, ríšsky minister. Odsúdený na doživotie (1 - 2), zomrel vo väzení (17. augusta 1987). V neonacistickom prostredí je považovaný za martýra, spolu s Adolfom Hitlerom sú najuznávanejšími osobnosťami Tretej ríše.

Walther Funk (1890 - 1960) – minister hospodárstva, prezident ríšskej banky. Odsúdený na doživotie (2-4), z väzenia bol prepustený 16. mája 1957, zomrel 31. mája 1960.

Erich Raeder (1876 - 1960) – vrchný veliteľ námorníctva. Odsúdený na doživotie (2 - 4), kvôli zdravotnému stavu bol prepustený 26. septembra 1955, zomrel 6. januára 1960.

Baldur von Schirach (1907 - 1974) – vodca Hitlerjugend. Odsúdený na dvadsať rokov väzenia (4), po odpykaní trestu prepustený, zomrel 8. augusta 1974.

Albert Speer (1905 - 1981) – hlavný ríšsky architekt, minister zbrojenia a munície.

Odsúdený na dvadsať rokov väzenia (3 a 4), po odpykaní trestu prepustený, zomrel 1. septembra 1981.

Konstantin Freiherr von Neurath (1873 - 1956) – do roku 1943 protektor Čiech a Moravy. Odsúdený na pätnásť rokov väzenia (1-4), v novembri 1955 zo zdravotných dôvodov prepustený, zomrel 14. augusta 1956.

Karl Dönitz (1891 - 1980) – vrchný veliteľ námorníctva a Hitlerov nástupca vo funkcii hlavy štátu. Odsúdený na desať rokov väzenia (2 a 3), po odpykaní trestu bol 1. októbra 1956 prepustený, zomrel 24. decembra 1980.

Hjalmar Schacht (1877 - 1970) – do roku 1939 prezident ríšskej banky, minister hospodárstva. Oslobodený spod obvinení.

Hans Fritzsche (1900 - 1953) – vedúci ríšskeho rozhlasu. Oslobodený spod obvinení.

Franz von Papen (1879 - 1969) – vicekancelár, veľvyslanec v Rakúsku a Turecku. Oslobodený spod obvinení.

Robert Ley (1890 - 1945) – vodca Nemeckého pracovného frontu. Spáchal samovraždu vo väzenskej cele 25. októbra 1945, rozsudok nad ním teda nebol vynešaný.

Gustav Krupp von Bohlen und Halbach (1870 - 1950) – priemyselník, využíval prácu väzňov koncentračných táborov. Bol uznaný za neschopného procesu zo zdravotných dôvodov.

Obžalovaných bolo aj sedem organizácií: vedenie NSDAP, Gestapo, Sicherheitsdienst (SD), Schutzstaffeln (SS), generálny štáb, ríšska vláda, hlavné veliteľstvo Wehrmachtu (OKW). Za zločinecké boli vyhlásené prvé štyri z nich. Odsúdenie týchto organizácií umožňovalo signatárom *Dohody* stíhať jednotlivcov pre členstvo v týchto organizáciách.

Vďaka dovedy ojedinelým definíciám zločinov proti mieru, ľudskosti a vojnových zločinov predstavuje *Dohoda* v súčasnosti normu, podľa ktorej je možné (aspoň z morálneho hľadiska) posudzovať snahy súčasných politických extrémistov o popieranie či marginalizáciu nacistických zločinov. Význam definícií uvedených zločinov spočíva aj v možnosti porovnať ich so zločinnými spáchanými komunistickými režimami.

Dohoda o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Európskej Osí bola v roku 1947 zverejnená v zbierke zákonov a nariadení Československej republiky pod číslom 164/1947 v štyroch jazykoch – českom, anglickom, francúzskom a ruskom. Čitateľom prinášame jej plné české znenie (v dobovej češtine).

Ročník 1947.
**Sbírka zákonů a nařízení
 republiky Československé**

Částka 79. Vydána dne 2. října 1947.
 Cena Kčs 5.80.

O B S A H :

164. Dohoda o stíhání a potrestání hlavních
 válečných zločinců Evropské Osy.

164.

Dohoda
 o stíhání a potrestání hlavních válečných zlo-
 činců Evropské Osy.

JMÉNEM REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ!

DNE 8. SRPNA 1945
 BYLA SJEDNÁNA V LONDÝNĚ
 TATO DOHODA:

Sbírka zákonů a nařízení, č. 164/1947.

(Překlad.)

Dohoda

sjednaná vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, vládou Spojených států amerických, Prozatímní vládou Francouzské republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy.

V Londýně dne 8. srpna 1945.

Poněvadž Spojené národy prohlásily opětovně svůj úmysl postavit válečné zločince před soud;

a poněvadž moskevská deklarace z 30. října 1943 o německých ukřutnostech v obsazené Evropě stanovila, že ti němečtí důstojníci, mužstvo a členové nacistické strany, kteří byli zodpovědní za spáchané ukřutnosti a zločiny, nebo se jich zúčastnili, budou posláni zpět do zemí, kde jejich ohavné činy byly provedeny, aby tam byli souzeni a potrestáni podle zákonů těchto osvobozených zemí a svobodných vlád, které v nich budou vytvořeny;

a poněvadž o této deklaraci bylo stanoveno, že není na újmu případům hlavních zločin-

ců, jejichž trestné činy nelze zvlášť zeměpisně umístiti a kteří budou potrestáni společným rozhodnutím spojeneckých vlád;

uzavřely tedy nyní vláda Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, vláda Spojených států amerických, Prozatímní vláda Francouzské republiky a vláda Svazu sovětských socialistických republik, (v dalším nazývané „Signatáři“) jednajíce v zájmu všech Spojených národů, svými řádně zplnomocněnými zástupci tuto dohodu.

Článek 1.

Po dohovoru s Kontrolní radou pro Německo bude zřízen Mezinárodní vojenský soudní dvůr pro trestní řízení s válečnými zločinci, jejichž trestné činy nelze zvlášť zeměpisně umístiti, bez ohledu na to, jsou-li obviňováni jednotlivě anebo jako členové organizací či skupin anebo v obou vlastnostech.

Článek 2.

Složení, pravomoc a úkoly Mezinárodního vojenského soudního dvora budou určeny v Statutu připojeném k této dohodě, kterýžto Statut bude podstatnou částí této dohody.

Článek 3.

Každý ze Signatářů učiní nutná opatření, aby pro vyšetřování obvinění a pro soudní řízení byli dáni k dispozici hlavní váleční zločinci jim zadrženi, kteří mají být souzeni Mezinárodním vojenským soudním dvorem. Signatáři se také co nejvíce přičiní, aby pro vyšetřování obvinění proti nim a pro jejich souzení před Mezinárodním vojenským soudním dvorem byli dáni k dispozici i ti hlavní váleční zločinci, kteří nejsou na území žádného ze Signatářů.

Článek 4.

Tato dohoda nebude v ničem na újmu ustanovením daným moskevskou deklarací o návratu válečných zločinců do zemí, kde spáchali své zločiny.

Článek 5.

Každá vláda Spojených národů může přistoupiti k této dohodě oznámením učiněným diplomatickou cestou vládě Spojeného království, která zpraví ostatní Signatáře a přistoupivší vlády o každém takovém přístupu.

Článek 6.

Tato dohoda nebude v ničem na újmu pravomoci nebo oprávněním kteréhokoliv státního nebo okupačního soudu; který již byl zřízen nebo bude zřízen na kterémkoliv spojeneckém území či v Německu k souzení válečných zločinců.

Článek 7.

Tato dohoda vstoupí v platnost v den podpisu a zůstane v platnosti po dobu jednoho roku, i potom nadále s tou výhradou, že každý Signatář může oznámiti jeden měsíc napřed diplomatickou cestou svůj úmysl ji rozvázat. Takové rozvázání nebude na újmu žádnému řízení, které jest již zahájeno a žádným nálezům, které již byly vyneseny podle této dohody.

Tomu na důkaz opatřili podepsaní tuto dohodu svým podpisem.

Dáno v Londýně dne 8. srpna 1945 ve čtyřech vyhotoveních, z nichž každé jest sepsáno anglicky, francouzsky a rusky a každý text bude stejně autentický.

Za vládu Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku:

JOWITT.

Za vládu Spojených států amerických:

ROBERT H. JACKSON.

Za Prozatímní vládu Francouzské republiky:

ROBERT FALCO.

Za vládu Svazu sovětských socialistických republik:

I. NIKIČENKO.

A. TRAININ.

Sbírka zákonů a nařízení, č. 164/1947.**S t a t u t****Mezinárodního vojenského soudního dvora.****I.****Složení Mezinárodního vojenského soudního dvora.****Článek 1.**

Podle dohody podepsané dne 8. srpna 1945 vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, vládou Spojených států amerických, Prozatímní vládou Francouzské republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik bude zřízen Mezinárodní vojenský soudní dvůr (v dalším nazývaný „Soudní dvůr“) k spravedlivému a rychlému trestnímu řízení s hlavními válečnými zločinci evropské Osy a k jejich potrestání.

Článek 2.

Soud bude složen ze čtyř členů, z nichž každý bude mít zástupce. Každý Signatář ustanoví jednoho člena a jednoho zástupce. Zástupci budou, pokud jim to bude možno, přítomni všem zasedáním Soudního dvora. Bude-li některý člen Soudního dvora pro nemoc nebo z jiné příčiny neschopen plnit své úkoly, zaujme jeho místo jeho zástupce.

Článek 3.

Obžaloba, obžalovaní ani jejich obhájci nemohou odmítnouti Soudní dvůr, jeho členy ani jejich zástupce. Každý Signatář může vyměnit svého člena v Soudním dvoře nebo jeho náhradníka z důvodů zdravotních nebo jiných důležitých důvodů s tou výjimkou, že výměna není přípustná během hlavního líčení, leda zástupcem.

Článek 4.

a) Přítomnost všech čtyř členů Soudního dvora nebo zástupce za každého nepřítomného člena je nutná, aby tu bylo quorum.

b) Před každým líčením dohodnou se členové Soudního dvora mezi sebou o volbě předsedy ze svého středu; tento předseda podrží svůj úřad po toto líčení, leč že by bylo usneseno jinak hlasy alespoň tří členů. Je v zásadě dohodnuto, že ve funkci předsednické bude střídání, jak líčení půjdou za sebou. Bude-li však Soudní dvůr zasedati na území jednoho ze čtyř Signatářů, bude předsedati zástupce tohoto Signatáře v Soudním dvoře.

c) Bez újmy tomu, co bylo řečeno, bude se Soudní dvůr usnášeti většinou hlasů a při rov-

nosti hlasů bude rozhodným hlasem předsedův, ovšem s tím, že odsouzení a tresty budou ukládány jen kladnými hlasy aspoň tří členů Soudního dvora.

Článek 5.

Bude-li potřebí a podle počtu případů, které mají být souzeny, mohou být zřízeny jiné soudní dvory; ustavení a úkoly každého soudního dvora, jakož i řízení u něho budou shodné a budou se řídit tímto Statutem.

II.

Pravomoc a obecné zásady.

Článek 6.

Soudní dvůr, zřízený dohodou zmíněnou v článku 1 tohoto Statutu pro souzení a potrestání hlavních válečných zločinců evropské Osy, bude oprávněn souditi a potrestati osoby, které spáchaly, jednajíce v zájmu zemí evropské Osy, ať jako jednotlivci nebo jako členové organizací, některý z následujících zločinů.

Následující činy, nebo některá z nich jsou zločiny spadající pod pravomoc Soudního dvora, za které bude osobní odpovědnost:

a) Zločiny proti míru: to jest osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí ku provedení čehokoliv z toho, co výše uvedeno;

b) válečné zločiny: to jest porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovati vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otročké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců nebo osob na moři, nebo zlé nakládání s nimi, zabíjení rukojmí, plenění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností, nebude však na ně omezeno;

c) zločiny proti lidskosti: to jest vražda, vyhazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou, nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.

Vůdcové, organizátoři, podněcovatelé a spoluvinníci zúčastní se při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí ku provedení některého ze zmíněných zločinů jsou odpovědní, za všechny činy všech osob při provádění takového plánu.

Článek 7.

Úřední postavení obžalovaných, ať jako hlav státu nebo odpovědných úředníků ve veřejných úřadech, nebude pokládáno za skutečnost zprošťující je odpovědnosti ani za skutečnost zmírňující trest.

Článek 8.

Skutečnost, že obžalovaný jednal na rozkaz své vlády nebo svého představeného, nezproští ho odpovědnosti, ale může být pokládána za polehčující pro výměru trestu, rozhodne-li Soudní dvůr, že spravedlnost toho žádá.

Článek 9.

Při hlavním líčení s kterýmkoliv jednotlivým členem nějaké skupiny nebo organizace může Soudní dvůr prohlásiti (v souvislosti s kterýmkoliv činem, pro který jednatel může být odsouzen), že skupina nebo organizace, jejímž členem byl tento jednatel, byla organizací zločinnou.

Po přijetí obžaloby oznámí Soudní dvůr způsobem, který uzná vhodným, že obžaloba zamýšlí požádati Soudní dvůr, aby učinil takové prohlášení; každý člen organizace bude pak oprávněn požádati Soudní dvůr, aby mu poskytl slyšení o otázce, zda organizace měla zločinnou povahu. Soudní dvůr bude oprávněn žádosti vyhověti nebo ji zamítnouti. Vyhoví-li žádosti, může Soudní dvůr naříditi, jakým způsobem budou žadatelé zastoupeni a slyšeni.

Článek 10.

Byla-li skupina nebo organizace Soudním dvorem prohlášena za zločinnou, bude míti příslušný státní orgán každého Signatáře právo stíhati jednotlivce pro členství v ní před státními, vojenskými nebo okupačními soudy. V každém takovém případě je pokládána zločinná povaha skupiny nebo organizace za prokázanou a nemůže být brána v pochybnost.

Článek 11.

Každý, kdo byl odsouzen Soudním dvorem,

může být obviněn před státním, vojenským nebo okupačním soudem, o němž je zmínka v článku 10 tohoto Statutu, z jiného zločinu než z členství ve zločinné skupině nebo organizaci a takový soud může, po odsouzení, uložit mu trest, nezávislý na trestu, který mu uložil Soudní dvůr za účast na zločinné činnosti takové skupiny nebo organizace a dodatečný trest k takovému trestu.

Článek 12.

Soudní dvůr bude mít právo provádět řízení proti osobě obviněné ze zločinu vypočítaných v článku 6 tohoto Statutu v její nepřítomnosti, nebyla-li nalezena, anebo když Soudní dvůr z jakéhokoliv důvodu shledá nutným v zájmu spravedlnosti provést výslech v její nepřítomnosti.

Článek 13.

Soudní dvůr sestaví pravidla, dle nichž bude při řízení postupovat. Tato pravidla nesmějí odporovat ustanovením tohoto Statutu.

III.

Sbor pro vyšetřování a stíhání hlavních válečných zločinců.

Článek 14.

Každý Signatář ustanoví hlavního žalobce, aby vyšetřoval obvinění vznesená proti hlavním válečným zločincům a stíhal je.

Hlavní žalobci budou činní jako sbor pře tyto úkoly:

- a) dohodnouti se o plánu pro zvláštní činnost každého z hlavních žalobců a jeho personálu;
- b) sjednati konečné určení hlavních válečných zločinců, které má Soudní dvůr souditi;
- c) schváliti obžalobu a listiny, které s ní mají býti předloženy;
- d) podati obžalobu a listiny k ní připojené Soudnímu dvoru;
- e) sestaviti a doporučiti Soudnímu dvoru ke schválení sestavená pravidla pro řízení, které má na zřeteli článek 13 tohoto Statutu. Soudní dvůr bude oprávněn pravidla takto doporučená, se změnami nebo bez nich, přijmouti anebo zamítnouti.

Sbor bude jednat ve všech věcech výše uvedených podle usnesení většiny a ustanoví předsedu, jak snad bude vhodným a ve shodě se zásadou střídání, s tím, že při určení něja-

kého obžalovaného k tomu, aby byl souzen Soudním dvorem nebo při určení zločinů, ze kterých má být obviněn, budě přijat, budou-li hlasy rozděleny rovně, návrh učiněný stranou, která navrhla, aby ten obžalovaný byl souzen, nebo aby ta obvinění byla vznesena proti němu.

Článek 15.

Hlavní žalobci budou jednotlivě a postupující ve vzájemné součinnosti provádět také tyto úkoly:

- a) zjišťovati, sbíratí a předkládati, před líčením nebo při něm, všechny nutné důkazy;
- b) připravovati obžalobu pro schválení sborem podle odstavce c) článku 14 tohoto Statutu;
- c) předběžně vyslýchatí všechny nutné svědky a obžalované;
- d) vystupovati jako žalobce při líčení;
- e) ustanovovati zástupce, aby plnili povinnosti, které by jim byly uloženy;
- f) podniknouti takové jiné úkony, které se jim mohou zdáti nutnými, aby líčení bylo připraveno a provedeno.

Je shoda o tom, že žádný svědek nebo obžalovaný, zadrženy některým Signatářem, nebude vzat z moci tohoto Signatáře bez jeho souhlasu.

IV.

Spravedlivý soud pro obžalované.

Článek 16.

Aby bylo zajištěno, že obžalovaní budou souzeni spravedlivě, bude postupováno takto:

- a) Obžaloba bude obsahovati všechny zvláštní údaje, vymezující v podrobnostech obvinění proti obžalovaným. Opis obžaloby a všech listin předložených s obžalobou, přeložené v jazyku, kterému rozumí, budou obžalovanému dodány v přiměřené lhůtě před líčením.
- b) Při každém předběžném výslechu obžalovaného nebo při líčení s ním bude mít obžalovaný právo podati jakékoliv vyjádření závažné pro obvinění vznesená proti němu.
- c) Předběžný výslech obžalovaného a líčení s ním budou prováděny v jazyku, nebo překládány do jazyka, kterému obžalovaný rozumí.
- d) Obžalovaný bude mít právo hájiti se před Soudním dvorem sám anebo mít pomoc obhájce.
- e) Obžalovaný bude mít právo předkládati při líčení, sám nebo svým obhájcem, důkazy

na podporu své obhajoby a prováděti křížový výslech všech svědků vedených obžalobou.

V.

Oprávnění Soudního dvora a vedení líčení.

Článek 17.

Soudní dvůr bude oprávněn

- a) obesílati svědky k líčení a žádati jejich přítomnosti svědectví a dávat jim otázky;
- b) vyslyšati každého obžalovaného;
- c) žádati, aby byly předloženy listiny a jiný důkazný materiál;
- d) bráti svědky do přísahy;
- e) ustanovovati úředníky, aby prováděli všechny úkoly, které jim Soudní dvůr určí v tom také oprávnění opatřiti si důkazy prováděné z příkazu.

Článek 18.

Soudní dvůr

- a) omezí líčení přísně na rychlý výslech o otázkách vyvolaných v důsledku obvinění,
- b) učiní přísná opatření, aby se zamezilo každému jednání, které by způsobilo nepřiměřený průtah a aby byla vyloučena jednání a přednesy jakéhokoliv druhu o věcech nezávazných,
- c) bude jednati sumárně s každou nevážností k soudu ukládáním vhodných trestů, mezi nimi vyloučením obžalovaného nebo jeho obhájce z veškerého dalšího řízení nebo nějakého jeho oddílu, ale bez újmy pro zjištění vznesených obvinění.

Článek 19.

Soudní dvůr nebude vázán žádnými formálními pravidly průvodními. Zavede rychlá a neformální pravidla pro řízení, bude je prováděti v rozsahu co největším a připustí jakýkoliv důkaz, o kterém se bude domnívati, že má průvodní hodnotu.

Článek 20.

Soudní dvůr může žádati, aby byl informován o povaze každého důkazu, dříve než bude nabídnut, aby tak mohl rozhodnouti o jeho závažnosti.

Článek 21.

Soudní dvůr nebude žádati důkazu skutečností obecně známých, nýbrž bude je považo-

vati za soudu známé. Rovněž bude považovati za soudu známé úřední vládní listiny a zprávy Spojených národů, i s nanesenými a listinami výborů, dosazených v různých spojeneckých zemích pro vyšetřování válečných zločinů a zprávy a nálezy vojenských nebo jiných soudů kteréhokoliv ze Spojených národů.

Článek 22.

Stálé sídlo Soudního dvora bude v Berlíně. První schůze členů Soudního dvora a hlavních žalobců bude v Berlíně na místě určeném Kontrolní radou pro Německo. Prvé líčení bude v Norimberce a jakákoliv pozdější líčení budou na takových místech, jak Soudní dvůr rozhodne.

Článek 23.

Při každém líčení se může účastniti na straně obžaloby jeden hlavní žalobce nebo i více hlavních žalobců. Každý hlavní žalobce může zastávati svou funkci osobně nebo osobou nebo osobami, které zmocní.

Funkci obhájce obžalovaného může zastávati na žádost obžalovaného jakýkoliv obhájce se stavovskou kvalifikací vystupovati ve věcech soudních před soudy své vlastní země, nebo jakákoliv jiná osoba, kterou k tomu Soudní dvůr zvlášť zmocní.

Článek 24.

Řízení při líčení bude míti tento průběh:

- a) Obžaloba bude čtena před soudem.
- b) Soudní dvůr se otáže každého obžalovaného, zda se prohlašuje „vinným“ či „nevinným“.
- c) Obžaloba bude míti zahajovací přednes.
- d) Soudní dvůr se otáže obžaloby i obhajoby, jaké důkazy – mají-li nějaké – si přejí předložiti Soudnímu dvoru, a rozhodne o přípustnosti takových důkazů.
- e) Budou vyslyšáni svědci obžaloby a potom svědci pro obhajobu. Potom mohou buď obžaloba nebo obhajoba vésti takové vývodní důkazy, které Soudní dvůr uzná přípustnými.
- f) Soudní dvůr může kdykoliv dáti jakoukoliv otázku každému svědku a každému obžalovanému.
- g) Obžaloba a obhajoba mohou klásti otázky všem svědkům, a obžalovaným, kteří vypovídají, a podrobiti je křížovému výslechu.
- h) Obhajoba bude míti projev k soudu,
- i) Obžaloba bude míti projev k soudu.

j) Každý obžalovaný může učiniti přednes Soudnímu dvůru.

k) Soudní dvůr vynese výrok a prohlásí trest.

Článek 25.

Všechny úřední listiny budou předkládány a všechna soudní řízení vedena anglicky, francouzsky a rusky a v jazyku obžalovaného. Také do jazyka země, ve které Soudní dvůr zasedá, může být přeloženo z protokolu a z řízení to, co Soudní dvůr považuje za žádoucí pro spravedlnost a pro veřejné mínění.

VI.

Výrok o vině a trestu.

Článek 26.

Výrok Soudního dvora o vině nebo nevině každého obžalovaného bude obsahovati důvody, na kterých je založen, bude konečný a nebude podroben přezkoumání.

Článek 27.

Při odsouzení bude Soudní dvůr míti právo uložit obžalovanému trest smrti nebo takový jiný trest, který podle jeho určení bude spravedlivý.

Článek 28.

Vedle trestu, který uloží, má Soudní dvůr právo zbaviti odsouzeného všeho nakradeného majetku a naříditi, aby tento majetek byl odevzdán Kontrolní radě pro Německo.

Článek 29.

Při vině budou tresty vykonány podle rozkazů Kontrolní rady pro Německo, která může kdykoliv zmírniti nebo jinak změnit trest, ale nemůže zvýšiti jeho přísnost. Když Kontrolní rada pro Německo, po odsouzení a potrestání kteréhokoliv obžalovaného, odkryje nové důkazy, které podle jejího mínění by mohly založiti nové obvinění proti němu podá Kontrolní rada o tom zprávu sboru, zřízenému podle článku 14 tohoto Statutu, aby jednal, jak uzná za vhodné, přihlížeje k zájmům spravedlnosti.

VII.

Výlohy .

Článek 30.

Výlohy Soudního dvora a řízení budou Signatáři účtovat na vrub fondů povolených pro udržování Kontrolní rady pro Německo.

RESUME

Agreement on the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis

The *International Military Tribunal* in Nuremberg is a well-known example of sentencing the representatives of totalitarian regime held responsible for political crimes and terror. The Charter of this Tribunal was part of the *Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis*. Signatories of this multinational agreement from August 8, 1945 were the governments of the USA, Great Britain, the USSR and France.

The message of this *Agreement* as a strict way of dealing with a country's totalitarian past is actual even in the present day. Firstly, we are witnesses of the creation and popularization of different movements of political extremism, which are the followers of fascist regimes. The second social nuisance is an imbalanced attitude – both in the eyes of the community as well as in legislation – against different types of totalitarian regimes and their followers today. The attempts to place communism on the same level as fascism failed on the national and international political scenes, too. Communism and its crimes have been sentenced only in declarative form so far. But according to how the *Agreement* defined crimes (crimes against peace, war crimes, crimes against humanity), it is possible to compare communist crimes with fascist crimes.

Therefore we offer our readers the full version of *Agreement* (in the Czech language, as it was published in the Collection of Laws in 1947 under number 164/1947).

(Author's translation)

Akcia „RUBÍN“

Návrhy sabotážnych akcií na ropovody v NSR

Po roku 1989 sa opakovali snahy odčleniť niekdajšiu komunistickú rozvedku (krycí názov: I. Správa ZNB, neskôr I. Správa MV/FMV) od Štátnej bezpečnosti. I. Správa však nielenže bola integrálnou súčasťou ŠtB, ale bola dokonca jej privilegovanou časťou, tak po stránke finančnej, ako aj po stránke riadenia – takmer dvadsať rokov bola riadená priamo ministrom vnútra. Nemožno súhlasiť ani s tým, že v rámci ŠtB išlo vlastne len o bežnú službu zahraničného spravodajstva, pretože niektoré jej metódy sa prakticky nelíšili od najtvrdších metód používaných v boji proti vnútornému nepriateľovi.

Okrem získavania spravodajských informácií (najmä z oblasti vnútornej a zahraničnej politiky, armády, hospodárstva, vedy a techniky), boja so zahraničnými rozvedkami a práce proti emigrácii vykonávala I. Správa aj zvláštne opatrenia, ktoré jej boli ukladané Ústredným výborom Komunistickej strany Československa a vládou. V terminológii ŠtB išlo o tzv. „aktívne opatrenia“ (skratka „AO“). Cieľom aktívnych opatrení bolo ovplyvniť myslenie a konanie osôb, skupín osôb, organizácií a inštitúcií, čím sa mali navodiť pomery výhodné pre záujmy ŠtB, resp. politiky komunistickej vlády, či priamo komunistickeho bloku. Išlo najmä o diskreditáciu v zahraničí pôsobiacich skupín opozičných voči československej vláde, o vyvolávanie rozporov medzi západnými spojencami, o diskreditáciu kapitalistických krajín v očiach neutrálnych krajín. Aktívne opatrenia mali podobu dezinformačných a diskreditačných kampaní, podstáv¹⁾ a rôznych spravodajských hier. Okrem týchto nenásilných akcií však rozvedka v zahraničí plánovala a vykonávala aj sabotáže, únosy a vraždy. Pre plnenie týchto úloh bol v rámci I. Správy zriadený jej najtajnejší úsek – Služba zvláštneho určenia (SZU), ktorá bola podriadená priamo náčelníkovi I. Správy. Hlavnou úlohou SZU bola príprava a vykonávanie „*díverzných, sabotážnych, záškodníckych a iných akcií zameraných na narušenie ekonomicko-vojenského potenciálu protivníka a to ako tak v mierovom obdo-*

*bí, tak predovšetkým počas vojny, s cieľom podpory zahraničnej politiky a bezpečnosti svetovej socialistickej sústavy“.*²⁾

V tejto štúdii uvádzame plné znenie vybraných dokumentov z dvoch objektových zväzkov I. Správy, ktoré sa týkajú sabotážnych akcií na ropovody v západnej Európe. Znenie týchto dokumentov priblíži čitateľom plánovanie sabotážnych akcií od analýzy spotreby ropných produktov v západnej Európe, cez popis siete ropovodov a ich majiteľov, cez prípravu demoličného pokusu na makete ropovodu až po problémy, ktoré I. Správe spôsobili výbušniny dlhodobo uskladnené v mŕtvych schránkach.

„Ropovody a produktovody na území NSR“

Objektový zväzok „Ropovody a produktovody na území NSR“ bol pod krycím názvom „RUBÍN“ zaevidovaný 14. decembra 1965.³⁾ Rozpracovanie tejto problematiky bolo schválené ministrom vnútra Josefom Kudrnou s cieľom pripraviť návrhy sabotážnych akcií na ropovody v západnej Európe.

Zo zväzku vyplýva, že dokončená bola príprava aktívnych opatrení na dvoch ropovodoch na území NSR, ktoré majú vo zväzku krycie mená „RUBÍN I.“ a „RUBÍN II.“ Vo zväzku sa nespomína, že by sa rozvedka pokúšala uskutočniť plánované akcie a zväzok bol 28. mája 1970 uložený do archívu. Podzväzok č. 11860/100 venujúci sa bližšie aktívnym opatreniam na ropovod „RUBÍN I.“ a podzväzok č. 11860/101 venujúci sa objektu „RUBÍN II.“ boli prevedené do objektového zväzku s krycím menom „DAO“ s registračným číslom 81000 ako jeho podzväzky 108 a 109. Tieto podzväzky boli 27. januára 1981 skartované, keďže „*souvisely s dnes již nepoužívanými formami AO a jejich ukládání do archivu není účelné“.*⁴⁾

Z dokumentov, ktoré zväzok obsahuje, ako najzaujímavejšie uvádzame „Návrh na rozpracování odvětví dopravy PHM“ a „Záznam

Mgr. Michal Miklovič
(1979), absolvent politológie na Trnavskej univerzite, pracuje v ÚPN.

1) Podstava je prenikanie spolupracovníka spravodajskej služby do prostredia protivníka takým spôsobom, aby protivník z vlastnej iniciatívy prejavil záujem o spoluprácu s ním. Podstavy sa využívajú pri prieniku do cudzích spravodajských služieb, do režimovej opozície a pomocou nich sa uskutočňujú rôzne spravodajské hry.

2) Pozri: ŽÁČEK, Pavel: Služba zvláštneho určenia. In: *Pamäť národa* č. 3/2006, s. 20 – 25.

3) Archív ÚPN, fond: I. Správa ZNB, č. zv.: 11860.

4) A ÚPN, f.: I. Správa ZNB, č. zv.: 81000. V tomto zväzku a jeho podzväzkoch boli sústreďované dokumenty „o plánovaní, príprave, priebehu a výsledkoch demonštratívnych aktívnych opatrení vykonávaných 7. odborom v spolupráci s 8. odborom I. S-MV“.

z porady k objektům „RUBÍN I“ a „RUBÍN II““. Podľa týchto dokumentov efektom sabotážnych akcií na ropovody v období mieru nemalo byť len prerušenie dodávok ropy ako strategickej priemyselnej suroviny, ale sabotáže mali vyvolať aj konflikty medzi krajinami západnej Európy, keďže tieto by sa mohli navzájom podozrievať či priamo obviňovať zo zodpovednosti za ne.

Dokument č. 1

„Návrh na rozpracování odvětví dopravy PHM“

I. správa MV – 7. odbor ⁵⁾

Čj: A/1-00622/70-65

V Praze dne 26. 11. 1965

Schválil ministr vnitra Josef Kudrna ⁶⁾

I.

V souladu se statutem SZU předkládám návrh na přípravu záškodnických akcií, zaměřených na poškozování sítě potrubí na dopravu ropy a ropných produktů v NSR a přilehlých oblastech.

Naftovody jsou důležitou součástí ekonomiky západoevropských zemí. Propojují zásobovací a průmyslová centra v uvedených zemích navzájem a proto svým politickoekonomickým významem zasahují do mezinárodních vztahů zájmových zemí. Při výstavbě některých potrubních tras se střetávají zájmy mezinárodních petrolejářských koncernů a rozpory se promítají do postoje regionálních orgánů státní správy k povolování výstavby potrubí. Výrazně se rozpory projevují při stavbě ropovodů ENI z Itálie do NSR. Během výstavby ropovodu z Janova došlo k dvouročnému zpoždění, způsobeném jednáními o směru trasy. Již během výstavby byly zjištěny sabotážní zásahy na potrubí, jejichž původce nebyl podle našich informací vypátrán.

Na pravidelných dodávkách ropy a ropných produktů je závislé civilní i vojenské zásobování pohonnými hmotami, tekutými palivy a chemickou surovinou. Vhodně volené akce zásahů do naftovodní sítě budou příspěvkem SZU pro vytváření a prohlubování rozporů v imperialistickém táboře a příspěvkem pro narušování příprav předpokládaným protivníkem na střeoevropském válčišti NATO.

II.

Během posledního desetiletí došlo v západ-

ni Evropě k velikému vzrůstu spotřeby ropy a jejich produktů. Rozvoj spotřeby je podmíněn rozvojem motorizace, pronikáním ropy jako zdroje energie do energetiky a jako suroviny do chemického průmyslu. V zemích EHS,⁷⁾ kde od roku 1960 do roku 1963 vzrostla spotřeba ropy o 60%, měnil se poměr spotřeby černého uhlí k spotřebě ropy jako zdrojům energie takto:

rok	uhlí%	ropa%
1962	45	40
1963	42	45
1964	40	46

Pro NSR, kterou z hlediska SZU posuzujeme jako zemi hlavního nepřitele jsou charakteristická čísla:

rok	uhlí%	ropa%
1950	72	5
1963	53	29

V roce 1970 vzroste v NSR spotřeba ropy a ropných produktů ve srovnání s rokem 1964 o 40% ze 68 miliónů tun na 95 miliónů tun ročně.

Při dopravě tohoto velkého množství ropy po území NSR se stala rozhodujícím činitelem doprava pomocí potrubí, neboť je to nejhospodárnější způsob dopravy kapalin do míst koncentrované spotřeby. Současně podstatně odlehčuje zatížení ostatních dopravních prostředků.

V NSR se jednotlivé prostředky podílely na dopravě surové ropy takto:

rok	železnice%	řiční dopr.%	silniční dopr.%	potrubí%
1952	63	36	1	-
1962	20	10	1	69

V současné době je potrubími v západní Evropě dopravováno podstatně větší množství ropné suroviny než ropných produktů. Ropovody dodávají surovinu z námořních přístavů Středozevního i Severního moře do rafinerií v kontinentální Evropě. Vedle rafinerií se stává stále větším odběratelem ropy chemický průmysl, který se po surovinové stránce přeorientovává z uhlí na ropu. Tato změna postihuje nejenom nově budované podniky, ale i podniky které již v minulosti patřily k jádru evropské chemie. Rafinerie, v poválečném období bu-

5) 7. odbor 1. Správy MV v tom období tvorila Služba zvláštního určení.

6) Plk. RSDr. Josef Kudrna (1920) bol ministrom vnútra od 26. 4. 1965 do 15. 3. 1968, predtým bol prvým námestníkom ministra vnútra (16. 4. 1956 - 26. 4. 1965).

7) EHS - Európske hospodárske spoločenstvo, predchodca Európskej únie.

dované převážně v námořních přístavech, se přesouvají za spotřebiteli PHM do nitra Evropy. Dosud menšího rozšíření doznaly produktovody. Ve větší míře se využívají dosud jen pro zásobování vojenských leteckých základen NATO. V civilním sektoru je jediným významným produktovod ve Francii, v projektu je již řada dalších a to i v NSR.

Dálkové ropovody v západní Evropě:

NORD-WEST OELLEITUNG (NWO)

Ropovod NWO vede z přístavu Wilhelmshaven do prostoru Kolína nad Rýnem. Hlavní podílníci jsou společnosti ESSO se 47% akcií a BP s 26%. V roce 1964 ropovod přepravil 16 miliónů tun ropy.

ROTTERDAM-RIJN PIJPLEIDING MAATSCHAPPIJ (RRP)

Ropovod RRP vede z přístavu Rotterdam přes Kolín do Frankfurtu. Podílníci jsou SHELL 40%, Gelsenberg & Mobil Oil 40% a Caltex 20%. V roce 1964 přepravil 10 miliónů tun ropy.

LA SOCIETE DU PIPE-LINE SUD-EUROPEEN (SPLSE)

Ropovod SPLSE vede z přístavu Marseille do Karlsruhe. V roce 1964 přepravil 13 miliónů tun ropy. Hlavní podílníci jsou Standard Oil 28%, Shell 22%, CFP 15%.

RHEIN-DONAU-OELLEITUNG (RDO)

Ropovod RDO se v Karlsruhe připojuje na SPLSE a pokračuje do Ingolstadtu. Projektováno je prodloužení do Neustadtu. Hlavní podílníci jsou SHELL 22%, BP 12%, Gelsenberg Benzin 11%, Mobil Oil 11% a DEA 10%. Počáteční kapacita je 8 mil. tun ročně.

CENTRAL-EUROPAEISCHE PIPELINE-SYSTEM (CEPS)

CEPS vede z přístavu Janov do Ingolstadtu. Plánovaná kapacita je 8 miliónů tun ropy ročně. Ropovod je ve výstavbě před dokončením. Jediným akcionářem je italská státně monopolní společnost ENI.

TRANSALPINE PIPELINE (TAL)

Ropovod TAL je projektován z prostoru přístavu Terst do oblasti Ingolstadtu. Plánovaná kapaci-

ta je 18 miliónů tun ropy ročně. Ropovod je v počátečním stadiu výstavby. Hlavní podílníci jsou ESSO 21%, SHELL 17%, BP 15%, Mobil Oil 11% a ENI 10%.

Otázka výstavby ropovodu TAL byla velmi dramatická. S původním návrhem na stavbu ropovodu z Terstu do Bavorska přišla společnost ENI, která také chtěla získat pro sebe nadpoloviční většinu akcií. Neprosadila se však proti ostatním olejářským koncernům. Musela souhlasit jen s 10% podílem. Částečným odškodněním pro společnost ENI je smlouva o dopravě 4 miliónů tun ropy ročně potrubím CEPS pro společnost BP, ESSO a SHELL. Tradiční světové olejářské koncerny se brání pronikání italské státně-monopolní společnosti ENI do západní Evropy a využily všech prostředků, aby zpomalily výstavbu CEPS a aby dostaly TAL pod svou kontrolu. Jedním z argumentů vznášeným proti CEPS byla otázka možného znečištění Bodamského jezera, po jehož břehu trasa CEPS byla projektována. Podobnými neúspěchy je ENI stíhána při své snaze proniknout do Velké Británie. Akce SZU proti CEPS a TAL v jižní části NSR a v přílehlých oblastech by mohlo být využito u oživování jihotyrolské otázky.

Vojenské produktovody vycházejí z přístavu Marseille, Dones, Le Havre, Antwerpen a Rotterdam a propojují se v síť, zásobující letecké základny NATO v severovýchodní Francii a v západní části NSR (Altenrath, Trier, Bitturg, Zweibrücker, Zierolshofen).

Ropovody a produktovody vedle toho, že jsou velmi ekonomické jsou i provozně velmi spolehlivé a především nepodléhají nepříznivým povětrnostním vlivům, které ohrožují jiné

Cieľom záškodníckych akcií rozvedky mali byť aj čerpacie stanice ropovodov. Na ilustračnej fotografii je čerpacia stanica Ostenwalde na ropovode NWO.

Zdroj: <http://www.nwowh.de>.

dopravní prostředky. Povětrnostní vlivy se projevují u klasických dopravních způsobů nepříznivě zejména v zimě, kdy vzrůstá spotřeba tekutých paliv. I přes svoji spolehlivost mají naftovody zranitelná místa a tím je dána reálná možnost příprav akcí SZU k jejich narušování. Takovými zranitelnými místy jsou např. čerpací stanice, křižovatky s vodními toky a průchody oblastmi zdrojů pitné vody.

Přiměřeně ke stadiu výstavby a agenturním možnostem bude SZU připravovat a provádět v mírové době jednotlivé akce v souhlasu s potřebami zahraniční politiky ČSSR a socialistického tábora. Použité prostředky přizpůsobí tak, aby odpovídaly provozním poruchám nebo činnosti nezjistitelných osob. Kupř. je možné navrtávat potrubí před jeho uložením do země, neleptávat sváry a působit korozi potrubí v zemi, ničit pomocné ovládací a kontrolní prvky na trase i v čerpacích stanicích, narušovat přívody elektřiny do čerpacích stanic.

Pro případ ozbrojeného konfliktu bude SZU postupně rozpracovávat několik bodů sítě, na kterých budou provedeny zásahy v časovém sledu tak, aby výsledný účinek jednotlivých akcí se navzájem posiloval a v souhrnu přispěl k řešení situace na bojišti. V případě ozbrojeného konfliktu by bylo použito především výbušnin k ničení důležitých zařízení. Rozvrácení zásobování PHM v západní Evropě v současné době by vyžadovalo řadu rozsáhlých akcí, což přesahuje současné možnosti SZU.

III.

Podle vyjádření OS GŠ MNO ze dne 28. 9. 1965 by měla SZU rozpracovávat ropovody a produktovody, v míru na nich provádět záškodnickou činnost a při zahájení války a v jejím průběhu tyto objekty důsledně ničit, přičemž důraz má být položen na jižní část NSR a severní část Francie.

Od rozvědky SSSR jsme vyjádření k našemu záměru vyžádali.

IV.

Síť naftovodů je jednou ze součástí systému zásobování PHM. Proto zásahy v síti se projeví jen dílčím způsobem na celkovém zásobování PHM v zájmové oblasti. Při předvídání důsledků akcí SZU je nutno vzít v úvahu stav pohotovostních zásob ve skladech. Již v roce 1953 přistoupilo NATO k vytvoření podmínek pro skladování takového množství leteckých pohonných hmot, které zabezpečí průměrnou bojovou činnost letectva NATO v oblasti stře-

doevropského válčiště po dobu 60-65 dnů. V současné době orgány EHS projednávají směrnice o závazném udržování 65 denních zásob ropných produktů na území členských států EHS. Proto po ukončení příprav akcí SZU, které budou namířeny proti síti potrubí, bude předložen návrh na přípravu akcí, postihujících další úseky zásobování ropou a ropnými produkty.

V.

V současné době jsou vybrány k rozpracování dva konkrétní objekty z odvětví dopravy PHM. Jsou to objekty „RUBÍN I“ a „RUBÍN II“.⁸⁾ Návrhy na jejich rozpracování budou předloženy náčelníku I. správy MV po schválení tohoto úvodního návrhu.

Pro Vaší informaci jsou návrhy na rozpracování objektů „RUBÍN I“ a „RUBÍN II“ přiloženy v konceptu. Tak, jak bude postupovat rozpracování, budou předkládány náčelníku I. Správy MV návrhy na další objekty typu „RUBÍN“.

Předložil náčelník 7. odboru I. Správy MV pplk. Ostrovský⁹⁾

Doporučil náčelník I. Správy MV plk. Houska¹⁰⁾ a 1. zástupce náčelníka I. Správy MV pplk. Pražský

Dokument č. 2.

„Záznam z porady k objektům „RUBÍN I“ a „RUBÍN II““

Porada se konala dne 18. listopadu 1966 za přítomnosti soudruhů:

S. Pozorný – poradu vedl, dále příslušníci STO s. Čálek, Sika a Dubina a operat. orgán Branislav.

Program: všeobecné úkoly v problematice RUBÍNY

- objekt Rubín I.
- objekt Rubín II.

Všeobecné úkoly:

Byla řešena otázka, zda bojovou techniku připravovat zvlášť pro použití v míru a pro použití v době války. Tato otázka byla položena pracovníky STO. Výsledek diskuse byl, aby bojová technika byla připravena pro provedení akce jak míru, tak i ve válce, nelze předem stanovit, kdy bude akce na objektu provedena.

V souvislosti s rozbořem výše uvedené

8) Vo zväzku sa neuvádza, konkrétne ktoré ropovody sú označené týmito krycími menami.

9) Ján Ondrovčák, krycie meno „Ostrovský“, bol náčelníkom SZU od jej vzniku 1. 4. 1963.

10) Plk. Josef Houska (1924) bol náčelníkom I. Správy MV v období od 22. 11. 1961 do 31. 7. 1968, v období od 1. 4. 1969 do 1. 3. 1971 bol náčelníkom spravodajského odboru Federálnej správy spravodajských služieb.

otázky byla řešena otázka materiálu – bojové techniky. Bylo rozhodnuto, že na objekty může být použito stejného materiálu. Byl učiněn závěr, že jako bojovou techniku nelze v současné době použít termit, který v současné době nemá STO ještě řádně vyzkoušen (spolehlivý roznět).

Při rozboru uložení bojové techniky byl učiněn následující závěr: zvlášť bude zabalena trhavina a případně potřebné pomocné nářadí a zvlášť bude zabalen rozněcovač. Důvody – trhavina spolu s pomocným nářadím může být uložena v zemi velmi dlouhou dobu. Na její jakost nemá žádný vliv případ. vlhkost nebo delší uložení v zemi. Rozněcovač bude balen zvlášť z důvodu, že tento se bude nejméně jedenkrát za 2 roky obměňovat a bylo by zbytečné, aby při výměně rozněcovače byla převážena i trhavina. Také z bezpečnostních důvodů je lepší převážet při výměně pouze rozněcovač.

Otázka uložení rozněcovače s trhavinou v MS,¹¹⁾ nebo uložení trhaviny samotné bude ještě řešeno. Je předpoklad, že rozněcovač může být vyvážen z ČSSR až při odjezdu vykonavatele z ČSSR, kdy jej poveze s sebou ve vhodném kontajneru.

Současně s uložením bojové techniky v zahraničí bude na území ČSSR uložena obdobná bojová technika z důvodů porovnávacích zkoušek.

Výcvik vykonavatele bude prováděn s pracovníky STO.

Závěry k objektu RUBÍN I.:

Po zhodnocení dosud přístupných materiálů byly učiněny tyto závěry:

- dosavadní materiály nejsou dosud postačující ke konečnému závěru o provedení akce. Lze však z nich předběžně stanovit, že maximálního efektu by bylo dosaženo destrukcí prostřední podpěry, čemuž by bylo zapotřebí podle předběžného odhadu asi 12 kg trhaviny. Akce bude dost náročná na provedení jednotlivých propojení náloží, lze předpokládat, že při dobře provedené přípravě vykonavatele bude možné přiložení náloží a propojení provést během 5ti minut.

- STO bude ještě dále řešit otázku, zda akce bude provedena pouze na konstrukci, nebo jen na potrubí, případně kombinovat na konstrukci a potrubí.

K upřesnění poznatků o objektu RUBÍN I. je nutno operativní cestou zjistit:

- snímek střední podpěry s přiléhající částí konstrukce v místě napojení vodorovné a šikmé části,
- způsob upevnění potrubí na nosné kon-

strukci (zda je potrubí uchyceno pevně, nebo s možností pohybu, s jakou)

- druh a tloušťka izolace na nadzemní části potrubí

- úprava terénu a potrubí v místech vstupu a výstupu potrubí do a ze země

- snímky podpěr nad svahem

- snímky nebo podrobný popis uzávěrů a zda jsou instalovány na obou březích

- zda je na konstrukci instalována lávka žebřík jako trvalé zařízení

- režim v okolí objektu

- přístup k střední podpěře

- polohu studen vodárny ULM

- režim v blízkosti objektu a dále od objektu až po ULM (řeka a okolí)

- nadále sledovat v tisku příp. náznaky rozporů mezi společností ENI a dalšími západními petrolejářskými společnostmi.

Objekt RUBÍN II.:

- získaný materiál je postačující pro zpracování návrhu akce

- po diskuzi byl učiněn závěr, že akce bude provedena na potrubí a nikoliv na závěru, na který by bylo třeba daleko větší nálože. Pokusy ukázali spolehlivý zážeh ropy při výbuchu trhavé nálože přiložené na ocelovou nádobu u ropovodu. Jelikož pokusné podmínky neumožnily zkoušku s ropou pod tlakem, není možné vyloučit, že by následkem provozního tlaku došlo k odtržení plamene a tím k selhání požáru, bude proto k trhavině přiložena nádoba s benzinem, která spolehlivý zážeh zajistí.

- vzhledem k blízkému vysokému napětí bude u objektu RUBÍN II. použit chemický rozněcovač

- dále ještě znovu prověřit otázku, kde se nachází nejbližší uzávěr potrubí ve směru protoku dopravované ropy.

Na závěr byly stanoveny ještě tyto úkoly:

- STO řešit, zda pro mírovou dobu lze provést destrukci jiným způsobem než výbuchem

- provést přibližný odhad dopadu akce na jednotlivých objektech

- ve vedení odboru rozhodnout, zda o objektu RUBÍN I. lze konzultovat s civilním odborníkem

- výbušninu a pomocný materiál k objektu RUBÍN II. připraví STO k 28. 2. 1966.

- otázku kontajneru a ochranu materiálů projednat se s. Hláškem.

Dne 1. prosince 1966 bylo provedeno jednání se s. Hláškem – 13. odbor ohledně zhotovení kontajnerů na uložení a převoz bojové techniky do zahraničí. Po provedené kon-

11) MS – mířva schránka.

sultaci bylo stanoveno, že STO zhotoví model množství a tvaru vyvážené bojové techniky a pomocného materiálu a s. Hlásek pak ve spolupráci se 6. správou MV do konce měsíce navrhne několik variant kontajnerů. Požadavek na zhotovení kontajnerů zpracuje pro 13. odbor STO. Na některém štábu odboru pak budou navržené varianty projednány s schválená varianta kontajnerů bude zhotovena do konce února 1967. Některá další jednání s 13. odborem bude provádět STO.

„Pyrotechnika a bojové prostředky“

Objektový svazek „Pyrotechnika a bojové prostředky“, krycí meno „ORTEL“, bol založený 8. januára 1986 s cieľom zhromažďovať operatívne poznatky o trhavinách, chemických bojových prostriedkoch a ich aplikácie v operatívnej práci rozviedky.¹²⁾ Vo svazku sa nachádzajú informácie o zbraniach, výbušninách, ich uskladnení v mŕtvych schránkach, o získavaní zbraní a výbušnín zo zahraničia – špeciálne západnej výroby, ktorých následné použitie v západnej Európe malo odvieť pozornosť tamajších vyšetrovateľov od československej rozviedky.

Uvádzame tri dokumenty zo svazku „ORTEL“, ktoré sa týkajú akcií „RUBÍN“. Prvý dokument (po dvoch predchádzajúcich označený č. 3 obsahuje technické údaje ropovodu, na ktorý mala byť uskutočnená sabotáž. Ďalší dokument (č. 4) prináša informácie o cvičnom pokuse sabotážnej akcie na makete ropovodu. Posledný dokument (č. 5) je venovaný ničeniu kontajnerov s výbušninami, ktoré mali byť o. i. použité aj pri útokoch na ropovody.

Dokument č. 3

„Technické údaje k objektu RUBÍN II. pro propočet trhavín na provedení akce SZU“

I. správa MV – 7. odbor
Dne 24. ledna 1966

1. Průměr ropovodního potrubí je 700 mm (28 palců)
2. Vzdálenost obou ramen potrubí mezi sebou činí 3,2 m.
3. Rychlost proudu v potrubí je asi 7 km/hod. což činí 2m/vt.
4. provozní tlak v ropovodním potrubí je 28

atm.

Před uvedením potrubí do provozu bylo zkoušeno na těsnost 6 atm. Vzduchového tlaku a na pevnost 84 atm. vodního tlaku.

5. Mezi oběma rameny ropovodního potrubí je vedeno plynové potrubí o 159 mm vnějšího průměru při síle stěny 7 mm. Na toto potrubí je použito bezešvé trubky z normální rourové ocele.

6. Provozní tlak v plynovém potrubí je 40 atm.

8.¹³⁾ Na stavbě objektu RUBÍN II. Se podílely:

a) stavební práce prováděly fy. Grün a Bilfinger AG, dále Philipp Holzmann AG

b) stavbu potrubí prováděly: Arbeitsgemeinschaft der Mennesmann – Seifert – Rohrbau GmbH a Vereinigter Rohrleitungsbau (phoenix-Märkische) GmbH.

9. Dle odborného tisku nachází se uzávěr objektu RUBÍN II na povodňovém území na zákonem stanovenou hranicí vodní hladiny při povodni.

B r a n i s l a v

Dokument č. 4

„Provedení praktických zkoušek destrukce potrubí pro dopravu PHM a zpracování dokumentace“

I. správa MV – 7. odbor

Čj: A/1-00128/70-66

V Praze dne 14. března 1966

S c h v a l u j i :

Náčelník 7. odboru :

Pplk. O s t r o v s k ý

V souvislosti s perspektivně připravovanými akcemi SZU 7. odboru I. správy MV na systému dopravy a skladování PHM v záp. Evropě je nutné provést praktické zkoušky v účincích destrukce na potrubí pro dopravu ropy.

Cílem praktických zkoušek destrukce potrubí je :

- a) Stanovit a prakticky prověřit nejvhodnější způsob narušení potrubí za použití trhavín.
- b) Vyřešit a prakticky vyzkoušet problém zapálení PHM vytékající z narušeného potrubí.

Pracovníky 7. odboru byl již tento problém konzultován s příslušnými složkami ČSLA avšak tyto nemají žádoucí praktické zkušenosti a není předpoklad, že by se tímto problémem

12) A ÚPN, f.: I. Správa ZNB, č. zv.: 11792. Svazok bol uložený 12. 8. 1980, keďže „Problematika, vedená ve svazku, se dnes již na odboru nezpracovává, spolupráce s konzultanty byla přerušena.“

13) Bod č. 7. v dokumente chýba, pravdepodobne pri spisovaní jednotlivých bodov bola omylom preskočená číslica 7.

v nejbližší budoucnosti zabývali. Proto je nutné, provést navrhované zkoušky vlastními silami 7. odboru.

Při prováděných zkouškách přípravy destrukce a jejich výsledků bude provedena příslušná dokumentace, která bude pak sloužit jednak pro stanovení postupu a určování způsobů akcí SZU na systému dopravy PHM a jednak bude sloužit jako podklad pro školení a přípravu agentury pověřené provedením akce. Provedení dokumentace bude hlavně zaměřeno na podchycení technických údajů výsledků destrukce a na provedení fotodokumentace způsobu uložení trhavin a výsledků destrukce.

Materiální zabezpečení zkoušek bude provedeno péčí 16. odboru I. správy MV. Jde zejména o úhradu zakoupeného potrubí v np ČKD Modřany, o úhradu zakoupené ropy v np KORAMO Kolín v předpokládané částce asi 100 Kč, dále se pak jedná o zapůjčení motorového vozidla pro přepravu materiálu a poskytnutí pomocného materiálu na upevnění rour apod.

Zkoušky budou provedeny v býv. pískovně u Veltrus při dodržování všech bezpečnostních předpisů, platných pro obdobnou činnost. O použití pískovny bude předem informován MNV Veltrusy. Tato pískovna je natolik vhodná, že provedením zkoušek nevzniknou žádné škody, které by I. správa MV musela hradit.

Zkoušky budou provedeny po soustředění veškerého potřebného materiálu asi koncem března nebo počátkem dubna 1966. Přesný den zkoušek bude stanoven dodatečně.

Praktické zkoušky provede pracovník 7. odboru I. správy MV s. Sika, který k tomu má odborné znalosti a příslušné úřední oprávnění. Na pomocných přípravných pracích budou zainteresováni oper. pracovníci 7. odboru, kteří pracují na problematice PHM s tím, aby sami získali praktické zkušenosti a přehled o možném použití trhavin v tomto oboru. Organizováním přípravných prací a celkovým řízením zkoušek bude pověřen s. Čálek – starší STO 7. odboru.

S i k a

Doporučují:

Starší STO 7. odboru: Kpt. Č á l e k

Zástupce náč. 7. odboru: Kpt. P o z o r n ý

Dokument č. 5

„Návrh na zničení kontejnerů s ostrými bojovými prostředky ze zrušených akcí.“

I. správa FMV–odbor 36¹⁴⁾

Čj: A-/36-71

V Praze dne 14. května 1971

S c h v a l u j i :

Náčelník odb. 36 I.spr.FMV

kpt. Emanuel H l a v s a

V průběhu roku 1967 a 1968 bylo připravováno několik ostrých akcí na území nepřítel. Jednalo se o akce JINDRA, RUBÍN I. a II., FUNK.

Akce byly připravovány většinou pracovníky, kteří pro své politické postoje v roce 1968–69 museli odejít mimo vnitro. Kromě toho byly tyto akce konzultovány s bývalým vedením 8. odboru¹⁵⁾ BORECKÝM, BRYCHTOU a dalšími.

Jelikož se předpokládalo nasazení bojové techniky v krátkém časovém odstupu od zpracování návrhu a ověřovacích zkoušek, nebyla jinak zajišťována pro dlouhodobé uskladnění. Navíc zabudování ostrých prostředků do některých kontejnerů bylo prováděno prostřednictvím dnes vyakčněného pracovníka býv. 13. odboru Hláska na VI. správě MV. Kdo z pracovníků této správy na zabudovávání BT¹⁶⁾ do kontejnerů pracoval, jakou měli odbornou kvalifikaci vzhledem k specifikaci materiálů, zdejší odbor nemá přehled. Je možné, že i u nich bylo, vzhledem k politickým postojům, přikročeno k jejich propuštění.

Vzhledem k vpředu uvedeným důvodům a rovněž s ohledem na to, že od naplnění BT do kontejnerů uplynuly v průměru 3 až 4 roky, nelze vyloučit nebezpečí vyplývající z nežádoucích reakcí výbušnin a zápalných prostředků při styku s materiálem obalů a kontejnerů, čímž by mohly vzniknout nestabilní chemické sloučeniny (pikrány) a tím i nebezpečí výbuchu, případně samovznícení.

Proto navrhuji:

1/ Kontejnery, u nichž není možné provést delaboraci BT bez vážného rizika, zničit výbuchem.

Provede odborný pyrotechnik odboru 36 mjr. S I K A.

2/ Kontejnery, u nichž je delaborace po-

14) 36. odbor I. Správy MV bol nasledovníkom 3. odboru správy B I. správy MV, do ktorého sa k 1. 6. 1969 zlúčili 7. odboru (SZU) a 8. odbor (aktívne opatrenia a dezinformácie).

15) 8. odbor I. Správy MV bol odborom aktívnych opatrení a dezinformácií.

16) BT - bojová technika.

měrně snadná a bez abnormálního nebezpečí, nelaborovat a materiál (elektrické rozbušky) po prohlídce a zjištění jejich nezávadnosti vzít zpět do stavu materiálu, v opačném případě zničit. Prázdné speciálně upravené kontejnery využít příležitostně pro zdokonalování školení operativních pracovníků odboru, případně vykonavatelů výhledových akcí. Delaboraci, prohlídky a posouzení, případné zničení iniciátorů provede mjr. SIKÁ.

3/ O všech shora uvedených pyrotechnických úkonech bude sepsán protokol s popisem delaborace, stavu materiálu, způsobu a výsledku zničení.

Odpovídá a provede mjr. SIKÁ.

Jedná se o následující materiál:

a/ - Obal odrušovače pro autoradio, obsah 2 kg plastické trhaviny původu USA (C-3). Kontejner po naplnění elektricky zabodován, delaborace krajně nebezpečná – zničit.

- Konzerva s autoolejem, obsah 2 ks elektr. rozbušek (Belgie). Delaborace bez vážných rizik.

Kontejnery a výbušniny určeny pro akci RUBÍN II.

b/ - Plechová krabice na autonáradí a drobné náhradní díly. Ve dvojitěm dně umístěna zápalná mina anglického původu, obal celuloid, plnění fosfor-gel. Pevně elektricky zabudováno, delaborace nebezpečná – zničit.

- Kartáč na šaty, v držadle zabudovány 2 ks mechanicko-chemických rozněcovačů. Kontejner opatrně nelaborovat, rozněcovače zničit.

Kontejnery s obsahem určeny pro akci JINDRA.

c/ Balíček keksů s obsahem zápalné a dýmové směsy, směs v částečném rozkladu – spálit.

- Krabice kakaa s obsahem dýmové složky.

Krabici-kontejner ponechat, vnitřní krabici vyjmout a zničit i s obsahem.

d/ - Tři plátěné vaky pro táhlou nálož s náplní 12 kg litého TNT-N byly již vypárány.

Obaly použity do akce TORY.

- Kontejner 1 l autooleje se speciálním uzávěrem bude ponechán na odboru pro školní účely. Původně určen pro přepravu 6 ks rozbušek – nebyl naplněn.

RESUME

Action „RUBY“

Proposals to sabotage pipelines in West Germany

This study examines the full texts of five documents from the archives of State Security's Foreign Intelligence branch. These documents relate to plans to sabotage two pipelines in West Germany. It is unknown if the Foreign Intelligence really sought to realize these sabotages, or if only plans had been made. Separate parts of the file were later stored in the archive or destroyed.

Documents contain information needed for planning and executing bomb attacks on pipelines (analysis of consumption of oil products in West Europe, description of the system of pipelines and its owners, preparation of an experimental bomb attack on a pipeline model, problems with long-time stored explosives in dead drops).

These sabotage actions (during a period of peace!) were supposed to break the supply of oil as a strategic industrial raw material. The sabotage was supposed to provoke conflicts between Western European countries, which were supposed to suspect each other or hold them directly responsible. The Duty of Extraordinary Purpose of Foreign Intelligence abroad planned to use weapons and explosives that had been made in Western European countries.

(Author's translation)

Zo zákulisia XII. Správy ZNB

V tomto čísle časopisu prinášame ako dokument odvolanie majora Radimíra Marka, príslušníka bývalej XII. S ZNB, voči svojmu prepusteniu zo služieb Zboru národnej bezpečnosti zo dňa 22. júna 1990. Dokument voľne nadväzuje na štúdiu Jerguša Sivoša venovanú problematike XII. S ZNB z predchádzajúceho čísla časopisu. Dokument je zriedkavým svedectvom o riadení problematiky *vnútorného nepriateľa*, konkrétne osôb vylúčených z komunistickej strany po roku 1968 (tzv. *pravica*), a tiež o vnútorných pomeroch, rozporoch a alibizme, ktoré panovali v tomto útvare Štátnej bezpečnosti počas jeho pôsobenia. Autor odvolania sa snaží obhajovať svoju činnosť v zložke Štátnej bezpečnosti. Na svoju obranu vyzdvihuje hlavne postoj k osobe PhDr. Jozefa Jablonického, ktorého mal rozpracúvať, a tiež názory na jeho samizdatové publikácie.

Radimír Marko bol na XII. S ZNB zaradený od 1. januára 1976 vo funkcii staršieho referenta 3. oddelenia II. odboru. Od 1. júna 1977 bol premiestnený na 2. oddelenie XII. S ZNB, kde pôsobil až do svojho odchodu 1. septembra 1979. Na XII. S ZNB sa vrátil ako referent na zvláštne oddelenie II. odboru. Potom pôsobil na jeho 1. a 3. oddelení a po reorganizácii XII. S ZNB v roku 1988 na 8. oddelení I. odboru. Z funkcie bol odvolaný 15. januára 1990.

1990, 22. jún, Bratislava.
Odvolanie bývalého príslušníka XII. S ZNB majora Radimíra Marka voči rozkazu námestníka ministra vnútra č. 282/1990 zo dňa 7. 6. 1990, ktorým bol menovaný prepustený dňa 12.6.1990 zo služieb ZNB. Radimír Marko opisuje detaily zo svojho pôsobenia na XII. S ZNB týkajúce sa rozpracovávaní problematik pravica a sionizmus a tiež vnútorné pomery na XII. S ZNB a v ďalších organizáciách,

v ktorých bol zamestnaný v priebehu 70.- 80. rokov.

mjr. Radimír MARKO, Rajska č. 14, 811 08 Bratislava¹⁾

V Bratislave 22.6.1990²⁾

Námestník
 ministra vnútra ČSFR
 PRAHA

Vec: Odvolanie proti rozkazu N MV ČSFR čis. 282/1990

Podpísaný mjr. Radimír MARKO, nar. 8.10.1949, číslo služobnej známky 167893, posledne zaradený na bývalej XII. Správe ZNB, od 15.1.1990 v zálohe pre prechodne nezaradených, v zmysle § 116 zák. čis. 100/70 Zb. odvolávam sa týmto proti rozkazu N MV ČSFR čis. 282 zo dňa 7.6.1990.

Odôvodnenie: Dňa 12.6.1990 mi bol vyhlásený rozkaz N MV ČSFR čis. 282 zo dňa 7.6.1990, ktorým som bol prepustený zo služieb ZNB z dôvodu organizačných zmien. Po vyhlásení rozkazu som bol ďalej oboznámený, že po skončení 1-mesačnej výpovednej lehoty, sa mám do 3 dní hlásiť o podporu v nezamestnanosti na NV - odbor sociálnych vecí, resp. uchádzať sa tam o miesto, čím bol porušený § 107 ods. 1 zák. čis. 100/70 Zb. V súvislosti s prepustením podľa § 100 ods. 1 písm. a/ zák. čis. 100/70 Zb. i v zmysle novely tohto zákona zo dňa 9.5.1990 vyplýva, že bol porušený i samotný tento paragraf nakoľko malo byť poskytnuté iné zaradenie v rezorte, k čomu nedošlo, hoci sa do ZNB naboruje i prostredníctvom vyhlásení v ČST. Z toho vyplýva, že v ZNB sú voľné miesta.

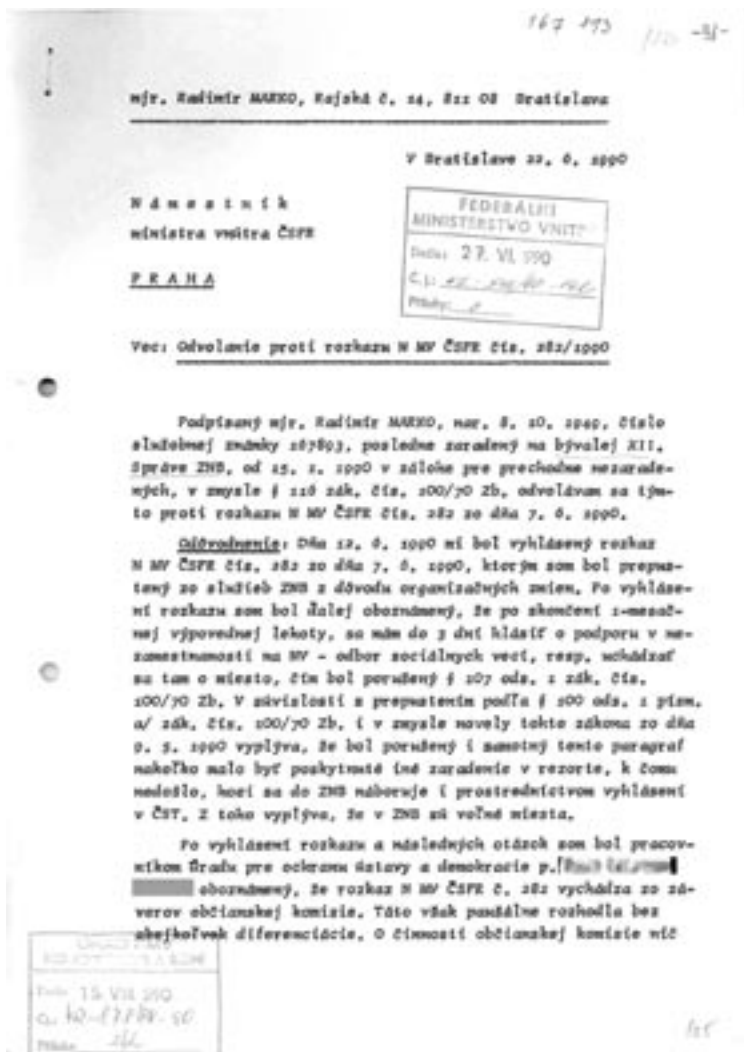
Po vyhlásení rozkazu a následných otázok som bol pracovníkom Úradu pre ochranu ústavy a demokracie p. ....³⁾ oboznámený,

PhDr. Radoslav Ragač
 (1975), absolvent
 archívnickva a histórie FIF
 UK Bratislava, vedúci Oddelenia písomností ŠtB a ostatných bezpečnostných zložiek Archívu ÚPN.

1) Odvolanie bolo v roku 1990 zaradené do personálneho spisu menovaného ako listy 98-106. Táto paginácia zelenou fixou sa nachádza v pravom hornom rohu na všetkých listoch dokumentu. V Archíve Ústavu pamäti národa (Ďalej A ÚPN) dostal dokument v personálnom spise novú pagináciu ceruzou v pravom dolnom rohu podľa súčasného stavu personálneho spisu. V súčasnosti sa odvolanie nachádza na s. 105 - 112 personálneho spisu; pod horným okrajom prvej strany dokumentu je rukou vyznačené aj číslo služobnej známky menovaného a majuskulné NZ odkazujúce na spisovú značku pridelenú odvolaniu na FMV 27. 6. 1990. Dokument sme s výnimkou anonymizovania mena a priezviska príslušníka ÚOÚD, ktorý sa spomína v texte a korekcie niekoľkých gramatických chýb nechali v autentickej podobe. Skratky sme nerovzdávali.

2) Na prvej strane dokumentu sú dve červené českojazyčné prezentačné pečiatky. Vpravo hore je prezentačná pečiatka Federálneho ministerstva vnútra z 27. 6. 1990 s perom vypísaným č. j. NZ-546/90-142 a vyznačením toho, že odvolanie bolo zaslané bez ďalších príloh a vľavo dole Úradu FMV pre koordináciu a riadenie z 15. 8. 1990 s perom vypísaným vyznačením č. j. KR-878/PK-90 a počtu príloh v listoch 2/2.

3) Meno pracovníka Úradu FMV pre ochranu Ústavy a demokracie sme anonymizovali.

Zdroj: Archív ÚPN.

že rozkaz N MV ČSFR č. 282 vychádza zo záverov občianskej komisie. Táto však paušálne rozhodla bez akejkoľvek diferenciácie. O činnosti občianskej komisie nič neviem, neprišiel som s ňou do styku, nepoznám jej zloženie a ani neviem z čoho vychádzala, pretože nebol som oboznámený ani so správou, ktorú údajne spracovávala preverovacia komisia. Som názoru, že bolo porušené nariadenie MV ČSSR zo dňa 7.12.1983 o riadení vo veciach služobného pomeru príslušníka ZNB a to čl. 1, ods. 1, 2, 3, čl. 2 ods. 1, 2 všeobecných ustanovení, nakoľko v tomto zmysle postupované nebolo.

Občianske komisie majú podľa novely zákona č. 100/70 Zb. „charakter poradný, iniciatívny a kontrolný“. Nie však rozhodujúci na čo sa odvolával p. ....⁴⁾ s tým, že „občianska komisia rozhodla“.

Pre dotvorenie podkladov pre odvolací orgán predkladám informáciu o mojom pôsobení

v ZNB. Obmedzím sa len na veci konkrétne dokázateľné a súčasne v zmysle § 119 zák. číslo 100/70 Zb. žiadam aby mi bola daná možnosť vyjadriť sa k podkladom, z ktorých bude odvolací orgán posudzovať skutočný stav vecí.

Do služieb ZNB som nastúpil dňa 1.1.1976 po tom, čo mi dva roky za sebou z NV - odboru školstva oznamovali, že nie je pre mňa zaradenie. K ZNB som nastúpil po nábore organizovanom kádrovým útvarom XII. S ZNB po tom čo som si dal pôvodne, ako absolvent Fakulty telesnej výchovy a športu UK,⁵⁾ žiadosť k TJ ČH Bratislava⁶⁾ a neskôr na novosazriaďujúcu školu ZNB v Bratislave-Rači, kde som chcel učiť telocvik.

Predtým som pracoval na OV ČSZTV,⁷⁾ kde som sa názorovo rozišiel s tajomníkom tohto orgánu a na ktorého som písomne poukázal, že zneužíva svoju funkciu.

Ponuku k XII. S ZNB som prijal, lebo po odchode z OV ČSZTV som bol bez zamestnania a IV. štvrťrok 1975 som robil poštového doručovateľa a na Bytovom podniku vypomáhal pri kolaudáciách nových bytov. Na novom pracovisku dostávam v lete 1976 k samostatnému rozpracovávaniu problematiku telovýchovy. Zakrátko som získal poznatok týkajúci sa nepremičaného vojnového zločinu. „Objektom“ je osoba z vedenia SÚV⁸⁾ ČSZTV - nomenklatúrny káder ÚV KSČ. O signál je záujem a zakladám samostatný zväzok. Vzhľadom k osobe je záujem zo strany ÚV KSS. Signál rozpracovávam a poznatky preverujem. Pravidelne musím predkladať dielčie výsledky, ktoré sa okamžite postupujú na ÚV KSS. Blíži sa zjazd ČSZTV a „objekt“ kandiduje opäť do vedenia SÚV ČSZTV.

Krátko pred zjazdom dostávam pokyn, aby som zväzok vyhodnotil v tom štádiu v akom sa nachádza a odovzdal najbližšiemu náčelnikovi. S mojimi protestami som odkazovaný k vysvetleniu náčelnikovi XII. S ZNB vtedy Jánovi KOVÁČOVI, prípad mi nedokončený zoberú a krátko na to som preložený na iné oddelenie, kde dostávam problematiku SAV.

V rámci možností zisťujem, že v tom prípade sa nepokračuje a zväzok sa akosi „stráca“. Zisťujem, že objekt už nebol daný do funkcie na SÚV ČSZTV, ale zastáva síce spoločensky ďaleko nižšiu funkciu, ale za to finančne veľmi výhodnú.

Na problematike SAV a ústavoch, ktoré mám ja vyčlenené nie je žiadny utajovaný výskum. Zo strany vedenia som orientovaný

4) Pozri predchádzajúcu poznámku.

5) UK - Univerzita Komenského Bratislava.

6) TJ ČH - Telovýchovná jednota Červená hviezda.

7) OV ČSZTV - Okresný výbor Československého zväzu telesnej výchovy.

8) SÚV - Slovenský ústredný výbor.

na osoby stranicky riešené za rok 1968. Pri predkladaní požadovaných informácií je mi vytykané, že akosi pričasto v hodnoteniach napádam závery stranických previerok v roku 1970 a v tomto smere sa objavujú i poznámky na mojich záznamoch (mnohí náčelníci sa takto často „istili“, aby sa dalo zo starých záznamov zistiť, ako to všetko usmerňovali a zodpovedne riadili).

Začiatkom roka 1978 vystupujem verejne na schôdzi pri hodnotení služobnej činnosti a poukazujem na rozpracovávanie problematiky SAV mojim predchodcom (daný za vzor ako starší súdruh, od ktorého sa treba učiť) a o.i. poukazujem na množstvo zbytočne založených „prípadov“, v ktorých hlavným kritériom sú závery previerkových komisií z roku 1970.

V ďalšom období ako jeden z mála pracovníkov XII. S ZNB som odmietol ísť „brigádovať“ počas pracovnej doby na stavbu rodinného domu náčelníka XII. S ZNB Jozefa VAVRU. Pred svedkami som zástupcovi náčelníka 2. odboru Jozefovi PAČESOVÍ povedal, že to považujem za zneužívanie a pripomenul som mu, že posledne na schôdzi apeloval na využívanie pracovnej doby.

Vzhľadom k atmosfére, ktorá okolo mňa vznikla hľadám únik z tohto pracoviska. Na Hlavnom výbore SZM na MV SSR sa uvoľňuje miesto tajomníka. V tom období som bol členom predsedníctva tohto orgánu, kde som ako telocvikár robil predsedu športovo-brannej komisie. Prejavil som záujem o toto miesto a spomedzi viacerých záujemcov som bol vybraný ako hlavný kandidát z dôvodov (vychádzam z pohovorov, ktoré sa s nami robili), že som mal ako jediný z uchádzačov vysokú školu, a neboli teda problémy so záujmom o štúdium, ktoré vo veľkom začínalo na VŠ ZNB. Tiež predseda HV SZM⁹⁾ diaľkovo študoval a bolo treba stabilnú silu. V septembri 1979 som premiestnený z FMV na MV SSR - na Hlavný výbor SZM.

Za obdobie tohto pôsobenia uvediem len, že predseda diaľkovo študoval a neskôr robil rigorózne pokračovanie z práva. Táto práca ma bavila. Z akcií organizovaných každoročne spomeniem akciu pre deti pri príležitosti MDD.¹⁰⁾ Ako hlavný organizátor dávam dohromady asi 17 spoluorganizátorov z rôznych

bratislavských podnikov a inštitúcií a pre deti sa uskutočňuje veľká akcia na letisku vo Vajnorochoch. V roku 1982 sa akcie zúčastnilo cca 4 000 detí s rodičmi a v bratislavskej verejnosti je veľmi priaznivý ohlas. Na ohlasy vo Večerníku reagoval aj minister vnútra SSR a za túto akciu mi skrátill výsluhu rokov v hodnosti o 11 mesiacov.

V roku 1984 končí štúdium bývalý zväzácky funkcionár z PÚ VB¹¹⁾ na vysokej škole politickej a KGB v Leningrade, a tento nastupuje na miesto tajomníka HV SZM. Vzhľadom k tomu, že pre mňa nie je miesto, ideologický tajomník HV KSS na MV SSR (jeden z hlavných aktérov kádrových presunov) mi ponúka stáž na HV KSS s tým, že sa pričini o moje nové zaradenie pričom bude vychádzať z mojich predstáv. Dávam si žiadosť na VŠ ZNB na katedru telesnej výchovy, kde sa v tom čase uvoľňuje miesto. Premiestnenie sa nerealizuje.

Zaujímam sa tiež o štúdium na VŠ ZNB, nakoľko zrazu sa s mojou vysokou školou nemôžem nikde uplatniť a VŠ ZNB sa stáva univerzálnym vzdelaním na akékoľvek zaradenie v rezorte MV. Podávam si prihlášku na školu a po všetkých potrebných podpisoch a pečiatkach a v očakávaní pohovorov prichádza z FMV pokyn o znížení počtu prijímaných študentov. Vypadávam teda ešte v predkole s odôvodnením, že treba uprednostniť tých čo vysokú školu nemajú. To musím akceptovať. Vzhľadom k tomu, že počas stáže musím byť zaradený na nejakej tabuľke, je mi doporučené, aby som si dal žiadosť naspäť k XII. S ZNB, že tam sú dobré konexie a zostanem na HV KSS do uvoľnenia nejakej inej tabuľky.

Tak sa „papierovo“ opäť dostávam na XII. S ZNB. Na HV KSS robím „dievča pre všetko“ avšak len do júna 1985 kedy štúdium na VŠ ZNB končí bývalá pracovníčka XII. S ZNB, ktorú nemajú kde zaradiť. A tak ide na stáž, a opätovná dohoda medzi ideologickým tajomníkom HV KSS a náčelníkom XII. S ZNB mi zabezpečí návrat do operatívy z jedného dňa na druhý (doslovne). Pridelili ma na oddelenie tzv. pravice. Mám prevziať problematiku po pracovníkovi, ktorý ide v decembri 1985 do dôchodku, a tak dostávam „do vienka“ prípady bývalých špičkových funkcionárov roku 1968 konkrétne Ing. Jozefa Zraka,¹²⁾ PhDr. Samuela Falfána,¹³⁾ prof. Viktora Pavlendu,¹⁴⁾

9) HV SZM - Hlavný výbor Socialistického zväzu mládeže.

10) MDD - Medzinárodný deň detí.

11) PÚ VB - Pohotovostný útvar Verejnej bezpečnosti.

12) A ÚPN, f. KS ZNB - S ŠtB Bratislava, Zväzky rozpracovaných osôb, a. č. SR-85 057.

13) Operatívny zväzok reg. č. 12 238 s krycím menom „HRAD“ vedený na osobu menovaného bol aj s archivovanou časťou zničený v decembri 1989.

14) Operatívny zväzok reg. č. 12 141 s krycím menom „EMISÁR“ vedený na osobu menovaného bol zničený v decembri 1989 (12. 12. 1989).

Dr. Karola Minárika¹⁵⁾ a navyše PhDr. Jozefa Jablonického.¹⁶⁾

Po zoznámení sa s prípadmi poukazujem na zbytočnosť ďalšieho rozpracovávaní a dochádzam do prvých rozporov s najbližším náčelníkom. Napriek ústnemu nesúhlasu spracovávam návrhy na ukončenie rozpracovávaní a predkladám k stanovisku. V priebehu ďalšieho obdobia dávam do archívu prípady Zrak, Falčan a Minárik. K ukončeniu rozpracovávaní prof. Pavlendu mi nie je daný súhlas a celý prípad mi radšej berú a pridelujú druhému pracovníkovi. Zostáva mi PhDr. Jozef Jablonický. Čítam všetky jeho práce, ktoré mu boli v minulosti zhabané a tak získavam prehľad o situácii i z druhej strany. Okrem samizdatov zachytávajúcej perzekúciu dr. Jablonického pozorne čítam i jeho práce z oblasti histórie. Prvýkrát čítam o SNP iné fakty ako som mal možnosť dovtedy. Časom nadobúdam názor, že jeden historik, ktorý „ide hlavou proti múru“ si nemôže dovoliť tvrdiť veci, ktoré by nemohol dokázať. Zvlášť sa presviedčam o jeho pravde, keď čítam „Prvé poznámky o jednej encyklopédii“. S mojim názorom na pohľad dr. Jablonického na SNP sa delím so svojim kolegom (uvádzam to preto, že to bude mať návaznosť na moju osobu) a dávam mu za pravdu.

V celom ďalšom období odmietam snahy o perzekúciu dr. Jablonického a návrhy na rôzne neetické opatrenia. Naopak snažím sa presvedčiť, že ide o kvalitného historika, ktorého treba využiť. Pri reorganizácii ŠÚPS (Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti) v rozhovore s riaditeľom navrhujem, či by nebolo možné zaradenie dr. Jablonického na kvalifikované miesto. Viac som urobiť nemohol. V októbri 1985 je dr. Jablonický v novej štruktúre zaradený na post vedeckého pracovníka.

Na XII. S ZNB je z toho „poprask“ a sú tlaky, aby som zariadil jeho preloženie. Obhajujem svoj názor, že dr. Jablonický bude teraz využitý a nebude mať čas písať rôzne samizdaty a treba to skúsiť.

Za celý čas som sa dostal do styku s dr. Jablonickým jedenkrát, čomu som sa nemohol vyhnúť. Z Prahy prišiel pokyn zabrániť stretnutiu rozpracovávaných osôb, ktoré sa malo uskutočniť 17. 10. 1985. Vyčlenené osoby mali byť v tento deň predvolané podľa § 19 zák. čís. 40/74 Zb. a zadržované čo najdlhšie.

Nejdem opisovať toto stretnutie nakoľko dr. Jablonický ho opísal v samizdate, ktorý vyšiel v časopise NAŠE SNAHY čís. 4 z júla 1986. Vtedy som prvý a poslednýkrát videl a rozprával s dr. Jablonickým, s ktorým sme diskutovali 3 hodiny i napriek tomu, že jeho výrok

„... žiadny „eštébak“ nie je pre mňa partner na diskusiu...“ bol známy.

Ďalšie obdobie je poznačené rozdielnym názorom na rozpracovávanie prípadu medzi mnou a najbližším náčelníkom. Jedným z prejavov nevíte je skutočnosť, že na medailu „Za obranu vlasti“, ktorá sa väčšinou dávala po 10 rokoch služby v ZNB, je v roku 1986 navrhnutý kolega, ktorý prišiel na oddelenie priamo z VŠ ZNB a v operative robil vtedy len pár mesiacov. Na špecialistu postupuje ďalší kolega, ktorý je v operative o niekoľko rokov menej ako ja.

Situácia sa vo mne vyhocuje na jeseň 1986. Dňa 25. 9. 1986 píšem (a podpisujem) na inšpekciu list, v ktorom o. i. poukazujem na zneužívanie právomoci zo strany náčelníkov a poukazujem aj na neodbornosť a nezmyselnosť niektorých akcií.

Aj na základe tohto listu i mojich následných výpovedí (v roku 1987 sa potom pridali viaceri) pred inšpekciou musia zo ZNB odísť pre zneužívanie právomoci verejného činiteľa môj najbližší náčelník, zástupca náčelníka 2. odboru a náčelník 2. odboru.

V októbri 1986 som bol vyslaný na postgraduálne štúdium VŠ ZNB. V záverečnej práci (je založená v knižnici VŠ ZNB) - téma je na vysvedčení v mojom osobnom spise, si dovoľujem tvrdiť, že častou príčinou tvorby samizdatov zo strany pravicovo orientovaných osôb sú nezmyselné zásahy ŠtB. S problémami, ale obhájil som tento názor a vysvedčenie som dostal.

Po odchode viacerých náčelníkov XII. S ZNB v II. polroku 1987 nastáva menovanie nových. Mojim náčelníkom sa stáva kolega známy mojich názorov na osobu dr. Jablonického. Behom mesiaca sa dozvedám, že budem preložený na iné oddelenie. Prekladajú ma na problematiku SIONIZMUS.

Náhodne sa dozvedám, že sa v prípade dr. Jablonického znovu objavili prvky neetiky a slaboduchých opatrení presadzovaných zvrchu, ktoré sa počas celého môjho pôsobenia na oddelení pravice v tomto prípade nerealizovali. Spomeniem napr. zadržanie dr. Jablonického v neskorých nočných hodinách pri návrate z Prahy s maloletým synom, ktorého po polnoci musel dr. Jablonický zaviesť k bývalej manželke.

V roku 1988 sa uskutočňuje celoštátna akcia na pokyn z Prahy. O 6,00 hod. majú byť predvolané vybrané osoby, „Požičiavajú si ma“ na oddelenie pravice, aby som vypomohol mladému pracovníkovi. Zisťujem, že mám pomôcť predvolať človeka, ktorý má 2 maloleté

15) A ÚPN, f. KS ZNB - S ŠtB Bratislava, Zväzky rozpracovaných osôb, a. č. SR-95 480.

16) Operatívne zväzky reg. č. 14 446 a 26 293 s krycími menami „JABLOŇ“ a „ANTI“ vedené na osobu menovaného boli zničené v decembri 1989; na osobu menovaného bol vedený aj vyšetrovací zväzok-A ÚPN, f. KS ZNB - S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie zväzky, a. č. V-15 232.

deti, a preto na porade k „akcii“ upozorňujem, že podľa § 19 zák. čís. 40/74 Zb. ho nemôžem predviesť a prípadné jeho ospravedlnenie smerom k maloletým deťom budem akceptovať ako pádny dôvod, že sa nemôže okamžite dostaviť. Počas samotného predvolania k ničomu nedôjde a predvolaný ide k podaniu vysvetlenia bez problémov. Na najbližšej schôdzi je na mňa poukázané, že som spochybnil celoštátnu akciu odsúhlasenú federálnym ministrom vnútra a najvyššími stranickými orgánmi.

V roku 1988 sa tiež koná celoslovenská porada k problematike SIONIZMUS organizovaná II. S ZNB. Zo strany vedenia odboru II. S ZNB sú presadzované nové koncepcie rozpracovávaní, ktoré sú v rozpore s mojimi názormi. Jednak išlo o neznalosť historického vývoja židovstva na Slovensku v porovnaní s Čechami a z toho vychádzajúca nereálnosť zámerov a jednak z neznalosti situácie na Slovensku v súčasnosti.

V najbližších dňoch si hľadám nové miesto a podávam žiadosť o premiestnenie na odbor letištnej kontroly a doprodu lietadiel. V žiadosti mojich nadriadených a následne aj výbor ZO KSS zaujíma hlavne uvedený dôvod, že mi práca neprináša sebauspokojenie. Označený som dokonca za špekulanta a až otázka v čom vidia špekuláciu, keď idem z útvaru FMV do pôsobnosti kraja za menší plat, do uniformy a budem to mať oveľa ďalej do zamestnania uvádza výbor do pomykova.

Napriek „istým“ dohodám na budúcom pracovisku dostávam až po 4 či 5-tich mesiacoch odpoveď, ktorou sa moje premiestnenie nerealizuje.

Po tomto zostávam na problematike SIONIZMUS, a orientujem svoju činnosť na spoluprácu s ministerstvom kultúry a k mapovaniu židovských cintorínov na Slovensku (je ich vyše 600), Cieľom bolo spracovať podklady, z ktorých by sa vychádzalo pri záchrane židovských objektov. Celá činnosť smeruje k výslovnej pomoci židovstvu na Slovensku, ktoré bolo v úpadku a vedené osobami prestárlymi vo veku nad 70 rokov. Činnosť bola zameraná tiež smerom na zahraničie.

Záverom dodávam, že som si vedomý, že samotné zaradenie u ŠtB vyvoláva dojem (bohužiaľ u mnohých jednotlivých prípadoch osôb ktoré robili v operatívnej špinavosti) avšak nikdy som sa nedopustil ničoho, čo by bolo v rozpore so spravodajskou etikou. Naopak v daných podmienkach som sa snažil presadzovať úplne iný prístup k tejto činnosti a bol tak v neľahkej situácii.

Opis priebehu služby nepovažujem len za vyslovenú obhajobu mojej osoby, ale za náčrt činnosti jedného z mnohých príslušníkov bývalej ŠtB, ktorý v daných podmienkach robili čo mohli.

Budem akceptovať každý konkrétny negatívny fakt voči mojej činnosti v ZNB a u ŠtB zvlášť, nechcem sa však stať súčasťou paušálneho obvinenia celej ŠtB a niesť cudziu vinu.

mjr. Radimír Marko¹⁷⁾

A ÚPN, f. Personálne evidenčné materiály, personálny spis majora Radimíra Marka, OEČ 167893, s. 105-112.

RESUME

From the Backstage of XII. Administration of the National Security Forces

As a document in this magazine issue we publish the 22 June 1990 appeal of major Radimír Marko against his firing from duty with the National Security Forces. As a servicemember of the former XII. Administration, where he was appointed on 1 January 1976, he was removed from his function on 15 January 1990. The document is rare testimony to the direction of the problems of the *interior enemy*, especially persons excluded from Communist Party after 1968 (the so-called *right*), but also to the interior conditions, contradictions and buck-passing that took place in this section of State Security during his activity. The author of the document, Radimír Marko, tries to defend his activity in the section of State Security. His main argument is his positive attitude to Ph.D. Jozef Jablonický, whom he was „working on,“ and similarly his consent to Jablonický's opinions in samizdat publications.

17) Vlastnoručný podpis perom.

Zvláštne finančné prostriedky v podmienkach Správy Štátnej bezpečnosti Bratislava

PhDr. Radoslav Ragač
(1975), absolvent
archívniectva a histórie
FIF UK Bratislava, vedúci
Oddelenia písomností ŠtB
a ostatných bezpečnostných
zložiek Archívu ÚPN.

Štátna bezpečnosť už od svojich počiatkov používala pre prácu s agentúrou aj finančné prostriedky slúžiace na vyplácanie odmien, údržbu konšpiračných bytov a výdavkov spojených s operatívnou činnosťou. V prvej polovici 60. rokov sa definitívne sformoval systém tzv. *Zvláštnych finančných prostriedkov* (ďalej ZFP), ktorý s istými obmenami pretrval až do prelomu rokov 1989/1990. Zvláštne finančné prostriedky boli finančné prostriedky vyčlenené na jednotlivých útvaroch ŠtB na krytie výdavkov v *súvislosti s agentúrnou-operatívnou činnosťou*. Takto ich definuje už rozkaz ministra vnútra (ďalej RMV) 3/1965.

Rozkaz bol novelizovaný nariadením Ministra vnútra ČSSR (ďalej NMV ČSSR) č. 1/1977.¹⁾ Išlo o centrálné pridelované prostriedky v domácej a zahraničnej mene, ktorých spotreba sa na jednotlivých úrovniach ročne plánovala. Plánovanie a periodické výkazy použitia prostriedkov sa robili po línii jednotlivých odborov S ŠtB (a jednotlivých riadiacich pracovníkov agentúrnou - dôverníckej siete). Spomínané nariadenie z roku 1977 komplexne upravilo otázky plánovania, obhospodarovania, systém schvaľovania výdavkov, ich evidenciu, vyradovanie dokumentov v skartačnom konaní a kontrolné mechanizmy. Nič podstatné nezmenili ani úpravy v nasledujúcom desaťročí. NMV ČSSR z 26. 9. 1983 upravilo systém evidencie, hospodárenie I. S ZNB a Oblasťných odborov ŠtB a limity ZFP.²⁾ NMV ČSSR z 19. 5. 1988 čiastočne upravilo možnosť účtovať spoluprácu s bezpečnostnými orgánmi iných štátov.³⁾ V nie príliš pozmenenej forme pretrvali ZFP až do začiatku roku 1990. ZFP majú úzky vzťah s finančnými časťami zväzkov ŠtB, ktoré sa zakladali pri každom zväzku po prvom výdavku (čl. 28).

Nariadenie bolo spoločné pre zložky ŠtB, VB a Pohraničnej stráže (PS). Pre operatívne útvary v pôsobnosti FMV bol schvaľujúcim útvorom pre prostriedky v domácej mene 1. odbor

ekonomickej a technickej správy FMV. Samostatnou smernicou bola táto činnosť upravená v prípade I. S ZNB a Oblasťných odborov ŠtB (zmena od roku 1983). Výnimkou boli útvary vojenskej kontrarozvedky (III. S ZNB). Pre III. S ZNB centrálna obstarávala ZFP cez ich vnútorný odbor finančná správa FMNO. Nevyčerpanú časť ZFP útvary nevracali. O nevyčerpaný rozdiel finančných prostriedkov bol znížený plán ZFP na nasledujúci rok (čl. 12). Pridelené prostriedky v cudzej mene sa evidovali osobitne.

Nariadenie z roku 1977 definovalo okruhy možného použitia ZFP nasledovne:

a/ peňažné a vecné odmeny za prácu tajných spolupracovníkov (TS), dôverníkov (D) a na podporu ich rodinných príslušníkov;

b/ výdavky TS, D a kandidátov tajnej spolupráce (KTS) vznikajúce pri plnení úloh (napr. cestovné výdavky, náhrada ušlej mzdy, pohostenie pri schôdzkach, rôzne poplatky pri prevádzaní operatívnych akcií) a pod.;

c/ výdavky spojené so zariadením, údržbou a používaním konšpiračných bytov (KB), prepožičaných bytov (PB) a konšpiračných pracovísk (KP) - vybavenie potrebným zariadením, nájomné, spotreba energie, upratovanie, pohostenie a pod.;

d/ nákup materiálnych prostriedkov súvisiacich s operatívnou činnosťou, ktoré nie je možné z operatívnych (konšpiračných) dôvodov realizovať predpísaným spôsobom (napr. nákup garderóby);

e/ ostatné výdavky spojené s operatívnou činnosťou, napr. výdavky orgánov pri sledovaní, plnení iných operatívnych úloh, úloh v súčinnosti s bezpečnostnými orgánmi socialistických štátov, ak sa na nich zúčastní vlastná agentúra, práce s aktívom, spravodajských kontaktov a pod.;

f/ výdavky na odmeny, náklady a výdavky vzniknuté v priebehu spolupráce vyšetrovate-

1) Nařízení ministra vnitra Československé socialistické republiky ze dne 14. ledna 1977 o hospodárení se zvláštními finančními prostředky publikované vo Vestníku FMV 1/1977 zo 14. 1. 1977.

2) Nařízení ministra vnitra Československé socialistické republiky ze dne 26. září 1983, kterým se mění a doplňují některá ustanovení NMV ČSSR č. 1/1977 o hospodárení se zvláštními finančními prostředky publikované vo Vestníku FMV 16/1983 z 26. 9. 1983.

3) Nařízení ministra vnitra Československé socialistické republiky ze dne 19. května 1988, kterým se mění a doplňuje NMV ČSSR č. 1/1977 o hospodárení se zvláštními finančními prostředky publikované vo Vestníku FMV 2/1988 zo 19. 5. 1988.

ľov ZNB s väzenskou agentúrou, a tiež k úhrade ušlej mzdy, ktorú by inak získala pracovným zaradením vo výkone trestu.;

Písmená označujúce jednotlivé kategórie prípustných výdavkov z nariadenia sa v praxi používali na ich označovanie aj vo výúčtovaniach operatívnych pracovníkov (A, B..).⁴⁾ Nariadenie z roku 1977 umožňovalo v ojedinelých prípadoch udeliť TS aj finančnú pôžičku (čl. 27). Pamätalo aj na opačný prípad, ak by chcel TS obdarovať príslušníka ŠtB.

V roku 1977 boli zároveň určené aj maximálne limity výdavkov, ktoré mohli byť schvaľované na jednotlivých stupňoch riadenia (čl. 13). Výnimkou bolo vybavenie KB, PB, KP. Nariadenie z roku 1983 prinieslo len čiastkové zmeny. Vo federálne riadených zložkách boli limity nasledovné.

500 Kčs - náčelník oddelenia operatívneho odboru (vedúci starší referent špecialista)

1 000 Kčs - rezidenti II. S ZNB, náčelníci operatívneho, vyšetrovacieho a vnútorného odboru, náčelník samostatného oddelenia ŠtB, náčelník spravodajského oddelenia brigády PS, náčelník Spravodajského oddelenia ochrany štátnych hraníc (ďalej OŠH)

2 000 Kčs - náčelník odboru, oblastného odboru, veliteľ brigády PS, náčelník Krajského odboru OŠH

3 000 Kčs - náčelník S ŠtB, náčelník teritoriálneho odboru, rezident

5 000 Kčs - náčelník KS ZNB (okrem Bratislavy a Prahy), zástupcovia náčelníka I., II., III., IV., V., VI., X., XI., XII. S ZNB, zástupca náčelníka Správy vyšetrovania ŠtB, náčelník Spravodajskej správy Hlavnej správy PS OŠH

7 000 Kčs - náčelníci I., II., III., IV., V., VI., X., XI., XII. S ZNB, náčelník Správy vyšetrovania ŠtB, náčelníci S ZNB hl. mesta Prahy a Stredočeského kraja a S ZNB hl. mesta Bratislavy a Západoslovenského kraja

10 000 Kčs - náčelník I. S ZNB (do roku 1983), námestníci MV ČSR a MV SSR

nad 10 000 Kčs - MV ČSR a SSR

15 000 Kčs - námestník MV ČSSR

nad 15 000 Kčs - MV ČSSR

Uplatňovanie limitov v praxi znamenalo, že návrh operatívneho pracovníka na výdavky, napr. na odmenu pre TS, musel byť, okrem navrhovateľa a prípadne nadriadeného náčel-

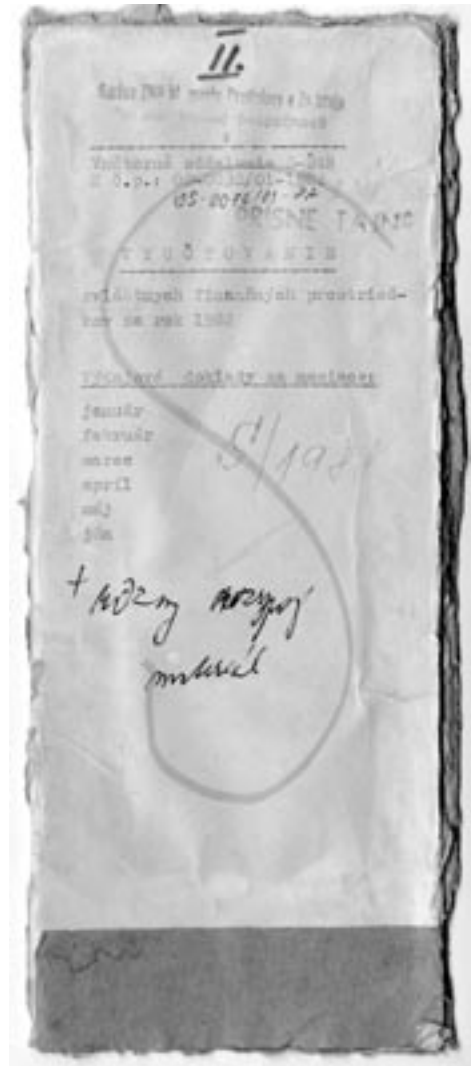
níka, povinne podpísaný aj osobou na príslušnom stupni riadenia. V praxi sa operatívni pracovníci často snažili udeľovať maximálne odmeny v rámci rozhodujúcej právomoci. Oblíbenými boli napríklad sumy 500 a 1 000 Kčs. V prípade výdavkov neprevyšujúcich sumu 100 Kčs nariadenie predpokladalo možnosť využiť náhradný doklad, ak nebolo možné z *operatívnych dôvodov doložiť riadnym dokladom* (čl. 30).

Osobitnou kapitolou boli výdavky spojené so zariadením konšpiračných bytov. V prípade nákupu drahšieho bytového zariadenia, napríklad nábytku a elektrospotrebičov, útvar čerpal finančné prostriedky z ročného limitu ZFP, ktorý mu bol pridelený, na základe súhlasu náčelníka daného útvaru.

Spôsob evidencie ZFP

Spôsob evidencie ZFP môžeme na základe zachovaných dokumentov z archívneho hľadiska opísať v nasledovných krokoch.

1./ Operatívny pracovník zvyčajne na začiatku kalendárneho mesiaca, alebo v prípade potreby aj priebežne, žiada o vydanie zálohy/záloh z pokladne v hotovosti. Podľa predpokladaného počtu záloh má na výber z dvoch typov používaných tlačív (pre jednu alebo pre viac záloh za kalendárny mesiac). Mesačnú lehotu na výúčtovanie ZFP určilo nariadenie z roku 1977 (čl. 24, ods. 1, písm. f/, č. 25). Výšku zálohy určuje *primerane* na základe plánu schôdzok a iných predpokladaných výdavkov.⁵⁾ Ako predpokladané výdavky môžeme napríklad označiť fixné periodické výdavky riadiacich orgánov spojené s využívaním KB (inkaso a energie v konšpiračnom byte). Operatívny pracovník použije tlačivo *Vyúčtovanie*

Zdroj: Archív ÚPN.

4) Ide o vyššie citované okruhy použitia ZFP, v praxi sa používali namiesto malých písmen použitých v nariadení veľké písmená.

5) Bolo to možné odhadnúť na základe systému práce ŠtB. Operatívni pracovníci vypracúvali svoje osobné plány a plánovali schôdzkovú činnosť s nimi riadenou agentúrnou sieťou. Aj scenáre schôdzok boli dopredu pripravované. Ojedinele sa zachovali aj autentizované zošity príslušníkov ŠtB s písomnými prípravami na schôdzky s rozobratím okruhov tém, pripravenými otázkami a podobne. Vo viacerých prípadoch boli prípravy schvaľované a podpisované nadriadeným. Dopredu sa pripravovali a schvaľovali aj prípadné návrhy na odmeny pre tajných spolupracovníkov.

Zdroj: Archív ÚPN.

služobných výdavkov označené menom útvaru, vlastným menom a služobným zaradením, mesiacom, kalendárnym rokom a účtovanou menou a vyznačí výšku požadovanej zálohy (zadná strana, časť II).

2./ Vyplatenie zálohy podľa výšky požadovanej sumy povolí na tlačive svojím podpisom nadriadený na príslušnom stupni riadenia

3./ Pokladník zapíše tento údaj ako účtovnú položku do *Knihy vydaných záloh* a operatívny pracovník výšku prevzatej sumy potvrdí svojím podpisom v knihe.

Pokladník vydá operatívnemu pracovníkovi požadovanú hotovosť.

4./ Operatívny pracovník na prednej strane tlačiva (časť I.) podľa predtlaču priebežne počas mesiaca eviduje výdavky, ktoré čerpá z pridelenej zálohy zo ZFP; vyznačuje dátum, krycie meno a registračné číslo zväzku, stranu vo zväzku, kam bol založený pôvodný doklad (faktúra, účet, potvrdenka, pokladničný blok...), typ výdavku (A, B...) a jeho výšku. Každú položku ešte raz svojím podpisom po-

tvrdí schvaľujúci. V poznámke môže účtujúci napríklad uviesť, na ktorú stranu vo zväzku bol zaradený návrh na udelenie odmeny TS.

5./ Výdavky za mesiac účtujúci operatívny pracovník sčíta.

6./ Na zadnej strane tlačiva (časť III - vyúčtovanie) urobí rozpis výdavkov podľa jednotlivých typov (A, B...),

7./ Tlačivo s potvrdením, že všetky výdavky boli správne zaevidované v *Evidenčnom liste výdavkov* vo finančnej časti príslušných zväzkov podpíše účtujúci.

8./ Pokladník zaeviduje výdavky do *Denníka prevádzkovej zálohy* odpočíta ich od aktuálnej výšky prevádzkovej zálohy a číslo vyznačí aj na prednú stranu tlačiva a do knihy.

9./ V prípade preplatku (nevyčerpania celej zálohy)/ nedoplatku pokladník na rozdiel vyhotoví pokladničný blok, vyznačí to na tlačive a prevzatie, resp. vrátenie sumy rozdielu potvrdí svojím podpisom účtujúci.

10./ Vykonalie kontroly celého účtovného potvrdí svojím podpisom pokladník zodpovedný za evidenciu ZFP.

Osobitne bolo nariadením z roku 1977 upravené aj prijímanie finančnej alebo vecnej odmeny alebo náhrady mzdy *tajným spolupracovníkom alebo dôverníkom*. Ten mal svojím krycím menom potvrdiť prevzatie odmeny na potvrdenke (čl. 17, ods. 2). Vo výnimočných prípadoch mohol operatívny pracovník nahradiť potvrdenku náhradným dokladom, ktorý sám vystavil. Tento doklad však musel schváliť nadriadený náčelník (čl. 17, ods. 3). Nariadenie upravilo aj opačný prípad, ak chcel TS alebo osoba zo záujmového objektu obdarovať operatívneho pracovníka (čl. 35). Upravilo, že je to možné len vo výnimočných prípadoch, ak to vyžaduje operatívny záujem a neskompromituje to operatívneho pracovníka. Každú ponuku bol navyše povinný hlásiť nadriadenému a vyhotoviť o nej v prípade prevzatia záznam. O ďalšom osude daru rozhodoval náčelník.

Všetky dokumenty týkajúce sa manipulácie so ZFP boli podľa nariadenia z roku 1977 vedené v kategórii prísne tajné (PT). Boli manipulované podľa ročníkov. Časť z nich mala pridelené číslo a spisovú značku, na iných z nich nie je číslo vôbec vyznačené. V prípade S ŠtB Bratislava boli ZFP manipulované Vnútnym oddelením S ŠtB (od začiatku roku 1989 Organizačným a analytickým odborom S ŠtB) osobitne ako interné materiály.

Z archívneho hľadiska bola ďalšia spisová manipulácia s nimi pomerne jednoduchá. Takto likvidované vyúčtovania sa na Vnútnom oddelení S ŠtB Bratislava podľa čísel v poklad-

ničnom denniku ukladali v chronologickom rade za každý mesiac do osobitného fascikla. V prípade, ak bolo dokladov veľa, mohli vzniknúť za mesiac aj dva fascikle. Za rok sa zvyčajne zakladal aj jeden fascikel na *Doklady bez vzázkov*, ktoré priamo nesúviseli so žiadnym vzázkom. Išlo napríklad o výdavky pri spravodajských pohovoroch, práci s aktívom a pod. (čl. 30, ods. 2).

Nariadenie z roku 1977 venuje veľkú pozornosť kontrolnej činnosti (čl. 24). Pokladník útvaru bol povinný vykonávať priebežne kontrolu hotovosti v pokladni, dbať na kompletnosť údajov uvádzaných vo výúčtovaniach, kontrolovať, či obsahujú podpisy oprávnených osôb, sledovať včasnosť podávania výúčtovaní a predkladať nadriadeným orgánom výúčtovania (čl. 24). Presne určený bol aj spôsob opravovania chybných údajov a predpísaný aj druh pera pre robenie záznamov (čl. 22). Na vyššej úrovni mali túto povinnosť náčelníci na jednotlivých stupňoch riadenia (čl. 41), poverené orgány FMV a Inšpekcia ministra vnútra ČSSR. Podozrenie zo zneužívania ZFP riešila inšpekcia v polovici 80. rokov na XII. S ZNB v Bratislave.⁶⁾

Po upotrebení boli výúčtovania na Vnútrnom oddelení S ŠtB spolu dokumentmi týkajúcimi sa ročného limitu výdavkov ZFP, ich rozpisu na jednotlivé podriadené útvary, výkazmi čerpania a dokladmi, spolu s DPZ a pokladničnou knihou a príslušnými pokladničnými blokmi, uschovávané v osobitných archívnych škatuliach na dobu 5 rokov. Lehota vyplývala zo služobných predpisov (čl. 39).⁷⁾ Po uplynutí päťročnej úložnej lehoty mali byť dokumenty zničené. Z tohto dôvodu sa vo väčšej miere zachovali ZFP len od začiatku 80. rokov, konkrétne od roku 1981 až po začiatok roku 1990. Aj z tohto obdobia sú však torzovité. Z predchádzajúcich rokov sa v inventarizovaných archívnych dokumentoch S ŠtB nachádza len niekoľko správ o kontrole ich čerpania.⁸⁾

Zachované archívne dokumenty týkajúce sa ZFP z činnosti S ŠtB Bratislava a podriadených útvarov boli identifikované pri triedení „S“ spisového materiálu určeného na skartáciu, ktorý postupne prevzal v priebehu roku 2004 od Slovenskej informačnej služby Archív Ústavu pamäti národa. Materiály boli prevzaté

v zlom stave, v úplnom rozsype. Ich štruktúra bola miestami narušená až pod úroveň spisu (časti spisu sa nachádzali na rôznych miestach) a bolo nutné ju veľmi prácne obnoviť. Okrem torzovitosti bolo potrebné materiál roztrúsený na viacerých miestach sceliť. Vyúčtovania boli totiž neznámou osobou vybraté z pôvodných škatúl a obalov a po častiach zmiešané s ostatným materiálom. Predpokladáme, že aj časť opísaných narušení ich štruktúry nastala až pri ich triedení a neodbornej manipulácii (skartácii ?) príslušníkmi bezpečnostných zložiek po roku 1989. Niektoré účtovné knihy boli úmyselne poškodené (odtrhnuté časti obalov, vytrhnuté listy) pre znemožnenie ich identifikácie a zistenia presnej funkcie. Dokumenty boli miestami poškodené aj nevhodným predchádzajúcim uložením - hľadavcami, a tiež vlhkom. V Archíve Ústavu pamäti národa boli zachované archívne dokumenty týkajúce sa ZFP z činnosti S ŠtB Bratislava identifikované, scelené, chronologicky usporiadané a znovu uložené do škatúl.

ZFP a rekonštrukcia vzázkov

Na základe údajov, ktoré ZFP obsahujú, môžeme aspoň čiastočne obsahovo rekonštruovať aj nezachované alebo len čiastočne zachované a silne preskartované vzázky vedené pracovníkmi S ŠtB Bratislava, ktoré boli živé v 80. rokoch. V prípade agentúrnych vzázkov nám ZFP dávajú odpoveď na citlivú otázku odmeňovania tajných spolupracovníkov. Finančné časti vzázkov sa totiž zachovali len v malom percente prípadov. Vieme identifikovať, či mal agentúrny vzázok aj finančnú časť, kedy bola aspoň približne založená (pred ktorým dátumom) a aj jej minimálny dokázateľný rozsah. Môžeme určiť minimálny dokázateľný rozsah schôdzkovej činnosti s tajným spolupracovníkom (schôdzky, na ktorých vznikli výdavky kategórie B). Môžu byť taktiež prostriedkom, ktorým môžeme TS, o ktorom vieme, že do konšpiračného bytu dochádzal, spojiť s konkrétnym konšpiračným bytom. Bolo totiž pravidlom, že operatívny pracovník zvyčajne vodil preverenú agentúru do bytu, ktorý riadil on sám alebo oddelenie, kde bol služobne zaradený.⁹⁾ V časti skúmaných prípadov môžeme určiť minimálny dokázateľný počet listov, kto-

6) Archív Ústavu pamäti národa (ďalej AÚPN), f. XII. S ZNB (nespracovaná časť), vyšetrovací spis Inšpekcie MV ČSSR ČVS - IM 0073/30-86; podľa vyšetrovania išlo sčasti o nesprávny výklad nariadenia, sčasti o zneužitie ZFP.

7) V roku 1977 to bol predpis MV-adm-I-5.

8) A ÚPN, f. KS ZNB - S ŠtB Bratislava (B 8/II), inv. č. 253 a 258; obe správy pochádzajú z roku 1977.

9) Podľa učebného textu č. j., VŠK -0035 /BI-1980 *Základy kontrarozviednej činnosti, jej smery a vzťahy* pre dôstojnícky vzdelávací cyklus vydaného Správou pre politicko - výchovnú, vzdelávaciu, kultúrnu a propagačnú činnosť Federálneho ministerstva vnútra v roku 1980, sa na agentúru vedenú do konšpiračných bytov vzťahoval nasledovný citát na s. 110 - „*Najvhodnejším miestom pre schôdzky pracovníka KR s tajnými spolupracovníkmi sú konšpiračné a prepožičané byty. Využívajú sa výhradne na schôdzky s úplne spoľahlivými a preverenými TS.*“

ré mal nezachovaný agentúrny zväzok. Je to možné v prípadoch, ak operatívny pracovník vyznačil, na ktorú stranu v hlavnom zväzku mal byť zaradený návrh na udelenie finančnej odmeny.¹⁰⁾ Podobne aj v prípade nezachovaných zväzkov KB, PB a KP môžeme získať informácie o ich adrese, riadiacich orgánoch, agentúre, ktorá ich navštevovala a ich konkrétnom materiálnom vybavení.

ZFP sú zaujímavé aj v súvislosti so skupinou tzv. *stýkov* či *aktivistov*. Títo sa v registračných protokoloch nenachádzajú. Išlo o osoby, ktoré s príslušníkmi ŠtB komunikovali, aj z titulu zastávanej funkcie, podávali im informácie a vykonávali ich pokyny. Niektorí z nich boli za tieto služby aj honorovaní alebo odmeňovaní vecnými darmi.

V prípade objektových a operatívnych zväzkov vieme na základe výdavkov aspoň čiastočne dokumentovať obdobia aktívneho záujmu príslušníkov ŠtB o sledované osoby a objekty. Zároveň môžeme na základe ZFP vytypovať okruh TS, ktorí mohli o rozpracovávaných osobách a objektoch podávať informácie. Logicky sa totiž dá predpokladať, že agentúrna sieť,

ktorú príslušník ŠtB v danom období vyťažoval, podávala informácie (aj) o ním rozpracovávaných osobách a objektoch.¹¹⁾

Historická hodnota ZFP

Napriek tomu, že v prípade ZFP ide o dokumenty prevažne účtovnej povahy, ktoré sú pre historikov zvyčajne len málo lákavé, majú podľa nás nepochybne historickú hodnotu. Vo všeobecnej rovine nám dovoľujú štatisticky skúmať aktivitu S ŠtB Bratislava v danej oblasti. Môžem konštatovať, že v priebehu 80. rokov rástla celková suma pridelených finančných prostriedkov, a tiež počet vyúčtovaní a vyplatených záloh. V porovnaní so zachovanými ZFP XII. S ZNB v Bratislave môžeme konštatovať, že rozsah operatívnej činnosti S ŠtB Bratislava bol podľa počtu vydaných záloh väčší (asi dvojnásobný). V konkrétnej rovine nám zachované ZFP pomáhajú riešiť otázky spolupráce jednotlivých TS. Dokumentujú totiž citlivú oblasť financovania agentúrno-dôvernickej siete, ktorá je zo zachovanej zväzkovej agendy niekedy takmer neriešiteľná.

	Rok 1981	Rok 1986	Rok 1989	Rok 1990 (plán)
Ročný limit pridelených ZFP pre Š ŠtB Bratislava a jej podliehajúce útvary v Kčs	1.040.000	1.280.000	1.110.000	1.350.000
Počet záloh vydaných operatívnym pracovníkom	1 563	1 723	1 509	
Počet vyúčtovaní operatívnych pracovníkov	2 467	2 592	2 257	

RESUME

Special Financial Means in Conditions of the Bratislava State Security Administration

Special financial means were domestic and foreign currency appointed for intelligence-operative activities. This financial source covered assignment costs, presents consisting of objects or cash for secret collaborators, and the costs of furnishing and operating safe houses and tenable houses. The means were centrally planned and assigned in connection with year-long limits. The system evolved during the second half of the 1960s. The final modification took place in 1977 by order of the interior minister. This was followed with only small changes up to the fall of communism in 1989. By studying preserved materials, the author uses the example of the Bratislava State Security Administration to show concrete instances of manipulation, using Special Financial Means, on the level of district State Security units. The author also points out the serviceability of such information at the time of reconstruction and, by extension, also the historical value.

10) Podľa najvyššieho zisteného čísla strany zväzku uvedeného v poznámke.

11) Vyplyva to z logiky práce ŠtB, ktorá sa snažila rozpracovávané osoby a objekty obsadiť agentúrnou sieťou, aby mohla sledovať ich činnosť.

Sekcia vedeckého výskumu

Vedecký výskum je jednou z mimoriadne dôležitých úloh Ústavu pamäti národa. Predpokladal ho aj zákon č. 553/2002 Z. z., ktorý v § 8, kde sú definované úlohy ÚPN, nám okrem iného ukladá aj „a) vykonávať úplné a nestranné hodnotenie doby neslobody, hlavne analyzovať príčiny a spôsob straty slobody, prejavy fašistického a komunistického režimu a ich ideológií, účasť domácich a zahraničných osôb na nich, (...) c) zverejňovať údaje o vykonávateľoch tohto prenasledovania a ich činnosti, (...) f) systematicky zhromažďovať a odborné dokumentačne spracovávať všetky druhy informácií dokladov a dokumentov, vzťahujúcich sa k obdobiu neslobody, g) spolupracovať s obdobnými inštitúciami v Slovenskej republike aj mimo nej, hlavne s archívami, múzeami, knižnicami, pamätníkmi odboja, pamätníkmi koncentračných a pracovných táborov, poskytovať im informácie, bádateľské možnosti a metodickú pomoc a propagovať ich činnosť, h) poskytovať verejnosti výsledky svojej činnosti, hlavne zverejňovať a sprístupňovať informácie a iné doklady o dobe neslobody 1939 – 1989 a o činoch a osudoch jednotlivcov, vydávať a šíriť publikácie, poriadať výstavy, semináre, odborné konferencie, diskusné fóra, i) propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie pred režimami podobnými nacizmu a komunizmu.“ Všetky takto definované úlohy znamenajú aj jasné vymedzenie pôsobenia ÚPN na poli historickej vedy. Ich plnenie je práve poslaním Sekcie vedeckého výskumu, ktorá nedávno vznikla ako nová organizačná jednotka v štruktúre ÚPN.

Jej vznik sa pritom predpokladal už v čase vzniku ústavu, aby vo svojich radoch sústredila bádateľov s príslušným vzdelaním, ktorí majú najlepšie predpoklady na vedecký výskum. Interpretácia dejín je totiž do značnej miery závislá aj na odbornosti historika. Výskum je dlhodobý a kontinuálny proces, vďaka ktorému sú historici schopní popísať minulosť a zaujímať k nej stanovisko,

svoje poznatky sprostredkujú nielen súčasníkom, ale aj budúcim generáciám. Komplexné spracovanie doby neslobody sa nedá vykonať len na základe materiálov, ktoré má ÚPN k dispozícii, je nutné vychádzať aj z iných archívov a komparatívne overovať poznatky. Orientácia v sieti verejných archívov a metodika práce sú niektorými z prvkov odbornosti, ktoré historici získavajú ešte počas štúdiá. Ďalším vzdelávaním si ju ešte rozširujú, pričom u pracovníkov sekcie sa predpokladá odborný rast, rámcovaný získaním ďalších vedecko-akademických hodností (PhDr., PhD.). Veda, vzdelávanie a vydávanie publikácií teda spolu úzko súvisia a v prípade inštitúcie ako je Ústav pamäti národa sa nedajú od seba oddeliť. Vedecko-výskumná činnosť a jej odborné zázemie sú ich základom, pričom zásadne podmieňujú kvalitu i rozsah publikačnej činnosti.

Aj v rámci partnerských zahraničných inštitúcií existujú zvláštne organizačné jednotky, ktoré sa zaoberajú vedecko-výskumnou činnosťou. Napríklad pri poľskom IPN existuje „Biuro Edukacji Publicznej“, ktoré má tri základné úlohy – vzdelávanie, vedecký výskum a vydávanie publikácií. Podobne v Nemecku existuje pri úrade federálnej komisie pre písomnosti STASI zvláštne oddelenie (Abteilung für Bildung und Forschung) s obdobnými úlohami.

Aj inšpirácia týmito vzormi akiste stála v pozadí zámerov zakladateľa a prvého predsedu Správnej rady ÚPN Jána Langoša. Jeho mnohokrát deklarovaným zámerom bolo zamestnať mladých a totalitnou minulosťou nezaťažených historikov (pozri napr. záznam z verejnej diskusie Domina fórum a SKOI, ktorý bol uverejnený v týždenníku *Domino fórum*, č. 40 z roku 2003, s. 8 – 9), ktorí by boli schopní nestranné a na dostatočnej odbornej úrovni sa zaoberať výskumom obdobia neslobody (1939 – 1989) a následne predkladať výsledky svojej práce odbornej i laickej verejnosti. Podľa výročnej správy za rok 2003, prednesenej v parlamente, sa so

Mgr. Ondrej Podolec, PhD.
(1975), absolvent Filozofickej a Právnickej fakulty UK Bratislava, riaditeľ Sekcie vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa.

Mgr. Matej Medvecký
(1977), absolvent FiF UK Bratislava, doktorand na Katedre slovenských dejín FiF UK Bratislava, pracuje v ÚPN.

zriadením takto zameranej sekcie počítalo v druhej polovici roku 2004, pričom publikačnú, dokumentačnú a vedeckú činnosť mali pracovníci ÚPN dočasne vykonávať popri iných úlohách. Už pri vzniku ÚPN zamestnávalo jeho vedenie s týmto zámerom historikov, ktorí sa mali spočiatku venovať administratívne vybavovaniu žiadostí v Sekcii sprístupňovania, s perspektívou jej neskoršej transformácie na vedecké pracovisko ÚPN. Spomínané provizórium bolo zapríčinené enormným záujmom verejnosti o dokumenty, ktoré ÚPN získal do držby. Plnenie vedeckých úloh Ústavu malo pritom priamo úmerne narastať s ubúdaním množstva nevybavených žiadostí o sprístupnenie.

V apríli 2005 sa prišlo k zriadeniu Oddelenia vedeckého výskumu v rámci Sekcie sprístupňovania. Na tomto oddelení pracovali 4 zamestnanci, pričom predmet ich výskumu bol rámcovaný úlohami vyplývajúcimi zo zákona č. 553/2002 Z. z. Reprezentovali Ústav na medzinárodných aj domácich vedeckých konferenciách a svojou publikačnou činnosťou výrazne napomohli etablovaní sa ÚPN nielen medzi partnerskými inštitúciami v zahraničí, ale aj medzi vedeckými pracoviskami na Slovensku. Pracovníci oddelenia od jeho vzniku publikovali vyše 20 vedeckých štúdií a odborných článkov. Okrem toho vykonávali aj editorskú činnosť - podieľali sa na zostavovaní dvoch zborníkov či odbornom publikovaní viacerých dokumentov.

Na základe reorganizácie, ktorú krátko pred smrťou uskutočnil Ján Langoš, boli pracovníci Oddelenia vedeckého výskumu zaradení do novovzniknutej Sekcie dokumentácie. V januári 2006 na zasadnutí výboru však riaditeľ tejto sekcie Miroslav Lehký navrhol vyčlenenie vedeckého výskumu a osamostatnenie tejto zložky, pretože spojenie dokumentácie a vedeckého výskumu považoval za nepraktické. Nový predseda Správnej rady

ÚPN Ivan Petranský krátko po nástupe do funkcie deklaroval svoj zámer posilniť práve historicko-vedeckú zložku ústavu s prihliadnutím na pôvodnú ideu svojho predchodcu, ako aj riaditeľa Sekcie dokumentácie. Následne inicioval organizačnú zmenu, t.j. vznik novej sekcie, ktorú správna rada odsúhlasila na svojom zasadnutí v marci 2007.

Úlohy Sekcie vedeckého výskumu, definované v stanovách ÚPN, sú formulované obdobne ako u iných vedeckých inštitúcií. Predovšetkým ide o písomné výstupy z vedeckého výskumu - formou publikovania štúdií a monografií, príprava edícií prameňov či zostavovanie zborníkov. Sekcia vedeckého výskumu tiež bude z titulu svojho zamerania organizačným a spolu s redakčnou radou i odborným garantom časopisu Pamäť národa, ako aj ostatných publikácií ÚPN. Sekcia a jej zamestnanci budú zabezpečovať konanie konferencií a seminárov a rovnako budú odbornými garantmi týchto podujatí. Dôležitým prvkom činnosti bude aj spolupráca s našimi partnerskými organizáciami v zahraničí i s vedeckými pracoviskami na Slovensku. Len vlastnými kvalitnými vedeckými výstupmi v podobe štúdií a monografií môžeme s nimi spolupracovať ako rovnocenní partneri. Bez kvalitnej vedecko-výskumnej činnosti a odborného rastu, ktorého dokladom sú vedecké a akademické hodnosti, teda nie je možná spolupráca s inými vedeckými pracoviskami, univerzitami či Ministerstvom školstva SR. Ústav pamäti národa by sa nemohol v dostatočnej miere úspešne uchádzať o granty a spolupodieľať sa na širšie koncipovaných projektoch, ktoré môžu výraznou mierou napomôcť ÚPN pri plnení úloh, ktoré mu predpisuje zákon.

Časopis „Pamäť národa“ bude médiom, na stránkach ktorého sa s výsledkami práce pracovníkov sekcie budú môcť oboznámiť čitatelia z radov odbornej i laickej verejnosti a

Kariéry v službách ŠtB

Od aktuálneho čísla Pamäti národa sme sa rozhodli obohatiť štruktúru časopisu o biografické heslá venované príslušníkom Štátnej bezpečnosti. Cieľom je predstaviť kariéry jednotlivých dôstojníkov ŠtB, sociálne prostredie, z ktorého pochádzali, dosiahnuté vzdelanie a problematiky, ktoré rozpracovávali. Nadväzujeme tým na už publikované zoznamy príslušníkov ŠtB na webovej stránke nášho ústavu. Reagujeme tak aj na ohlasy verejnosti, ktorá nám viackrát vyčítala malý záujem o túto otázku.

PhDr. Radoslav Ragač (1975), absolvent archívnictva a histórie FiF UK Bratislava, vedúci Oddelenia písomností ŠtB a ostatných bezpečnostných zložiek Archívu ÚPN.

Meno	Ján	Hodnosť	major
Priezvisko	Korbela	Služobné číslo	
Dátum narodenia	18. 9. 1925		119 941

Korbela (aj Korbela) **Ján** (nar. 18. 9. 1925 Horné Štipice). Syn živnostníka (kováča) a domácej. 8- triedna ľudová škola Drienovo (1931-39); poddôstojnícka škola (1945); šoférsky kurz IV. kategórie (1948); sluha, poľnohospodársky robotník, šofér.

Vojenská služba: povstalecká armáda 4. 10. 1944 - polovica novembra 1944 - odvedený v Brezne 3. 10. 1944, narukoval, výcvikové stredisko, ústup do Harmanca, bojov sa nezúčastnil, po potlačení SNP sa ukrýval; 1. 10. 1945 - 1947 peší pluk 12 Levice.

Priebeh služby: 8. 7. 1949 prijatie do ZNB (ZŠ ZNB); výkonný orgán Povereníctvo vnútra 1. 11. 1949 - 1. 11. 1950 - ŠtB útvar Jánošík, stíhacia čata a služba IV. odd. odboru BA - podriadený orgán; do 1. 1. 1953 výkonný orgán KV ŠtB Bratislava, 1. 1. 1953 starší ref. 2. odd. VII. odbor (prerušenie počas štúdia); 1. 3. 1964 st. ref. 2. odd. IV. odbor; 1. 8. 1966 st. ref. skupina ustanovky IV. odbor S ŠtB; 13. 5. 1968 - 1. 11. 1969 OPK Petržalka; 1. 9. 1971 st. ref. 3. odd. II. odbor S ŠtB; 1. 4. 1975 st. ref. 5. odd. II. odbor S ŠtB; 1980 vyčlenený na XII. S ZNB, ŠEO - vyhodnocovanie archívnych dokumentov; 30. 9. 1980 starobný dôchodok v hodnosti majora; - 3 mes. ZŠ ZNB I. stupeň Kremnica - 1949; 6 mes. škola MV Veltrusy (operatívna škola pre pracovníkov VII. odboru orientácia na ustanovky osôb) - 1953; 8 ročná SŠ Bratislava - 1960; Večerná škola marxizmu-leninizmu;

Odmeny: Za službu vlasti (1955); pamätná medaila SNP (1962); pamätná medaila k 20. výročiu SNP (1964), pamätná plaketa k 50. výročiu vzniku ČSR (1968); čestný odznak ZNB (1974); medaila Za službu v ZNB (1980); viackrát finančne odmenený;

Tresty: falšovanie priepustky (1953); havária pod vplyvom alkoholu (1954); porušenie ostražitosti (1955); Opustenie pracoviska (1974); domáce násilie (1978).

Problematiky: 1954-55 prešetril 445 ustanoviek a 92 D, 15 ÚZ a získal 3 I, 1 PB; 1955-57 spolu 471 ustanoviek a 69 D, 20 ÚZ a získal 3 I a 1 PB; 1958-60 spolu 601 ustanoviek, 6 I, 1 KD 2 PB, obsluhoval 10 I; 1960-61 spolu 483 ustanoviek, prešetroenie 50 osôb nemeckej národnosti, získal 31 D, 2 I, PB; od 1969 problematika r.-kat. cirkev; rozkladná akcia „BROOKLYN“ v okrese Levice (1975); rozpracovanie prípadu „LEKÁR“ (1976).

Zavedené zväzky (výber): reg. č. 11385 a 18363 V. Jukl (P, PO); reg. č. 11834 a 16633 S. Krčméry (S); 11382 P. Martinický (P); 13007 J. Sokol (KTS, A v roku 1989); 21805 Š. Herényi (KTS-A); 21806 A. Gubala (KTS-A); 20158 J. Kupča (KTS-A).

Člen KSS (1945); ČSM (1950); ZČSSP; Hnutie za kvalitu práce (1962), krúžok dejín KSSZ (1961).

Meno	Ján	Hodnosť	kapitán
Priezvisko	Popelka	Služobné číslo	
Dátum narodenia	25. 1. 1931		120 260

Popelka Ján JUDr. (nar. 25. 1. 1931 Pata). Syn malo-roľníka a domácej. Meštianska škola Sereď, Štátne gymnázium Galanta (1947-51), Pedagogická škola Trnava (7. - 8. 1952 - difenc. skúška učiteľstva), ŠDZ Sereď- žen. 1952/53; výpomocný učiteľ 8- ročná stredná škola Šoporňa (1951-52, 10. - 12. 1954).

Vojenská služba: 11. 1952 - 10. 1954 Písek, Sereď, veliteľ žen. čaty, odznak Vzorný ženista 22. žen. práporu v Písku (1954).

Priebeh služby: 15. 11. 1954 prijatie do ZNB, ml. ref. 4. odd. III. odb.; 1. 11. 1957 st. ref. 4. odd. III. odb. KS MV Ba; st. ref. 5. odd. II. odb. KS MV Ba; 1965 1. odd. II. odb. - línia USA; 1. 9. 1967 st. ref. špec. 8. odd. II. odb. S ŠtB Ba; 1. 11. 1969 HS ŠtB (BO ŠtB MV SSR); 1. 10. 1970 st. ref. špec. Organizačná a vnútorná správa MV SSR; 31. 12. 1974 uvoľnený zo služ. pomeru prísl. ZNB.

- 1959-60 jazykový kurz nemčina; zdokonaľovacie školenie 1958, 1962; PF UK Bratislava (1963 - 1968) - titul JUDr.

Odmeny: Za vynikajúcu prácu (1956); pochvala za dobré plnenie úloh (1957); Za službu vlasti (1963); proti ČSSR; 1966 - Za zásluhy o obranu vlasti (1966); viackrát finančne odmenený: odmena 300 Kčs - kvalitné riadenie ag. siete a zisk poznatkov o činnosti emigrácie a rozvedok (1963); viaceré cesty do kapital. zahr., kde plnil obranné úkoly vo výprave za odmenu (1966); 400 Kčs demokratizácia KS ZNB (1968)

V roku 1968 otvorená kritika okupácie, 1970 zrušené členstvo v KSS.

Problematicky: od 1954 - referát kultúra - *buržoázna inteligencia na úseku kultúry a umenia* - riadenie a vyťažovanie agentúrnej siete; 1956 - kladne hodnotené informácie agentúry počas udalostí v Poľsku a Maďarsku, rozšírenie ag. siete, informácie pre ÚV KSS o situácii medzi spisovateľmi; 1957 - rozšírenie ag. siete, od zaradenia získal 8 TS, v roku 1957 zaverboval 1 A dobrej kvality, obsluha 7 TS; 1959 - ag. sieť 15 a operatívne príp.; 1962 - obsluha 13 TS, viedol 4 operatívne prípady (1 skup., 1 os., 2 poz.); 1964 - vedenie 8 agent. spoluprac. a vedenie oper. prípadov „LOUKA“ a „ŠTUDENT“ - rozprac. prominentov ľudáckeho emigrantského centra; 1966 - agentúrno-operatívne opatrenia voči kádrovým rozvedčikom USA rozvedky z AVV Praha; 1968 - realizácia prípad „FILMÁR“, vznik akcie „VINCENT“, akcie pri rozpracovaní diplomatov, získanie informácií ktoré súviseli s hľadaním správnych proporcií v orientácii kultúrneho úseku a v tejto súvislosti pravých a ľavých pokusov o ich riešenie v období po IV. zjazde spisovateľov.

Zavedené zväzky (výber): reg. č. 9578 J. Spitzer (OZ); reg. č. 8386 J. Fuchs (KA); reg. č. 6553 L. Zúbek (EZ); reg. č. 7496 J. Blaho (S,P).

Člen KSS (1954); ČSM (1949).

Jan Patočka a Charta 77

Rok 2007 v súvislosti s osobnosťou profesora Jana Patočku pripomína niekoľko výročí, je stým od jeho narodenia, tridsiatym od jeho smrti, ktorá úzko súvisela s vyšetrovaním politickej polície, a tiež je tridsiatym výročím vzniku Charty 77, ktorej Jan Patočka spolu s Václavom Havlom a Jiřím Hájkom boli prvými hovorcami. Uverejňujeme text profesora Jana Sokola, ktorý je zaťom Jana Patočku, a ktorému ďakujeme za láskavý súhlas s publikovaním svojho textu v našom časopise. Článok bol napísaný pre sympóziu v Paríži, v Čechách bude publikovaný vo filozofickom časopise Reflexe. Úvodný text pripravil filozof Ján Matejka.

Jan Patočka sa narodil 1. júna 1907 v Turnove. Jeho otec bol klasickým filológom a zrejme práve on mal nemalý vplyv aj pri výbere synovho vzdelania. Pôvodne mladý Patočka študoval ako hlavné odbory romanistiku a slavistiku, filozofiu si k nim pripísal ako ďalší odbor zo svojho záujmu. Práve výborné jazykové znalosti mu uľahčili možnosť získať študijné pobyty v Paríži, Berlíne a Freiburgu, kde sa stretol s dvomi z najvýznamnejších filozofov 20. storočia, ktorí ovplyvnili celé jeho neskoršie životné dielo. Predovšetkým to bolo priateľstvo s prostějovským rodákom Edmundom Husserlom, u ktorého si Patočka osvojil jeho novú filozofickú metódu – fenomenológiu. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že Husserl sa osobne poznal aj s ďalším významným čes-

kým filozofom, prezidentom T. G. Masarykom. Druhou významnou osobnosťou, ktorá počas pobytu v Nemecku natrvalo ovplyvnila Jana Patočku, bol Martin Heidegger.

Hoci sa nádejnému filozofovi dostalo výnimočnej možnosti vzdelania a odborných kontaktov – takpovediac priamo pri prameni, historické okolnosti a politické pomery v Československu už také žiživé k Patočkovmu talentu neboli. Je preto paradoxom, že sa fenomenológia ako významný prúd myslenia minulého storočia rozvinula v Čechách v nebyvalej miere práve vďaka človeku, ktorý musel svoju profesijnú dráhu viackrát nedobrovoľne opustiť. Aj keď sa musel rozlúčiť so zamestnaním vysokoškolského učiteľa, nikdy neopustil filozofiu ako povolanie, písal, prednášal a vyučoval napriek nepriazni moci.

Prvýkrát odchádza Patočka z univerzity v tridsiatych rokoch, ako všetci vysokoškolskí učitelia, keď nacisti zavreli vysoké školy. Vtedy mu zostala ešte cenná možnosť vyučovať mladých ľudí na gymnáziu. Po skončení vojny sa síce vrátil na Karlovu Univerzitu, kde sa habilitoval, a pôsobil tiež na univerzite v Brne, no toto pre Patočku priaznivé obdobie netrvalo dlho. S nástupom komunistov a prítvrdením ich politiky triedneho boja v päťdesiatych rokoch musel ako nemarxisticky orientovaný filozof univerzitu znovu opustiť. Mohol sa však uplatniť ako prekladateľ a editor. Z tohto obdobia je významná najmä jeho práca na vydaní diela J. A. Komenškého. Až v čase odmäku spoločenských pomerov v šesťdesiatych rokoch sa môže vrátiť na miesto docenta a prednáša dokonca aj na niekoľkých zahraničných univerzitách. V roku 1968 získava profesúru, no o krátky čas musí po tretikrát opustiť verejné univerzitné prostredie. Normalizátori ho začiatkom sedemdesiatych rokov poslali do predčasného dôchodku.

Mgr. Ján Matejka
(1971), vyštudoval filozofiu, v súčasnosti pôsobí v knižnom vydavateľstve.

Foto: archív autora (Jan Sokol), autorka fotky D. Hochová.

Odvtedy sa venoval výuke filozofie už „len“ neoficiálne, a to najmä v rámci bytových seminárov. Práve v tomto však ovplyvnil mnohých súčasných českých filozofov a mysliteľov, medzi inými Václava Havla, ktorý sa v mnohom k Patočkovmu odkazu hlásil ako disident a aj ako prezident.

Akokoľvek by sa z uvedeného prehľadu nedobrovoľných odchodov a návratov mohlo zdať, že Jan Patočka bol politickým odporcom režimu v zmysle akéhosi hovorca opozície alebo svedomím národa, nie je to tak. Bol v prvom rade filozof a jeho rozhodnutia a činy, ktorými sa angažoval vo veci dodržiavania ľudských práv, sú čitateľné a zrozumiteľné práve z tohto východiska. Preto sa v sedemdesiatych rokoch svojou autoritou postavil na obranu zadržaných členov undergroundových hudobných skupín The Plastic People of the Universe a DG 307.

Bolo preto celkom logickou voľbou, že táto nepísaná autorita, ktorú Patočka získal svojim prostým občianskym nesúhlasom s mocou u mnohých ľudí, sa odrazila aj vo výbere hovorca vznikajúcej Charty 77 v jeho osobe. Profesor Patočka v 70. roku svojho života prijíma túto úlohu s vedomím rizika ujmy na zdraví a živote.

No v jeho chápaní to nie je heroické rozhodnutie, ale základná potreba brániť sa proti bezpráviu a krivde, ak sa deje druhým ľuďom. Sám o tom píše niekoľko týždňov pred svojou smrťou. Je príznačné, že sa vyhýba patetickým deklaráciám a veľkým slovám. Naopak, zdôrazňuje, že cieľom signatárov Charty nie je povyšovať sa nad nikoho a osobovať si výlučné právo morálnej autority. Jedinou motiváciou je práve snaha upozorniť na spravodlivosť a ľudskú dôstojnosť, ktoré reálna politika socialistického Československa pošliapávala. Samotné vyhlásenie Charty sa odvoláva na platné zákony a usiluje o nápravu vecí ľudských v medziach legislatívy. Nežiada zmenu politického režimu, ale „len“ rešpektovanie zákonov jeho vlastnými predstaviteľmi. Napriek umiernenosti textu vyhlásenia vtedajšia moc v svojej reakcii umiernená zďaleka nebola. Patočka to, samozrejme, predpokladal a pri získavaní podpisov citlivo vyberal budúcich signatárov aj s ohľadom na to, aby odvetu režimu za tento čin neublížila deťom či rodine dotyčného.

Je jasné, že najviac sa odvetné útoky obrátili práve na hlavných iniciátorov. Jan Patočka bol podrobený množstvu výsluchov. Začiatkom marca 1977 musel byť po jedenástich hodinách vyčerpávajúceho výsluchu hospitalizovaný. 13. marca zomiera na následky mozgovej príhody.

Neúcta moci k jeho osobe a pozostalým však smrťou nekončí. Vybavovanie pohrebu, ktoré je rodine nebohého úradmi trápne skomplikované, je len začiatkom ich nedôstojného správania sa.

Smutne známe sú najmä udalosti, ktoré sa diali počas obradu na Břevnovskom cintoríne. Práve v čase pohrebu bezohľadne hučali motory, keďže policajný motoklub, sídlaci v susedstve cintorína, „trénoval.“ Nad cintorínom pre istotu ešte rachotil aj vrtuľník. Okrem toho ŠtB demonštrovala svoju silu a strach súčasne množstvom svojich príslušníkov na obrade. Nehovoriac o preventívnom zadržaní nežiadúcich ľudí, ktorí by sa mohli na pohrebe zúčastniť, čo bola bežná prax pri každej podobne významnej udalosti. Hysterické správanie ŠtB dosiahlo dokonca medzinárodný rozmer – vypovedaním Patočkovho kolegu a priateľa prof. W. Biemela z republiky.

Je to paradoxné, no súčasne aj zákonité, že človek, ktorý sa politike intenzívne vyhýbal, bol pre vtedajšiu moc taký nebezpečný. Jednou z hlavných Patočkových tém je život v pravde, odmietanie lži. Určite to v kontexte jeho diela presahuje spomínané udalosti roku 1977, preto by nebolo správne interpretovať to výhradne politicky. Možno stojí za to pripomenúť si aj časť jeho odkazu – jedno z posledných diel *Kacírské eseje o filozofii dejín*. Patočka v ňom hovorí o skúsenosti 20. storočia ako o storočí vojen. Práve na pozadí vojnových katastrof je skepticky k uchopeniu zmyslu dejín na spôsob idey pokroku ap. To, čo objavuje ako cestu ľudskej slobody, je solidarita tých, ktorí prešli touto skúsenosťou, solidarita ostrasených. V jeho životnom príbehu a myslení určite solidarita ako záujem o veci spoločné a druhých ľudí zohrávala podstatnú úlohu. Bola to cesta ľudskej slušnosti a pre nás stále dôležitej skúsenosti, že o dôstojnosť človeka a života má zmysel usilovať aj v tých časoch, o ktorých filozof Jan Patočka vo svojich Kacírskych esejách nepíše.

* * *

Občanské angažmá Jana Patočky v Chartě 77 mu jistě ukrátilo život a zároveň získalo určitou proslulost, zejména v zahraničí. Ty, kdo ho znali – jak jeho přátele, tak i tajnou policii – muselo jeho jednoznačné vystupování a různé jednání překvapit. Jak souvisel tento veřejný čin s celým jeho životem? Souvisel nějak s jeho myšlením a dilem? A jak?

Patočka byl člověk mnoha různých nadání a neobyčejných schopností, které mohl rozvinout jen ve velmi omezené míře. Jen třikrát mohl krátce působit na univerzitě, celkem asi 8 let. Po většinu života nemohl publikovat, anebo jen v určité dílčí oblasti. Nemohl cestovat, setkávat se s kolegy v zahraničí a i k odborné literatuře se dostával jen přes velké překážky. Přesto se Patočka už v mládí – nejspíše koncem 20. let – pevně rozhodl pro filosofii, a toto rozhodnutí nikdy nezměnil. Běžně o někom říkáme, že se něčemu „věnuje“, a nemyslíme tím nic víc, než že to dělá; o Patočkovi to platí v silném slova smyslu: celý svůj život skutečně věnoval filosofii a ničemu jinému.

Byl v tom tak důsledný, že se vyhýbal všemu, co by ho od této životní lásky i řehole nějak odvádělo. Jeho oddanost filosofii vedla tak daleko, že když nacisté zavřeli české vysoké školy, Patočka se snažil aspoň probouzet zájem o filosofii u gymnazistů, kteří by se snad jednou mohli stát jejími studenty. V poválečných přednáškách postavil na první místo důkladné filosofické vzdělávání – četbu a interpretaci presokratiků, Sókrata, Platóna, Aristotela – a své vlastní, původní myšlení tomu zcela podřídil. Z velké části zůstalo jen v rukopisech.

Snad trochu patřilo k étosu předválečné inteligence, že ani Patočku nikdy nelákala politika. Byl sice vždycky pečlivým i kritickým pozorovatelem veřejného života a politiky vůbec, sám se jí ale důsledně vyhýbal. Ne že by politiku pokládal za něco špinavého nebo podezřelého – v tom zůstal celý život věren Masarykovi, jehož si nesmírně vážil – jeho samého ale ani v nejmenším nepřitahovala. Jak upřímně ctil prvního československého presidenta a vždycky se snažil ukázat, že to byl především „filosof, který založil stát“, tak neměl dobré mínění o jeho nástupci. Patrně s ním neudělal dobrou zkušenost už na univerzitě a v souvislosti s Mnichovem byl vůči němu možná až příliš příkrý. Tento velice kritický názor na Eduarda Beneše si uchoval po celý život.

Zcela odmítavý byl jeho postoj k politickým stranám. Mezi jeho přáteli byl sice třeba národní socialista František Kovárna a jeden z jeho nejbližších žáků, Jaroslav Kohout, byl aktivní sociální demokrat, Patočkova cesta to ale rozhodně nebyla. Když se rozbíhalo „Pražské

jaro“ roku 1968, měl už Patočka ve vzdělané veřejnosti velkou neformální autoritu a mnozí by ho rádi viděli mezi hlasitými protagonisty „obrodného procesu“, jak se tehdy opatrně říkalo. Nicméně Patočka odolával a byl ochoten se veřejně zasazovat jen za reformu Akademie věd a českého vědeckého života.

Zároveň ovšem byl Patočka velice vnímavým, citlivým pozorovatelem toho, co se s českou společností dělo. S výjimkou padesátých let, kdy ho velice tížily hmotné starosti o rodinu a kdy se musel skutečně stáhnout do sebeobraného soukromí, snažil se Patočka žít ve své době a společnosti a své jednání vždycky řídil tak, aby si na jedné straně udržel kontakt s myšlením evropským a zachoval i čistý štít, ale na druhé straně aby také neztratil kontakt s filosofií domácí, československou – takovou, jaká právě byla. Některé jeho texty z šedesátých let svědčí o tom, jak se snažil vyjít vstříc svému marxizujícímu okolí, aniž by ovšem někdy zapomněl, že jde o filosofii a ne o politiku.

Tajná policie si Patočky intenzivně všímala od začátku šedesátých let a snažila se ho nejdřív získat pro spolupráci. Státní bezpečnost sice hodnotila jeho postoje jako běžnou opatrnost a v jedné zprávě ho prý souhrnně označila za „neškodného idealistu“, nicméně pozorovala jeho rostoucí autoritu mezi vzdělanými lidmi. Takový člověk by se jí mohl dobře hodit. Incident jeho syna, kterého chytil agent jak píše na zed' „I like Ike“ – byly právě americké volby (1960) – musí dnešnímu čtenáři připadat malicherný, téměř dětinský. Těžko si dovede představit, jak vážné měl důsledky. Bezpečnost podrobila Patočkovu rodinu ohavnému psychologickému nátlaku a vydírání. Nejhorší to odnesla paní Patočková a syn Honza, kterého vyloučili ze škol, ale Patočka se pro spolupráci získat nenechal.

První přímé střetnutí s komunistickou mocí bylo rovněž vcelku nevinné. Přátelé z mezinárodní filosofické asociace pozvali Patočku na světový kongres v bulharské Varně (1973), protože se domnívali, že se tam snáze dostane. Nedávno nuceně penzionovaný Patočka skutečně nepotřeboval žádná schválení ani víza, rychle se rozhodl a odletěl. Policie, která mu přišla zabavit pas, přišla už pozdě. Ve Varně byl Patočka jako soukromník, na vlastní pěst, což bylo v rigidně organizovaném státním socialismu, státní vědě a filosofii zcela nepřipustné a prakticky vyloučené. Oficiální československá delegace ani místní pořadatelé si s ním tedy nevěděli rady, vzhledem k západním účastníkům si ale netroufali Patočku prostě vyhodit. Na zasedání sice dostal slovo, za chvíli ho však přerušili a jeho příspěvek se nedostal ani do aktů, ani do kongresové publikace. Zato

prof. Jan Sokol, Ph.D.

(1936), dekan Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Prednáša filozofiu, antropológiu a religionistiku, je prekladateľom a autorom niekoľkých kníh. Bol jedným zo signatárov Charty 77.

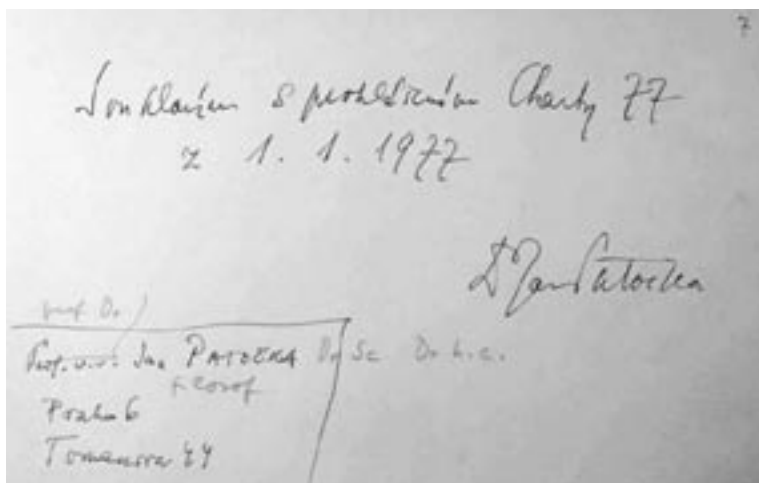
mohl Patočka příteli Klibanskému¹⁾ a dalším vyložit, co se to v Československu děje.

Charakteristické ovšem je, že jeho příspěvek zase nebyl žádný výkřik utlačovaného intelektuála, nýbrž zásadní poselství o nebezpečí ztechnizovaného života, inspirované zejména Heideggerem. I zde si tedy Patočka zachoval svůj důsledný filosofický odstup vůči aktuální politice, který rozhodně nebyl jen projevem běžné opatrnosti. Dával jen jasně najevo, že ty opravdu důležité otázky pro člověka i svět se nekladou v politických sporech, v jednáních mezi velmocemi ani v začínající *détente*, nýbrž právě a zejména ve filosofické kritice podstatných základů moderního světa – například v podobě heideggerovského *Gestell*.

Následující střetnutí přišlo o tři roky později a skončilo zcela nečekaným úspěchem. Psycholog Jiří Němec seznámil Patočku se skandálním případem skupiny mladých rockerů, které policie svévolně zavřela a nechala odsoudit. Pro Patočku, velkého ctitele komorní hudby, byla jejich hudba zcela cizí a patrně i odstrašující, nicméně se v duchu slavného výroku Voltairova²⁾ rozhodl jednat. Obešel mnoho lidí s jistým občanským renomé a po velkém úsilí získal asi 30 podpisů pod petici za jejich propuštění. A stalo se, co nikdo nečekal: mladé hudebníky propustili.

Tato drobná epizoda měla pro přípravu Charty 77 velký, ne-li rozhodující význam. Její úspěch mnozí hodnotili jako signál, že se dá dosáhnout víc, a začali připravovat širší akci. To se sice neobešlo bez dotěrné pozornosti StB, přesto se aktéři rozhodně nechovali nijak konspirativně a policie tedy o všem věděla. Že nezakročila předeem, bylo nejspíš v zájmu konzervativního křídla ve vedení KSČ, které si od konfliktu slibovalo

Zdroj: archiv Libri prohibity.

upevnění svých pozic a hlavně rázné odmítnutí jakýchkoli pokusů o dialog a uvolnění.

Vlastní přípravu Charty popsal podrobně Václav Havel, a protože jsem se jí neúčastnil, sám k ní nemohu nic dodat. Brzy bylo zřejmé, že tíhu podniku bude muset nést malá skupina odhodlaných lidí a Patočka měl pro tuto funkci mimořádné předpoklady. To sám dobře cítil a i když se asi nerozhodoval úplně snadno, nakonec neodmítl. Udělal však všechno pro to, aby zůstal věren svému celoživotnímu přesvědčení, a tedy co nejvíc oslabil technicky „politickou“ stránku Charty, stranickou ve smyslu Carla Schmidta. Charta v Patočkově pojetí nemá být žádná „frakce“, strana, HAIREISIS čili *secta*, nýbrž krok, který je v zájmu každého občana. I když za to musí bojovat pár určitých lidí, dělají to ze solidarity s ostatními a jde jim o obecný prospěch, o obecnou hodnotu lidských práv.

I když v tomto ohledu byla patrně mezi mluvčími shoda, přece jen měli Jiří Hájek³⁾ a do jisté míry možná i Václav Havel k praktické politice jako rozhodování o veřejných záležitostech postoj o něco méně odmítavý. Když však na začátku roku 1977 zůstal Patočka jako jediný z nich na svobodě, působil svými posledními texty vehementně v tomto směru a vtiskl tak Chartě obecně občanský, solidární ráz, který nesmí nikoho vyloučit – což jí později mnozí tolik vyčítali a vyčítají. Nicméně právě tento rys trvale ovlivnil nejen československý disent, ale celé opoziční hnutí. Ještě i v listopadu 1989 mu bylo jasné, že na prvním místě stojí obnova občanské svobody pro všechny, a teprve pak se může vyjednávat o rozdělení mocenských pozic.

To je vlastní smysl listopadového hesla „Nejsme jako oni“ a „nepolitické politiky“, čili jak to tehdy vyjádřil Jan Urban⁴⁾: „*Než se začne hrát, musí se vyčistit hřiště.*“ Jsem přesvědčen, že to je skutečný odkaz a vklad Jana Patočky, který se pak snažil do praktické politiky přenášet Václav Havel. Jak je to obtížné, ukázala už velkorysá amnestie z ledna 1990 a vystrašená reakce veřejnosti: to má být svoboda i pro zločince? Ještě složitější to ovšem bylo vůči komunistům, kteří této svobody často až nestoudně využili. Přesto se domnívám, že právě tak by si to byl představoval i Patočka a kritikové Havlovy praktické politiky by se měli víc zamýšlet nad tím, jaké tu byly jiné možnosti. Přes všechny možné i oprávněné výhrady sám žádnou rozumnou alternativu nevidím. Že praktická politika je pak ovšem něco jiného,

1) Raymond Klibansky (1905 – 2005), německo-kanadský filosof, v letech 1927 – 1933 přednášel v Heidelbergu, odkud musel jako Žid odejít, od roku 1936 v Oxfordu a od roku 1946 v Kanadě.

2) „*Nesouhlasím s vámi, ale udělám všechno, abyste své názory mohli svobodně šířit.*“

3) 1913 – 1993, diplomat a v roce 1968 ministr zahraničí, který v srpnu protestoval v OSN proti sovětské intervenci.

4) Jeden z mluvčích Občanského fóra v roce 1989.

s tím by i Patočka jistě souhlasil – jen by se na ní asi nemohl a nechtěl podílet.

Z tohoto ohlédnutí za Patočkovou vlastní zkušeností a postoji lze – domnívám se – snadno pochopit, jak jeho občanské angažování navazuje a souvisí s jeho myšlením. Východiskem a trvalým základem Patočkova myšlení byl někde v hloubce vždycky Platón. Ten ho spojoval s Masarykem, s Husserlem i s Rádl⁵⁾ – a přes všechno obdiv ostře odlišoval od Heideggera. S Platónem Patočka sdílel bytostné přesvědčení, že člověk musí žít v obci a s obcí, že na uspořádání obce nesmírně záleží a že toto uspořádání nutně vyžaduje určité sdílené zásady. Platónův Prótagoras říká, že „*kdo není schopen mít podíl na studu a spravedlnosti, má být usmrčen jako nákaza obce*“. Jenže tato zásada pak dopadne právě na Sókrata.

Platón sám řeší toto strašné dilema svého života zdánlivě velmi odlehlou ideou, k níž Patočka také pevně přilnul: ideou „péče o duši“. Té ovšem současný člověk téměř nemůže rozumět jinak než individualisticky: pokud vůbec přijme pojem „duše“, musí jí rozumět svoji vlastní duši, své vědomí, své nitro. Jenže tak to právě u Platóna ani u Patočky není. „Péče o duši“ není Hegelova „krásná duše“, není to

žádný *soul-building* podle vzoru současného *body-building*, žádná duševní *fitness*, jak ji nabízejí různí esoterikové, nýbrž péče o to, aby se duše nenechala vést svými sklony a podřídila se pravému poznání čili dobru. Platónská péče o duši tedy vyvádí člověka z jeho přirozeného egocentrismu a vede k tomu, co je všem lidem společné. Je to – jak napsal Patočka – „*výchova ke svobodě*“.

Proto se péče o duši projeví především v obci, v péči o obec. Tu ovšem nedělají především vlády a politikové, nýbrž filosofové, kteří je mají kriticky sledovat a opravovat, zásobovat myšlenkami a snad jen v krajní nouzi, když už opravdu nikdo jiný nezbývá, sami zakročit. Jejich vlastním úkolem ovšem zůstává něco jiného a mnohem důležitějšího, totiž péče o duši, o dobro duše, o duši solidární – o duši obce. S touto představou Patočka žil a s ní také zemřel. K této ideji se v krajní nouzi a v obavách o budoucnost na konci života naléhavě obracel Husserl v *Krizi evropských věd* i Rádl v *Útěše z filosofie*. S oběma a s jejich „platonismem“ se Patočka vypořádával po celý život, i když řešení možná našel až v jednání pro obec, ale určitě s pohledem vzhůru, na Rádlův „*bílá labuť*“.

(2. 2007)

RESUME

Jan Patočka (1. 6. 1907 – 13. 3. 1977) and Charter 77

The year 2007 brings several anniversaries in connection with professor Jan Patočka, Czech philosopher, signatory and first spokesman of Charter 77, along with with Václav Havel and Jiří Hájek. We remember the hundredth anniversary of his birth and the thirtieth anniversary of his death, which was closely connected to political police investigations, and also the thirtieth anniversary of the creation Charter 77. During his life, Patočka had to leave university life three times – in the thirties when the Nazis closed the universities; in the fifties, under communist pressure as a non-Marxist philosopher; and shortly after 1968 he was sent to early retirement. He continued in tuition of philosophy in not official way, usually at „flat seminars“ in Prague where he influenced many modern-day Czech philosophers and intellectuals, recalls Václav Havel. In the 1970s, Jan Patočka used his authority to stand up for underground bands The Plastic People of the Universe and DG 307. He viewed his actions not as an heroic gesture but as the elementary requirement of defense against injustice and grievance, if he witnessed it happening to other people. He was seventy when he took up the role of Charter 77 spokesman, with cognizance of the detriment to his health and the risk to his life. Jan Patočka was subjugated to many interrogations. In early March 1977, after eleven exhausting hours of questioning, he had to be hospitalized. He died as a result of complications from apoplexy on 13 March 1977. During his huge public funeral, the neighbouring police motorclub was training; for sure, the helicopter present was sent to disturb the ceremony. Here we publish the text of professor Jan Sokol, who is the son-in-law of Jan Patočka, and we thank him for his kind agreement to publish his text in our magazine. The introductory text is prepared by philosopher Jan Matejka.

5) Emanuel Rádl (1873 – 1942), biolog a originální myslitel, kritický žák Masarykův. Jeho poslední kniha, *Útěcha z filosofie*, psaná na smrtelné posteli v těžkých obavách o osud evropského lidství, je osobním vyznáním Evropana, který trvá na platnosti závazných idejí pravdy a dobra, které v knize symbolizuje obraz „hejna bílých labutí“.

Dobíhame sklz voči našim kolegom z postkomunistických krajín

Záujem o archívne dokumenty bezpečnostných zložiek vzrástol medziročne o 300 %, konštatuje Pavel Žáček.

Zhováral sa Michal Dzurjanin.

Foto: P. Košícký

Spoločenská potreba podrobného poznania nedávneho diania ako súčasť vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou viedla Ministerstvo vnútra ČR k projektu „Otvorená minulosť“. S jeho garantom Pavlom Žáčkom, riaditeľom Archívu bezpečnostných zložiek, sa zhovára Michal Dzurjanin.

Projekt „Otvorená minulosť“, ktorý ohlásil český minister vnútra Ivan Langer v polovici februára tohto roku, prináša zásadnú zmenu v doterajšej praxi poznávania totalitnej minulosti, pretože zlepšuje možnosť prístupu k originálnym dokladom v archívoch ministerstva vnútra a spravodajských služieb. Čo od neho očakávate?

Projekt ohlásil nový minister asi po 100 dňoch pôsobenia nového vedenia reorganizovaného úseku pod názvom Archív bezpečnostných zložiek Ministerstva vnútra Českej

republiky. Pôvodná štruktúra Odboru archívnej a spisovej služby sa pri práci s archívnymi dokumentmi z proveniencie bezpečnostných zložiek komunistického režimu pred rokom 1990 uzavrela do podoby určitého historického archívu. Naším zámerom je skvalitniť výstupy voči občanom, ktoré im zaručujú naše zákony, že občan dostane úplnú informáciu o sebe, ako ho sledovala ŠtB alebo komunistická moc prostredníctvom bezpečnostných zložiek, ako manipulovala s našimi životmi, zabraňovala určitým kariérnym rastom a slobodnému rozvoju rodín, sociálnych skupín aj jednotlivcov, napríklad cez zákaz výjazdov do zahraničia a podobne. Treba pripomenúť, že aj na tomto úseku, rovnako ako na iných, pôsobili bývalí príslušníci ŠtB, čiže politickej polície, ktorí mali určitý vplyv na podobu sprístupňovania a vybavenia oprávnených žiadostí občanov. To sa podarilo zmeniť, táto situácia zaujala aj médiá a bola prezentovaná ako súčasť novej fázy vyrovnávania sa s minulosťou. Pomohlo to procesu, ktorý u nás už dlhšiu dobu dozrieval. Záujem o archívne dokumenty z proveniencie bezpečnostných zložiek vzrástol medziročne o 300 %, čo znamenalo zmenu práce, dôraz na nahliadanie viac podľa archívneho zákona než podľa zákona o sprístupnení. Prinieslo to aj zmenu množstva informácií poskytovaných občanom, predtým sa často odpovedalo formálne, dnes sa to snažíme robiť tak, aby občan dostal informácie, ktoré si zaslúži. Dôležitá je aj modernizácia tejto zaostalej časti ministerstva vnútra, informačné systémy tu boli využité minimálne. To sa naštartovalo vôľou ministra. Výhľad do budúcnosti znamená digitalizáciu, väčšie otvorenie sa svojej minulosti, ako aj to, že budeme mať jasnejší prehľad o tom, čo sa dialo, čo ovplyvnilo naše životy, prípadne - ako vnímam aktivity médií, ako to ovplyvnilo mimochodom aj proces vyrovnania sa z minulosťou po roku 1989. Dôležitosť toho je nespochybniteľná: my doháňame určitý sklz voči našim kolegom z iných postkomunistických krajín

– Nemecko, Poľsko, Slovensko, Maďarsko. Vôľa na to existuje, čo je veľmi pozitívne. Dúfam, že aj prezentovaná ponuka na spoluprácu so zahraničnými partnermi bude vnímaná pozitívne a k tej spolupráci príde; smerujeme ku komparácii napríklad aj represívnych orgánov jednotlivých krajín, určitej forme riadenia zo strany sovietskych bezpečnostných orgánov, pôsobenia vplyvu jednotlivých komunistických strán. To nie je možné robiť oddelene, je nutné spojiť sa v rámci nejakej medzinárodnej spolupráce. Je to nový prvok, ktorý tu pred voľbami a pred nástupom novej vlády nebol. Všetci si uvedomujeme, že spoločnosť to potrebuje. Je to reakcia na jej vzrastajúci záujem, spôsobe- ný možno aj generačným odstupom. Od roku 1989 je predsa len už 18 rokov. Napríklad v Nemecku po porážke nacizmu sa až ďalšia generácia mladých ľudí pýtala, čo ich otcovia a matky, dedovia či babičky v tom režime robili, prečo boli členmi nacistickej strany a podobe- ne. Je to vec, ktorá má svoju váhu a vo svojej dôležitosti sa dostala tak ďaleko, že stojíme pred rozhodnutím o zriadení inštitúcie typu Ústavu pamäti národa.

**K projektu sa ako prvá prihlásila kato-
lícka cirkev prostredníctvom kardinála
Vlka. Ako táto spolupráca prebieha?**

Po úvodnej schôdzke ministra Langra a kardinála Vlka sa otvorila veľmi aktuálna otázka: Ako spracovať a akým spôsobom sa postaviť k tej materii, ktorá sa zachovala u nás v archíve z proveniencie bezpečnostných zložiek komunistického režimu, najmä politickej polície – Štátnej bezpečnosti. Zhodli sme sa, že to nie je možné urobiť jednostranne a že je nutné využiť potenciál a znalosti archivárov a historikov jednak na našom špecializovanom pracovisku, a tiež cirkevných. My poznáme relatívne dobre pohľad štátnej moci na cirkev a cirkevní historici zasa poznajú cirkevné archívy a majú pohľad z cirkvi na štátne štruktúry vrátane ŠtB. Ak sa chceme dopracovať k analýze vtedajšieho diania, jeho pozadia, ale aj k priebehu vzťahu moci k predstaviteľom cirkvi, je nutné tie pohľady spojiť, a to aj z dôvodu, že nie všetky materiály operatívneho pôvodu ŠtB a ďalších zložiek sa zachovali v úplnosti. Preto je nutné prepojiť a analyzovať vzázkovú agendu i ďalšie archívne dokumenty, dokumenty v archívnych fondoch i mimo nich, ktoré dokladujú pohľad na udalosti v tej dobe zo strany moci a zároveň pracovať so znalosťami druhej strany z cirkevných archívov a možno niekedy aj archívov Vatikánu. Na základe tohto pozna-

nia obidvoch strán môžeme dospieť k najobjektívnejšej rekonštrukcii vtedajšieho diania, ako sa štát snažil manipulovať, využívať, represívne postihovať a prečo. Vzhľadom na to, že v dokumentoch ŠtB je určitá špecifická množina takticko-technických údajov, obsahových údajov, ideológie aj vecných tvrdení a faktov, často tam chýba dôvod, prečo sa ŠtB rozhodla zaujímať práve o tú - ktorú osobu, prečo viedla tieto diskusie, prečo smerovala svoje aktivity práve tak a nie inak. Pochopíme to iba vtedy, ak budeme vedieť, čo sa dialo v cirkvi, aj v takzvanej nelegálnej, skrytej cirkvi, čo sa dialo vo Vatikáne i pri rôznych rokovaniach na medzinárodnej úrovni. Pri takýchto situáciách politická polícia ako vojenský organizovaný zbor pracovala na základe pokynu od vedenia ŠtB, ministra vnútra, prípadne od politického vedenia, alebo partnerov či v podstate nadriadených typu sovietska KGB. Informácie o tom máme iba vo forme zväzkov, výstupov formalizovaných v určitej podobe súhrnu takticko-technických dát. Často je to neúplné, ale dnes už spájame fondy rôznych správ, rozvedky i kontrarozvedky, a tak je možné dostať sa k celku a jeho analýze. Nad tým môžeme debatovať pri okrúhlym stole a urobiť záver, ktorý by bol najbližší realite a našej aktuálnej znalosti tej doby, pretože je úplne jednoznačné, že 50-te, 60-te, 70-te a 80-te roky sa veľmi líšia.

**Takýto proces je časovo veľmi nároč-
ný, kedy predpokladáte prvé výstupy?**

Určite je to dlhodobá záležitosť. V prvom rade sme si položili otázku, aký máme aktuálny potenciál aj vzhľadom na to, že sa v blízkej budúcnosti môžeme transformovať na Ústav pamäti národa, a tiež aký potenciál má na druhej strane napríklad Kresťanská akadémia alebo osoby z cirkevných historických kruhov, či aký potenciál je na fakultách, ktoré osoby by sme mohli prizvať. My by sme to mali urobiť, lebo to je v každom prípade naša povinnosť, prehľad archívnych fondov, archívnych dokumentov a zbierkových materiálov, ktoré sa týkajú cirkvi. Najväčšia množina z 50-tych rokov sa s najväčšou pravdepodobnosťou bude týkať vyšetrovacích zväzkov, čiže je to represia. Neskôr, keď už menila formu, tam budú zväzky operatívnej povahy, či už pozorovacie, agentúrne a možno aj zachované časti objektových zväzkov, prípadne rôzne výstupy – mesačné, niekedy aj denné hodnotenia. Potom sa môžeme rozhodnúť, čím začať: či budeme analyzovať 80-te roky, čiže obdobie pred pádom komunistického režimu, alebo v prvej fáze otvoríme

najkrvavejšie 50-te roky, keď tie represie boli najväčšie a paradoxne možno pre niekoho tých archívnych dokumentov je zachovaných najviac.

Ten súpis by mal byť komplexný a mal by pokrývať celé obdobie komunistického režimu, pretože v súčasnosti nie sme schopní povedať, aká časť archívnych dokumentov sa týka problematiky cirkvi. Toto môžeme ponúknuť a považujeme to za svoju povinnosť o to viac, že archívny zákon umožňuje dnes komukoľvek vstupovať do týchto materiálov. V súčasnosti postupujeme spôsobom, ktorý nám zanechala ŠtB, že lustrujeme cez osoby. Riadne spracovanie a možnosť vyhľadávania vo vytvorenej databáze by nám výrazne uľahčilo prácu. Mohli by sme si určiť témy napríklad z hľadiska časového úseku alebo regiónu, ale aj špecifický parameter, ako je tajná spolupráca alebo naopak represia, ktorá viedla až k zatváraniu či politickým procesom. Druhá vec je potenciál cirkevných historikov, ktorí by mohli niektoré vzťahy, týkajúce sa určitých osôb analyzovať samostatne a zároveň by s nimi mohli aj komunikovať formou oral history, čím by doplnili tú mozaiku o ich pohľad. Ten je v písomnostiach obsiahnutý málo, väčšinou sú to pohľady cez ŠtB alebo rôzne štátne orgány; to je iba určitá časť v rámci procesu najobjektívnejšej rekonštrukcie reality: toho, čo sa udialo, prečo a ako sa to udialo.

Budú tieto výstupy prezentované aj pre verejnosť, alebo sú určené pre potreby cirkvi?

Naše pracovisko ako útvar ministerstva vnútra je určené nielen na servis štátnym orgánom – napríklad kvôli rôznym bezpečnostným konaniam či na vyhľadávanie dokumentov pre Úrad dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu, ale aj pre občanov, ktorí podľa archívneho zákona majú záujem nahliadnuť do archívnych dokumentov. Nemôžeme sa preto úplne jednoznačne vyčleniť pre nejaký spo-

čenský či politický segment, musíme postupovať rovnako voči všetkým. Na druhej strane sme veľmi radi, že v čase, keď je to veľmi aktuálne, aj vzhľadom na prístup k tomuto problému na Slovensku a Poľsku, prišla táto iniciatíva pána kardinála a my môžeme ponúknuť svoje znalosti. Neznamená to však, že svoju pozornosť uprieme iba týmto smerom, pretože je tu rad ďalších záujemcov o tieto materiály, s ktorými chcú pracovať. Faktom je, že s každým takto nadštandardne komunikovať nemôžeme, ale snažíme sa vytvárať štandardný servis, zjednodušujeme prístup k archívnym dokumentom: dávame na webové stránky rôzne inventáre, dokonca tam máme už aj nejaký zväzok, a tiež meníme tvár našich bádateľní, čiže nemôžeme sa sústrediť len na jeden projekt.

Na druhej strane však ten projekt bol jeden z prvých, iniciatívny a veľmi dôležitý z dôvodu, že sa zrodil v čase, keď minister vnútra vyhlasoval projekt „Otvorená minulosť“. Budeme sa mu venovať tak, ako si zaslúži, ale nie je možné venovať sa mu výhradne.

Plánujete k tejto téme publikovať štúdiu?

Myslím si, že by mohli vzniknúť, o to skôr, že sme od ÚDV prevzali dve oddelenia – výskumu a edície. V ich náplni je spracovanie tém s cirkevnou problematikou. Ten viacstranný pohľad je však možný iba za predpokladu určitej spolupráce pri okrúhlym stole vzhľadom na to, že z pochopiteľných dôvodov bezpečnostné archívy neobsahujú všetky detaily vzťahu štátu a cirkvi. Je to iba otázka pohľadu, čo v tej dobe štátna moc považovala za aktuálne. Je to veľmi zaujímavá matéria, dokumentujúca odpor proti komunistickému režimu, ktorá nikde inde nie je a s ktorou je potrebné naučiť sa pracovať, aby tie výstupy zaznamenali činnosť voči cirkvi, alebo aby priniesli v spolupráci s druhou stranou čo najobjektívnejšiu analýzu vtedajšieho diania aj konania osobností, ktoré sa v ňom vyskytli.

Bez ľútosti a odpustenia špirálu nenávisti v spoločnosti nemožno prerušiť

My sme sa k tým veciam postavili čelom hneď od začiatku. Ďaleko za nami sú iné skupiny, ktoré toto neurobili, hovorí kardinál Miloslav Vlk.

Od marca 1991 je pražským arcibiskupom a českým prímasom, v novembri 1994 ho Ján Pavol II. vymenoval za kardinála. Vyštudovaný archivár, neskôr kňaz, ktorému v roku 1978 odobrali štátny súhlas. V tom období pracoval ako umývač okien a následne krátko ako archivár v Prahe, kde zároveň tajne vykonával kňazskú službu. Štátny súhlas mu vrátili až na Nový rok 1989. Po troch mesiacoch od Novembra sa stal biskupom v Českých Budejoviciach. Dnes patrí medzi najvehementnejších zástancov projektu „Otvorená minulosť“. Rozhovor pre Pamäť národa poskytol Michalovi Dzurjaninovi kardinál Miloslav Vlk.

Takmer dve desaťročia od pádu totalitných režimov v krajinách bývalého východného bloku čoraz častejšie začína rezonovať téma vyrovnaní sa s ich obdobím. Hoci ČR mala v 90-tych rokoch v tejto oblasti vďaka Úradu dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu určitý náskok, v súčasnosti akoby začínala ďalšia etapa tohto procesu, svedčí o tom snaha o zriadenie českého ÚPN. Myslíte si, že ide o kontinuitu, alebo o zintenzívnenie procesu?

Zdá sa mi, že ide o zintenzívnenie procesu. V minulých rokoch po prijatí lustračného zákona sa u nás mnoho nedialo, chýbala rozhodujúca politická vôľa vyrovnať sa s minulosťou. Mnoho starých štruktúr zostávalo schovaných na rôznych miestach administratívy, mnohí eštabáci napríklad v archíve ministerstva vnútra obhospodarovali materiály, ktoré sami predtým vytvárali a rôzni agenti si mohli nechať „vyčistiť“ svoje materiály v spisoch. Súčasná politická garnitúra má viac pevnej vôle ako sociálnodemokratické vlády predtým.

Do procesu sa v súčasnosti aktívne zapojila cirkev v Čechách a na Morave, rozhodli ste sa spolupracovať na projekte „Otvorená minulosť“. Čo od neho očakávate?

S procesom očisty, a to treba zdôrazniť, začala cirkev už v roku 1990. Vtedy začiatkom júla bola veľká kajúcna púť na Velehrad, na ktorej sa zúčastnili biskupi, kňazi i laici, za tých, čo s komunizmom a zvlášť s ŠtB spolupracovali, a biskupi sa za nich ospravedlnili. V roku 1992 som napísal všetkým kňazom v diecéze, aby tí, ktorí zostali v sieti ŠtB, prišli, aby sme o týchto veciach otvorene pohovorili, aby som vedel, do akej hĺbky a šírky táto spolupráca šla, a tiež aby som bol schopný ich prípadne brániť. Pre mňa tie rozhovory s nimi bola skutočne veľká skúsenosť a možnosť hlbokého pohľadu do toho, ako tie veci prebiehali. Ja som potom kňazov vyzval, aby sa ospravedlnili, neskôr som sa dokonca ospravedlnil za nich v jednom pôstnom liste, ktorý som nazval „Cirkev, konaj pokánie“. Teraz na jar sme boli napádaní niektorými súkromnými osobami – môžem spomenúť dr. Křížkovú, bývalú disidentku, ktorá bývala v jednej farnosti, kde miestneho kňaza Stanislava Prokopa pozývala na rôzne schôdzky disidentov, napríklad aj na stretnutia s vtedajším disidentom Havlom. Ona nevedela napriek tomu, že sa o tom vtedy hovorilo, že ten kňaz je spolupracovník ŠtB. Keď neskôr vo svojich materiáloch objavila správy, ktoré tento kňaz pre ŠtB robil, bola tým samozrejme veľmi zranená, že dôverovala niekomu, kto ju potom udával. Obvinila nás, že kryjeme agentov medzi kňazmi, a následne sa rozpútala kampaň, ale u nás proticirkevné kampane nie sú zriedkavé. My sme sa samozrejme bránili, vysvetlili sme a žiadali, aby sa aj ďalšie skupiny občanov začali zaoberať svojimi agentmi. Povedal som, že my sme sa s tým už vysporiadali.

Zhovárať sa Michal Dzurjanin.

Foto: P. Košícký

Vtedy ma dokonca aj Český rozhlas atakoval, že chceme, aby toto všetko zostalo skryté, čo vôbec nebola pravda. Práve preto som potom šiel do archívu Ministerstva vnútra dohodnúť spoluprácu s jeho novým vedením. Krátko predtým minister Langer konečne posledných eštabákov, čo v tom archíve boli, poslal preč. Je to katastrofálne, že minulé ponovembrové vlády boli voči tomu ľahostajné, takže eštabáci mohli tie materiály svojim spolupracovníkom, s ktorými boli naďalej v kontakte, zničiť; dokonca niekedy sa vyvinulo aj priateľstvo, vraj niektorí spolupracovníci chodili s riadiacim dôstojníkom na dovolenku. Pochopiteľne ak boli také vzťahy, mohli toho eštabáka požiadať, aby materiály zlikvidoval, a to sa aj stalo. Keď som nahliadol do jedného - dvoch spisov, presne tak to aj bolo: kňaz, ktorý spolupracoval od roku 1971, tam nemal ani list. Do archívu som šiel preto, aby sme využili tunajší materiál na vykreslenie pozitívnych stránok cirkvi v tom čase a aby sa ukázalo, že tu boli aj ľudia schopní odporovať tlaku ŠtB. Založili sme akciu – bolo to na popud Jána Pavla II. - Martýrologium cirkvi v minulej dobe, t.j. vykreslenie veľkých postáv v dobe komunizmu, ktoré boli schopné rezistovať, trpeli a niektorí aj položili život.

Priznávate, že s materiálmi sa mohlo manipulovať, napriek tomu ste zástancom otvárania tejto kapitoly?

Ide o to, aby sme boli schopní vyhodnotiť to, čo tam zostalo. Moja pôvodná profesia je archivár, takže viem, že celá pravda sa môže vylíčiť, ak sú všetky materiály. Z čiastkových materiálov môže byť tá pravda čiastočná. Ale tu ide o to, čo negatívneho tam zostalo a čo u tých kňazov ukazuje negatívnu stránku tej spolupráce. Samozrejme aj ako archivár netvrdím, že je to celá pravda. A zásadne odmietam, aby sa prípad určitého kňaza posudzoval podľa toho, či je v zozname. To je klamlivé a nespravodlivé, ak sa na základe zoznamu povie, že on bol agentom. V tej diskusii na jar som tiež napísal, že uverejnenie

zoznamov je úžasný trik, ktorý sa eštabákom podaril, že predhodili spoločnosti svoje obete, aby sa na nich vrhla a sami aby zostali niekde schovaní a smiali sa, ako sa spoločnosť „vyrovnáva“ s ich obeťami. V rozhovoroch s kňazmi som videl, za akých podmienok a okolností sa niektorí dostali do zoznamu, že spolupracovali. Jeden z nich mi hovoril - a nemám dôvod neveriť mu, pretože v rozhovore viete, nakoľko úprimne a poctivo to hovorí - oni ma atakovali dlho, ja som to odmietal. Potom si našli chvíľu, keď moja mamička, ktorá bola so mnou na fare, bola nemocná, prišli a povedali: podpíšte spoluprácu, inak zariadime, aby Vás niekam preložili a vaša mamička to presťahovanie neprežije - kňaz hovoril ďalej - a ja som ešte odporoval, nechcel som podpísať, a oni prišli druhý raz, posadili ma do auta, s pištoľou v ruke zaviezli niekam hlboko do lesa, ešte sa strhla nejaká búrka... V tejto situácii, za tohto psychologického tlaku si povedal - tak dobre, aj tak im nič nepoviem - a podpísal to. Sú aj iné prípady, dvoch kňazov som povzbudil, aby svoje príbehy zverejnili v „Katolíckem týždenníku“, aby ukázali, že tá spolupráca, alebo to, že zostali v tých zoznamoch, má skutočne malú výpovednú hodnotu, pretože treba skúmať,

ako to bolo, ako to vzniklo a aké boli plody, alebo čo urobil ten človek. Nám dnes nejde o využitie otvorených archívov na lustrácie.

Samozrejme, evidencia je určitým faktorom a je potrebné skúmať súvislosti, ako k nemu došlo. Naozaj každý prípad je špecifický a treba ho posudzovať osobitne. Ale často aj tí, ktorí možno podľahli tlaku na spoluprácu nie až za takýchto dramatických podmienok, sa snažia určité veci bagatelizovať a zodpovednosť zvalovať na iných. Vzorom by z tohto pohľadu mali byť autority, ktorých je dnes čoraz menej. Práve oni musia povedať jasné stanovisko, aby sa ľudia dokázali zorientovať. Ich vyjadrenia na verejnosti však často podliehajú väčšinovému trendu. Kde sú podľa Vás príčiny tohto stavu?

My sme sa k tým veciam postavili čelom hneď od začiatku. Ďaleko za nami sú iné skupiny, ktoré toto neurobili. Z tých všetkých rozhovorov a materiálov vidím a musím kňazov obhajovať, že medzi nimi neboli „práskachi“ a že bolo veľmi málo – dvaja či štyria, ktorí skutočne akoby ideovo spolupracovali, nechali sa presvedčiť, že to slúži spoločnosti, štátu, socializmu atď. Teda naozaj veľmi málo. Hneď po páde komunizmu dvaja z nich, ktorí boli na miestach, ktoré dostali ako odmenu od ŠtB, ihneď išli z týchto miest. U nás autority neskľamali, spomeniem pána biskupa Malého či Herbsta. Nevieť o tých, ktorí by spolupracovali a zostali na nejakých postoch. Je pravda, že odstránenie niektorých z teologickej fakulty určitú dobu trvalo, ale dekan fakulty prof. Wolf ich kryl a držal. Tých hrdinov je u nás oveľa viac – Zvěřina, Mádr – to boli ľudia s odvahou pracovať v podzemí – samizdaty atď. – aj napriek tomu tlaku. Oni sú tými morálnymi autoritami. Viem, že sa spomína meno biskupa Lobkowicza, ktorý v sieti ŠtB zostal, ale z jeho doposiaľ známych materiálov sa tá spolupráca nedá vyložiť. On cestoval do zahraničia za svojimi príbuznými a je všeobecne známe, že za komunizmu ak niekto prišiel zo zahraničia, tak ho hneď brali a lustrovali a chceli od neho správy, takže v tomto prípade nie je jasné, ako to vlastne všetko bolo.

A čo situácia v okolitých krajinách?

Domnievam sa, že je potrebné naozaj porovnávať tú situáciu celkovo. Hodnotiť je to dosť ťažké, keď človek nepozná podrobne

jej detaily. Ale k poľskej situácii by som chcel povedať len toľko, že na rozdiel od nás tam cirkev mala určitý vplyv v spoločnosti a myslím, že pomerne značný. Biskupi boli na svojich miestach, kryli chrbát kňazom. U nás každý kňaz stál ako osamotený vojak v poli, pretože biskupov sme nemali, na miestach boli administrátori – kapitulní vikári, ktorí boli väčšinou ľudia skompromitovaní, čiže kňaz stál sám. Okrem toho cirkev a každý kňaz bol zovretý z troch strán: jednak cirkevní tajomníci, čiže eškebáci, ktorí riadili náboženské záležitosti v okrese, potom eškebáci, ktorí pracovali skryto, inými metódami, a potom Pacem in terris. Tá situácia každého kňaza bola u nás skutočne odlišná a ťažko by som to porovnával s poľskou situáciou. Ale preto som do toho archívu šiel, aby sme ukázali spôsob prenasledovania cirkvi a na tom pozadí mohli hodnotiť kroky kňazov. Nehovorím, že každý je zrodený pre hrdinstvo a nebolo vždy také jednoduché trebárs rozhodnúť sa: áno, ja sa postavím a hrozím, ako som to zažil, odobratie štátneho súhlasu. Mnohí, bez toho, aby si robili alibi, chceli zostať v pastorácii, aby mal kto robiť aspoň to minimum. To bola otázka základnej stratégie a taktiky, ktorú ale nikto neutváral, tú si musel robiť každý kňaz sám a každý ju potom robil podľa vlastného uváženia. Jednoducho hodne záležalo na povahe toho – ktorého kňaza a skutočne asi všetci – bolo to naivné – si mysleli: veď ja im nič nepoviem. Ale vieme, ako to eškebáci vedeli využiť.

Téma spolupráce duchovných s ŠtB je pre verejnosť veľmi zaujímavá, ale cirkevní predstavitelia jej pertraktovanie v médiách často chápu ako súčasť proticirkevnej kampane. Aký je Váš názor na túto situáciu?

Možno u vás alebo v Poľsku sa to tak chápe, ale u nás nie. Ja som takýto postoj označil za zametanie vecí pod koberec. U nás medzi biskupmi si to niektorí môžu myslieť, ale nikde sme ho neinzerovali, že ide vyložene o útok na cirkev. Iba sme upozorňovali, že sú aj iné skupiny obyvateľstva, ktoré by novinári mali povzbudiť, aby aj oni sa vyslovili. Ja som nehovoril, že to je útok na cirkev, ale že sa s tým treba spravodlivo vyrovnáť. A zdôrazňoval som, že sme to urobili hneď na začiatku, oveľa skôr, než ostatné skupiny obyvateľstva, ktoré dlho spali.

Málo dnes rezonuje, že vyrovnanie sa s minulosťou je otázkou priznania

pochybení, ľútosti a následne odpustenia.

Toto je veľká otázka, ktorú sme nastoľovali začiatkom 90-tych rokov, keď sme tieto veci riešili a dodnes zostáva aktuálna. Tu sú totiž dva svety: horizontálny, ktorý nejaké duchovné hodnoty neuznáva, a ten náš svet, vertikálny, ktorý s tými hodnotami počíta. Ja som práve začiatkom 90-tych rokov zdôrazňoval, že máme svoju metódu a cestu, ktorá sa inde neobjavuje: uznať svoju chybu, ľutovať a napraviť. Mnohí kňazi, s ktorými som vtedy rozprával, hovorili: ja som už za toto robil pokánie; alebo iní povedali: ja žiadam za toto o pokánie. Čiže tu je a bolo to cietenie – ľutovať a zmeniť a vlastne zadosťučiniť. Ale v tej druhej časti spoločnosti sa s tým jednoducho nepočíta a niekedy sa to berie napríklad ako prezliekanie kabátov, ako sa hovorí. Sú to dva svety a dva názory na to. Domnievam sa, že bez ľútosti a odpustenia tú špirálu nenávisť, ktorá sa v spoločnosti točí, nemožno prerušiť, nemožno zastaviť. Čiže riešenie tejto otázky minulosti bez tohto postoja cirkvi, kresťana je veľmi ťažké.

Kňazi aj bohoslovci sa v kategórii spolupracovníkov ŠtB často ocitli na základe postoja, ktorý im v tom čase odporučili ich predstavení. Keď však zistili, čo sa od nich žiada, mnohí spoluprácu odmietali a ŠtB ich ako spolupracovníkov prestala využívať. Neodmietnutie spolupráce sa dnes ospravedlňuje možnosťami, ktoré z toho vyplynuli, a prípadne aj boli využité v pastoračii. Ako prijímate takéto argumenty?

V podstate nepoznám prípad, žeby nejakí predstavení odporúčali bohoslovcovi alebo kňazovi kontakt s ŠtB. Iné je to v Nemecku, kde boli biskupi, a niektorý kňaz i s vedomím biskupa nejaký kontakt udržoval. Môže byť nejaký výnimočný prípad, ale všeobecne to neplatí. Je známy prípad Karla Simandla, bývalého sekretára biskupskej konferencie. Ten uvádzal, že mu niektorí jeho spolubratia alebo i spovedník radili, aby sa s eštabákmi stretával, a tak by mu bolo umožnené cestovať do zahraničia a dosiahnuť to, čo mu nebolo umožnené tu. Ale to je len jeho výpoveď, doklady k tomu nie sú.

Ste jeden z tých, ktorí v totalite pre svoje zásadné postoje nemali štátny súhlas na pastoračné pôsobenie. Aj mnohí iní, nielen duchovní, dokázali tlaku režimu odolať. Dnes však stoja

väčšinou na periférii, Vy ste skôr výnimkou potvrdzujúcou pravidlo. Očakávať radikálnu zmenu v tomto smere by bolo naivné, veď manipulovateľní ľudia sú využiteľní v každom systéme. Ako však dosiahnuť, aby si spoločnosť vážila poctivých a zásadových ľudí nielen formálne, ale aj v skutočnosti?

Nemôžem tento názor potvrdiť, že tí, ktorí boli vtedy poctiví a oponovali, že sú dnes na okraji. Toto u nás neplatí, neviem, či na Slovensku, ale u nás nie.

Ale aj keď máme demokraciu, často kritizujeme určité nezdravé pomery.

To ale presne nesúvisí s tými spolupracovníkmi ŠtB, to je otázka poctivého prístupu k situácii v spoločnosti, v ktorej žijeme. Aj dnes sa nájdú ľudia, aj medzi kňazmi, ktorí majú skôr líniu radšej nepoburovať a nepáliť si prsty, to je pravda. Ale zdá sa mi, že v posledných mesiacoch sa ozývajú hlasy, ktoré jasne označujú našu demokraciu slovom, aké si zaslúži a poukazujú na naše súdy, ktoré súdia zle, aj na iné inštitúcie, ale to by som nespájal s komunizmom. Je fakt, že chýba odvaha povedať pravdu a mnohí ju nehovorí.

Nemôže to byť dedičstvo desaťročí komunizmu?

Možno určitý vplyv na to minulé doba má, ale predsa len už je 17 rokov od pádu komunizmu a stále sa na ňu odvolávať sa mi zdá také alibistické. Máte pravdu, že spoločnosť si poctivých a zásadových ľudí veľmi neváži, pretože u nás sa dnes skôr nosí oportunistus: aby sa človek niekam dostal a podľa toho orientuje svoje výpovede, účelovo, jednoducho pre seba, to je pravda. Ale ja by som to nechcel zvalovať iba na dobu komunizmu, ale skôr na dobu po jeho páde, pretože sme sa vrhli na transformáciu ekonomickú, a zanedbali sme rozvoj hodnôt. To sa nám neskôr vypomstilo. Keď som v jednej televíznej diskusii o našej spoločnosti v polovici 90-tych rokov povedal Václavovi Klausovi, že sme zanedbali transformáciu srdca, odpovedal – nepoznám žiadnu transformáciu srdca. Deficit hodnoty, poctivosť, to je u nás stále veľké manko. Komunizmus zničil právne cietenie. Vtedy právo určovala strana a vláda, bola to takzvaná socialistická zákonnosť. V ľuďoch to nejakým doteraz zostalo, pretože spoločnosť za tých 17 rokov ten cit pre právo a spravodlivosť nepestovala. A to nám dnes bohato padá na hlavu.

Bezbranní proti bezprávíu

Ústavou zaručené práva v ponímaní komunistických funkcionárov

V súvislosti so snahou prijať v Slovenskej národnej rade zákon, ktorý by priznal finančné odškodnenie občanom z „Čiernej Listiny“, teda ľuďom, ktorí boli smernicou ÚV KSC v januári 1971 evidovaní ako „predstavitelia, exponenti a nositelia pravicového oportunizmu, organizátori protistranických, protisocialistických a protisovietskych kampaní a akcií“ je potrebné sa zamyslieť nad tým, prečo by mala byť pri odškodňovaní krívd napáchaných komunistickým režimom uprednostnená práve skupina, ktorú v drvivej väčšine tvoria bývalí členovia komunistickej strany. Ešte jasnejšie povedané skupina ľudí, ktorá v rôznej miere nesie spoluzodpovednosť za komunistické perzekúcie pred svojim vylúčením zo strany. V spoločnosti existujú skupiny občanov, ktoré túto spoluzodpovednosť nenesú a dosiaľ neboli odškodnené za znemožnenie svojho profesijného uplatnenia. Ich práva, ktoré im boli zaručené aj vtedajšou Ústavou boli hrubo pošliapané. Jedným z takýchto prípadov, priam symbolickým vo vzťahu k dodržiavaniu vlastných zákonov predstaviteľmi komunistickej strany, je životný osud Ľudovíta Ševčíka, MD „z pera“ jeho spolužiaka a spoluaktéra udalostí z roku 1951 Dr. Jána Kováčika.

Lubomír Morbacher, Ústav pamäti národa

Päťdesiate roky minulého storočia sú v histórii slovenského národa zapísané najčiernejšou farbou, pretože sa v našej krajine, vtedajšej ČSR, konali neskutočné krivdy a vykonštruované procesy. Mnohí ľudia boli odsúdení na dlhoročné väzenie, boli šikanovaní, týraní, prenasledovaní a vyhánaní z vlastných domovov. Aj z banálnych protestov sa vyvodzovali kruté dôsledky. Aj keď sa nájdú jednotlivci, ktorí neradi o tom všetkom počúvajú, ba aj tvrdia, že nič také sa nerobilo, je potrebné pripomínať jednotlivé udalosti hlavne pre mladú generáciu, ktorá tie časy nezažila. Jedna z mnohých podobných príhod sa stala presne pred 55 rokmi vo vtedajšom Gymnázii v Bánovciach nad Bebravou. Táto príhoda bola skutočne len jednou z mnohých, avšak svojou podstatou veľmi výstižne symbolizuje bezprávie a zločinnosť vtedajšieho režimu.

Navštevovali sme posledný - maturitný ročník. Mávali sme hodiny náboženstva a učil nás mladý, veľmi sympatický, milý kaplán Štefan Čierny, ktorý bol mimoriadne dôsledný a presný. Nikdy nemeškal ani minútu. Dňa 14. decembra 1951 sme ho čakali v príkladnej tichosti v triede, a napodiv neprichádzal. Keď nechodil 5, 10, 15 minút, niektorý žiak opatrne nazrel na chodbu, či sa na chodbe nenačádza. Oznámil triede, že pán kaplán je na konci chodby za sklenenými dverami a kýva, aby šiel za nim. Na to sme sa asi štyria rozbehli po chodbe. Ale na tej našej chodbe bola i riaditeľňa a na nej boli otvorené dvere. Riaditeľ sledujúc situáciu na nás silným hlasom zval: „Naspäť!“ Zbadali sme, že niečo nebude v poriadku a vrátili sme sa do triedy.

Pán kaplán začal na sklenené dvere klopať, čím ďalej tým silnejšie a videli sme, ako sa súdruh riaditeľ Ján Miškovic vybral k dverám. Tie boli uzamknuté. Videli sme, ako dlho, dlho debatovali. Až konečne pán kaplán prišiel do triedy a tichým hlasom nám oznámil: „Dnešným dňom už nebudeme mávať hodiny náboženstva.“ Rozlúčil sa s nami a odišiel.

Na druhý deň spolužiak Ľudevít Ševčík, najlepší žiak v triede a isto aj na celej škole, priniesol na kúsok papiera odpis z vtedajšej Ústavy ČSR, paragraf o slobode náboženstva. Hodlal papierik umiestniť na tzv. nástenné noviny, ktoré sme mali na stene. Dvaja sme mu pomáhali tak, že či sa neobjaví súdruh riaditeľ a druhý mu držal stoličku.

Netrvalo dlho a Ševčík bol zavolaný do riaditeľne, za chvíľu aj my dvaja pomocníci a zle nedobre. Začalo priam revom vyšetrovanie a vyhrážanie. Nakoniec Ľudevít Ševčík dostal vylúčenie zo školy (krátko pred maturitou) a my dvaja trojky z chovania na polročnom vysvedčení.

Ľudo Ševčík prišiel do triedy, zobral si tašku a bez rozlúčky odišiel. Nevedeli sme vtedy ešte s akých dôvodov. Viac sme ho už nevideli.

Pred koncom ročníka, pred maturitou sa robia tzv. tablá maturantov. Chceli sme dať na naše tablo aj fotografiu nášho spolužiaka, k čomu sme dostali prísny zákaz.

Prišli maturity a príbeh znovu prišiel na pretras u nás dvoch. Jeden dostal zákaz prípad-

§ 11.
(1) Dětem zaručuje stát zvláštní péči a ochranu, zejména čini soustavná opatření v zájmu populačního rozvoje národa.
(2) Původ dítěte nesmí být jeho právem na útěk. Podrobnosti stanoví zákon.
(3) Mládci zaručuje stát všechny možnosti přírodního tělesného i duševního rozvoje.

Právo na vzdělání

§ 12.
(1) Všichni občané mají právo na vzdělání.
(2) Stát pečuje o to, aby se každému dostalo vzdělání a výcviku podle jeho schopností a se zřetelem k potřebám celku.

§ 13.

(1) Školy jsou státní.
(2) Základní školní vzdělání je jednotné, povinné a bezplatné.
(3) Podrobnosti a výjimky stanoví zákon.

§ 14.

(1) Veškerá výchova a všechno vyučování buďteť zařizeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v rozporu s lidově demokratickým zřizením.
(2) Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu.

Svoboda svědomí a vyznání

§ 15.
(1) Svoboda svědomí se zaručuje.
(2) Světový názor, víra nebo přesvědčení nesmí být nikomu na útěku, nesmí však být důvodem k tomu, aby někdo odjíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.

§ 16.

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání.
(2) Všechna náboženská vyznání a bezvyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17.

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva však nesmí být v rozporu s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoľuje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.
(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímou nocem k účasti na takovém úkonu.

Svoboda projevu a ochrana kulturních statků

§ 18.

(1) Svoboda projevu se zaručuje.
(2) Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nesmí být nikomu na útěku.

§ 19.

(1) Svoboda tvůrčí činnosti duševní se zaručuje. Vědecké bádání a hlášení jeho výsledků, jakož i umění a jeho projevy jsou svobodné, pokud neporušují trestní zákon.
(2) Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu i umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu; zejména pečuje o to, aby byly tvůrčím pracovníkům zajištěny příznivé podmínky pro jejich práci.

§ 20.

(1) Každý má právo uvídnout své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozlišovat a předvádět.
(2) Toto právo lze zákonem omezit jen se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.

§ 21.

(1) Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.
(2) Zákon stanoví, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.
(3) Zákon stanoví, jak bude při zachování svobody vědy a umění a se zřetelem k ochraně hodnotných děl plánovitě řízeno vydávání a rozlišování neperiodických publikací, zejména knih, hudebnin a reprodukcí výtvarných děl.

§ 22.

(1) Právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmu je vyhrazeno státu.
(2) Provádět rozhlas a televizi je vyhrazeno právem státu.
(3) Výkon těchto práv upravují zákony, které také stanoví výjimky.

Zbírka zákonů a nařízení,
č. 150/1948 Sb. Ústava
Československé republiky.
Zdroj: Archiv ÚPN.

ne pokračovat na vysokej škole.

Po rokoch sme mávali stretávky a hoci sme sa snažili pozvať nášho bývalého spolužiaka, nikdy sa nám nepodarilo ho dostať na stretávku. Až po 53 rokoch som vyhľadal jeho blízkych príbuzných, dostal som jeho adresu a za ich pomoci účasť prisľúbil. Aj prišiel. Keď sme mu dali otázku, prečo neprišiel aj prv, odpovedal: „Čudujete sa? Veď ste ma všetci jednohlasne vylúčili z kolektívu.“ To však vôbec nebola pravda. Tak mu to ale súdruh riaditeľ vtedy povedal.

Rozpovedal nám potom svoj ďalší osud. Hneď po vylúčení sa zbral do Bratislavy na vtedajšie Povereníctvo školstva, odkiaľ ho odporučili na ministerstvo školstva do Prahy. Aj tam išiel. Vypočuli ho, dostal doklad, podpísaný samotným ministrom Prof. Zdeňkom Nejedlým s príkazom opätovného zaradenia do ško-

ly. Natešený prišiel do Bánoviec, išiel na gymnázium do riaditeľne a podal súdruhuvi riaditeľovi doklad. Ten ho prečítal, roztrhal a hodil do koša. Otvoril mu dvere a povedal, aby sa už viac na škole neukazoval.

Potom ponavštevoval niekoľko gymnázií na blízkom, aj vo vzdialenejšom okolí, ale všade mu povedali, že ho nemôžu prijať. Zrejme mali zákaz.

Nezostávalo mu nič iné, len sa niekde zamestnať. Aj to sa mu podarilo len prostredníctvom známych. Zamestnal sa v Priemstave v Prievidzi. Tam odpracoval vyše troch rokov, pokiaľ ho nepozvali na vojenskú prezenčnú službu. Po dvojročnej vojenskej službe za dobré chovanie dostal odporúčanie študovať aj na vysokej škole. Ale maturitu ešte nemal. Po známosti a s odstupom času, podarilo sa mu získať maturitu na gymnáziu v Topoľčanoch. Dostal sa na Lekársku fakultu UK v Bratislave a po promócií dostal miesto na klinike. Po rokoch bol vyslaný do USA, kde ale zostal a nevrátil sa. Žije tam doteraz.

Podarilo sa mu získať kópiu zápisnice z jeho vylúčenia z Okresného archívu v Topoľčanoch. Je tam niekoľko klamstiev. Riaditeľ tam uvádza, že bol vylúčený na návrh triedneho profesora, ktorého meno, ba ani podpis na zápisnici nieje. Ďalej, že súhlasil celý profesorský zbor, čo tiež nezodpovedá pravde, lebo sú tam podpísaní iba štyria a aj to len tí, ktorí sa báli o svoju existenciu. Ďalej že ho vylúčila celá trieda. Nikto sa triedy nepýtal a na zápisnici je podpis iba jedného žiaka, funkcionára ČSM. Takto bol Ľudo Ševčík veľmi kruto postihnutý za svoj protest. Stálo ho to spolu šesť rokov straty plodného života, čo nie je maličkosť.

Každý rok 17. novembra slávime tzv. Nežnú revolúciu. Pre koho bola nežná? Pre tých, čo páchali na ľuďoch krivdy? Asi áno. Tí mali dobré miesta, dobré platy a majú pekné dôchodky.

Vtedy trestaní a ubíjaní mali malé platy a podradné zamestnania. V dôsledku toho, že komunistickí funkcionári rozhodovali, kto smie študovať a kto nie, majú mnohí smiešne nízke platy aj teraz. A samozrejme starší z nich nízke dôchodky. Nedávno sa v televízii „pochváľil“ svojim veľmi nízkym dôchodkom aj Jeho Eminencia Mons. Ján Chryzostom kardinál Korec. Človek, ktorý bol celých 40 rokov prenasledovaný, potupovaný a trýznený.

Dr. Ján Kováčik

Akcia „KRUH“

Simulovanie spravodajských operácií v Bratislave

Dňa 16. októbra 1987 sa uskutočnila v Bratislave akcia „KRUH“. Išlo o cvičnú akciu v rámci kontrašpionážnych opatrení voči diplomatom USA v Bratislave.¹⁾ Cieľom akcie „KRUH“ bolo simulovať spravodajské operácie, ktoré mali v uličkách bratislavského Starého mesta vykonávať pracovníci tajných služieb USA v ČSSR legalizovaní ako diplomati. Spravodajské činnosti, ktoré boli v rámci akcie simulované, boli už pred jej konaním zadokumentované v objektovom zväzku „OCEÁN“.²⁾ Dá sa teda povedať, že akcia „KRUH“ svojim spôsobom predstavuje – z pohľadu ŠtB – typický príklad série spravodajských operácií, ktoré mali vykonávať americkí diplomati v Bratislave. Cieľom tohto článku je priblížiť spôsob a formu, ktorou Štátna bezpečnosť prevádzala a dokumentovala (nielen cvičné) spravodajské operácie.

Podľa záznamu kpt. Minárika z 1. oddelenia 1. odboru XII. Správy ZNB³⁾ „*Cieľom vyhlásenia akcie „KRUH“ bolo preveriť možnosť zachytávania objektu z určených OB (oporných bodov, pozn. M. M.), jeho spravodajských operácií, stykov, ktoré uskutoční po trase a samotné spojenie medzi jednotlivými OB. Celá akcia bola z hľadiska 1. odb. XII. S-ZNB rozčlenená do 2 častí: 1) Vykonať vopred určenú trasu a na nej vykonať 5 spravodajských činností, 2) Odhaliť prac. 4. odb. XII. S-ZNB*“.⁴⁾

Akcia z pohľadu „značkára“

V akcii „KRUH“ značkára a predávajúcu osobu predstavoval pracovník 1. odboru XII. Správy ZNB por. JUDr. Milan Kuna. Jeho úlohou bolo absolvovať vopred určenú trasu a počas nej vykonať 5 spravodajských operácií – na určených troch miestach vyznačiť bielou kriedou znak – vodorovnú 10 cm dlhú čiaru, uložiť na trase krabičku s fotofilmom a uskutočniť predávaciu akciu (teda svojmu „spolupracovníkovi“ odovzdať materiál).

Kuna začal akciu podľa vlastného záznamu⁵⁾ o akcii „KRUH“ o 10:00 pred hotelom Carlton. Od hotela pokračoval okolo budovy amerického konzulátu⁶⁾ a stredom parku pre-

šiel na Strakovú ulicu. Pokračoval po jej pravej strane a na jej konci zabočil doľava na Nálepkovu ulicu (dnes Panská ul.) a pomalou chôdzou prišiel na Rudnayovo námestie. O 10:04 prišiel schodmi ku kostolu Bohosloveckej fakulty, kde na ľavej strane murovaného zábradlia, za železným hákom urobil bielou kriedou znak – vodorovnú čiaru dlhú asi 10 cm.

Potom pomaly kostol obišiel po jeho pravej strane a prišiel na Kapitulskú ulicu. Pomalou chôdzou išiel Kapitulskou ulicou a z vetrovky vytiahol mapu Bratislavy. O 10:08 prišiel k rohu ulíc Kapitulská a Na vršku, zostal tam stáť asi 2 minúty a pozeral si mapu a názvy ulíc. Počas toho si vybral vhodné miesto na uskutočnenie druhej spravodajskej operácie – na uloženie fotokrabičky. Ako vhodné miesto vybral druhé okno vpravo na ulici Na vršku smerom dolu na Klariskú ulicu. Asi o 10:10 položil krabičku na parapetnú dosku okna a tým uskutočnil druhú spravodajskú operáciu.

Cestou cez Klariskú ulicu si mapu uložil do vrečka vetrovky. Po Baštovej ulici prišiel k rohu s ulicou Michalskou, tu zostal stáť asi 2 minúty a pozeral sa na Michalskú bránu a dolu na Michalskú ulicu. Potom vošiel do predajne Lahôdky na Michalskej ulici, z ktorej vyšiel asi o 10:16 a pomaly išiel na Zámocnícku ulicu. Na pravej strane ulice uskutočnil tretiu operáciu – na dvierka skrinky elektrického napätia

Mgr. Michal Miklovič
(1979), absolvent politológie na Trnavskej univerzite, pracuje v ÚPN.

Úsek Kapitulskej ulice medzi ulicami Farská a Na vršku, ktorý bol kontrolovaný z oporného bodu v budove na ulici Na vršku č. 4. Fotodokumentácia k akcii „KRUH“.
Zdroj: Archív ÚPN.

1) Pozri: MIKLOVIČ, Michal: Kontrašpionážne opatrenia voči diplomatom USA. In: *Pamäť národa*, 4/2006, s. 38 – 47.

2) Archív ÚPN, fond KS ZNB BA, reg. č. 38467.

3) 1. odbor XII. Správy ZNB bol odborom pre boj s vonkajším nepriateľom.

4) A ÚPN, f. KS ZNB BA, reg. č. 38467, základný zväzok, s. 175 – 177.

5) *Tamtiež*, základný zväzok, s. 167 – 169.

6) Ide o budovu súčasného Veľvyslanectva USA v Slovenskej republike na Hviezdoslavovom námestí č. 14.

nakreslil kriedou bielu čiaru. O 10:17 pri pokračovaní chôdze Zámočníkovo ulicou stretol náčelníka 4. odboru XII. Správy ZNB Surniaka s ďalším pracovníkom, ktorého nepoznal – teda odhalil pracovníkov „sledovačky“, čo bolo okrem vykonania spravodajských operácií druhým cieľom akcie „KRUH“.7)

Kuna prišiel o 10:19 na Dibrovo námestie (dnes Františkánske) a asi na 2 minúty vstúpil do kostola Františkánov. Po opustení kostola pomaly pokračoval po Dibrovom námestí a asi o 10:23 vstúpil do Jezuitského kostola, v ktorom sa zdržal tiež asi 2 minúty. Po Dibrovom námestí sa vrátil k DCK Tatratur, do ktorej vošiel asi o 10:26 a opustil ju po 2 minútach. Pokračoval k pomníku uprostred námestia a stál pri ňom asi do 10:30. Potom pomaly išiel smerom na námestie 4. apríla (dnes Hlavné nám.), na ktorom sa zastavil pri odpadkovom koši. Tu mu z ruky „vypadol“ papier, po ktorý sa zohol a urobil pri tom bielou kriedou čiaru na pravý roh koša. Papier potom vhodil do koša.

O 10:33 pokračoval pomalou chôdzou cez námestie 4. apríla smerom na ulicu Rybárska brána a stále sa obzeral na námestie 4. apríla. O 10:34 vošiel do predajne cudzej literatúry, v ktorej sa zdržal asi 2 minúty, pokračoval po Nálepkovej ulici a na chvíľu vošiel do predajne Klenoty. Do predajne Strojsmalt vošiel o 10:36 a opustil ju o 10:41. Pokračoval v chôdzi po Nálepkovej ulici, pozeral si výklady obchodov, občas sa pri nich na chvíľu zastavil a o 10:43 vošiel k predajni Paríž-Bratistava a asi 2 minúty si prezeral výklad. Pred výkladom predajne na rohu ulíc Strakova a Nálepkova o 10:45 uskutočnil predávaciu operáciu s npor. Zeman-

Pohľad spred oporného bodu v budove Slovenskej štátnej poisťovne. Tento oporný bod poskytoval prehľad o pohybe na uliciach Nálepkova (snímka, dnes Panská ul.) a Strakova. Fotodokumentácia k akcii „KRUH“.
Zdroj: Archív ÚPN.

dlom. Po nej zabočil na Strakovu ulicu a cez park na Hviezdoslavovom námestí pokračoval okolo budovy konzulátu k hotelu Carlton.

Akcia z pohľadu „preberajúceho“

Osobu preberajúcu materiál od „značkára“ predstavoval npor. JUDr. Zemandl. Akciu začal o 10:00 pri bufete Korzo na Mostovej ulici. Ďalej pokračoval cez námestie Ľ. Štúra po Rázusovom nábreží a o 10:05 vošiel do predajne Suveníry oproti hotelu Devín. V predajni si všimol pracovníka 4. odboru, ktorý ho sledoval. Vo svojom zázname o akcii⁸⁾ ho písal nasledovne: „asi 40 roku, hnédé vlasy, výška asi 178, oblečen v béžové bundě, hnédé kalhoty“. O 10:11 sa vrátil cez námestie Ľ. Štúra na Mostovú ulicu a cez Hviezdoslavovo námestie prišiel na Gorkého ulicu, tu vošiel do predajni Tuzex a Kniha. O 10:18 na rohu Strakovej ulice a Hviezdoslavovho námestia si všimol ďalšieho pracovníka „sledovačky“ – „výška 180, svätlehnédé vlasy, štíhlé postavy, věk asi 35 roku, béžová bunda, směr chuze z ul. Straková na Hviezdoslavové nám.“ Cez Hviezdoslavovo a Dobšinského námestie prišiel na Rudnayovo námestie, tu vošiel do lekárne (10:38) a predajne Svetidlá (10:39). O 10:41 vošiel do predajne Opus na Nálepkovej ulici. Po jej opustení o 10:44 si všimol „značkára“ (por. Kuna) pri Francúzskej predajni a o 10:45 s ním uskutočnil predávajúcu operáciu. Potom pokračoval po Nálepkovej ulici, vošiel do predajne Mercuria (10:47), pokračoval na ulicu Rybárska brána a vošiel do predajne Opus (10:50). O 10:52 z ulice Rybárska brána vošiel na Hviezdoslavovo námestie a akciu ukončil o 10:55 pri hoteli Carlton.

Vyhodnotenie akcie „KRUH“

Akciu „KRUH“ a splnenie jej dvoch častí (spravodajské operácie a odhalenie sledovačky) zhodnotil 29. októbra 1987 pracovník 1. oddelenia 1. odboru XII. Správy kpt. Minárik nasledovne:

„1) Značkár absolvoval určenú trasu a počas nej vykonal 5 spravodajských činností, konkrétne na určených miestach vyznačil s bielou kriedou 3 znaky – vodorovné čiary 10 cm, uložil krabičku s foto-kino a na záver cvičnej akcie došlo k predávke materiálu na frekventovanej ulici. Pracovníkmi 4. odb. XII. S-ZNB bola zaregistrovaná len činnosť značkára pri uložení krabičky s foto-kino. Ďalšia činnosť registrovaná nebola.“

7) Takého „odhalenie“ je však sporné, keďže z vyjadrenia Kuna vyplýva, že Surniaka minimálne z videnia poznal. Navyše v zhodnotení akcie kpt. Minárik uvádza, že „značkár“ nezištil, že by bol pod kontrolou (pozri ďalej).

8) A ÚPN, f. KS ZNB BA, reg. č. 38467, základný zväzok, s. 178 - 179.

„2) Značkář v priebehu pohybu po trase nezistil, že by bol pod kontrolou prac. 4. odb. XII. S-ZNB Bratislava.“⁹⁾

Vo svojom zázname o akcii Minárik uvádza, že hoci bol pohyb „značkára“ registrovaný z oporných bodov, jeho kontrola sa nezvládne bez použitia pohyblivých stojok. Za nutnosť Minárik považoval vybaviť pracovníkov v oporných bodoch príslušnou optikou, pretože keď „preberú“ sledovanú osobu do svojho teritória,

musia zaregistrovať aj jej činnosť (napr. robenie značiek). S príslušnou technikou sa má počítať aj pri večerných akciách. Pre pracovníkov „sledovačky“ má byť zabezpečených aspoň 15 kusov fotografií sledovanej osoby. V závere svojho záznamu Minárik konštatuje, že akcia splnila svoj cieľ, ale do budúcnosti malo byť nutné zvýšiť dôraz na kontrolu činnosti sledovanej osoby počas jej pohybu.

Archívne dokumenty k tzv. cirkevnej politike ÚV KSČ v NA ČR (1948 – 1951)

Projekt ÚPN č.II-10-2 – Perzekúcie katolíckej cirkvi pracuje s tézou, že iniciátorom a ideologickým inšpirátorom politických, legislatívnych a hospodárskych opatrení proti postaveniu cirkvi po februári 1948, resp. čiastočne už po voľbách v máji 1946, boli špičky KSČ, resp. jej vedúce orgány:

- Ústredný výbor KSČ (ÚV) a jeho predsedníctvo (P – ÚV)
- Generálny sekretariát ÚV
- Generálny tajomník ÚV KSČ a
- obdobné orgány na krajskej a okresnej úrovni.

Do formulovania proticirkevnej politiky zasahovali tiež aj tí najvyšší funkcionári KSČ, ktorí v danom období zastávali najvyššie ústavné posty (prezident a predtým predseda vlády K. Gottwald, poslanci NZ a SNR, ministri a povereníci, predseda Štátneho úradu pre veci cirkevné a Slovenského úradu pre veci cirkevné).

Túto tézu mal hlbšie **dokumentovať** prvotný výskum vo fondoch Národného archívu ČR (tiež v Slovenskom národnom archíve vo fonde ÚV KSS) vo fondoch:

- Predsedníctvo ÚV KSČ
- Generálny sekretariát ÚV KSČ a
- Fond „Klement Gottwald“.

Výskumom boli získané desiatky digitalizovaných kópií z týchto fondov (zápisov z rokovaní P – ÚV, korešpondencie, záznamov, koncepcných materiálov, plánov, štatistík, máp, analytických správ...) z proveniencie vyššie menovaných orgánov KSČ.

Ich analýza potvrdzuje, že prvotné závažné ideologické rozhodnutia sa navrhovali, formulovali a prijímali na najvyšších grémiách KSČ, teda v ÚV a jeho predsedníctve, pričom boli

vopred pripravované v Generálnom sekretariáte ÚV a v politickom sekretariáte ÚV.

Výsledky výskumu týchto fondov načrtávajú základnú mozaiku vzťahov medzi najvyššími orgánmi KSČ a cirkevnou hierarchiou (biskupské konferencie, arcibiskup J. Beran, biskupi samotní).

Výskum pokrýva predmetné obdobie rokov (1946) -1948 – 1951. Siločiarly týchto vzťahov v priebehu tohto obdobia čoraz viac prenikajú do cirkevných štruktúr a náboženského života v ČSR a získané kópie dokumentov potvrdzujú negatívny vývoj vzťahov štátu a cirkvi. Potvrdzujú tézu o vysokej ingerencii špičiek KSČ na devastácii cirkevných štruktúr a telies, náboženského života a stoviek veriacich ľudí už od jesene 1947, no najmarkantnejšie v tzv. zakladateľskom období KSČ po februári 1948.

Historický rámec dokumentov

K podstatnému stretu medzi komunistickým systémom a Katolíckou (i inými) cirkvou v ČSR sa začalo schyľovať už od prijatia Košického vládneho programu 5. apríla 1945.

KSČ, podporená postupom ČA a represiami NKVD i politickou krátkozrakosťou londýnskeho exilu dokázala do neho presadiť také reformy, ktoré sa okrem iného týkali i nového usporiadania vzťahov obnovujúcej sa ČSR k cirkvám. To sa zatiaľ nedotklo Modu vivendi.

Vládny program rátať aj s vážnou reorganizáciou politického života, čo sa malo dotknúť vplyvu a zastúpenia reprezentantov cirkvi v existujúcich a vplyvných politických stranách – v Čechách v ČSL a na Slovensku kruciálne v HSLŠ, ktorá bola zakázaná.

Mgr. Patrik Dubovský

(1965), absolvent čsl. dejín a archívnictva FiF UK Bratislava, pracuje v Archíve ÚPN.

9) *Tamtiež*, základný zväzok, s. 175 – 177.

Politický katolicizmus hľadal svoje uplatenie v prostredí, ktoré definoval tzv. Národný front – platforma politických strán a organizácií, v ktorom si komunisti uzurpovali rozhodujúce postavenie.

Voči hroziacemu víťazstvu KSČ na Slovensku sa v Aprílovej dohode v roku 1946 pred prvými povojnovými parlamentnými voľbami spojili nekomunistické politické prúdy s predstaviteľmi politického katolicizmu a vytvorili jednotnú Demokratickú stranu. Tá presvedčivo na Slovensku zvíťazila.¹⁾

V rozmedzí rokov 1945 – 1947 panoval vo vzťahoch Cirkvi a koalícnej tzv. vlády Národného frontu v podstate pozitívny a konštruktívny duch, odhliadnuc od plánovaných opatrení v školstve a vo vlastníctve pôdy. Ich príprava a odpor predstaviteľov Cirkvi predznamovali vážne narušenie dialógu medzi štátom a cirkvou po roku 1948, kedy zákonné normy, upravujúce a „reformujúce“ tieto oblasti, boli prijaté už za vládnej väčšiny KSČ.

Totíž už 16. mája 1945 SNR svojim nariadením č. 34 zoštátnila všetky školy, cirkevné nevyvímajúc. Slovenskí biskupi žiadali pre ne výnimku a koncom augusta 1946 sa toho domáhali aspoň u škôl rehoľných. Márne. Po voľbách v máji 1946, v ktorých v celoštátnom meradle KSČ zvíťazila, začala Gottwaldova vláda pripravovať nový školský zákon. Ten mal za úlohu kodifikovať zoštátnenie škôl, a tým *de facto* zlikvidovať vplyv cirkvi v dovtedajších cirkevných (a rehoľných) školách.

Biskupi dôrazne protestovali a do protestov zapájali aj veriacich. Pražský arcibiskup, bývalý väzeň nacistických koncentračných táborov Terezín a Dachau, Josef Beran,²⁾ upozorňoval na rozpútanie kultúrneho boja a biskupi vydali na obranu cirkevného školstva dva pastierske listy. Protitlak Cirkvi trval až do januára 1948. Po uchopení moci KSČ bol zákon v pôvodnom znení prijatý v apríli 1948.

Problém pôdy bol zložitejší. Na jednej strane šlo komunistickým stratégom o uspokojenie dopytu po pôde pre drobných roľníkov, čím si získavali politickú popularitu v proletarizujúcich sa vrstvách, na druhej strane tiež sa snažili zasahmi do majetkových práv k pôde paralyzovať Cirkev ekonomicky.

KSČ tlačila na aplikovanie dekrétov prezidenta Beneša o konfiškácii pôdy Nemcov, Ma-

ďarov... práve na nemecké a maďarské rády a inštitúcie. Úspech v tomto by znamenal pre komunistov pozitívny precedens v ich ďalšej stratégii vyvlastnenia prakticky všetkej cirkevnej pôdy.

Konfiškácia cirkevnej pôdy na základe dekrétov prezidenta skutočne začala, avšak na základe protestov Cirkvi a pražskej nunciatury bola v decembri 1946 zastavená. 11. júla 1947 bol však zákon o revízii 1. pozemkovej reformy z roku 1919 prijatý (č. 147/47) a vzťahoval sa aj na pôdu cirkevnú. V novembri 1947 vydali biskupi pastiersky list, v ktorom apelovali na vyňatie cirkevnej pôdy spod pôsobnosti tohto zákona. Znovu márne. Parcelácia na základe tohto zákona sa začala v januári 1948.

Komunisti však sledovali líniu zlikvidovať majetkovú nezávislosť cirkvi a iných subjektov. Ako druhý právny nástroj iniciovali prijatie zákona o novej pozemkovej reforme už na jeseň 1947 (parcelácia a vyvlastnenie pôdy nad 50 ha). Ten by dostal cirkvi do majetkovej závislosti na štáte, o čo sa usiloval najmä predseda vlády Gottwald. Biskupi znovu apelujú pastierskym listom z decembra 1947. Pražský internuncius protestoval nótou a vyjadril obavu z narušenia platného Modu vivendi. Zákon napokon v pôvodnej pre Cirkev najhoršej verzii NZ prijalo 21. marca 1948. Odpoveď na nótu zaslala vláda už 13. marca. Jej znenie predznamovalo charakter politiky KSČ voči cirkvám v najbližšom období, t.j. vytváranie závislosti cirkvi na vláde a nerešpektovanie jej úlohy a hodnôt v spoločnosti.

Už 26. februára 1948 pražský arcibiskup Josef Beran vydáva pastiersky list, ostro protestujúci proti komunizácii spoločnosti a umenšovaniu práv Cirkvi.³⁾

30. mája 1948 sa uskutočnili parlamentné voľby. Voliči mohli voliť len jednotnú kandidátku NF (alebo vhodíť čisté lístky), ktorá v atmosfére komunistických manipulácií a nátlakov získala 89% hlasov.⁴⁾ KSČ sa definitívne ujala totálnej moci v ČSR a ňou presadzovaná politika voči Cirkvi – poslušnosť Cirkvi voči režimu, paralyzácia „reakčnej“ hierarchie a vizia národnej Cirkvi odtrhutej od Svätej stolice – mala uľahčené podmienky.

Dialóg medzi štátom a hierarchiou nebol dlhodobejšie úspešný, a preto konferencia biskupov v Nitre v polovici augusta 1948 pri-

1) DS na Slovensku získala 62% hlasov, čo bol dvojnásobok hlasov KSS.

2) Arcibiskup Josef Beran (1888 – 1969) bol cez druhú svetovú vojnu uväznený v nacistických koncentračných táboroch Terezín a Dachau. V roku 1947 sa pozitívne vyjadril k povojnovému vyhánaniu českých Nemcov. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 obhajoval neohrozene práva Cirkvi proti komunistickému násiliu, a preto bol od roku 1949 internovaný. Po menovaní za kardinála odišiel do Ríma, odkiaľ mu už komunistická čs. vláda nepovolila návrat. Taktiež ho nedovolila pochovať v Prahe, preto ho pápež Pavol VI. dal pochovať v krypte baziliky sv. Petra vo Vatikáne.

3) KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu 1948 – 53*. Brno 1993, s. 24. Nadpis listu znel.: Arcibiskupe nemlč, nesmiš mlčet!

4) ŠKVARNA, D. a kol: *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava, 1997.

jala memorandum, ktoré poukazovalo na zostrujúce sa útoky režimu na Cirkev a biskupov. Vláda odpovedala v septembri 1948 zrušením väčšiny katolíckych periodík.

Snaha o oficiálne podriadenie si Cirkvi vyústila do prijatia tzv. cirkevných zákonov (najmä finančné zabezpečenie kňazov pod podmienkou zloženia sľubu vernosti) a k zriadeniu Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe, resp. Slovenského úradu pre veci cirkevné v Bratislave v októbri 1948. Oba úrady položili základy štátneho dozoru nad cirkvami.

Vo februári 1949 dostala cirkevná hierarchia ultimátum, aby vyjadrila lojalitu vláde, zrušila suspenzie kňazov, ktorý spolupracovali s režimom a naopak suspendovala kňazov, ktorí boli odsúdení za tzv. protištátnu činnosť. Biskupi rokovali o tomto ultimáte v marci 1949 v Starom Smokovci. Po objavení odpočúvacieho zariadenia, ktoré do rokovacej miestnosti umiestnila Štátna bezpečnosť (ŠtB), biskupi rokovania s vládou prerušili.

O mesiac Predsedníctvo ÚV KSČ prijalo rozhodnutia, ktoré podstatne prehlbovali likvidáciu cirkevného života, a to: zákaz katolíckych spolkov, zastavenie cirkevnej tlače, vytvorenie cirkevných referátov pre KNV a ONV a postov tzv. cirkevných tajomníkov a celkové smerovania k národnej Cirkvi nezávislej od Svätej stolice. Veľké nádeje si KSČ vkladala do zorganizovania a podpory tzv. Katolíckej akcie (KA), ktorou chcela vytvoriť „obrodné hnutie katolíkov“, odtrhnutých od hierarchie. Vatikán akciu zakázal ako schizmatickú. Tá napokon skončila krachom.⁵⁾

V polovici júna 1949 biskupi vydali pastiersky list, v ktorom odsúdili tieto útoky proti cirkvi, a tiež vystahovanie niektorých rehoľných domov a kňazov na Slovensku.

Na prelome marca a apríla sa v Prahe konal vykonštruovaný proces s desiatimi predstavenými rehoľ. Najvyšší trest – doživotie pre redemptoristu Jána Mastyláka signalizoval pripravovaný úder proti rehoľiam - v apríli 1950 mužským a v auguste 1950 ženským.

Ten sa uskutočnil za masívnej spolupráce ZNB, ŠtB, regionálnych orgánov KSČ a KSS, ĽM a i armády v tzv. Akcii K (kláštory) najskôr proti mužským rehoľiam a kláštorom z 13. na 14. apríla 1950 a v Akcii R (rehoľníčky)⁶⁾ v auguste 1950 proti ženským rehoľiam a kláštorom.

Koncom apríla 1950 kulminovala Akcia P – pravoslavizácia. Bol to bezostyšný úder

proti gréckokatolíckej cirkvi. Tento akt završili zinscenovaným „dobrovoľným“ prestupom gréckokatolíkov na zinscenovanom tzv. Prešovskom sobore v apríli 1950 a následným perzekvovaním gréckokatolíckych kňazov, rehoľníkov a veriacich.

Začiatkom roka 1951 sa v Bratislave konal vykonštruovaný monsterproces proti trom slovenským biskupom J. Vojtaššákovi, M. Buzalkovi a P. P. Gojdičovi. Buzalka a Gojdič boli odsúdení na doživotie a zomreli vo väzniciach. Vojtaššák dostal 24 rokov väzenia. Zomrel v internácii.

Cirkev zmenila taktiku a pripravovala sa na obdobie jej decimovania. Na základe tajných vatikánskych fakúlt⁷⁾ si zabezpečila nenarušiteľnosť priamej apoštolskej línie svätenia kňazov a biskupov. V rokoch 1949, 1950 boli takto inštalovaní štyria českí biskupi a v roku 1951 dvaja slovenskí: Ján Hnilica a Ján Korec. Cirkev (hierarchie, rehole i laici) pred komunistickým režimom čiastočne schádzala do „slovenských a českých katakomb“ a vytvárala si takpovediac utajenú časť svojej štruktúry.

Stručná analýza získaných dokumentov

Získané digitalizované kópie archívnych dokumentov plasticky dokumentujú práve tie mnohé najzávažnejšie udalosti a rozhodnutia, ktoré sa v realizácii proticirkevnej politiky ÚV KSČ odohrali počas predmetného obdobia (1946) – 1948 – 1951.

Fond Generálny sekretariát ÚV KSČ, č. fondu 100/1:

Vo fonde Generálny sekretariát ÚV KSČ (GS ÚV) ide najmä o korešpondenciu najvyšších cirkevných hodnostárov štátnym orgánom (listy, memorandá, protesty...) a pastierske listy, ktoré získavali príslušníci a tajní spolupracovníci ŠtB.

GS ÚV vypracovával podklady pre rokovania ÚV a jeho predsedníctva, na základe správ o cirkevno-politickej situácii vypracovávaných Štátnym úradom pre veci cirkevné (SÚC).

GS ÚV sa zaoberal závermi Komisie pre náboženské a cirkevné otázky (tzv. Cirkevná šestka), ktoré rovnako predkladal na rokovanie Predsedníctva ÚV a ÚV samotného.

GS ÚV v spolupráci so SÚC (SlovÚC) pripravoval podklady pre stanovovanie platov

5) Napríklad v okrese Dolný Kubín Ohlas KA podpísalo len 15 ľudí. Pozri DUBOVSKÝ, J.: *Tzv. cirkevná politika komunistického štátu na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. Rukopis.

6) Viac pozri Dubovský, J.: *Akcia kláštory*. Martin 1998. Tiež DUBOVSKÝ, J.: *Akcia rehoľníčky*. Martin 2001.

7) Pozri VAŠKO, Václav: *Neumlčená I, II. Kronika katolíckej cirkve v Československu po druhé svetové válce*. Praha 1990.

duchovných, ktorí zložili sľub vernosti ČSR na základe tzv. cirkevných zákonov z októbra 1948.

GS ÚV v spolupráci s generálnym tajomníkom Ústredného akčného výboru Národného frontu (ÚAV NF) Alexejom Čepičkom, neskorším predsedom SÚC, a tiež s generálnym tajomníkom ÚV KSČ Rudolfom Slánskym pripravovali tézy a materiály na vrcholné rokovania s cirkevnou hierarchiou alebo arcibiskupom J. Beranom.

GS zároveň prenášal rozhodnutia z ÚV na nižšie stranické úrovne v hlavných cirkevno-politických otázkach a zároveň prenášal informácie „z terénu“ na úroveň ÚV KSČ ako boli napr. tzv. Katolícka akcia, jej výbor a financovanie, zrušenie bohosloveckých fakúlt okrem pražskej a bratislavskej, rušenie cirkevných škôl, náboženskej tlače a spolkov, potláčanie vzbúr proti odvážaniu kňazov a rehoľníkov, rušenie kláštorov, procesy s biskupmi a ohlas na ne vo verejnosti, štruktúra a personálne obsadenie jednotlivých diecéz, situačné správy o cirkevno-politickej situácii v jednotlivých krajoch, činnosť Komisie pre náboženské a cirkevné otázky, cirkevné charitatívne organizácie, gréckokatolícka cirkev, cyrilo-metodský kult, suspenzie kňazov, odopieranie obradov a pod.

Uvedené písomnosti sú z obdobia 1948 – 51 a sú uložené v archívnych škatuliach č. 71, 73, 77 a 78.

Predsedníctvo ÚV KSČ (P ÚV), č. fondu 02/1:

P ÚV volil ÚV KSČ na riadenie politickej práce medzi plenárnymi zasadnutiami ÚV KSČ. Po zlúčení so ČSSD bolo vytvorené užšie P ÚV, ktoré fungovalo do konca roku 1948.

Samotné P ÚV ako najvyšší ideologický orgán KSČ rozhodovalo o rámcových opatreniach KSČ v dosahovaní politických cieľov i v cirkevnej politike.

Výskum fondu P ÚV KSČ priniesol podobné druhy archívnych dokumentov, s akými sa stretávame vo fonde Generálny sekretariát ÚV.

Ich forma je však už definitívna, ide o uznesenia z rokovaní a o zápisy z týchto rokovaní najmä z rokov 1949 - 50.

Členovia P ÚV prijímali zásadné rozhodnutia k závažným, ale i konkrétnym problémom, ktoré vychádzali z napätého dialógu medzi štátom a cirkvou, resp. neskôr z totalitných praktík KSČ vo vytváraní tzv. cirkevnej politiky (schizmatická tzv. Katolícka akcia a perzekúcie kňazov a veriacich v jej súvisi, likvidácia reholí a kláštorov, zoznamy kňazov a biskupov

a ich „kádovania“, porušovanie Modu vivendi, donucovanie biskupov k skladaniu sľubu vernosti ČSR, obsadenie banskobystrického biskupského stolca v rozpore s kanonickým právom...).

Uvedené písomnosti P ÚV sú z rokov 1948 – 50 a nachádzajú sa v archívnych škatuliach 2, 9, 10 – 15.

Fond „Klement Gottwald“, č. fondu 100/24:

Tento fond predsedu vlády ČSR (1946 – 48), potom do roku 1953 prezidenta ČSR na jednej strane plasticky dopĺňa fondy GS ÚV a P ÚV, na strane druhej predstavuje pomerne ucelený súbor dokumentov k cirkevnej politike, ktoré Gottwaldovi prichádzali na vedomie, ako kópie alebo vznikli z iniciatívy Kancelárie prezidenta republiky (KPR).

Súbor kópií z tohto fondu tvoria najmä zápisy z rokovaní tzv. Cirkevnej šesty z rokov 1949 – 51. Ďalej obsahuje súbor listov cirkevných predstaviteľov reprezentantom štátnej moci a KSČ, záznamy z rokovaní s biskupmi, memorandá a listy biskupov vláde, záznamy z porád generálneho sekretariátu NF, štatistické materiály organizačnej štruktúry cirkevných inštitúcií, zoznam väzobne stíhaných kňazov, správy SÚC pre prezidenta o skladaní sľubu biskupov, korešpondenciu ministra Čepičku s Gottwaldom, Gottwaldovu korešpondenciu výboru tzv. Katolíckej akcie, zoznam zrušených katolíckych periodík, situačné správy ŠtB zo Slovenska, správy o čítaní pastierskych listov biskupov, opatrenia na milostivý rok 1950, návrhy na postup proti kláštorom a rádom v Akcii K a R, správy o násilnom zrušení gréckokatolíckej cirkvi a v Akcii P, protesty Vatikánu proti konfiškácii cirkevnej pôdy...

Možno konštatovať, že po zvolení za prezidenta bol Gottwald dostatočne informovaný o všetkých hlavných opatreniach vlády proti Cirkvi, ministerstva spravodlivosti, SÚC-u i najvyšších stranických orgánov KSČ. Sám Gottwald ešte ako predseda KSČ, a neskôr ako predseda vlády ČSR, bol na základe analýzy týchto dokumentov aktívnym a presvedčeným ideológom i pragmatikom v konštruovaní proticirkevných metód a praktík.

ZNB a ŠtB, ovládaná komunistami, boli potom poslednými ohnivkami v tomto procese, ktorý začal v ÚV KSČ, prostredníctvom ministerstiev a SÚC-u a SlovÚC-u negatívne a tragicky doliehali na celú cirkev. V tomto konkrétnej trestno-právnej zodpovednosť nenesú len príslušníci ŠtB, ZNB a väzenskí dozorcovia, ale najmä najvyšší stranickí a štátni predstavitelia KSČ.

Dokumenty práve z tohto fondu podávajú svedectvo o takýchto krokoch, s ktorými prezident Gottwald súhlasil, bol o nich informovaný alebo ich sám inicioval.

Uvedené písomnosti sú z obdobia rokov 1946 – 1951 a sú uložené v archívnych škatuliach 47 – 49 a 102.

Záver

Archívne dokumenty, získané v digitalizovanej forme štúdiom fondov P ÚV, GS ÚV a fond Klement Gottwald v NA ČR dokumentujú a prakticky potvrdzujú tézu, že tieto najvyššie orgány KSČ nesú priamu zodpovednosť za opatrenia, ktoré napokon po cirka piatich rokoch po komunistickom prevrate vo februári 1948 viedli k podstatnému zdecimovaniu cirkvi v ČSR.

To znamenalo rozvrátenie jej hospodárskej základne k vytvoreniu ekonomickej a finančnej závislosti Cirkvi na štáte a režime, paralyzáciu cirkevnej hierarchie, ktorá zostala verná pápežovi (internácie, väznenia, doživotia, odmietanie svätenia biskupov), zlikvidovanie historických štruktúr mužských a ženských reholí (sústredenie rehoľníkov, zhabanie budov kláštorov a majetku, ničenie kultúrneho dedičstva

kláštorov, ich knižníc a archívov), rozdelenie kléru (kolaborujúca časť bola potom organizovaná v štátnych organizáciách Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva a neskôr Združenie katolíckych duchovných Pacem in Terris – PIT), likvidácia bohatých štruktúr katolíckych spolkov, tlače, sociálnych služieb, poštatnenie cirkevného a rádového školstva, ponížovanie duchovných vyžadovaním skladania sľubu vernosti ČSR, uvalenie nutnosti mať štátny súhlas pre kňazov na vykonávanie duchovnej služby, obmedzovanie náboženských obradov, vydávania náboženskej literatúry a vyučovania náboženstva, justičné perzekúcie kňazov, biskupov, rehoľníkov a veriacich laikov, z ktorých mnohí našli za mrežami väznic za svoje náboženské presvedčenie svoju smrť.⁸⁾

Potvrdenie a zdokumentovanie tézy o priamej zodpovednosti členov Predsedníctva ÚV KSČ, riadiacich pracovníkov GS ÚV a politického sekretariátu, ako aj niektorých rezortných ministrov, poslancov a šéfov ŠtB je verejnou obžalobou vtedajších konkrétnych osôb v politických špičkách KSČ a KSS za prípravu, schvaľovanie a realizáciu takej praktickej politiky, ktorá v cirkevnej oblasti sledovala jediný cieľ – paralyzovanie Cirkvi v ČSR.

Dúsledky rudého a hnědého teroru v Pobaltí

Po pádu komunistických režimů ve střední, východní a jihovýchodní Evropě vystala naléhavá potřeba poznat minulost a stanovit bez emocí a předsudků, ryze na vědeckém základě počty obětí totalitních režimů. V různých zemích vznikly instituce mající obdobnou náplň práce jako Ústav paměti národa na Slovensku, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky, Gauckův úřad v Německu a Ústav národní paměti v Polsku.

Není divu, že zcela mimořádnou pozornost věnují dané problematice právě v Pobaltí. Tři malé republiky - Litva, Lotyšsko a Estonsko, nyní členové Evropské unie i NATO - prošly během půlstoletí martyriem nesrovnatelným s padesátými lety v Československu. V litevské metropoli Vilniusu vzniklo přímo v budově někdejšího vězení KGB *Muzeum obětí genocidy* a v centru lotyšského hlavního města Rigy založila v létě 1993 společenská organizace *Fond Muzea okupace Muzeum okupací Lotyšska*, jehož třicet tisíc exponátů a fotogra-

fii přibližuje jak první sovětskou, tak následnou německou a poté opět sovětskou okupaci. V Estonsku loni vyšla *Bílá kniha*, sestavená zvláštní komisí Státního shromáždění Estonské republiky, mapující bilanci sovětské a německé okupace.

Jak to začalo?

Prologem první sovětské okupace Pobaltí se stal pakt o neútočení z 23. srpna 1939 mezi SSSR a Třetí říší, známý též jako pakt Ribbentrop-Molotov podle jeho signatářů: německého ministra zahraničí a sovětského lidového komisaře zahraničních věcí. Následující tajné dodatky vymezily sféry vlivu mezi oběma velmocemi, přičemž Pobaltí spolu s východním Polskem připadlo do zájmové oblasti Sovětského svazu.

Krátce po vpádu do východního Polska - 17. září 1939 - předložil SSSR ultimativní formou vládám tří pobaltských republik požadavek na rozmístění svých ozbrojených sil na

Jaroslav Šajtar

(1956), pracuje v týždenníku *Reflex*. Zaoberá sa modernou históriou, zameranou hlavne na vojenstvo.

8) Pozri napríklad LAGOVÁ, Veronika a kol.: *Smrť za mrežami*. Prešov 2006.

jejich území. Aby slovům dodal náležitou váhu, soustředil začátkem října na hranicích Estonska a Lotyšska obrovské síly, mnohonásobně převyšující armády všech pobaltských států dohromady: 437 235 vojáků, 2 635 děl a minometů a 3 052 tanky. Představitelé Pobaltí, uvědomující si beznadějnost jakéhokoli odporu, couvli a k 1. lednu 1940 se v Estonsku rozmístilo 20 954 rudoarmejců, v Lotyšsku 19 339 a v Litvě 17 762. Ani s tím se však SSSR nespokojil a v létě 1940 všechny tři republiky napřed obsadil a pak anektoval. Na jejich území vytvořil Pobaltský zvláštní vojenský okruh.

Bilance tří okupací

Abychom si uvědomili katastrofální následky tří okupací (první sovětské v letech 1940 až 1941, německé v letech 1941 až 1944/5 a

opět sovětské v letech 1944 až 1991), zdůrazněme, že Estonci a Lotyši jsou jediné nezávislé národy Evropy, jejichž počet je dnes menší než na počátku minulého století, přičemž tento fakt nelze svalovat pouze na extrémně nízkou porodnost. Estonský historik Mart Laar v publikaci *Rudý teror. Represe sovětských okupačních orgánů v Estonsku* uvádí s odvoláním na výše zmiňovanou *Bílou knihu*, že přímé ztráty Estonska na lidech činily 180 000 osob, tj. 17,5 procenta veškerého obyvatelstva! Pro srovnání: je to, jako kdyby USA ztratily 22,4 miliónu předválečného obyvatelstva, Německo 13,7 miliónu, Británie 8,1 miliónu a Švédsko 1,1 miliónu! To hovoří samo za sebe.

Předloni vyšla v Moskvě pozoruhodná příručka *Ztráty obyvatelstva ve XX. století*, jejímž autorem je ruský demograf Vadim Viktorovič Erlichman. Pro Pobaltí uvádí tato čísla:

Příčiny ztrát	Lotyšsko	Litva	Estonsko
Teror (1940 - 1941)	7 000	8 000	6 000
+ popraveno a zabit	2 000	2 500	2 000
+ uvězněno	5 625	5 665	9 000
z nich zahynulo	3 000	3 000	4 000
+ vypovězeno	9 546	10 187	5 978
z nich zahynulo	2 000	2 500	2 000
Deportace Němců (1941)	34 000	6 000	30 000
Velká vlastenecká válka (1941 -1945)	250 00	370 000	65 000
+ padlo a zemřelo na zranění	25 000 ¹⁾	20 000 ²⁾	25 000 ³⁾
+ zajato	12 000 ⁴⁾	15 000 ⁵⁾	10 000 ⁶⁾
z nich zahynulo	3 000	4 000	4 000
+ partyzánské hnutí	2 000	1 000	1 000
+ ztráty civilistů	220 000 ⁷⁾	345 000 ⁸⁾	35 000 ⁹⁾
+ zahynulo při válečných operacích	35 000	25 000	9 000
+ popraveno a zabit	110 000	230 000	12 000
+ uvězněno	70 000	110 000	35 000
+ nahnáno na práci do Německa	280 000	70 000	70 000
z nich zahynulo	35 000	15 000	9 000
+ zemřelo následkem hladu a nemoci	40 000	75 000	?
+ uprchlíci	60 000	?	50 000
+ emigrace	60 000	50 000	60 000
Partyzánské hnutí (1944 - 1954)	15 000	40 000	5 000
+ bojové ztráty	10 000	20 000	3 500
+ ztráty civilistů	5 000	20 000	1 500
Teror (1944 - 1953)	15 000	30 000	5 000
+ popraveno a zabit	2 000	3 000	1 000
+ uvězněno	88 000	170 000	42 500
z nich zahynulo	8 000	15 000	4 000
+ vypovězeno	41 393	84 831	22 500
z nich zahynulo	5 000	12 000	3 000

Obrovské ztráty způsobené Pobaltí sovětskou okupací vyniknou, porovnáme-li je s více než 102 000 obětí komunismu na Slovensku, z nichž „jen“ 705 připadlo na zemřelé.

- 1) Z nich 10 000 zahynulo v Rudé armádě (bojovalo 75 000) a 15 000 v německé (bojovalo přes sto tisíc).
- 2) Z nich 15 000 zahynulo v Rudé armádě (bojovalo 55 000) a 5 000 v německé (bojovalo 37 000).
- 3) Z nich 10 000 zahynulo v Rudé armádě (bojovalo 32 000) a 15 000 v německé (bojovalo 60 000).
- 4) Z toho 3 000 osob padlo do německého a 9 000 do sovětského zajetí.
- 5) Z toho 12 000 osob padlo do německého a 3 000 do sovětského zajetí.
- 6) Z toho 3 000 osob padlo do německého a 7 000 do sovětského zajetí.
- 7) Ze 110 000 zabitých bylo 85 000 Židů, 2 500 Romů, 10 000 Rusů a Bělorusů.
- 8) Mezi nimi bylo 135 000 Židů, 1 000 Romů, 20 000 Poláků a 75 000 Litevců.
- 9) Mezi oběťmi bylo 2 000 Židů, 1 000 Romů a 4 000 Rusů.

Populační změny v Pobaltských zemích v letech 1939 - 1945 (odhady Romualda J. Mi-siunase a Reina Taagepera: Baltská léta závislosti 1940 - 1990, Tallinn 1997)

	Estonsko	Lotyšsko	Litva
Počet obyvatel v říjnu 1939	1 130 000	2 000 000	2 950 000
Emigrace a územní změny (1939 - 1941)	-20 000	-70 000	+50 000
Sovětské represe (1940 - 1941)	-15 000	-35 000	-35 000
Násilná mobilizace do Rudé armády	-35 000	-20 000	-60 000
Evakuace do SSSR	-30 000	-40 000	-20 000
Nacistické represe	-10 000	-90 000	-200 000
Násilná mobilizace do německé armády (1941 - 1945)	-70 000	-150 000	-50 000
Násilná mobilizace do německé pracovní služby (1941-1944)	-15 000	-35 000	-75 000
Uprchlo na Západ (1942 - 1945)	-60 000	-100 000	-50 000
Sovětské represe (1944 - 1945)	-30 000	-70 000	-50 000
Územní změny v roce 1945	-70 000	-50 000	+25 000
Emigrace do Polska	0	0	-150 000
Nenarozené děti	-15 000	-30 000	-35 000
Navrátilo se z Německa	+60 000	+80 000	+50 000
Počet obyvatel na konci roku 1945	850 000	1 400 000	2 400 000
Ztráty v letech 1939 - 1945 (v %)	25	30	15

Odhady estonských populačních ztát

Kategorie	Celkem	Přežilo	Nenávratné ztráty
Presídlenci do Německa	20 000	-	20 000
První sovětská okupace (1940 - 1941)			
Zatčeno:	8 000	200	7 800
+ zavražděno v Estonsku			2 400
+ zahynulo v SSSR			5 400
Deportováno	10 000	4 000	6 000
Násilná mobilizace SSSR	34 000	10 000	24 000
+ zahynulo cestou			2 000
+ zahynulo v Rudé armádě			10 000
+ zahynulo v pracovních praporech			12 000
Evakuováno do SSSR	25 000	20 000	5 000
Nezvěstní	1 100		1 100
Uprchlo do ciziny	500		500
Německá okupace (1941 - 1944)			
Padlo v armádě	10 000		10 000
Popraveno civilistů	7 800		7 800
Posláno do pracovní služby	800		200
Posláno do zajateckých táborů	4 000		1 040
Uprchlo do Finska:	6 000		4 000
+ vrátilo se do Estonska jako „chlápci z Finska“	1 800		
Evakuováno etnických Švédů z pobřeží	7 900		7 900
Uprchlo na Západ	70 000		70 000
Civilisté zahynulí při sovětských náletech	800		800
Vojáci popravení Rudou armádou v Československu a v Německu	1 000		1 000
Druhá sovětská okupace (1944 - 1989)			
Zatčeno	30 000	20 000	10 000
Deportováno	23 000	20 000	3 000
Zahynulo během guerillové války	3 000		3 000
Zatčeno z politických důvodů (1953 - 1988)	500		

Použitá literatura:

Aut. kol.: *Grif sekretnosti sňat*, Moskva 1993

The Three Occupations of Latvia 1940 - 1991. Vydal Fond Muzea okupace v Rize roku 2005

LAAR Mart: *Krasnyj terror. Represii sovetskich okkupacionnyh vlastej v Estonii*. Tallinn 2005

LAAR Mart: *Estonija vo vtoroj mirovoj vojne*. Tallinn 2005

ERLICHMAN Vadim: *Potěri narodonaselenija v XX veke*. Moskva 2004

Estonian State Commission on Examination of the Policies of Repression: The White Book. Losses inflicted on the Estonian nation by occupation regimes, 1940 - 1991. Republic of Estonia 2005

Kolektiv autorů: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948:1989*. Prešov 2001

Historické oddělení Tartuské univerzity, Úřad registrace osob postižených represem v Estonsku a Estonská mezinárodní komise

pro vyšetřování zločinů proti lidskosti pokračují ve své práci na upřesnění populačních ztrát Estonska.

WIESENTHAL, Simon: Slunečnice - Vyprávění o vině a odpuštění

H&H Vyšehradská, Praha 2005

Mgr. Alexandra Grúňová
(1978), absolventka odboru
filozofie FH TU v Trnave,
pracuje v ÚPN.

Autobiografický príbeh Simona Wiesenthala zachytáva krátku udalosť v živote autora, ktorá však svojou razanciou a naliehavosťou zaujať k nej postoj vynárala sa v podobe nezodpovedanej otázky i s odstupom času. Podtitul knihy napovedá čosi o obsahu a trefne dopĺňa názov knihy – Slnečnica.

Ľvov patril k východnej časti Poľska, ktorá bola na začiatku druhej svetovej vojny pričlenená k Sovietskemu zväzu. Simon Wiesenthal, architekt židovského pôvodu, bol v tom čase prinútený opustiť svoje povolanie a pracoval ako mechanik. Pred deportáciu na Sibír ho s manželkou zachránil úplatok príslušníka NKVD. Keď v roku 1941 kontrolu nad týmto územím prevzali Nemci, Wiesenthal bol internovaný do koncentračného tábora Janowska. Po vojne sa nevrátil

ku svojej pôvodnej profesii ale začal zbierať a dokumentovať dôkazy a svedectvá proti nacistickým zločincovi, čomu venoval prevažnú časť svojho života. V roku 1947 sa podieľal na založení Židovského dokumentačného strediska v Linzi a v roku 1977 vzniklo v Los Angeles Centrum Simona Wiesenthala, ktoré svojimi aktivitami podporuje všímavosť voči znakom antisemitizmu, monitoruje existujúce neonacistické skupiny, vedie Múzeum tolerancie v Los Angeles a v Jeruzaleme. Českým vydaním Slnečnice sa aj naša knižná scéna obohatila o významnú životnú skúsenosť a postoj spravodlivého človeka. Prináša aj dnes aktuálne témy ako je vyrovnanie sa s minulosťou, so zločini, ktoré boli spáchané. Hoci priamo komunikuje otázku súvisiacu so zločini nacizmu, vo všeobecnejšej rovine pri rozprave o vine a odpustení môžeme uvažovať i v intenciách vyrovnania sa s komunistickou minulosťou a jej konkrétnymi zločini.

Autor popisuje udalosti druhej svetovej vojny z pohľadu väzneného Žida konfrontovaného sa dennodenne s realitou smrti. Deň sa strieda s nocou, striedania prinášajú narastajúce čísla mŕtvych ľudí a otázka prežitia sa opätovne vynára každých päť minút. Prítomné obludnosti, stvárané nacistami na Židoch v tábore, sa prelínajú so spomienkami na predvojnové Poľsko a antisemitskú atmosféru, ktorá bola živnou pôdou pre ďalšie udalosti. Wiesenthal ukončil

svoje štúdium až v Prahe v roku 1932, a to práve kvôli problémom antisemitizmu na poľských univerzitách. Hovorí napríklad o „Dni bez Židov“, kedy na pôdu univerzity jednoducho nepustili židovských študentov. Tento „sviatok“ arogantná menšina študentov vyhlasovala ľubovoľne, spravidla na termíny skúšok, aby sa ich Židia nemohli zúčastniť, to bolo prevažne zo strachu alebo ticho sympatizujúc mlčiaca väčšina akceptované.

Jedného dňa je skupina Židov v Ľvove organizovane presunutá na pomocné práce do nemeckého vojnového lazaretu, pre ktorého účely slúži zhodou okolností hlavnej postave dobre známa budova univerzity. Tak je väzeň náhodne oslovený zdravotnou sestričkou, ktorá hľadá „nejakého“ Žida. Opatrne a bez vysvetlenia ho privedie ku lôžku umierajúceho nemeckého vojaka, ktorý nalieha na vypočutí svojho príbehu – svojej spovede. „Verte mi, bol by som ochotný trpieť ešte dlhšie a viac, len keby som tým mohol zločin v Dnepropetrovsku odčiniť. Mnoho mladých Nemcov v mojom veku zomiera denne na bojiskách. Bojovali proti ozbrojenému nepriateľovi a padli. Ale ja... ja tu ležím so svojou vinou... V posledných hodinách ste u mňa vy. Nevie, kto ste, viem len, že ste Žid. A to stačí.“ Človek bez tváre, v obvázoch, iba rukou hmatkajúci si vynucuje pozornosť a posledné, po čom ešte túži, je vypovedať hrozný čin, ktorý vykonal a úprimne vyjadriť nad ním ľútosť. Uvedomuje si, že ten vedľa stojaci je preňho posledná možná inštancia a nenecháva ho odísť, napriek tomu, že niekoľkokrát vycíti takýto jeho úmysel. Počúvajúc v tejto situácii nevypovie slova, ale čitateľ sa má možnosť ponoriť do autorových zmätených myšlienok, keď precití vnútorne drámu tohto okamihu sám so sebou, umierajúci bezmocne stelesňuje všadeprítomné zlo, ktoré v tejto chvíli prosí o odpustenie – spomína na svoju utrpenú matku, na sklamanie otca, keď vstúpil k SS, tento chlapec s nefalšovanou kresťanskou výchovou sa vlastne nikdy nechcel stať vrahom. Nemec sa nedočkal odpovede na svoju otázku, Žid vypočul jeho trápenie v životnej situácii svojho utrpenia a ticho odišiel od lôžka.

Vtedy, neskôr v tábore, i ešte niekoľkokrát potom vyvstala táto scéna pred jeho očami s nepriznaným váhaním, či postoj bol správny. Prenasleduje ho myšlienka, že nesplnil posled-

né pranie umierajúceho, hoci sa celej situácie zúčastnil v podstate náhodne a nechtiac. Rôznorodosť faktorov ako napríklad individuálne okolnosti, tábory smrti, svedci, jednotlivci predstavujúci spoločenstvo, zodpovednosť za seba, za iných, voči iným, autentická osobnosť sťažujú schopnosť jednoznačne odpovedať na stanovenú otázku. „...*existujú prosby, ktorým človek nemôže a ani nesmie vyhovieť. Mal si k sebe zavolať kňaza svojej cirkvi, s ním by určite rýchlo našiel spoločnú reč.*“ ... „*Čo neexistuje všeobecný zákon viny a hriechu? Má snáď každé náboženstvo vlastnú etiku, vlastné odpovede?*“ Nemôžeme ostať nestrannými pozorovateľmi, sme konfrontovaný s príbehom, ten v istom okamihu ustupuje do pozadia a stávame sa ochotne či nechtiac aktérmi diskusie, oboznamujeme sa s názormi a argumentmi. Postoj, ktorý je spočiatku s veľkou pravdepodobnosťou takmer jasný, sa so znením každého nového hlasu znejasňuje, rozhodnutie sa v predstavách odohráva akoby v niekoľkých rovinách, ktoré sa nijako nemôžu stretnúť. Wiesenthal sám bol počas procesov s vojnovými zločincami niekoľkokrát svedkom ich vystúpení, postojov, kedy mnohí ľutovali akurát to, že ešte existovali svedkovia, ktorí ich mohli usvedčiť, hovorí však i o prípade, kedy obvinený priznal všetko, i to, o čom nikto nevedel.

Po vojne si pri jednej ceste autor spomenul na matku mladého vojaka a vyhľadal ju v Stuttgarte. V tom čase bola už vdovou a žila v ruinách domu, ktoré odmietala opustiť. Predstavovali jediné miesto, kde mohla ešte pocítiť závan kedysi šťastnej rodiny. Žila už iba spomienkou na svojho dobrého chlapca - nemohol jej ju vziať, odovzdal jej od syna pozdrav a odišiel.

Môžeme sa ako čitatelia a zatiaľ počúvajúci, prizvaní do diskusie, „chytiť“ *Príspevku k nemeckej otázke* filozofa Karla Jaspersa, ktorý dokáže čiastočne vyjasniť myšlienkovú situáciu. Stanovuje štyri pojmy viny - kriminálna, politická, morálna a metafyzická. Následne rozlišuje ich dôsledky a inštancie, pred ktorými je vina zodpovedaná. Dôsledkom kriminálnej viny je trest a inštanciou súd. Inštanciou morálnej viny je zasa svedomie, ktorého dôsledkom je pokánie. Politická vina je vinou štátnikov a všetkých občanov štátu, nie je ale kriminálnou a morálnou vinou jednotlivých občanov za zločiny páchané menom štátu. Metafyzická vina sa zodpovedá jedine pred Bohom. Vina mladého vojaka je v tomto rozlíšení morálnou, pociťuje ju a nahliada, je vinou jedinca, ktorý čin spáchal a je zaň osobne zodpovedný. Rozkaz môže byť poľahčujúcou okolnosťou, ale zločin zostáva zločinom. Uvedomenie si viny smeruje k očiste, jej predpokladom je vnútorný prerod, proces.

„*Základnú otázku o minulom storočí položil Francúz Jean Steiner: Čo chcel Všemohúci povedať nám žijúcim, keď dopustil také hrôzy, počas ktorých prvýkrát v dejinách aj niektorí ortodoxní rabíni začali pochybovať o Jeho existencii? Táto otázka evokuje ďalšie: Prečo zločinecké systémy v 20. storočí vo svojich krajinách podporovali takmer všetci obyvatelia a verejne ich podporovali aj také duchovné authority, ako boli niektorí biskupi, kňazi a umelecká a intelenktuálna elita? Odpovede na tieto otázky už desaťročia hľadajú filozofi, teológovia, historici, politológovia,*“ hovorí Ján Langoš v eseji *Cesta k slobode* pre mesačník *Knihy a spoločnosť*. Wiesenthal svoj ešte nepublikovaný príbeh rozoslal 43 intelektuálom z rôznych kútov sveta s otázkou: „*či mal odpustiť esesmanovi, ktorý sa mu vyznal zo svojej viny, či by mu vôbec niekto mal odpustiť a či by mu tiež odpustiť smel.*“ Z nich spomeňme mená ako napríklad Franz König, Primo Levi, Gabriel Marcel, Jacques Maritain, Léon Poliakov, Luise Rinserová, ale i Albert Speer, známy ako „Hitlerov architekt“, ktorý na Wiesenthalovu otázku odpovedá po dvadsiatich rokoch väzenia. Český preklad knihy kvôli problémom s autorskými právami neuverejnil kompletne odpovede, poskytol však čitateľovi zoznam odpovedajúcich so základnou charakteristikou typu ich odpovede. Sú rozmanité a ponúkajú ďalšie uhly pohľadu, otvárajú ďalšie otázky, pripomínajú viaceré argumentačné roviny.

„*Na túto otázku neexistuje odpoveď.*

Nikto nemôže odpustiť to, čo vytrpeli iní.

Nie je práva a zákona bez milosti.

Pokánie ako predpoklad odpustenia.

Nesúďte...

Už ľútosť je milostivým pôsobením božského ducha v nás.

Urobili ste všetko, čo je v ľudských silách.

Odpustenie ako slabosť.

Odpustenie nepriamo podporuje takéto zločinecké praktiky.

Niečo také sa už nikdy nesmie stať.“

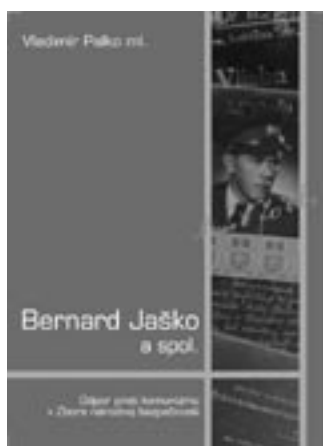
Každý názor je jedinečný. Akokoľvek, uvažovať o odpustení v konkrétnych prípadoch je hádam bezpredmetné, pokiaľ vina je vedome nepriznaná, a teda nemožno hovoriť o základnom predpoklade odpustenia - ľútosti. Uvažujúc na tomto mieste v terminológii K. Jaspersa o politickej vine, naša spoločnosť sa s obdobím druhej svetovej vojny nevyrovnala. V závere si dovoľím položiť jednu hypotetickú otázku: Ako by kniha bola prijímaná slovenským publikom, keby bola podobná otázka položená dnes slovenským Židom alebo Rómom, ktorý prežil holokaust?

PALKO Vladimír ml.: Bernard Jaško a spol.

Ústav pamäti národa, Bratislava 2006

Mgr. Ľubomír Morbacher
(1973), absolvent Pedagogickej
fakulty UK Bratislava, pracuje
v ÚPN.

V dvojväzkovom diele Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 - 1989, ktoré vyšlo v roku 2001 vo Vydavateľstve Michala Vaška v Prešove a ktoré bolo prvým vážnejším pokusom o celstvejšiu dokumentáciu obdobia komunistickej diktatúry, sú v druhom zväzku aj krátke portréty príslušníkov ZNB, na ktorých bol po procesoch vykonaný trest smrti. Vzhľadom na šírku záberu tohto diela je pochopiteľné, že autori sa nemohli podrobnejšie zaoberať ani osudmi skupiny ľudí, ktorí boli súdení za vyzvedačstvo, velezradu a iné trestné činy spolu s príslušníkmi ZNB Bernardom Jaškom a Pavlom Kalinajom, ktorí nakoniec skončili na popravisku.

Mnoho autorov a historikov pri reflexii a skúmaní obdobia po februárovom komunistickom prevrate až do roku 1989 skloňuje pojem protikomunistický odboj. V skutočnosti je skúmanie činnosti skupín a mnohých takmer doposiaľ neznámych aktérov protikomunistického odboja len v začiatkoch. Nevyhnutným predpokladom pre zaplnenie týchto bielych miest našej histórie je okrem skúmania už doposiaľ prístupných archívnych dokumentov a svedectiev prenasledovaných osôb a aktérov odporu aj kritické skúmanie a analýza materiálov, ktoré vznikli z činnosti jednotlivých zložiek ŠtB. V tejto súvislosti je náročnou úlohou identifikovať osoby, resp. časti skupín, ktoré sa vedome rôznymi formami odporu postavili proti komunistickej totalite a oddelili ich od obetí, ktoré boli odsúdené na základe úplne vykonštruovaných obvinení.

Mladý historik Vladimír Palko ml., ktorý sa venoval procesu s Bernardom Jaškom a spol. už vo svojej diplomovej práci na Trnavskej univerzite, prehĺbil svoj mimoriadny záujem o tento prípad ďalším štúdiom archívnych materiálov, ktoré prevzal Ústav pamäti národa po bývalej ŠtB. V rámci edície Monografie vydal Ústav pamäti národa v roku 2006 publikáciu Vladimíra Palka ml.: *Bernard Jaško a spol. Odpor proti komunizmu v Zbore národnej bezpečnosti*.

Najväčším prínosom publikácie: *Bernard Jaško a spol.* je autorov dôkladný výskum archívnych prameňov z fondov Štátneho archívu Bratislava, Archívu ústavu pamäti národa, Slovenského národného archívu a Narodního ar-

chivu Praha. Autorovi sa podarilo prehľadným a zrozumiteľným spôsobom osvetliť činnosť Bernarda Jaška, ktorý sa s Pavlom Kalinajom a Pavlom Hajdinom rozhodli, že s pomocou Štefana Uhrina budú upozorňovať kňazov a najvyšších cirkevných hierarchov na represívne akcie ŠtB voči Katolíckej cirkvi. Bernard Jaško zaradený na ďalekopisnej ústredni na Povereníctve vnútra, odbor ŠtB z ďalekopisov poskytol prostredníctvom Štefana Uhrina biskupovi Michalovi Buzalkovi okrem iných informácií aj mimoriadne závažné poznatky o úlohe ŠtB pri biskupskej konferencii v Smokovci v marci 1949 a o sledovaní povereníka Horáka ŠtB. Rovnako autor vyjasnil vzťahy ostatných osôb a ich skutočný vzťah k protištátnej činnosti. Bernard Jaško, Pavol Kalinaj a Pavol Hajdin ako príslušníci ZNB pochopili, aké sú skutočné zámery zložky, v ktorej sa dobrovoľne ocitli a vedome sa postavili proti porušovaniu ľudských práv a represiam tým, že informovali ohrozené osoby.

Autor v kapitole Metódy vyšetrovania štátnej bezpečnosti výstižne zaznamenal mimoriadne neľudské formy fyzického a psychického násillia, ktoré boli na začiatku 50. rokov bežnou rutinou pri „vyšetrovaní“ a príprave monsterprocesov. Rovnako brutálne postupovali aj príslušníci ŠtB po zatknutí Bernarda Jaška, Pavla Kalinaja a ďalších osôb súdených s nimi. Vladimír Palko ml. vo svojej publikácii „dal“ týmto príslušníkom ŠtB konkrétne mená. V kapitole, ktorá popisuje činnosť Inšpekcie MV v súvislosti s „vyšetrovaním“ nezákonných metód vtedajších príslušníkov ŠtB v druhej polovici 60. rokov v prípade Jaško a spol., jednoznačne vystupuje do popredia fakt, že nebolo v záujme vtedajších najvyšších komunistických funkcionárov ohroziť postavenie ŠtB ako dôležitého piliera, o ktorý sa opierala ich moc. Napriek tomu sú tieto dokumenty o činnosti Inšpekcie MV kľúčovým dôkazom o používaní brutálnych vyšetrovacích metód. V kapitole Pohľad do Zboru národnej bezpečnosti autor pri zdôraznení silnej pozície ŠtB vyplývajúcej zo zákona o národnej bezpečnosti č. 286/1948 Sb. venoval menej priestoru objasneniu postavenia samotnej zložky ŠtB. V publikovaných prílohách je užitočné zamerať pozornosť práve na záznamy Inšpekcie ministerstva vnútra z roku 1967 z pohovorov a vyjadrení príslušníkov ŠtB, ktorí boli zodpovední za brutálne fyzické

a psychické týranie obžalovaných. Arogantne a s vedomím kontinuity moci stranických funkcionárov, ktorých „*nezomlel mlyn, ktorý pomáhali rozotáčať*“, svoje zločiny zapierali, alebo si zbabelo pre odstup času už na prípad „*nespomínali*“. S autorovým tvrdením, že „*v prípade strážmajstrov Jaška a Kalinaja zvíťazila (spravodlivosť) tiež aj keď veľa rokov*

po ich smrti“ udelením Radu Ľudovíta Štúra III. triedy in memoriam v roku 2004 možno polemizovať. Celkom určite sa však možno stožňiť s hodnotením: „*v prípade väčšiny osôb odsúdených v procese Jaško a spol. možno hovoriť o skutočnej protikomunistickej odbojovej skupine*“. Jej odkaz znel: „*odporovať komunizmu = odporovať zlu*.“

Za Jánom Langošom

15. júna 2007 uplynul rok od smrti Jána Langoša. Pri tejto príležitosti sprostredkujeme príhovory Ladislava Snopka a Mariána Gulu, ktoré odzneli pri odhaľovaní pamätnej tabule Jánovi Langošovi 16. novembra 2006. Zároveň uverejňujeme mená donorov, ktorí podporili vytvorenie tabule a reliéfu. Ďakujeme im za ich prejav priateľstva voči zakladateľovi Ústavu pamäti národa a prvému predsedovi Správnej rady ÚPN.

Odhalenie pamätnej tabule Jána Langoša

Smrťou Janka Langoša sa zlomil jeden z hlavných oporných pilierov svedomia slovenského národa. Jeho život bol však nielen životom politika, ktorý neúprosne a vytrvalo presadzoval základné etické normy v spoločnosti, bol to zároveň život človeka, ktorý desiatky rokov v kruhu najbližších priateľov dokázal byť „Tým, kto spája“ a mimo verejné sféry dokáže žiť v hlbokom priateľskom vzťahu s okruhom blízkych ľudí. Kto si ho pamätá ako jedného z lídrov novembra a veľkého ponovembrového bojovníka s KGB a ŠtB, nevie, že sa na našej politickej scéne neobjavil náhodou. Žil v priateľskom prostredí slobodných ľudí, ktorým veci verejné neboli nikdy ľahostajné. Pomáhal organizovať nezávislú kultúru, pamätne sú výstavy výtvarného umenia, ktoré spolu s Ferkom Mikloškom organizovali na Ústave technickej kybernetiky. Zapájal sa do ochranárskych aktivít od ich vzniku v sedemdesiatych rokoch. Bol spoluvydavateľom samizdatovej kresťanskej literatúry a patril k skupine slovenských a českých nezávislých intelektuálov stretávajúcich sa v horskom prostredí kysuckých Brízgaliek... Bol však aj čímsi navyše. Dokázal okolo seba sústrediť nezávislých ľudí a spolu s manželkou Gabou dať ich spolupráci aj výrazný ľudský rozmer. U Langošovcov vládla vždy priateľská nálada.

Pravidelne na Vianoce sme s priateľmi hrávali ľudové divadlo. Boli to koledy, s ktorými sme od začiatku sedemdesiatych rokov, vždy

25. decembra, obchádzali rodiny blízkych ľudí. Pastierske scény o narodení Ježiška s hudbou a pesničkami. Jankove deti v nich hrali anjelský zbor. V decembri 1988 sme končili u Dominika Tatarku. Boli to posledné Dominikove Vianoce. Po predstavení sme družne sedeli a vychutnávali fľašu whisky, ktorú dostal Dominik pod stromček. On sedel uprostred a na čele mal zlatú vianočnú hviezdu, ktorú mu tam nalepila Ninka, Jankova dcéra. Dychtivo sa pýtal na novinky - kto akú petíciu podpísal, aký je vývoj v Prahe, a najmä, ako sa budú diať veci v Bratislave. Janko hovoril o možnostiach, ktoré môžu vzniknúť na báze slovenskej nezávislej inteligencie pri príprave novej ústavy, ale všetko podmienil svojim hlboko skeptickým pohľadom na komunistickú perestrojku. Vtedy nám nenapadlo, že sú to posledné komunistické Vianoce. Veci potom nadobudli rýchly spád. Začal sa rok 1989. Pražská petícia *Několik vět* zasiahla aj Slovensko, zomrel Dominik Tatarka, na Bratislavskej lýre počas vystúpenia Joan Baezovej zaspieval aj Ivan Hoffman a divákovi sa predstavil Václav Havel (po rozpustení koncertu sme s Václavom sedeli do rána práve u Langošovcov, ktorých bol hosťom). V auguste začal proces s Bratislavskou päťkou a pod petíciu za prepustenie Mira Kusého a Jána Čarnogurského, ktorú spoluorganizoval Janko Langoš, sa po prvýkrát podpísal aj Alexander Dubček.

Na 23. novembra 1989 bolo do bytu Jána Langoša zvolané stretnutie, kde, na čo najširšej možnej báze, bola pripravená diskusia o spoločnom vystúpení slovenskej inteligencie pri príležitosti prípravy novej ústavy v snahe začať demokratický proces v Československu. Stretnutie sa však už neuskutočnilo - 17. novembra sa dejiny začali odvíjať oveľa rýchlejšim tempom. Bol to však Janko Langoš, ktorý patrí ku krstným otcom názvu Verejnosť proti násiliu.

Činnosť Jána Langoša neustala ani po novembri 1989. Stala sa už súčasťou oficiálnych

dejin našej krajiny. To, prečo Ján Langoš ostal tak hlboko vkorenený v srdciach svojich priateľov, sa však formovalo pred tým, v dobách komunistickej totality. Tam vznikol ten neopakovateľný pocit spolupatričnosti, ktorý nás naveky spája. Preto sme sa rozhodli na jeho

pamiatku vytvoriť a na Ústav pamäti národa umiestniť pamätnú tabuľu s Jankovou bustou.

Janko, naše spomienky Ťa večne uchránia od zabudnutia.

Ladislav Snopko, exminister kultúry

* * * * *

Vážení prítomní,
pred piatimi mesiacmi sme sa rozlúčili s predsedom Správnej rady ÚPN, jeho zakladateľom a predovšetkým naším kamarátom, Jánom Langošom.

V tejto inštitúcii sa začali uskutočňovať Jánove predstavy o vyrovnávaní sa s totalitami ako politickými systémami. Jánove predstavy sa však rodili dlhšie. Za komunistickej totality začal premýšľať, hovoriť i písať o tom.

Hneď po novembri 89 si začal vytvárať prvé predpoklady. Vstúpil do politiky, stal sa ministrom vnútra. Predkladal zákony do parlamentu – začal vytvárať systematicky prvé predpoklady na vyrovnávanie sa s komunistickou totalitou.

Po rozdelení Československa sa vrátil na Slovensko a tu pokračoval v tejto činnosti. Ako poslanec mal vždy pripravený zákon, ktorý by vyrovnávanie sa s totalitnou minulosťou posunul o krok dopredu. Niekoľkokrát konzultoval so mnou napríklad zákon o sprístupnení materiálov po ŠtB či zákon o protiprávnosti a nemorálnosti komunistického režimu i niektoré ďalšie. Bol pripravený.

Keď nastala v parlamente vhodná situácia, predložil pripravený zákon a v roku 2002 bol zákon o Ústave pamäti národa schválený.

S neutíchajúcim úsilím začal ústav budovať. Chodil a presviedčal politikov o potrebe a dôležitosti tejto inštitúcie pre Slovensko,

pre jeho prítomnosť a najmä pre budúcnosť. Je príznačné, že sa mu to darilo len s veľkým úsilím.

Získanie tejto budovy – ako samostatných priestorov ÚPN – bolo Janovým prvým väčším úspechom po prijatí zákona. Po troch rokoch činnosti sa ÚPN mohol po prvýkrát presťahovať do samostatných priestorov. Takýmto postupnými krokmi chcel vybaviť ÚPN i dôstojnými hmotnými prostriedkami pre jeho činnosť.

Chcel by som pripomenúť, že táto budova má pre ústav istú symboliku. Bol tu umiestnený súd, ktorý v 70-tych a 80-tych rokoch súdil mimo iných i ľudí, ktorých zadržala komunistická pohraničná stráž pri tzv. ilegálnom prechode štátnej hranice – predovšetkým smerom do Rakúska. Títo boli začiatkom 90-tych rokov minulého storočia rehabilitovaní. ÚPN v súčasnosti dokumentuje tieto kauzy.

Preto je symbolické, keď práve dnes odhaľujeme Jánovu plaketu na tejto budove. Je symbolické, že na tomto mieste budú spojené:

Janko Langoš,
prvá samostatná budova ústavu
a Ústav pamäti národa.
Jano a jeho duchovný i fyzický čin pre Slovensko.

Marián Gula, Ústav pamäti národa

Iniciátori a organizátori: Milan Ferencík a Ladislav Snopko

Autor: akad. soch. Ján Hoffstädter

Realizácia: Juraj Margoč, Andrej Margoč, Peter Brunovský, Richard Keľko, Peter Machata

Spolupráca: Eva Ferenciková, Katarína Fabini, Zuzana Bartošová, Ján Štrasser, Juliana Margočová

Donori: Václav Havel, Ivan Havel, Dáša Havlová, Knieža Schwarzenberg, Marián Varga, Alexander Vondra, Pavel Bém, Milan Šimečka, Daniel Fischer, Ivan Mikloš, Peter Zajac, František Mikloško, Marta Frišová, Katarína a Boris Farkašovci, Peter Tatár, Vladimír Merta, Lucie Mertová, Vladimír Mišík, Erika Csekés, Michal Kaščák, Vierka a Braňo Závodský, František Šebej, Zorka a Andrej Petrekovci, Tomáš Korot Haleš, Fedor Gál, Ernest Valko, Jitka Vodňanská, Bedřiška Jurzycová, Ľubomír a Naďa Kyselícovci, Milan a Luba Tedlovci, Alexander Slafkovský, Vladimír Kohút, Filip Vagač, Rastislav Šenkirík, Jaroslav a Ľudmila Franekovci, Vlado Talian, Jozef Hašto, Zuzana a Juraj Sternovci, Marián Lucký, František Engel, Pavol Traubner, Jana a Ivan Šándorovci, Eva a Eduard Krekovičovci, Ivan Čeredejev, Maruška Snopková, Braňo Tedla, Zuzka Kyselícová, Ladislav Homolya, František a Oľga Kudláčovci, Ernest Huska, Peter Kákoš, Iveta Michalíková, Matúš Palička, Peter a Kvetka Paškovi.